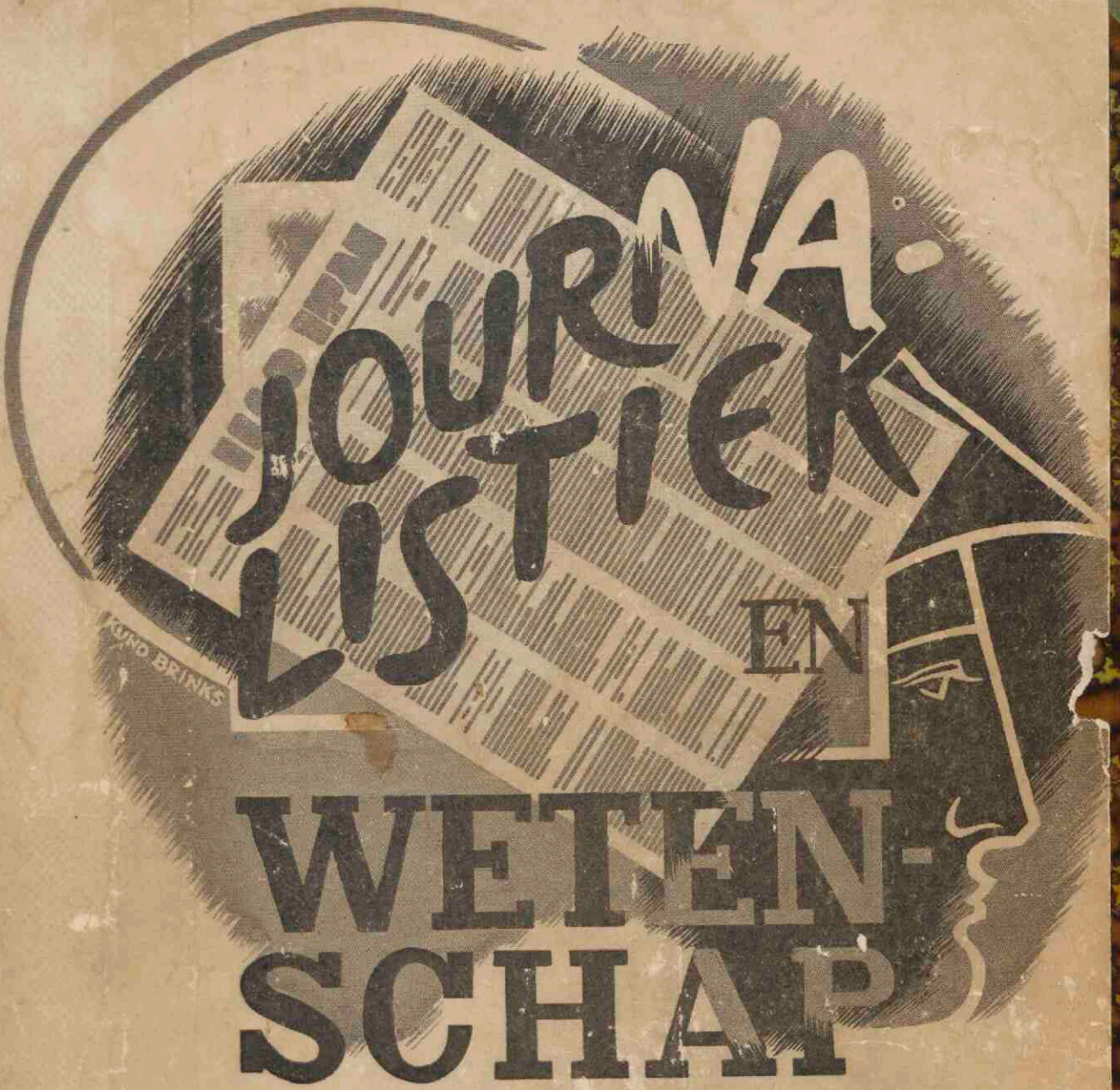

Journalistiek en wetenschap : een studie van de betrekkingen tussen journalistiek en sociale wetenschap

<https://hdl.handle.net/1874/323002>

Apr. 192, 1936.

DOOR N.J.D. VERSLUYS

A. qu.
192

Journalistiek en Wetenschap

RIJKSUNIVERSITEIT UTRECHT

1620 6942

Journalistiek en Wetenschap

*Een studie van de betrekkingen tusschen journalistiek
en sociale wetenschap*

ACADEMISCH PROEFSCHRIFT
TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN DOCTOR
IN DE LETTEREN EN WIJSBEGEERTE AAN DE
RIJKSUNIVERSITEIT TE UTRECHT OP GEZAG VAN
DEN RECTOR-MAGNIFICUS, DR C. W. VOLLGRAFF,
HOOGLEERAAR IN DE FACULTEIT DER LETTE-
REN EN WIJSBEGEERTE, VOLGENS BESLUIT VAN
DEN SENAAAT DER UNIVERSITEIT IN HET OPEN-
BAAR TE VERDEDIGEN OP VRIJDAG 8 MEI, DES
NAMIDDAGS TE 4 UUR

DOOR

NICOLAAS JAN DERK VERSLUYS
GEBOREN TE STEENWIJK

H. J. PARIS
AMSTERDAM — MCMXXXVI

BIBLIOTHEEK DER
RIJKSUNIVERSITEIT
UTRECHT.

AAN MIJN OUDERS

Volgens een eerbiedwaardige traditie wordt een academische studie eerst bij de promotie als voltooid beschouwd. Daarom is thans het oogenblik voor mij aangebroken, om den Hoogleraren en Lectoren der Vereenigde Faculteiten der Wis- en Natuurkunde en der Letteren en Wijsbegeerte van de universiteit der gemeente Amsterdam mijn welgemeenden dank te betuigen voor de wetenschappelijke vorming, die ik onder hun leiding heb mogen ondergaan. Waar de bijzondere opzet mijner studie mij soms aanleiding was om hun een wijziging in het gebruikelijke studieplan voor te slaan, daar mocht ik steeds hun meest welwillende medewerking ondervinden.

Zeer in het bijzonder betreffen mijn gevoelens van eerbiedige, warme dankbaarheid en persoonlijke vereering U, hooggeleerde STEINMETZ; Gij hebt door Uw colleges, Uw werk-samenkomsten, Uw onuitputtelijken boekenvoorraad, maar bovenal door de gesprekken, die ik met U mocht voeren gedurende en na mijn eigenlijken studietijd, een beslissenden invloed gehad op mijn vorming en niet slechts in wetenschappelijk opzicht. Gij waart steeds belangstellend, immer bereid Uw aandacht te schenken aan problemen, welke ik U voorlegde; ook na Uw afscheid van het actieve hoogleeraarsleven hebt Gij niet gearzeld mij te leiden en te bezielen bij de voorbereiding van dit proefschrift.

Gij zult het mij niet euvel duiden, Hooggeleerde VAN VUUREN, Hooggeachte Promotor, dat ik eerst thans mijn gevoelens van erkentelijkheid jegens U uit; Gij hebt op waarlijk onzelfzuchtige wijze U bereid verklaard den U geheel onbekenden leerling van Uw afgetreden collega te helpen door als Promotor op te treden. Menigen belangrijken wenk mocht ik van U ontvangen, dien ik gaarne ter harte nam.

Het is mij een voorrecht, ook U, Hooggeachte VAN DER HOUT, in het openbaar mijn oprechten dank te betuigen voor Uw niet genoeg

te waardeeren steun bij mijn arbeid; Uw tijd stelt Gij onbekrompen te mijner beschikking en van Uw welvoorzienige bibliotheek over „Zeitungswissenschaft”, eenig in den lande, kon ik gebruik maken als van de mijne. En dit alles ondanks het feit, dat ik niet het voorrecht had Uw colleges in de publiciteitsleer te volgen en in geenerlei opzicht tot Uw leerlingen gerekend kan worden. Aan het verzoek van Professor VAN VUUREN, hem voor te lichten aangaande dat deel van mijn proefschrift, dat op Uw gebied ligt, hebt Gij op wel zeer wetenschappelijke wijze voldaan door geen aanstoot te nemen aan de verschillen in opvatting, die in een enkel geval tusschen U en mij bestaan.

Hooggeleerde FRANKEN, op de beminnelijkste wijze hebt Gij U bereid getoond om Uw bijstand te verleen en bij het omzeilen van wijsgeerige klippen in het hoofdstuk over publicistiek. Door Uw bemiddeling zijn hieruit eenige onjuistheden verdwenen, waaraan ik mij, als volslagen leek op Uw terrein, aanvankelijk had schuldig gemaakt. Ik breng U daarvoor, ook op deze plaats, den dank, die U ten volle toekomt.

Zeergeleerde RITTER, in U huldig ik mijn journalistieken patronus, die mij als aankomend student den weg wees naar de sociale geographie als voorbereiding voor de journalistiek. Steeds hebt Gij gedurende mijn studie Uw belangstelling in mij en mijn werk getoond en mij tenslotte de gelegenheid geboden onder Uw leiding met de beroepspractijk kennis te maken. Moge het U in ruil voor de vele opofferingen, die Ge U te mijnen behoeve getroost hebt, eenige voldoening schenken, dat door Uw toedoen voor de eerste maal in Nederland een journalist promoveert op een onderwerp dat evenals zijn studie in nauwe betrekking staat tot dit beroep.

Ik wil niet eindigen zonder mij met groote dankbaarheid te wenden tot de velen, die voorts op eenige wijze hebben medegewerkt aan de totstandkoming van dit proefschrift; daarbij denk ik vooral aan het machinaal schrijven van het manuscript en de correctie der drukproeven, welke omvangrijke en tijdroovende arbeid mij zoo bereidwillig uit handen genomen werd.

INHOUDSOPGAVE

Hfdst.	Pag.
I - INLEIDING	1
II - DE QUANTITATIEVE BETEKENIS VAN DEN ARBEID VAN JOURNALISTEN VOOR DE SOCIALE GEOGRAPHIE	24
III - DE QUALITATIEVE BETEKENIS VAN DEN ARBEID VAN JOURNALISTEN VOOR DE SOCIALE GEOGRAPHIE	37
IV - DE JOURNALIST ALS PIONIER IN EIGEN OMGEVING — DE INVLOED VAN DEN JOURNALIST OP DE SAMENLEVING — JOURNALIST EN HISTORICUS	89
V - DE PUBLICISTIEK	124
VI - DE OPLEIDING VAN DEN JOURNALIST	186
JOURNALISMUS UND WISSENSCHAFT	255
JOURNALISM AND SCIENCE	260
JOURNALISME ET SCIENCE	264
LITTERATUURLIJST	269

I

INLEIDING

De combinatie „rozengeur en maneschijn” klinkt, zelfs in deze tijden, vertrouwder dan „sociale geographie en journalistiek”. In het onderstaande zal ernaar gestreefd worden de laatstgenoemde samenvoeging aannemelijk te maken, al is het niet waarschijnlijk, dat bij welslagen de geldigheid van den aanhef zal worden aangetast.

De journalistiek verheugt zich in het twijfelachtig voorrecht evenals haar producten in het centrum der belangstelling te staan. Ieder meent haar te kennen. In veler oogen is de journalistiek een uitgebreide en stelselmatige nieuwtjesjagerij, vluchtig, oppervlakkig, vergankelijk, een hulpmiddel voor politici en demagogen, bestemd om de zakelijke mededeelingen van betalende adverteerders appetijtelijk te maken en zoo onder de oogen van het nieuwsgierige publiek te brengen, waarna de snel verouderde krant haar nuttigste diensten dikwijls als pakpapier bewijst. De journalist is dienovereenkomstig een opdringerige onbescheiden figuur, die overal haantje de voorste wil zijn.

Daarentegen is de sociale geographie — door STEINMETZ e.a. sociographie genoemd — totnogtoe voor de meerderheid der buitenstaanders een klank zonder inhoud. Ingewijden weten dat een wetenschap dezen naam draagt en dat deze zich tot taak stelt het bestudeeren der volken¹ en hunne onderdeelen in hun verscheidenheid (STEINMETZ).² Dienaars der wetenschap pleegt „men” zich voor te stellen als eerbiedwaardige ernstige, soms ietwat duffe lieden, bij wie de tijd nauwelijks een rol speelt, doch die voor de eeuwigheid willen werken.

Bestaat er dan wel eenige aanleiding om deze schijnbaar zoo heterogene gebieden van menschelijke werkzaamheid in één adem

¹ Ethnographie en ethnologie vervullen dezelfde taak ten aanzien der lagere volken.

² LXXVI, pag. 35.

te noemen of, scherper: welke aanrakingspunten zijn er tusschen den geduldigen sociaal-geograaph en den haastigen journalist?

Om deze vraag te kunnen beantwoorden is het noodzakelijk zich rekenschap te geven van de doelstelling der beide categorieën en van de middelen die ter verwezenlijking gebezigd worden.

*

*

*

Wat wil de sociaal-geograaph?

Zijn wetenschap verrijken.

In elke maatschappij zijn vele invloeden werkzaam, die tezamen en in wisselwerking aan die samenleving het aanzijn geven. Ontleding dezer invloeden verschaft inzicht in den aard van elk hunner en maakt het, theoretisch gesproken, mogelijk een verklaring te vinden voor de concrete verschillen in de menschelijke samenlevingen, die in den loop der tijden in onderscheiden gebieden aan den dag getreden zijn. Nadere beschouwing van het gemeenschappelijke kan daarbij gewichtige diensten bewijzen. Om echter door deze methode het bestaan van sociale wetten te kunnen vaststellen is allereerst een nauwkeurige kennis van het object onmisbaar. Deze kennis te vergaren en het verzamelde materiaal te bewerken is de taak van den sociaal-geograaph.

Bij de keuze van een studie-onderwerp is in de eerste plaats de persoonlijke belangstelling van den onderzoeker beslissend. Zoo zal de een zich aangetrokken gevoelen tot de beschrijving van een bepaald verschijnsel, een ander voorkeur geven aan de studie van een gebied of een bevolkingsgroep.

Maar de keuze is niet vrij. Indien een Nederlandsche sociaal-geograaph lust gevoelt om de maatschappelijke gevolgen der industrialiseering van Zuid-Afrika na te gaan, zou gebrek aan tijd en geld hem dit waarschijnlijk beletten. En de Fransche onderzoeker, die belangstelling heeft voor de samenstelling der Australische maatschappij, zou zich bovendien nog voor de taalmoeilijkheid geplaatst zien.

Een taal is wel te leeren, tijd is veelal te vinden, maar in beide gevallen is geld een onmisbare factor. De dienaren der wetenschap plegen niet bepaald te baden in het aardse slijk, zoodat zij aan-

gewezen zijn op hulp van elders. Zonder aan de waarheid tekort te doen kan men zeggen, dat die veelal ontbreekt.

Voor al heden ten dage, nu afstanden vervallen zijn en de volken op allerlei gebied veelvuldige onderlinge aanraking hebben, is grondige en degelijke kennis van „de anderen” eerste voorwaarde voor een succesvollen bestaansstrijd of een vruchtbare samenwerking; publieke opinie en overheid zien dit allerwege nog zoo weinig in, dat de onderzoekers op dit gebied niet over publieke fondsen van eenige beteekenis kunnen beschikken.¹ Ook groote handelshuizen, commercieele ondernemingen e.a. zien wel vaak eenig voordeel in geologische, biologische of zelfs psychologische onderzoekingen,² waarvoor zij soms groote sommen uittrekken, maar tot de sociale studie hebben zij tot dusver hun gunsten niet uitgestrekt. Misschien is deze wetenschap daarvoor ook nog te jong en te weinig bekend.³

Zoo is de sociaal-geograaf door de omstandigheden vaak ge-

¹ Evenwel bloeide in Duitschland na 1918 de „Auslandskunde”, waarschijnlijk mede als gevolg van de fouten, die op dit terrein vóór 1914 en gedurende den oorlog aan Duitsche zijde waren gemaakt. Diverse universiteiten kregen toen een stuk buitenland toebedeeld, dat zij in het bijzonder moesten bestudeeren. Nederland ressorteerde onder Münster. PALME, lector in het Russisch aan de Berlijnsche universiteit, was de groote propagandist dezer Auslandskundehochschulen. Hij schreef over dit onderwerp verschillende brochures en boeken, o.a. in 1914, '20 en '24 en wist zoo de belangstelling gaande te maken.

Steeds is in Duitschland de belangstelling voor het buitenland grooter geweest, dan in Frankrijk of Engeland. Het begrip was daaraan niet evenredig, maar sinds HERDERS activiteit in de achttiende eeuw zijn er vele, zeer vele boeken in het Duitsch vertaald.

² Het is tegenwoordig geen uitzondering, dat groote concerns, als hier te lande PHILIPS en de Bijenkorf, psychotechnische laboratoria inrichten, waar de employés getest worden. Dit geschiedt niet alleen met het oog op hun algemeene bekwaamheid als selectiemiddel bij sollicitaties, maar vooral om na te gaan, voor welke afdeling zij de meeste geschiktheid hebben. Behalve over een uitstekende outillage beschikt de wetenschappelijke leider tevens over uitgebreid materiaal van zeer uiteenlopenden aard; zijn studie wordt hierdoor natuurlijk bevorderd.

³ Een loffelijke uitzondering moet hier genoemd worden: de Rockefeller Foundation, die ook op dit gebied beurzen beschikbaar stelt, waarvan o.a. het werk van HEBERLE, DEN HOLLANDER en BROEK getuigt.

dwongen zijn wetenschappelijk arbeidsveld in zijn onmiddellijke omgeving te zoeken. Op zichzelf is het zeer gewenscht, dat elk onderdeel der samenleving zoo volledig mogelijk bekend wordt. Maar daar staat tegenover, dat menigeen elders met meer succes werkzaam kan zijn dan in eigen omgeving. Dit heeft verschillende oorzaken. Daar is de quaestie van de belangstelling. Die is gestratificeerd; naarmate iets onbekender is wekt het grooter interesse. Weliswaar maakt onbekend onbemind, volgens het spreekwoord, maar dan moet de onbekendheid volkomen zijn en het object geheel buiten de belangstellingssfeer van den betrokkene liggen. Bij den wetenschappelijk geschoolden onderzoeker is dit niet licht mogelijk.

Slechts weinigen dergenen, die op reis geen monument of museum onbezocht laten, kennen de bezienswaardigheden van hun woonplaats. Indien men elders is, zijn het oog en de geest gericht op waarneming en men heeft den tijd ervoor; thuis is men in zijn gewone doen, heeft men zijn werk, zijn kennissen; men komt er niet toe.

EMIL LUDWIG¹ formuleert dit als volgt:

„Ich lernte auf dieser Afrikareise viel über Europa; wie ich überhaupt auf Reisen gefunden habe, dass die Perspektive aus der Fremde zurück zur Heimat oder zu einem andern Lande, von einem Erdteil zum andern, den Hauptgewinn darstellt: in Moskau habe ich später Westeuropa, in Amerika Moskau besser begreifen gelernt.“

„Aber die Gewohnheit, die Ähnlichkeit der Bilder macht es dem Europäer schwerer, das zu Hause zu studieren, was ihm eine bunte und paradoxe Welt drauszen erleichtert; man sieht gewisse Reize plötzlich an einer fremden Frau, die man bequemer an der eigenen hätte entdecken können. Auch in Oberschlesien kann man die Probleme zwischen Kapital und Arbeit, auch in Holstein die der Viehzucht, und überall etwas von der Natur erfassen. Aber der neugierige Blick haftet lieber und fester an den Lianen und Mangroven, an Stachelakazien und Eukalyptus in Uganda und lernt

¹ LIV, pag. 318.

begierig die Entstehung der Termitenhügel, während er an Tanne und Birke, Ameisen und Bienen zu Hause weniger verweilt, obwohl sie genau so interessant sind; mancher studiert draussen die feinen Unterschiede des grauen und des Jungfern-Kranichs, ohne mit Sicherheit die Antwort auf die Frage zu wissen, ob daheim der Ochse die Hörner vor oder hinter den Ohren hat. Selbst Goethe hat in einem Garten zu Palermo und auf einem venetianischen Friedhof mit frischen Sinnen als ein Reisender die tiefsten Erkenntnisse über die Urpflanze und den Schädelbau gewonnen.

Diese allgemeine Stimmung, man mag sie Schwäche nennen, ist sehr verbreitet, ich wenigstens habe zu Hause wenige, auf See-reisen viele Leute an allen möglichen Dingen interessiert gefunden. Das Weltreisen setzt den Europäer in eine lerneifrige Stimmung, und der Wunsch daheim mit erstaunlichen Kenntnissen zu prahlen, lässt ihn draussen besser aufpassen als dort, wo anscheinend alle alles wissen."

Vrijwel zoo is het met den sociaal-geograaph gesteld. De geheele omgeving is of schijnt in het buitenland zoo anders dan thuis, dat zijn aandacht vanzelf geboeid wordt en zijn onderzoek is begonnen voor hij het weet. In eigen milieu daarentegen moet een bijzondere gebeurtenis de geestelijke werkzaamheid eerst opwekken en ook dan zijn er nog velerlei beletselen.

De groote moeilijkheid bestaat in het afstand nemen. Weliswaar kennen we het binnenland evenmin grondig als het buitenland, maar het gaat ermee als met de zoo netelige contemporaine geschiedenis: we staan te dicht erbij. Een profect is niet geëerd in eigen land, evenmin een onderzoeker; „men zal het wat vreemd vinden”; „het kan altijd nog gedaan worden”; „het is toch ook niet zoo erg belangrijk”.... Neen, het interessante museum in eigen stad blijft meestal onbezichtigd.

Uit bovenstaande beknopte uiteenzetting blijkt voldoende, dat er talrijke moeilijkheden zich voordoen aan den sociaal-geograaph, die wetenschappelijk werk wil verrichten. Bij deze jonge wetenschap is immers het verzamelen van gegevens voorshands primaire

noodzakelijkheid. Verwerking van materiaal, waaraan de genoemde bezwaren veel minder verbonden behoeven te zijn, is nog slechts op kleine schaal mogelijk.

*

Wat wil de journalist?

*

*

Zijn lezers boeien.

Hij overwint daartoe den tijd door snelle berichtgeving, of de ruimte, ook geestelijk gedacht, door wetenswaardigheden uit verre landen of weinig bekende gebieden van menschelijke werkzaamheid mede te deelen, of beide in combinatie door actueele bijdragen over belangrijke onderwerpen;¹ ook bereikt hij soms zijn doel door den vorm, waarin een op zichzelf onbelangrijke inhoud gegoten is.

Doch bij nader toezien blijkt men nauwelijks van „den” journalist te kunnen spreken. Daarvoor is de verscheidenheid te groot.

Daar is allereerst de groote heterogene groep van medewerkers, vanaf den plaatselijken correspondent te Nergenshuizen, tevens koster, tot den internationalen politicus, die zijn gewichtige meeningen en denkeelden door bemiddeling van een groot krantenconcern wel aan de openbaarheid wil prijsgeven, tegen zware betaling natuurlijk. Professoren schrijven over opzienbarende vorderingen op hun terrein van wetenschap of verzorgen een speciale rubriek, sportsmen geven een overzicht van de komende wedstrijden, kunstenaars lichten het publiek over belangrijke werken in, handelsmagnaten openbaren hun visie op den oeconomischen toestand. Dit is het gunstigste geval. Soms ook verwisselt men de gebieden² en beoordeelt de kauwgomkoning den componist, maar dat wordt „americanisme” genoemd.³

¹ Cf. KRUMBACH: „Im Ganzen wird das Ziel verfolgt, durch technische Mittel die Abhängigkeit von Raum und Zeit aufzuheben und bis zur Gleichzeitigkeit in grösstmöglicher Nähe einzuengen, auf möglichst breiter Grundlage der Vielheit des Geschehens.” XLVIII, pag. 62.

² Cf. ook ARTUR JUST: Zumeist aber sind die ausländischen Lobredner des Fünfjahrplans nicht Wirtschaftlicher sondern Dichter und Schriftsteller, und die begeistertsten Urteile über bolschewikische Kunst stammen von Geschäftsleuten und Wirtschaftlern. XLII, pag. 259.

³ Een aardig voorbeeld hiervan levert een interview met den Amerikaan-

Zulke lieden evenwel zijn geen eigenlijke journalisten; deze benaming past slechts voor hen, die de journalistiek als beroep

schen kranteneigenaar HEARST, dat overgenomen werd in de Telegraaf van 7 October 1934 (Ochtendblad). HEARST is op zijn gebied stellig een autoriteit. Het is evenwel niet duidelijk, hoe een kort verblijf in Duitschland hem tot expert voor Duitsche aangelegenheden zou kunnen stempelen. Zijn positieve beweringen over HITLERS politiek jegens de katholieken, over het anti-semitisme en den boycot met zijn gevolgen zouden een klassiek voorbeeld van opgeblazen onbenulligheid kunnen vormen; deze uitlatingen worden een groot volk voorgezet, dat van nature dergelijke spijzen braaf slikt: Niet slechts curiositeitshalve, maar ook vanwege zijn onloochenbaren invloed, volgt hier een gedeelte van het interview:

„De Amerikaansche krantenkoning WILLIAM RANDOLPH HEARST heeft een langdurig bezoek aan Duitschland gebracht en is geïnterviewd nadat hij met de „Bremen” in de Vereenigde Staten was teruggekeerd.

Is de meerderheid van het Duitsche volk, zoo vroeg de reporter, ingenomen met HITLER's politiek ten aanzien van de Joden, de religieuze kwesties, enz.?

Hierop antwoordde HEARST, die o.m. HITLER zelf gesproken heeft, dat de Führer bij het Duitsche volk wel populair schijnt te zijn. HEARST is echter van oordeel, dat HITLER's politiek in sommige opzichten ingrijpende wijzigingen zal ondergaan, met name met betrekking tot de Joden. In dit verband wees HEARST op het bericht, dat volgens een bevel van minister SELDTE in zaken en arbeidskwesties geen verschil mag worden gemaakt tusschen Joden en niet-Joden. „Ik geloof trouwens niet,” ging HEARST voort, „dat de meerderheid der denkende Duitschers het ten achterstellen der Joden gewenscht acht”.

HEARST geloofde ook niet, dat HITLER's anti-Joodsche politiek had bijgedragen tot een versterking der positie van het nationaal-socialistische régime; integendeel, volgens hem is die politiek eerder een nadeel, zoowel in Duitschland zelf als in het buitenland.

HITLER ontleent uitsluitend zijn populariteit, aldus HEARST, aan zijn streven naar een eensgezind Duitschland, dat in staat is om weerstand te bieden aan onrechtvaardig optreden van andere staten. Zijn groot succes is geweest, dat hij een einde heeft gemaakt aan de uitbreiding van het communisme in Duitschland.

De neenstemmers bij de jongste volksstemming waren, naar HEARST meent, in hoofdzaak katholieken. HITLER is er thans op uit, zijn politiek zoodanig te wijzigen, dat hij ook op den steun der katholieken zal kunnen rekenen. Dit bleek bij de rede waarin de rijksbisschop dr MÜLLER zeer extremistische theorieën verkondigde; de regeering bracht hem er toe, al die uitlatingen te herroepen.

Op een vraag van den verslaggever, of de Joodsche economische boycot ernstige gevolgen heeft voor Duitschland, antwoordde HEARST: „Inderdaad, zeer ernstige gevolgen. Ik geloof, dat Duitschland een radicale fout heeft

beoefenen.¹ Ook dan kan men nog allerminst allen over één kam scheren.

Alvorens hierop nader in te gaan, is het dienstig te herinneren aan de vanouds bestaande tweeledige functie van de krant n.l. als „journal d'opinion” en „journal d'information”.

De informeerende journalistiek heeft tot taak feiten wereldkundig te maken. Of deze feiten nu bestaan uit plaatselijke berichten, verslagen etc. door eigen reporters verzameld, dan wel uit telegrammen betreffende de internationale politiek, doet niet ter zake. Een redacteur zit aan zijn bureau en schift het materiaal. Hij beoordeelt naar belangrijkheid en beschikbare plaatsruimte wat

gemaakt met betrekking tot de Joden. Ik kan trouwens niet inzien, waarop een vijandig optreden jegens de Joden in Duitschland gebaseerd zou kunnen zijn. Zeer vele Joden behoorden tot Duitschlands loyaalste en belangrijkste onderdanen. De namen van tal van Deutsche Joden waren in de geheele wereld beroemd, en wel als Duitschers, niet als Joden. De Joden, die nog niet één procent van de Deutsche bevolking uitmaken, kunnen onmogelijk een gevaar hebben beteekend voor de andere Duitschers. De geheele anti-semietische politiek is zóó fout, dat men haar, daar ben ik zeker van, spoedig zal moeten loslaten. Ik geloof, dat men reeds een flink eind op weg is in die richting.”

¹ Enkele andere omschrijvingen:

„Het woord journalist wordt veel misbruikt. Economisch, als aanduiding van een bepaald beroep, heeft alleen diegene het recht zich journalist te noemen, die er zijn hoofdbezigheid, zijn middel van bestaan van maakt.” XXIX, pag. 23.

„Journalist: Schriftsteller, der als geistiger Mitarbeiter von Zeitungen und Zeitschriften hauptberuflich tätig ist.” B.

GEORGES BOURDON, redacteur van de Figaro, secretaris van het Syndicat National des Journalistes en oprichter van de Fédération Internationale des Journalistes, onderscheidt Professeurs, Politiques, Profiteurs en Amateurs. Tot de eerste groep rekent hij alle specialisten in welk vak ook, die het publiek iets te zeggen hebben. De groote politici, heet hij evenzeer welkom in de krant. De Profiteurs zijn degenen, die persoonlijke of oeconomische doeleinden nastreven, ook de kunstcritici, die een weinig verheven opvatting van hun taak hebben. Tenslotte worden de Amateurs gevormd door lieden, die uit ijdelheid of winzucht gratis kopij leveren; begrijpelijkerwijze zijn zij bij journalisten allerminst geliefd. Deze medewerkers zijn geen van allen journalisten. „Est journaliste quiconque fait exclusivement profession de l'être.” LXXXII, pag. 21, 22.

„meegaat”. Vereischten hiervoor zijn de eigenschap snel een situatie te overzien en een algemeene vaardigheid, voornamelijk door oefening verkregen.

Naast deze weergave der feiten staat de commentaar, die daarop gegeven wordt. Politieke gebeurtenissen in binnen- en buitenland, maar ook concerten, wetenschappelijke ontdekkingen en sportieve praestaties leveren de stof. Aan den schrijver worden hierbij hoogere eischen gesteld. Hij moet zijn onderwerp dusdanig beheerschen, dat hij een oordeel kan vormen, een meening poneeren, die critiek kunnen doorstaan. Ook de wereldbeschouwing, de „richting” van den journalist, c.q. de krant, spelen hierbij natuurlijk een rol. De journalisten zelf zijn dikwijls in beide categorieën werkzaam; de redacteur-buitenland, die de telegrammen vertaalt en doorgeeft, schrijft ook een buitenlandsch overzicht.

Naast deze dubbele taak van inlichten (b.v. het Kamerverslag) en voorlichten (het Kameroverzicht) komt nog een derde opgave vooral den laatsten tijd steeds meer op den voorgrond: het aangenaam bezighouden der lezers. Over de meest uiteenloopende onderwerpen, al of niet actueel, worden onderhoudende artikelen geschreven; dikwijls ontbreekt feitelijk het onderwerp en is het geschrevene niets dan een luchtig en vlot tijdverdrijf. Waarbij dan nog komen de regelmatige rubrieken voor de Vrouw, het Kind, over bridge en bovenal sport. Tegenwoordig worden deze soort artikelen vaak door centrale bureaux geleverd, die ze veelal van niet-journalisten betrekken.

Is de merkwaardige verscheidenheid en talrijkheid der medewerkers een uitvloeisel van de specialisatie eenerzijds en de uitbreiding van het arbeidsveld van de krant anderzijds, ook de journalisten zelve vertoonen, mede hierdoor, groote verschillen. Het verslaggevertje, zóó van de H.B.S., dat een binnenbrandje gaat „verslaan”, groet zijn collega, den parlementairen redacteur, wiens woord gezag heeft bij de regeering des lands. De sportredacteur en de muziekcriticus zijn beide dagbladschrijver en feitelijk is dat ook het personeel der telegraafagentschappen en correspondentiebureaux (waar vooral de kleinere kranten zich op bepaalde ru-

brieken kunnen abonneeren). De belangrijke groep der buitenlandsche correspondenten bestaat eveneens althans ten deele uit beroepsjournalisten. Zij beïnvloeden de internationale verhoudingen vaak in niet geringe mate door de strekking hunner artikelen en hun persoonlijk contact met leidende figuren. Bijzondere specimen van deze categorie zijn de oorlogsverslaggevers en de reizende correspondenten, die uitgezonden worden naar gebieden, die momenteel de schouwplaats zijn van gewichtige gebeurtenissen, revoluties, rampen, stakingen, etc. De reizende correspondenten zijn permanent op tournee en geven in een of meer kranten regelmatig verslag van hun ervaringen. De gesignaleerde verschillen tusschen de diverse soorten van buitenlandsche correspondenten hebben evenwel geen principieele beteekenis en vervloeien ook vaak in de practijk.

De artikelen der buitenlandsche journalisten worden soms gebundeld of tot boeken omgewerkt. Een frissche kijk spreekt eruit; eveneens grondige kennis als gevolg van velerlei relaties en overvloedige gelegenheid tot waarneming.¹ Daarbij komt, dat de schrijver door het vreemde milieu meestal niet persoonlijk geïnteresseerd is en de belangen van zijn krant hem niet beletten met scherpte en zonder nevenoverwegingen te oordeelen. Bovendien wordt niet de eerste de beste journalist naar het buitenland gezonden; voor het zoover is moet hij bewijzen van meer dan gewone bekwaamheid gegeven hebben. Zoo wordt het begrijpelijk, dat vrijwel alle buitenlandsche correspondenten „hoogere” journalisten zijn; het omgekeerde is bepaald nièt juist.

Deze hoogere journalist nu verschilt van zijn collegae minder in doel dan wel in capaciteiten en werkwijze. Maar hij is niet anoniem en heeft een reputatie te verliezen, hetgeen tot voorzichtigheid aanleiding geeft. Hij kan het zich niet veroorloven plagiaat te plegen, banaal te zijn of terwille van de primeur ongecontroleerde geruchten aan zijn krant door te geven.² Hij

¹ „L'observateur doit n'avoir d'autre devoir que d'observer.” Geen belangen bij zaken, geen andere plichten mogen hem in beslag nemen. NAUDEAU, LXI, pag. 382.

² EDWARD BOK bevestigt dit in zijn autobiographie: „Men meent, dat een

zal het zooveel doenlijk vermijden een onvoldoende gefundeerd oordeel uit te spreken. De mogelijke critiek der gebeurtenissen of van deskundige lezers weerhoudt hem van al te groote oppervlakkigheid, prikkelt zijn verantwoordelijkheidsgevoel en spoort hem aan tot grondige studie.¹

Wat is het object van deze studie?

Het maatschappelijk leven in al zijn geledingen (waarvan het politieke en het oeconomische leven onderdeelen zijn). Hier is het punt van aanraking tusschen sociaal-geograaf en (hooger) journalist. De buitenlandsche correspondent verlaat zijn vaderland voor langen tijd. Hij begeeft zich naar zijn vergelegen arbeids-terrein. Jaren zal hij daar wonen, niet maar „de taal” doch de werkelijke spreektaal in de puntjes leeren beheerschen, met allerlei menschen in aanraking komen, alle bronnen tot zijn beschikking hebben, door en door vertrouwd raken met alle toestanden en verhoudingen. Zodoende heeft hij een gelegenheid tot studeeren, waarnaar de sociaal-geograaf meestal tevergeefs verlangt.

In dezen tijd, waarin de autarkische tendentie steeds meer veld wint, in sommiger oogen zelfs een stap vooruit schijnt te beduiden doet de term „Weltwirtschaft” (men vergeve het gebruik van dit onvertaalbare woord) lichtelijk antiek aan. Maar lang nadenken is niet noodig om zich te realiseeren, dat ook hier leuze en werkelijkheid elkaar allermintst dekken. Het streven naar autarkie op oeconomisch gebied — de laatste stuiptrekkingen van een verkeerd begrepen nationalisme, dat de steeds meer evidente wereldeenheden tracht te ontkennen — neemt toe en breidt zich uit, zeker, maar dit „ideaal” is zeer ver van verwezenlijkt; en het zal na de ont-

journalist alles drukt, wat hij weet en veel, dat hij niet weet. Maar er bestaat een hooge ethische standaard onder journalisten, die opzettelijk tal van belangrijke dingen uit verantwoordelijkheidsoverwegingen voor zich houden, ondanks het missen van een prachtige „verkoopsstunt”. VIII, pag. 306.

¹ In het vervolg zal korthedshalve steeds over „journalisten” zonder meer gesproken worden, als „hogere journalisten” wordt bedoeld. Daar het grootendeels om gradueele verschillen gaat, is het niet wel mogelijk om een scherpe onderscheiding te maken, dus evenmin om een definitie te geven. Hoewel in concrete gevallen meningsverschil mogelijk blijft lijkt de omschrijving in het algemeen voldoende.

wikkeling, die het bedrijfsleven heeft doorgemaakt, dat voorloopig ook blijven. Voorbeelden hiervoor aan te halen is overbodig. Al hebben wereldhandel en wereldverkeer dan ook belangrijke beperkingen ondergaan en al schijnt dit proces nog allerm minst tot stilstand gekomen, zij bestaan beide niettemin en doen hun invloed terdege gelden. Men strijdt overigens ook niet tegen een dooden vijand.

De „Weltwirtschaft” nu, maakt, naar in het bovenstaande reeds werd aangegeven, kennis van landen en volken noodig. Hoe vaak is het niet voorgekomen, hoe dikwijls ziet men het ook thans niet, dat een onderneming buiten de landsgrenzen mislukt, omdat men met de eigenaardigheden van bodem, klimaat en bevolking onvoldoende vertrouwd was! Een ieder heeft rechtstreeks of zijdelings met alle, of bijna alle medeaardebewoners te maken. Wat voor het individu geldt, heeft zeker betrekking op de volken, de staten, hetzij dat men medewerking van anderen wenscht of hun tegenkating vreest. Denken in werelddeelen is noodig, zooals RATZEL¹ het zoo teekenend noemde in zijn Politische Geographie.

Wie verschaffen deze kennis, die zoo onmisbaar is? Eerst moet de vraag gesteld worden, wat wetenschappelijk sociaal weten inhoudt. Daarbij houde men in het oog, dat de planeet geen astronom is. Men kan zich voorstellen, dat een Russische boer door een sociaal-geograaph wien hij het verhaal van zijn lotgevallen doet, onderbroken zou worden met de opmerking: „Nee, het was in '21 dat je verhongerde, niet in '23. Men zou wetenschappelijk sociaal weten kunnen aanduiden als het grondig kennen van een sociaal verschijnsel in al zijn samenhangen.

Op den voorgrond staat nu, dat er geen categorie van menschen bestaat, die vreemde volken ter plaatse bestudeert met wetenschappelijke bedoeling en op wetenschappelijke wijze. Zijn er

¹) Het is wellicht niet algemeen bekend, dat deze groote aardrijkskundige door de Kölnische Zeitung in de gelegenheid werd gesteld zijn reizen te ondernemen in Hongarije, Zevenburgen, de Vereenigde Staten, Mexico en Cuba. Een latere hoofdredacteur, Dr h.c. ALFRED NEVEN DU MONT, maakt hiervan melding in een artikel, „Wissenschaftliche Pioniersarbeit der Presse”, aangehaald IL, pag. 12.

anderen, die althans eenigermate aan deze eischen voldoen? Vroeger waren het de zeelieden en de kooplieden, de veroveraars en de ontdekkingsreizigers, wier fantastische journalen en verhalen toch dikwijls belangwekkende gegevens bevatten. Maar vooral de zendelingen waren een belangrijke bron, omdat zij alleen immers lange jaren in den vreemde vertoefden, de taal beheerschten, de bevolking intiem leerden kennen. Op één voorbeeld uit tallooze zij hier gewezen: de *Relations des Jésuites*¹, meer dan 70 deelen, waarin telkens tegenover een oud-Fransche bladzijde de Engelsche vertaling gegeven wordt, bevatten een schat van kennis omtrent de Indianen in Canada en het N.O. der Vereenigde Staten, ten tijde van hun bloeiperiode. De eveneens door Jezuiten geschreven *Lettres édifiantes et curieuses*, hebben dezelfde beteekenis voor China en Japan.

Maar het boek van den zendeling heeft over het algemeen ook nadeelen als volkenkundige bron. Uit den aard der zaak is zijn belangstelling eenzijdig religieus gericht. Wat daarbuiten staat, interesseert hem maar matig en bovendien zal hij het vaak ten onrechte in de godsdienstige sfeer betrekken. Daarbij is hij ge-preoccupeerd, d.w.z. het doel van zijn verblijf, van zijn leven, is bekeeren. Deze bekeering moet, zal het goed zijn, naar buiten blijken door een verbeterde levenswijze van den bekeerde. De missionaris is begripelijkerwijze geneigd ter accentueering van het resultaat van zijn werk en van de noodzaak ervan den oorspronkelijken toestand, natuurlijk geheel te goeder trouw, ongunstiger te zien en te beschrijven dan hij in werkelijkheid geweest is.

Daarbij voegt zich een ander bezwaar. Bij toenemende cultuur ontwikkelen zich in een gemeenschap al spoedig standen. Alleen de onderste lagen hebben bij een verandering alles te winnen en niets te verliezen. Een revolutionair politicus heeft de grootste kans op succes bij de armen en een zendeling eveneens, vooral omdat bij halfcultuurvolken godsdienst en maatschappij niet of nauwe-

¹ In de Canadeesche Thwaites editie is een Engelsche vertaling naast het oorspronkelijke oud-Fransch gedrukt. Een verkorte uitgave verzorgde EDNA KENTON: XLIV.

lijks gescheiden zijn. Als goed tacticus maakt de zendeling natuurlijk van den hang naar verandering gebruik. Maar wanneer hij straks zijn ervaringen te boek stelt, zal hij zich waarschijnlijk niet realiseeren, dat deze slechts betrekking hebben op een onderdeel van het volk en onopzettelijk generaliseeren.¹

In zeer gunstige omstandigheden verkeert de koloniale bestuursambtenaar. Door jarenlangen omgang leert hij de bevolking goed kennen en raakt met de taal vertrouwd. Zijn functie plaatst hem bovendien midden in het maatschappelijk leven, waar hij niet slechts het gezag vertegenwoordigt maar bovendien, als het goed is, de positie van raadsman en vaderlijken vriend inneemt. Dat dit meermalen voorkomt, bewijzen de vele voortreffelijke studies over Britsch- en Nederlandsch-Indië, die door rechterlijke en bestuursambtenaren met veel begrip, toewijding en kennis van zaken geschreven zijn. Doch deze ambtenaren zijn vanzelfsprekend slechts in werkelijke koloniën werkzaam, die door het moederland geregeerd en berecht worden. Deze gebieden worden vrijwel zonder uitzondering niet door hoogere volken bewoond en alleen daarom gaat het hier.

Waardevolle inlichtingen zouden de kooplieden voorts kunnen verstrekken. Zij wonen jarenlang in het vreemde land, kennen in vele gevallen de taal min of meer en komen veel met de bevolking in aanraking. Meestal echter ontbreekt het deze lieden aan sociale belangstelling.² Handel en bridge in de eerste plaats, dansen in de tweede plaats eischen al hun aandacht. Bovendien hebben zij hoegenaamd geen belang bij publicatie van hetgeen zij weten, duchten slechts het gevaar, dat hun boek de aandacht zal trekken van mogelijke concurrenten.

¹ Het uitstekende boek „Chinese Characteristics” van den zendeling ARTHUR H. SMITH levert hiervan een goed voorbeeld. Beschaafde Chineezers beoordeelden dit werk gunstig, maar maakten de aanmerking, dat de schrijver alleen met de lagere bevolking in aanraking gekomen was.

² LUDOVIC NAUDEAU vestigt op dit punt de aandacht. Hij geeft aan, dat het niet voldoende is ergens lang te wonen om begrip van de omgeving te hebben. Velen gaan te zeer in hun werk of andere dingen op, dan dat zij voldoende belang stellen in het vreemde land, om zich erin te verdiepen. LXI, pag. 376.

Nog een belangrijke groep van menschen is er, die uit hoofde van hun beroep regelmatig in den vreemde vertoeven, n.l. de diplomatieke en consulaire vertegenwoordigers. Als regel echter weerhouden begrijpelijke overwegingen omtrent dienstbelangen hen — en vooral de diplomaten — van het publiceeren van geschriften over de landen waar zij gevestigd zijn. Als zij schrijven is het meestal na beëindiging hunner loopbaan. Ook dan is wat zij bekend maken nog dikwijls interessant, vaak evenwel draagt het teveel het karakter van onthullingen, polemieek of zelfverdediging, heeft te zeer betrekking op concrete gebeurtenissen, waarin zijzelf de „beau rôle” spelen, dan dat de waarde anders dan historisch-anecdotisch zou zijn. De consuls zijn als regel meer economisch georiënteerd.

Hoewel geologen, botanici, zoölogen en ook medici soms naast hun eigenlijke onderwerp eveneens het leven van vreemde stammen beschreven en daarbij waardevolle inlichtingen verstrekten, ligt het voor de hand, dat zij door opleiding en geestesgesteldheid niet aangewezen zijn voor de beschrijving van het sociale leven van degenen, met wie zij bij hun natuuronderzoekingen in aanraking komen. Het subtiële waarnemingsvermogen, voor het onderzoek der menschelijke samenleving onmisbaar, is hun meestal volkomen vreemd, gewend als zij zijn aan het werken met exacte gegevens en een groote apparatuur. In het algemeen geldt van de taalgeleerden *mutatis mutandis* hetzelfde.

Militairen vertoeven dikwijls geruimen tijd temidden van koloniale of semi-koloniale volken als pacificatoren of bestuurders, vooral vroeger ook als veroveraars; uit dien hoofde hebben zij volop gelegenheid tot grondige observatie van het volksleven. Een enkele maal blijkt iemand daarvan gebruik gemaakt te hebben en een degelijke studie is het resultaat. Maar regel is dat niet. Uitgangspunt en beschouwingswijze van den militair stempelen hem doorgaans geenszins tot een socialen onderzoeker. Ook de aard van het contact met de bevolking sluit veelal iedere vertrouwelijkheid uit. Dit neemt niet weg, dat talrijke militairen prachtig werk hebben gedaan als waarnemers van de vreemde samenleving, waarin

zij vertoefden, maar vooral van de gekleurde troepen, waarover zij het bevel voerden.¹ Ook zijn daar nog uitblinkende figuren als een LYAUTEY, een GALLIÉNI, die als bestuurders van koloniale gebieden practisch werk hebben verricht van onschatbare beteekenis en getuigend van groot inzicht.

Maar in al deze gevallen gaat het in hoofdzaak om lagere volken en dus trekt de ethnologie, deels ook de sociologie van den genoemden arbeid partij; voor de sociale geographie, die zich immers slechts met hogere volken bemoeit, is de beteekenis der militairen geringer.

Zoolang niet vakgeleerden wijd en zijd uittrekken, die de studie om haars zelfs wil beoefenen,² blijven alleen de journalisten over om de zoozeer gewenschte kennis te verschaffen aangaande de volken en hunne maatschappelijke toestanden.³ Zij zijn ter plaatse waar en wanneer iets belangrijks geschiedt. Zij zijn de eersten en vaak de eenigen. Hun veelzijdigheid en beweeglijkheid helpen hen. Zonder de geschriften van journalisten zou in Europa omtrent het Russisch Azië van heden met zijn botsingen tusschen techniek en verstarring, vrouwenemancipatie en vrouwen-slavernij, communisme en Islam, met zijn strijd voor hygiëne en tegen analfabetisme, niet veel bekend zijn.

Soms ook is men voor de kennis van zekere gebieden in bepaalde perioden op den journalist met uitsluiting van anderen aan-

¹ RONHAAR citeert met instemming en waardeering verschillende Nederlandsche en buitenlandsche officieren. Uitdrukkelijk verklaart hij, dat het hem heeft verwonderd, dat men niet meer gebruik maakt van de groote psychologische ervaringen, neergelegd in militaire tijdschriften en boeken. LXV, pag. 405.

² Gelukkig komt dit ook voor, hoewel sporadisch. ARVED SCHULTZ is een bewijs. Hij is een wetenschappelijk werker, die een bezoek heeft gebracht aan het Ussuri-land. Zijn gelijknamig boek (Das Ussuri-Land) Veröffentlichung des Geografischen Instituts der Albert Universität zu Königsberg i. Pr.) is een goed en grondig boek; voortreffelijk fotografisch materiaal vult den tekst aan. Een merkwaardige en gelukkige omstandigheid: hij geeft zijn volle aandacht aan de bevolking, het physisch-geographisch gedeelte staat niet op het eerste plan. Een en ander blijkt uit een bespreking in T, pag. 312 en 313.

³ Cf. LXXVI, pag. 37, 38.

gewezen, omdat de veranderingen zoo groot zijn en de stadia dermate snel op elkander volgen, dat directe grondig-wetenschappelijke bestudeering bij den tegenwoordigen stand van zaken onmogelijk moet worden geacht. Dit geldt van oorlogen en revoluties,¹ maar niet minder van b.v. de verschillende fasen, die Rusland na de revolutie van '17 doorloopen heeft.²

Eveneens kan het voorkomen, dat journalisten de wetenschap op verschijnselen attent maken en zoodoende belangstelling ervoor wekken. Een Fransche journaliste³ vertoefde een maand in de demi-monde van Parijs en schreef daarover een merkwaardige reportage. Journalisten vestigden de aandacht op het belangrijk

¹ In de Haagsche Post van 30 December 1934 is een bespreking opgenomen van „Sjanghai” door W. A. WAGENER (Rotterdam 1933, Brusse). Hieraan zij het volgende ontleend: „WAGENER is journalist. Hoe dramatischer de loutere „zakelijkheid” van de feiten — de „feiten van de courant” — wordt, hoe meer de werkelijkheid zich leent tot de romantiek der boeken, hoe meer ook de journalist de geroepene (want de meest terzake van de werkelijkheid kundige) wordt, om de dramatische boeken van de dramatische werkelijkheid te schrijven. Er is tweevoudig voorbehoud: velen van wie zich journalist noemen, mogen dezen naam naar het spraakgebruik niet ten onrechte dragen, naar den norm der eenige, want hoogste eischen dragen zij dien onverdiend, omdat hun kennis van de feiten uit de zelfgecomponeerde courant, geheel ontbreekt of onvoldoende is. Er zijn „heele volksstammen”, die zich journalisten wanen! En het tweede voorbehoud is: dat de dramaturg-journalist de pen weet te hanteeren. Dit is — anders dan de buitenstaander denkt — allermint een „levens”-voorwaarde voor den goeden courancier; vele journalisten, vele van de bekwaamste journalisten schrijven nauwelijks ooit een eigen artikel. Hun taak bepaalt zich tot ordening en schifting en toetsing van berichten.”

² Dat ook vooraanstaande staatslieden zich bewust zijn van de waarde van goede journalistieke voorlichting in buitenlandsche aangelegenheden blijkt wel uit wat Lord CROMER, de oud-onderkoning van Egypte, schreef in de Nineteenth Century van Mei 1913, geciteerd door BLAND in VI, pag. 9: „We have, indeed, our Blands in China, our Milners in Egypt, our Miss Bells in Mesopotamia, who wander far afield, gleaning valuable facts and laying before their countrymen conclusions based on acquired knowledge and wide experience.”

Hoezeer de journalistieke werkzaamheid de persoonlijkheid ontwikkelt blijkt wel uit de belangrijke functies die velen laten bekleeden. Talrijke hooge regeeringsambtenaren, politici etc. begonnen hun loopbaan als journalist. „Le journalisme mène à tout, pourvu qu'on en sort à temps.”

³ MARYSE CHOISY: un mois chez les filles.

phenomeen van de onderwereld in Chicago en New-York. Wie buiten hen is overigens ook bevriend en bekend met die superboeven?

De journalist is in al deze gevallen de pionier. Die rol valt hem als vanzelf te beurt door de omstandigheden. Hij kan haar zoo goed vervullen, omdat hij betrekkelijk oppervlakkig durft zijn. Eenerzijds weet hij, dat zijn artikel, althans in dien vorm, geenszins voor de eeuwigheid bestemd is, anderzijds is hij onverbiddelijk genoodzaakt op dit oogenblik en met deze kennis te schrijven. Het bewustzijn hiervan heeft groote beteekenis voor zijn gansche werkwijze. Nu is door oefening het waarnemingsvermogen van den journalist zeer ontwikkeld. Hij is zich hiervan bewust en durft zijn oogen vertrouwen, in tegenstelling met den hyper-conscientieuzen geleerde, die vaak door overmaat aan critischen zin, vooral ten opzichte van zichzelf, belemmerd wordt bij zijn arbeid buiten het studeervertrek. Ook kan deze laatste zonder bezwaar verstoken zijn van persoonlijken moed en bereidheid tot onmiddellijk handelen, zonder welke eigenschappen de journalist, vooral de reizende correspondent, niet goed denkbaar is.¹ Maar het zal zelfs den meest doorgewinterden voorstander van grondigheid duidelijk zijn, dat beschrijvingen met fouten de voorkeur verdienen boven het ontbreken van elke beschrijving. Ook hier is het halve ei, dat bovendien nog wel eens driekwart is, beter dan de leege dop.

Maar het streven moet steeds zijn het geheele ei zooveel mogelijk te benaderen. Hoe wordt dit het beste bereikt, met andere woorden,

¹ GEORGES WEILL herinnert aan de vele oorlogscorrespondenten, die op de slagvelden gebleven zijn, aan de journalisten, die gedurende den wereldoorlog te Belgrado b.v. onder het bombardement doorwerkten en snel verhuisden, indien hun bureau door een projectiel vernield werd, (LXXXVI, pag. 414). Onwillekeurig rijst de vraag of hier niet routine en „bewustzijnsvernauwing” tengevolge van concentratie een grootere rol spelen dan moed. Het lijdt overigens geen twijfel, dat ook moed, in den zin van moreelen moed, vooral tegenwoordig voor den journalist onmisbaar is en tevens dat velen hierin tekort schieten. De permanente dreiging van gevangenis en verbanning in verschillende landen en anderzijds de vele vormen van omkooprij stelt wel hooge eischen aan zijn koelbloedigheid en standvastigheid.

aan welke eischen dienen goede journalisten — voor goede sociaal-graphen geldt deels hetzelfde — te voldoen?

In de eerste plaats moeten zij belangstelling hebben voor sociale aangelegenheden, dus niet alleen voor politiek etc. Een zekere intuïtie is uiterst gewichtig: zin voor het sociaal-cultureel nieuwe, een bevroeden dat er veel belangwekkends is, dat men daar en op dat moment niet weet, onderscheidingsvermogen, dat als vanzelf de kern eruit neemt en de bijzaken laat liggen, ontvankelijkheid voor indrukken, kortom de natuur van den speurhond en de flair van den diplomaat. Voorts is waarheidszin een vereischte, verantwoordelijkheidsgevoel niet minder.

Zonder verantwoordelijkheidsgevoel¹ valt niet veel te beginnen. De Nederlander, die voor het eerst zijn land verlaat en de Ardenen bezoekt, meent bergen te zien. Om te kunnen vergelijken is een breede algemeene ontwikkeling noodzakelijk. Teneinde persoonlijk met alle lagen der bevolking in contact te kunnen treden en niet van tusschenpersonen (en hun vooringenomenheid) afhankelijk te zijn, zijn kennis van de taal en gemakkelijke omgangsvormen hoogst gewenscht, indien niet onmisbaar. Ook een lang verblijf komt aan de juiste waardeering en intiemere bekendheid zeer ten goede. (Echter kunnen kortere reizen eveneens hun waarde hebben, daar zij „Anregungen” geven). En tenslotte mag onbevooroordeeldheid, streven naar objectiviteit — nog iets anders dan waarheidszin — verlangd worden.²

¹ Koning VICTOR EMANUEL van Italië gaf eens in een gesprek met EMIL LUDWIG de volgende aardige omschrijving van den journalist: „Ein Mann wie Sie muss freilich unsere Zeit anders betrachten als wir. Sie haben so viele Vergleiche im Kopfe. Ich denke mir, Sie gehen durch unsre Epoche wie ein Kenntnisreicher Botaniker durch einen ihm unbekanntes Wald geht, und sich überall erinnert: das hier ist diese Pflanze, und jenen Baum habe ich schon einmal dort gesehen.” LIV, pag. 593.

² Cf. h.l. pag. 246. Het spreekt vanzelf, dat behalve dit alles eenig en liefst veel talent aanwezig moet zijn om zijn gedachten op aangename en leesbare wijze uit te drukken. Sir ARTHUR CONAN DOYLE schrijft daaromtrent in zijn autobiographie (XV): The first requisite is to be intelligible. The second is to be interesting. The third is to be clever (pag. 290). En later heet het terecht: If a man's thought is precise his rendering of it is precise, and muddy thoughts make obscure paragraphs (pag. 295).

De hier genoemde vereischten zijn niet stuk voor stuk *conditiones sine quibus non*, maar ter bereiking van het best mogelijke resultaat moeten zij alle vervuld zijn.

Zal de tijd aanbreken, dat de journalist, die als pionier een zeker gebied verkende, gemist kan worden, omdat de wetenschappelijke onderzoeker zijn taak overneemt? Wanneer de belangstelling voor andere volken niet toeneemt en de sociaal-geograaf ten deze dus hoofdzakelijk op non-actief blijft, kan dit alleen geschieden, doordat landen als China en Britsch-Indië allengs over eigen wetenschappelijk gevormde menschen beschikken. Daarbij bestaat evenwel het gevaar, dat deze hun milieu ontgroeid en verwesterscht zijn, zonder dat zij werkelijke wetenschappelijke objectiviteit verworven hebben. Niet zelden zijn het dan quasi-intellectueele fanatici in de eene of in de andere richting geworden.¹ Daarbij voegen zich de moeilijkheden die steeds verbonden zijn aan de beschrijving van eigen omgeving, op welke reeds gewezen werd.

Hoewel in en over Engelsch-Indië veel door Europeanen geschreven is, blijft toch dit gebied onvoldoende bekend. De bestaande studies bewegen zich n.l. veelal op ethnographisch, cultuur-historisch, godsdienstig-philosophisch of ook wel oeconomisch terrein. Het moreele leven, het intieme gezinsleven is verwaarloosd. De reden ligt voor de hand. De gemeenschap is overwegend agrarisch: de doorsnee-Europeaan gevoelt weinig lust zich eenige jaren in verschillende negorijen op te sluiten om al die boertjes goed te leeren kennen. Hij bewoont de steden, gaat hoogstens met de inheemsche élite om; alleen de zendeling, het werd reeds naar voren gebracht, kent de achterbuurten en deze haast uitsluitend. Maar

EDWARD BOK meent: the most vital of all essentials in the journalist is the ability unerringly to decide what to print and what to regard as confidential. VIII, pag. 129. Dit zijn inderdaad gulden woorden.

E. GROTH acht „Sinn für Aktualität, Beobachtungsgabe, Witterung des Kommenden, Initiative, psychologisches Verständnis und darstellerische Fähigkeit Voraussetzungen journalistischen Erfolges.” XXV, pag. 276.

¹ Zoo wijst VALENTINE CHIROL, de uitstekende kenner van Britsch-Indië, op den triesten toestand, waarin de ontwrichte Indiër verkeert, die in Engeland werd opgevoed en naar Indië terugkeerde, zonder daar het contact met zijn vroeger milieu te hervinden. XIV, pag. 303, 304.

noch élite, noch achterbuurten leeren iets omtrent het leven in een kleine dorpsgemeenschap.¹

In den lateren tijd is hierin echter aanzienlijke verbetering gekomen. De Census-dienst heeft gedetailleerde demographische gegevens verzameld om de hongersnooden beter te kunnen bestrijden, wat ook in aanzienlijke mate gelukt is. Het Indische dorp is daardoor beter bekend geworden; ook Indiërs hebben daartoe in belangrijke mate bijgedragen.²

* * *
 Het bleek reeds, dat journalist en sociaal-geograaf hetzelfde doel schijnen te hebben: de bestudeering van landen en volken.

Toch zijn er eveneens verschillen, ook in motieven. De sociaal-geograaf wil uitsluitend de waarheid aan het licht brengen. De journalist wil zijn lezers boeien, liefst door waarheid. De sociaal-geograaf, die feiten verdraaid weergeeft, verliest zijn reputatie. Den journalist, die men minder streng contrôleert, minder scherp en openlijk critiseert, wordt zoiets gemakkelijker vergeven, terwille van zijn beweegredenen b.v.

Toch bestaat er eveneens onderscheid, b.v. in de maatstaven. Het eenmaal onderzochte en geverifieerde heeft in principe voor den sociaal-geograaf afgedaan, de journalist kan een succes boeken door het niet meer bekende op te rakelen.

¹ Dezelfde moeilijkheid bestaat ten aanzien van Rusland. Ook hier is de bevolking in groote meerderheid agrarisch. De reizigers evenwel bezoeken de oude en nieuwe steden, de industriecentra en een enkel landbouw-grootbedrijf. Zelfs de reisroute is meestal ongeveer dezelfde. Maar de dorpen, waar de felle strijd van boereneigenzinnigheid en conservatisme tegen nieuwigheden en collectiviseering, de beslissende strijd voor Ruslands toekomst, althans die van het huidige régime, uitgevochten wordt, kent en beschrijft niemand. Een uitzondering hierop vormt tot op zekere hoogte de journalist MAURICE HINDUS in „Red Bread”. De geestdriftige ontvangst na zijn langdurige afwezigheid (hij was als kind van veertien jaar vertrokken) en de groote vertrouwelijkheid der dorpsbewoners doen eenigen twijfel rijzen aan de volstrekte betrouwbaarheid van den auteur.

² Verschillende Indische studenten hebben onder leiding van SLATER het dorpsleven bestudeerd; de uitkomsten van hun arbeid zijn neergelegd in: „Some South Indian villages”. LOKONAKHON, MUKERJEE, PONTULU e.a. hebben zich aan soortgelijken arbeid gewijd.

Ook de middelen zijn soms uiteenlopend. De journalist zal door zijn streven naar actualiteit onder den indruk van een gebiedend: „tempo” eerder geneigd zijn op een zegsman af te gaan, minder critisch tegenover zijn bronnen staan. Hier echter beginnen persoonlijke factoren reeds een rol te spelen.

Wat de gevolgde werkwijze betreft, de sociaal-geograaph zal niet slechts een verschijnsel kwalitatief onderzoeken, maar niet minder kwantitatief, op zijn verspreiding en intensiteit; hierdoor wordt goeddeels het belang bepaald, dat hij eraan hecht. De journalist acht dezen tijdroovenden arbeid niet voldoende beloond door het resultaat en zal volstaan met het verschijnsel te signaleeren, c.q. smakelijk of gevoelig te schetsen. Voor de practijk maakt dit uiteraard verschil. De eenzame zonderling, die temidden van vele duizenden „normale” medemenschen een excentriek leven leidt, loopt groote kans in een sociaal-geographische beschrijving onvermeld te blijven doch een aanzienlijke plaats in een reportage te krijgen. Dat de journalist intusschen in den regel minder zijn fantasie laat gaan, nuchterder is dan de romancier, heeft tengevolge, dat hij betrouwbaarder blijkt als het gaat om meer dan alleen signaleeren; in dit laatste opzicht heeft evenwel ook de romancier groote verdiensten voor den sociaal-geograaph. (Rubber van SZEKELY-LULOFs, Peelarbeiders van ANTON COOLEN, Oogst van STIJN STREUVELS en de vele ouderen, b.v. CHARLES KINGSLEY).

In de practijk is er nog een verschilpunt. Wanneer de journalist artikelen publiceert aangaande oorlogen en revoluties, moet hij partij kiezen. Hetzelfde geldt in mindere mate van internationale strubbelingen en nationale oneenigheid. De lezer wil zijn geestelijke gemakzucht emotioneel compenseeren. De journalist kan daarbij niet steeds eerlijk tegenover zichzelf zijn, maar moet rekening houden met de bestaande stroomingen en wel te meer naarmate zijn onderwerp den lezerskring meer ter harte gaat.¹ Het Chaco-

¹ Bij een vergelijkende beschouwing van de commentaren, die bladen met verschillend georiënteerde lezerskringen aan een belangrijke gebeurtenis wijden, blijkt in welke mate de lezer den inhoud van zijn blad bepaalt; dit behoeft natuurlijk op zichzelf niet in te sluiten, dat de journalist zijn overtuiging geweld aandoet. In „Weltanschauung und Presse” onderzocht CARLÉ

conflict b.v. liet den Nederlandschen journalist volle vrijheid tot zelfstandige beoordeeling. Maar zou hij op grond van zijn onderzoekingen wat nadrukkelijk in gunstigen zin over het bolsjewistische Rusland of het Dritte Reich schrijven, dan loopt hij groot gevaar in ernstige moeilijkheden te geraken. Zou een sociaal-geograaph, van wien men geen partijkiezen verwacht, zich aan hetzelfde „vergrijp” schuldig maken, dan schaadt hem dat hoogstens in zijn maatschappelijke positie een weinig, wetenschappelijk in het minst niet (mits hij zijn meening voldoende motiveert).

*

*

*

Indien al gebleken is dat sociaal-geograaph en journalist in hun streven niet geheel identiek zijn, eveneens is erop gewezen, dat de journalist groote verdiensten heeft voor de sociaal-geographische wetenschap. In het onderstaande zal dit aan de hand van eenige voorbeelden nader worden toegelicht. Ook zal er gelegenheid zijn de aandacht te vestigen op eenige punten, waar journalisten in gebreke gebleven zijn; hiervoor zal een verklaring gezocht worden.

de houding, die tien Duitsche bladen van zeer verschillende richting hadden aangenomen ten aanzien van den moord op RATHENAU en het scholierenproces van Steglitz; het resultaat is treffend. Cf. LXVII, pag. 199, 120.

II

DE QUANTITATIEVE BETEKENIS VAN DEN ARBEID VAN JOURNALISTEN VOOR DE SOCIALE GEOGRAPHIE

De U.S.S.R. stond de laatste jaren in het middelpunt der belangstelling. Deze nam nog toe sedert den aanvang der algemeene oeconomische depressie. Afgescheiden van het politieke aspect bezit de sociaal-oconomische zijde van dit gigantische waagstuk voldoende werkwaardigs om overal ter wereld de aandacht te trekken. Temeer daar de maatschappelijke structuur, die de bolsjewiki trachten op te bouwen, in vrijwel alle opzichten van de oude verschilt. Moralisten, oeconomen, politici, wijsgeeren, sociologen, technici, journalisten, kunstenaars, staatslieden, historici, zakenlieden betoogen meer of minder gefundeerd met nadruk en enthousiasme of met koele objectiviteit, dat Rusland de oplossing van alle menschelijke problemen gevonden heeft of het einde der menschheid beteekent. Hun waardeering doorloopt, tot zelfs in de titels hunner boeken, de geheele scala tusschen „Inferno” en „Paradiso”. Het resultaat van deze overweldigende productiviteit is, dat alleen in de Engelsche, Duitsche en Fransche taal sinds de Octoberrevolutie enkele duizenden boeken verschenen zijn, die meer of minder rechtstreeks over de U.S.S.R. handelen.

Men zou nu verwachten, dat het aan de hand van deze indrukwekkende litteratuurvoorraad niet moeilijk was, zich een juist beeld te vormen aangaande de toestanden in het voormalige Tsarenrijk. Ook al blijkt dan, dat tot dusver geen werk bestaat, dat de Russische volksziel systematisch analyseert en verklaart uit erfelijken aanleg en invloed van omgeving en historische gebeurtenissen, om het op deze wijze verkregen resultaat ten grondslag te leggen aan een studie van het huidige Rusland.

Maar den litteratuurvorscher wachten nog andere teleurstellingen. Hij vindt weliswaar een verbijsterenden overvloed, maar

daarin is weinig van zijn gading, ja men zou het spreekwoord kunnen wijzigen en zeggen, dat er nog hier en daar koren onder het kaf schuilt.

Wat is hiervan de oorzaak?

Van een bepaalde oorzaak kan men nauwelijks spreken; er zijn er vele, die in twee groepen verdeeld kunnen worden. De eene hangt samen met den aard van het object, de andere met de eigenschappen van den onderzoeker.

Alvorens hierop nader in te gaan, moet in het licht gesteld worden, wat de bedoeling van dit hoofdstuk is. Deze bestaat daarin, dat zal worden onderzocht welke uit sociaal-geographisch oogpunt belangrijke boeken er over de Sowjet-republieken verschenen zijn, voorzoover gebaseerd op eigen waarneming van den schrijver, en welk aandeel daarin voor rekening van journalisten komt. Vele boeken vallen op deze wijze, afgescheiden van hun verdiensten, buiten beschouwing, alle werken n.l., die zijn samengesteld in de studeerkamer, die het voorhanden bronnenmateriaal geschift, beoordeeld en verwerkt hebben. Juist om die bronnen gaat het, om de oorspronkelijke boeken.

Nogmaals moet een aanzienlijke beperking worden toegepast. Van de talrijke boeken, die een onderwerp behandelen dat aan de U.S.S.R. ontleend is, hebben vele betrekking op handel, industrie, landbouw, visscherij, boschwezen, mijnbouw, verkeer, financiën etc.; voorts op de rechtsbedeeling in al haar geledingen, de partijorganisatie, de wetenschap, den toestand op medisch gebied, school, opvoeding, litteratuur, tooneel, beeldende kunsten, muziek, godsdienst, leger, etc. De sociaal-geograaph zal nu en dan met vrucht deze speciale onderwerpen kunnen bestudeeren. Voor hem staat evenwel de levende mensch in al zijn relaties tot genoemde maatschappelijke verschijnselen op den voorgrond. De gespecialiseerde publicaties nu dragen veelal een theoretisch-technisch karakter en hebben derhalve betrekkelijk weinig waarde voor de sociale geographie.¹

¹ „Auf den lebendigen Menschen aber kommt es an. Denn nicht Maschinen und Organisationen, sondern der bolschewistische Mensch ist das Kriterium des

Welke moeilijkheden zijn verbonden aan een studie over de Unie van Sowjet-republieken? Daar is de uitgebreidheid van het gebied, 21.534.400 km², $\frac{1}{7}$ van de totale landoppervlakte der aarde. Over een dergelijke staat eenigszins betrouwbare gegevens te verzamelen, is een zeer omvangrijke taak.

Dan verschijnt als volgende hinderpaal de Russische taal, in de overige wereld weinig bekend en moeilijk aan te leeren. Waarbij nog terzijde gelaten wordt, dat men in het onmetelijke rijk meer dan tachtig talen spreekt en bovendien de dialecten onderling zeer verschillen.

Ondanks de toenemende industrialisatie is Rusland ook thans nog overwegend agrarisch; van de andere Sowjetrepublieken geldt dit a fortiori. Rusland leeren kennen beteekent dus: de boeren opzoeken in hun isolement. Men zegt wel eens, dat alle boeren ter wereld op elkaar lijken. Zeker is, dat ze in Rusland achterdochtig zijn en gesloten tegenover vreemdelingen en evenals o.a. de negers in de Vereenigde Staten neiging hebben om te zeggen, wat de vrager naar hun meening van hen verwacht. Het is dus zeker ver van eenvoudig met de dorpsbewoners op vertrouwelijke voet te komen. Heeft men het in één dorp zoover gebracht, dan zou hetzelfde proces in tien, twintig andere herhaald moeten worden, om bij de uitgebreidheid van het land en de uiteenlopende omstandigheden op eenigszins goede gronden te kunnen generaliseren. Hierbij duiken de dialectmoeilijkheden weer op. Vooral bij den omgang met boeren is het een dwingende eisch hun taal geheel te beheerschen. Anderzijds moet men zorgvuldig vermijden het wantrouwen der autoriteiten op te wekken. Heeft men op deze wijze kans gezien, den algemeenen toestand te leeren kennen, dan

Bolschewismus". Dr KLAUS MEHNERT, algemeen secretaris der redactie van Osteuropa, in LVI, pag. 72 en 73. In de Octoberaflevering van het volgende jaar bespreekt E. S. enkele reisboeken. Na erop gewezen te hebben, dat eenige taalkennis en een algemeene notie van het huidige Rusland thans van elken schrijver verwacht mogen worden, gaat hij verder: „statt statistische Kolonnen aufmarchieren zu lassen, versucht er an die Bevölkerung, die doch die ganze Last des Aufbaus trägt, so nahe als möglich heran zu kommen, um ihren Atem und ihren Herzschlag zu belauschen." (T, pag. 123).

wachten de uitzonderingen, dikwijls zoo belangwekkend, op onderzoek en verklaring.

De snelle en grondige wijzigingen (oorlogscommunisme, nieuwe oeconomische politiek, eerste en tweede vijfjaarplan), die zich in den loop van nog geen twintig jaar voltrokken hebben, maken de waarheid van gisteren vandaag tot een leugen. Een goed, betrouwbaar boek van tien jaar geleden heeft heden slechts historische waarde. Ook in de overige wereld hebben de toestanden een snelle verandering ondergaan tengevolge van de wereldcrisis, maar nergens is die zoo ingrijpend geweest; nergens is een nieuwe structuur van heel het maatschappelijk leven ontstaan, zelfs niet in de Vereenigde Staten van Amerika; zelfs niet in Duitschland. Viermaal een nieuw fundament binnen twee decenniën is het belangrijkste „Amerikaansche” record van Rusland.

Hiermee hangt nauw samen de moeilijkheid om een speciaal onderzoek in te stellen, een bijzonder probleem aan te vatten. Want het telkens radicaal omgooien van den koers is slechts mogelijk in een land, waar heel het cultureele, sociale en oeconomische leven een eenheid vormt en rechtstreeks door den staat volgens dezelfde beginselen geleid wordt. Een onderdeel onderzoeken zonder kennis van het geheel is altijd bezwaarlijk, doch onder deze omstandigheden kan men het uitgesloten noemen zonder goed op de hoogte te zijn van de algemeene toestanden een bepaald verschijnsel in het juiste licht te zien en zijn beteekenis te beoordeelen.

Dit zijn enkele kenmerkende trekken van het gebied, waarover talloozen geschreven hebben; gedeeltelijk verklaren zij waarom betrekkelijk zoo weinigen slaagden.

*

*

*

Rest thans nog aan te geven welke factoren bij de onderzoekers zelf, al dan niet journalisten, een mislukking in de hand werken.

Daar is in de eerste plaats de aloude quaestie van de objectiviteit: zeer vele reizigers in de Sowjetrepublieken zijn al voor hun vertrek pro of contra bevooroordeeld. Zij gaan slechts uit om materiaal ter bevestiging van hun meening te vinden. Als het nu maar

een eenvoudige zwart- of wit-aangelegenheid betref, zou het althans onmogelijk zijn een onjuist verslag uit te brengen en toch te goeder trouw te zijn. Maar bij de ontstellende ingewikkeldheid der toestanden is het niet moeilijk naar beste weten verslag te geven en toch aan een vooringenomen standpunt vast te houden. De fout zit natuurlijk in het feit, dat de reiziger een vooropgestelde meening heeft, hetzij reeds voor zijn vertrek, hetzij dat zijn bezoek hem tot een voor- of tegenstander maakt.¹ Zijn werk zou zeer in betekenis winnen als hij zich wilde beperken tot de eenvoudige weergave van het waargenomene, zonder te trachten tot een beschouwing te komen of eenheid in zijn opmerkingen te brengen.

Onwetendheid gaat hiermee hand in hand. Niet slechts onwetendheid aangaande het huidige Rusland, oorzaak van eindeloos misverstand, doch eveneens grove onkunde van de Russische geschiedenis. Men krijgt soms den indruk, dat daarvan als voornaamste feit de Russische leeningen bekend zijn, die vroeger in betrouwbaarheid alles overtroffen, (maar ten koste van welke ontberingen der bevolking?), en toen plotseling door de verlooche-ning der bolsjewiki alle waarde verloren. Gevolg van volstrekt

¹ Natuurlijk hebben verschillende schrijvers dit gevaar onderkend, soms al in hun titel daarvan doen blijken. Zoo MARC CHADOURNE: *L'U.R.S.S. sans passion* (XIII). Eveneens HANS SIEMSEN: *Russland, ja und nein* (LXXII).

Cf. ook Dr KLAUS MEHNERT in T., zesde jaargang, pag. 688: „In ebenfalls einseitiger Beleuchtung betrachtet das Ehepaar WEICHMANN (socialdemocratische oud-Ministerialrat; WEICHMANN, HERBERT u. ELSBETH: *Alltag im Sowjetstaat*, Berlin 1931, Brückenverlag) den russischen Alltag. Wo Frau RUBINER (RUBINER, FRIDA: *Der grosse Strom*, Wien-Berlin 1931, Verlag für Literatur und Politik; enthousiaste communiste) im Hinblick auf die strahlende Zukunft auch die Gegenwart in viel zu leuchtenden Farben und alles vom rein russisch-bolschewistischen Standpunkt aus schildert, da projizieren die WEICHMANNs die graue und trübe Gegenwart auch in die Zukunft und schreiben bewusst und ausschliesslich als Europäer und Demokraten. Das ist beides sehr interessant, aber verhilft nicht zu einem richtigen Bilde. Bezugscheine, Schlangestehen, schlechte Verkehrsmittel, verlorene Briefe, — niemand bestreitet, dass es das alles in Russland gibt. Aber das ist nicht das Einzige und Entscheidende. Nach diesen Äusserlichkeiten eine neue Weltanschauung (zieht man nicht das Wort Religion vor) beurteilen zu wollen, ist ebenso falsch, wie von der Stalinrede vom 23 Juni (1931) auf den Zusammenbruch des Kommunismus zu schliessen.“

onvoldoende historische kennis is, dat men de Russische toestanden met die in Westeuropa (of in de Vereenigde Staten) vergelijkt, dit zou alleen juist zijn, indien de schrijver wilde nagaan, of de uitkomsten van de proefneming in de U.S.S.R. van dien aard zijn, dat invoering van het systeem in Europa aanbevelenswaardig zou zijn. Soms geraakt men in verontwaardiging over de godsdienstvervolgingen en verzuimt aandacht te schenken aan de rol, die de Grieksch-orthodoxe kerk steeds in Rusland gespeeld heeft en het peil in aanmerking te nemen waarop het godsdienstig leven zich bevond. De onderdrukking van het individu is ook de oorzaak van een vaak vernomen klacht; men vergeet de eigenaardige Russische psyche benevens de regeeringsmethoden van het Tsarenrégime.

Een steeds weer terugkerende oorzaak van onjuistheden in het verslag is de korte duur van het bezoek en dientengevolge de minder dan oppervlakkige kennismaking. Een verblijf van enkele weken wordt veelal voldoende geacht om stof voor een boek te verzamelen. De bekende schrijver H. G. WELLS was een der eersten, die na de revolutie Rusland bezocht. Hijzelf kende geen Russisch, zijn zoon een beetje; in totaal vertoefden zij volgens eigen mededeeling vijftien dagen in het land en verdeelden dezen tijd tusschen Leningrad en Moskou (langdurige treinreizen!) Zijn boek „Russia in the Shadows” moge door de bijzondere kwaliteiten van den schrijver de moeite van het lezen loonen, het behoeft geen betoog, dat een dergelijk werk voor den sociaal-geograaf nauwelijks waarde heeft.

Vrijwel nooit kent de reiziger de taal en is dus te meer aangewezen op de Intourist-leiding. Dit officieele reisbureau, natuurlijk onder staatsbeheer, is voortreffelijk georganiseerd. Het beschikt over ontwikkelde gidsen, die allerlei talen spreken en nauwkeurig weten, waarin de bezoekers belang stellen. De Intourist zoekt hotels uit, reserveert plaatsen in treinen, bespreekt bootpassages, als elk ander reisbureau, maar het heeft bovendien voor al deze aangelegenheden het monopolie. De vreemdeling neemt in Rusland een bevoorrechte positie in. Maar alleen als hij officieel, d.w.z. onder de hoede van het Intourist-bureau, het land bereist. Doet hij dit niet, dan wordt het verblijf hem heel moeilijk. Dan staat

hij achter bij bevoorrechte Russen, als arbeiders, boeren etc. en ontmoet vele moeilijkheden als hij zich voedsel, onderdak, spoorkaartjes of entreebewijzen wil verschaffen; daarbij stijgen de prijzen in dit geval schrikbarend. Kent hij bovendien geen Russisch, dan is de zaak vrijwel hopeloos.

Daarbij komt dat de Intourist alle uitstapjes organiseert; m.a.w. de vreemdeling ziet slechts wat de regeering aangenaam is. Nog steeds bestaan de Potemkin-dorpen in Rusland; hij bezoekt dus modelinrichtingen op elk gebied, desnoods speciaal voor het vreemdelingenbezoek ontworpen en tot aanzijn gebracht, die echter in het geheel niet representatief behoeven te zijn in hun soort. Fabrieken, clubs, scholen, ziekenhuizen, sanatoria, musea, laboratoria, gecollectiviseerde landbouwbedrijven, alles mag hij zien, doch niet uitzoeken. Hij kan op elk gebied alle cijfers krijgen, die hij verlangt. Het zou niet moeilijk zijn ze te vervalschen, want contrôle is bijna uitgesloten. Maar ook al zijn ze alle juist, nog steeds bestaat „l'art de grouper les chiffres”, al behoort de statistiek iets anders te zijn. Het is overigens volkomen redelijk, dat het gouvernement reclame voor het land en zijn praestaties maakt. Vele regeeringen doen dat rechtstreeks of zijdelings en niet steeds op streng waarheidliebende wijze. Het verschil bestaat daarin, dat men in Rusland voor alle gegevens op elk gebied steeds weer uitsluitend op den staat aangewezen is.

Daar gaat de vreemdeling naar Moskou. Hij ziet het graf van Lenin. Hij reist naar Leningrad en naar Dnjeprostoi. Heeft hij veel tijd, dan staan ook de Krim en het landbouwgebied ten noorden van de Caucasus op het programma. De Gigant, de enorme „graanfabriek” (welke thans echter als eenheid niet meer bestaat), wordt dan stellig niet overgeslagen. Misschien kan hij op den terugweg Kiew nog aandoen, maar dan moet onze man weer huiswaarts. Hij zet zich aan zijn schrijftafel en geeft met meer of minder virtuositeit zijn indrukken weer. Is hij contra, dan heeft hij van alles opgemerkt, dat zijn „Inferno”-theorie bevestigt. De lange slierten mensen, die voor de winkels met leege etalages wachten (althans tot voor kort), de schamele kleding der bevolking, de

nijpende woningnood in Moskou („soms twee of meer gezinnen in één kamer”). In de oudere boeken vormen voorts de verwaarloosde kinderen een altijd terugkeerend, dankbaar thema. Is de schrijver pro, dan kan hij deze z.g. bezprizornjy ook gebruiken, n.l. de vermindering van hun aantal en de tehuizen, die men voor hen bouwde benevens de omstandigheid, dat ze er onder het Tsarisme ook al waren, naar SIEMSEN in herinnering brengt. Onze man is scherpzinnig, dus theoretiseert hij wat over collectiviseering en vijfjaarplan; als goed opmerker geeft hij enkele staaltjes van persoonlijke ervaringen, die verwonderlijk nauwkeurig overeenstemmen met zijn theorie. Al naar zijn standpunt variëert de conclusie annex toekomstvoorspelling van „spoedige ineenstorting van het sowjet-régime” tot „aanstaande communistische wereldrevolutie”. Als hij aardig schrijft en veine heeft, haalt hij zijn reiskosten eruit; in elk geval is de wereld opnieuw een „Rusland-boek” rijker.¹

*

*

*

De methode, welke gevolgd werd bij de beoordeeling of een boek al dan niet waarde heeft voor den sociaal-geograaf is deze. Van de tijdschriften *Osteuropa*², *The Slavonic Review*³, en *Le Monde*

¹ „Hält man diese fünf Bücher (van een genre als hier aangeduid) neben die zahllosen anderen, die in den beiden letzten Jahren über Russland und den Bolschewismus im allgemeinen erschienen sind, so muss man sagen, dass es solche Bücher jetzt genug gibt und dass es Zeit wird sich den zahllosen ungelösten Sonderfragen eingehend zu widmen”. (KLAUS MEHNERT in T., zesde jaargang pag. 688).

ARTUR JUST uit zich over dit onderwerp in het voorwoord van zijn Aziatisch reisverhaal als volgt:

„Alle Erfahrung spricht dafür, dass zur Abfassung eines Reisebuchs über Russland ein Standpunkt, eine These, eine Schreibmaschine und ein Aufenthalt von sechs Tagen bis sechs Wochen, im Höchstfall aber von sechs Monaten völlig ausreicht. Mein Büchlein hat den Nachteil, dass der Verfasser sich seit sechzehn Jahren mit russischen Dingen befasst und seit fast sechs Jahren, davon fünf Jahre als Berichterstatter der Kölnischen Zeitung, in der Sowjetunion lebt. Ihm mangelt weiter jeder „Standpunkt” und jede These. Selbst den so würdigen Standpunkt der „Objektivität” habe ich überwunden. Ich habe nichts als meine eigene Meinung zu sagen. Ich sehe im Rätebund keine Probleme mehr, sondern den schnellen Ablauf historischer Zwangsläufigkeiten.” XLII, pag. 7-9.

² T.

³ U.

Slave¹ werden de recensies in eenige jaargangen ('25 t/m '34) geraadpleegd. Indien bleek, dat het boek in het bovenomschreven kader paste en gunstig beoordeeld werd, vond het opname in de lijst. Van een aantal schrijvers kwam vast te staan, dat zij journalist waren, sommigen bleken een andere professie uit te oefenen, van enkelen kon het beroep niet worden vastgesteld. Zoo ontstonden dus drie categorieën.

Het behoeft wel geen betoog, dat opname in de lijst niet beteekende, dat schrijver dezès zich met de beoordeeling vereenigen kan. Daarmee eveneens rekening te houden zou gelijk staan met het introduceeren van een nieuw element van onzekerheid, daar hem slechts enkele der werken bekend zijn.

Deze werkwijze is stellig niet ideaal. In de eerste plaats ontbreekt de eenheid van maatstaf. Niet alleen toch werden drie tijdschriften gebruikt, maar bovendien waren de recensies in elk periodiek afzonderlijk van verschillende critici afkomstig. Een tegenwicht zou gevonden kunnen zijn, indien het mogelijk geweest was slechts die boeken op te nemen, waaraan in elk tijdschrift een waardeerende bespreking ten deel gevallen was. Dit bleek onuitvoerbaar, omdat een boek bijna steeds in niet meer dan één tijdschrift beoordeeld werd, waarschijnlijk mede door de taalquaestie. Een tweede bezwaar is de aanwijsbare onvolledigheid. De boekenvloed is zoo groot, dat aan slechts enkelen een recensie ten deel valt, de overgrootte meerderheid alleen aangekondigd wordt. Welken maatstaf men bij de selectie toepast, is het geheim der redacties. Daarbij komt, dat de recensenten zich vanzelfsprekend niet op het standpunt van den sociaal-geograaph stelden en desnietteenstaande uit hun dikwijls beknopte beoordeeling het belang voor deze wetenschap moest worden afgeleid.

Het is tenslotte evident, dat de arbeid van journalisten, die immers hoofdzakelijk artikelsgewijs in periodieken verschijnt, in zijn omvang niet het meest tot zijn recht komt, indien slechts boeken bij de beoordeeling in aanmerking komen. Het is allerminst regel, dat dergelijke artikelen later in boekvorm uitkomen.

¹ R.

Anderzijds kan ten gunste van de methode worden aangevoerd, dat het oordeel van gezaghebbende vaktijdschriften als maatstaf genomen is; de leiders, die verantwoordelijk zijn voor de keuze hunner medewerkers, genieten veelal een hoge reputatie op wetenschappelijk terrein.¹ De gesignaleerde fouten zijn in elk geval naar alle richtingen gemaakt, dus ontendentieus. Daarbij was het materiaal zeer uitgebreid: honderden recensies werden doorgelezen en aan de gestelde eischen getoetst. En tenslotte was het niet wel mogelijk een anderen weg te vinden, die even begaanbaar was en beter tot het doel leidde.

Journalisten

- 1 - DR OTTO DEUTSCH (Neue Freie Presse): Das Räderwerk des roten Betriebes. Wien/Leipzig 1929. T, zesde jaargang, pag. 803.
- 2 - PIERRE DOMINIQUE: Sibérie rouge, Paris 1933, T, negende jaargang, pag. 751-753.
- 3 - ARTHUR FEILER: Das Experiment des Bolschewismus. Frankfurt a.M. 1929, T, vijfde jaargang, pag. 587.
- 4 - ARTUR W. JUST (Kölnische Zeitung): Mit Ilsebill freiwillig nach Sibirien. Berlin 1932, T, zevende jaargang, pag. 429, 430.
- 5 - Idem: Die Presse der Sowjet-Union. Methoden diktatorischer Massenföhrung. Uitgave van het Deutsches Institut für Zeitungskunde. Berlin 1931, T, zesde jaargang, pag. 309.
- 6 - H. R. KNICKERBOCKER (N.Y. Evening Post). Der rote Handel droht. Berlin 1931. T, zesde jaargang, pag. 617.
- 7 - PAUL SCHEFFER (Berliner Tageblatt): Sieben Jahre Sowjet-Union, Leipzig 1930, T, zesde jaargang, pag. 238.

¹ Helaas bleek toch niet steeds onpartijdigheid gewaarborgd. JULES LEGRAS, die in *Le Monde* Slave vele boeken bespreekt, schrijft in de aflevering van Januari 1931, pag. 157: „Lisez ce livre . . . Il est sombre mais en somme consolant parce qu'il nous montre l'impossibilité du régime soviétique, son échec inévitable". Het is prettig, dat men naar schrijvers gezindheid niet behoeft te gissen, maar aan zijn oordeel kan weinig waarde worden toegekend, daar bovendien een paar maal meningsverschil met andere, minder bevooroordeelde, recensenten bleek.

- 8 - THEODOR SEIBERT (Münchener Neueste Nachrichten, Hamburger Fremdenblatt, Leipziger Neueste Nachrichten): Das rote Russland, München 1931, T, zesde jaargang, pag. 616.
- 9 - HANS SIEMSEN: Russland Ja und Nein. Berlin 1931, T, zesde jaargang, pag. 688.
- 10 - DR HERMANN ULLMANN: Kolonisation oder Zerstörung? Tagebuch einer russischen Reise. München 1932, T, achtste jaargang, pag. 248.

Niet-Journalisten

- 1 - MAURICE DOBB (Docent Cambridge-University): Soviet Russia and the World. London 1932, T, achtste jaargang, pag. 748.
- 2 - GEORGES DUHAMEL (medicus-romancier): Le voyage de Moscou. Paris 1927, T, derde jaargang, pag. 400.
- 3 - HANS VON ECKARDT (hoogleeraar Zeitungskunde te Heidelberg): Russland. Leipzig 1930, T, zesde jaargang, pag. 492.
- 4 - SAMUEL N. HARPER (hoogleeraar te Chicago): Civic training in Russia, Chicago 1929, U, Juni 1929, pag. 214-222.
- 5 - ANTON KARLGRÈN (hoogleeraar te Kopenhagen): Bolshevist Russia, London 1927. U, Juni 1927, pag. 216-221.
- 6 - M. J. LARSONS (valuta-expert): Als Expert im Sowjetdienst. Berlin 1929, T, vijfde jaargang, pag. 589.
- 7 - KLAUS MEHNERT: Die Jugend in Sowjet-Russland. Berlin 1932. R, Juli 1932, pag. 155, 156. Selbstanzeige in T, zevende jaargang, pag. 436, 437.
- 8 - MARK PATRICK (politicus en diplomaat): Hammer and Sickle. U, Juli 1933, pag. 229-231.
- 9 - WILLIAM WHITE (Docent Pennsylvania University): So lebt der Russe. Köln 1932, T, achtste jaargang, pag. 123.

Beroep onzeker

- 1 - GEORG CLEINOW: Roter Imperialismus, Berlin 1930, T, zesde jaargang, pag. 550.
- 2 - FANNINA W. HALLE: Die Frau in Sowjetrussland. Berlin/Wien/Leipzig 1932, T, achtste jaargang, pag. 429.

- 3 - MAX HODANN: Sowjet-Union gestern, heute, morgen. Berlin 1931, T, zesde jaargang, pag. 247.
- 4 - JÜRGEN KECZYNSKI: Rote Arbeit. Der neue Arbeiter in der Sowjet-Union. Berlin 1931, T, zevende jaargang, pag. 116.
- 5 - L. LAWTON: The Russia Revolution, Londen 1927. U, Juni 1928, pag. 216-221.
- 6 - ARTHUR RUNDT: Der Mensch wird umgebaut. Berlin 1932, T, achtste jaargang, pag. 123, 124.
- 7 - F. C. WEISKOPF: Zukunft im Rohbau. Berlin 1932, T, achtste jaargang, pag. 248, 249.

*

*

*

Ziehier het resultaat. Alvorens dit nader te beschouwen, dient het begin van dit hoofdstuk in de herinnering te worden teruggeroepen; daar werd vastgesteld, welke boeken bij het onderzoek betrokken waren. In aanmerking kwamen de werken, die voor de sociale geographie waarde bezitten, voorzoover zij op eigen waarneming van den schrijver berusten. Daardoor werden uitgesloten alle boeken, die eenig speciaal onderwerp (landbouw, leger, school, etc.) van theoretisch standpunt uit behandelen en voorts die, welke hun materiaal ontleenden aan anderer observatie. Dat van deze zesentwintig goede boeken minstens tien door journalisten geschreven zijn, pleit wel voor de mate waarin deze tot onze kennis van de U.S.S.R. hebben bijgedragen. Dit verschijnsel is reeds vaker vastgesteld. In Osteuropa¹ leest men:

„Die Neuerscheinungen über das bolschewistische Experiment häufen sich. Beteiligt sind an dieser Bücherproduktion in starkem Masse die aus der Sowjetunion heimkehrenden Journalisten. Sie sammeln ihre Presseberichte in Buchform und übergeben die Sammlung der Öffentlichkeit.”

Elders² heet het over PAUL SCHEFFERS:

„....und die Tagesarbeit des klugen Journalisten erweist sich in dieser (Buch-)Form als ein nicht minder wertvolles Dokument

¹ T, Zesde Jaargang, pag. 617.

² T, pag. 238.

zur zeitgeschichtlichen Synthese.... SCHEFFERS kritisch abwägende und stilistisch trefflich durchgearbeitete Berichterstattung verdient wegen ihrer Objektivität und Bildhaftigkeit einen besonderen Platz in der deutschen Literatur über Sowjet-Russland."

Die rote Wirtschaft,¹ een zeer belangrijk boek, dat een ruim terrein bestrijkt, is door verschillende specialisten van allerlei nationaliteiten geschreven. Zoo staat de inleiding op naam van OTTO HOETSCH. Twee journalisten, ARTUR JUST en H. R. KNICKERBOCKER, werkten eveneens mede, resp. met een hoofdstuk over de pers en over den buitenlandschen handel.

KLAUS MEHNERT schrijft in zijn bespreking van HANS SIEMSEN:²

„HANS SIEMSEN ist der Synthese zwischen Russland und sich, zwischen Gegenwart und Zukunft am nächsten gekommen. Besonders sympatisch berührt die Anspruchslosigkeit seines Buches, das keine welterschütternden Thesen aufstellt, sondern in aller Bescheidenheit berichtet und trotz journalistischer Flüchtigkeiten durch die Kunst der Darstellung im Leser ein plastischeres Bild hervorrufft als tatsachengespickte Wälzer."

En moge dan een HARPER misschien in staat zijn de vluchtigheid te vermijden zonder aan suggestieve kracht in te boeten, zoolang nog zoo weinig geleerden in de gelegenheid zijn, grondige, langdurige studiereizen te maken, vervangen de journalisten hen voortreffelijk. Door hun meestal langdurig verblijf leeren zij de taal in de perfectie en komen mede dientengevolge in nauwe aanraking met de bevolking. Hun geoefend waarnemingsvermogen stelt hen in staat van deze gunstige omstandigheden ten volle partij te trekken.

In het bovenstaande is dus de stelling uit de Inleiding, volgens welke de journalisten in belangrijke mate gegevens verschaffen aan de sociaal-geographische wetenschap, getoetst en steekhoudend bevonden.

¹ Sammelwerk, herausgegeben von Dr GERHARD DOBBERT. Königsberg und Berlin 1932. Besprochen in Osteuropa, achtste jaargang, pag. 497, 498.

² Osteuropa, achtste jaargang, pag. 688.

Niet erg overtuigend.

III

DE QUALITATIEVE BETEKENIS VAN DEN ARBEID VAN JOURNALISTEN VOOR DE SOCIALE GEOGRAPHIE

Houdt de hoedanigheid van het werk van goede journalisten in zijn waarde voor de sociale geographie gelijken tred met de hoeveelheid?

Het doel van dit hoofdstuk is aan te toonen, dat deze allesbeheerschende vraag bevestigend beantwoord kan worden. Van te voren kan dit reeds waarschijnlijk worden geacht. STEINMETZ immers schrijft:

„In aansluiting hieraan (i.e. het vele sociaal-geographische vóórwerk, dat verricht wordt zonder besef van de waarde als wetenschappelijk materiaal) moet nog een bijzonderheid hier vermeld worden, die eveneens niet alleen aan deze nieuwe wetenschap eigen is, maar aan vele andere eveneens. Ik bedoel de waarde die toekomt aan wetenschappelijk werk op haar gebied, zelfs met hetzelfde bepaalde doel, dat zij zich stelt verricht door eigenlijk ontelbaar velen, die natuurlijk den nieuwen naam niet kenden, maar ook zelfs niet wisten, dat zij aan een dergelijke, ja zelfs aan eenige wetenschap meewerkten. De hooge journalist is vaak onze eenige of beste bron, ik denk aan BRINKLEY, SHADWELL, CHIROL, LONDRES en vele anderen.”¹

Daartoe zullen een zestal boeken aan een nadere beschouwing onderworpen worden. De keuze dezer boeken is volstrekt willekeurig,² evenals het aantal. Zes andere hadden met evenveel recht genomen kunnen worden, of zestig (zeshonderd evenwel zouden waarschijnlijk niet beschikbaar zijn, ofschoon als regel meer

¹ LXXVI, pag. 37.

² Waar hier — en ook in het volgende hoofdstuk — slechts stalen worden gegeven en geen representatieve opsomming, doet het feit, dat onder de auteurs zich geen Nederlanders bevinden, aan de billijkheid niet tekort, maar bevordert alleen de onbevangenheid bij het oordeelen.

boeken in een bepaald genre of over een zeker onderwerp bestaan, dan men aanvankelijk vermoedt).

Toch is daarom de keuze niet geheel toevallig, omdat rekening gehouden is met het behandelde onderwerp. Men zou op aarde eenige „journalistieke gebieden” kunnen onderscheiden en wel die landstreken, die om reeds vermelde redenen zoo niet uitsluitend, dan toch hoofdzakelijk door journalisten beschreven werden. Slechts dagbladcorrespondenten zijn in de gelegenheid in deze afgelegen landen van groote uitgestrektheid, waar bedrijfsleven en verkeer nog weinig ontwikkeld zijn, geruimen tijd te leven en te reizen.

Hiertoe moet men rekenen Oost- en Zuid-Azië, misschien met uitzondering van het Japan van den laatsten tijd, de Sowjet-Unie, het grootste gedeelte van Afrika, Zuid-Amerika en desnoods ten deele Oceanië en Australië. Een fijnere verdeeling zou mogelijk zijn, waarbij ook stukken van Europa en Noord-Amerika in aanmerking kwamen.

De te bespreken boeken nu houden zich bezig met Japan (van vijftig jaar geleden) een deel van Zuid-Amerika, de Sowjet-Unie, Britsch-Indië, Duitschland en eenige algemeene onderwerpen. Deze laatste, bestaande uit gesprekken met vooraanstaande lieden, vormen een apart soort van „journalistiek gebied”. En, wat Duitschland aangaat, sinds het vanouds welbekende Deutsche gerecht op de innigste wijze met nationaal-socialistische kruiderijen is vermengd, kan men ook hier, zij het misschien alleen voorloopig, van een voor journalistieke werkzaamheid bestemd terrein spreken. Dit geldt n.l. overal waar in korten tijd groote veranderingen plaats vinden. Zooals reeds werd betoogd, is de journalist uit hoofde van zijn beroep onmiddellijk aanwezig en zijn op actualiteit gerichte werkwijze stelt hem in staat reeds dadelijk een overzicht te geven van wat geschiedt, al zal dit natuurlijk niet aan de strengste eischen van grondig wetenschappelijk onderzoek voldoen.

Maar is dat noodig? Moeten voor de sociale geographie waardevolle boeken, en dus ook de hier te behandelen geschriften, wetenschappelijke standaard- en meesterwerken zijn?

Geenszins, doch het moeten goede boeken zijn. STEINMETZ, de grondlegger der sociale geographie hier te lande, stelt in de bovenaangehaalde „Inleiding tot de Sociologie” de volgende eischen:

„Zulk een sociale beschrijving (waarvan hij in een noot talrijke voorbeelden opsomt) zal moeten streven naar twee doeleinden. Het eerste is veelzijdigheid, waarbij vooral hieraan gedacht wordt, dat zij zich niet moet beperken tot de oekonomische of tot welke andere zijde van de gekozen eenheid ook, maar dat het onderzoek van den toestand naar alle zijden moreel, kultureel, oekonomisch, crimineel, enz. moet geschieden. Dit streven moet al haar werk, ook wanneer het details betreft, doordringen. De tweede eisch moet zijn preciesheid, scherpthe van beschrijving en omlijning, als het mogelijk is ook quantitatief, dus statistisch.”¹

Hoogere journalisten stellen aan hun werk deze eischen eveneens. Eén, reeds genoemd, verschilpunt zou er kunnen zijn: bij wetenschappelijk werk spreekt het vanzelf, dat geen onderwerp opnieuw behandeld wordt, dat reeds afdoende en volledig onderzocht is; maar de journalist rekent niet met de bestaande litteratuur, voor hem is slechts van belang wat het publiek (nog) van zijn onderwerp weet. Dit verschil tusschen sociaal-geograaph en journalist zal zich echter uit den aard der zaak als regel meer in krantenartikelen dan in boeken openbaren.

*

*

*

Onder de republiek bestond er in Duitschland groote belangstelling voor de Sowjetunie, welke aan het licht trad door een eindelooze rij van boeken, die over dit rijk verschenen. Ook de dagbladen lieten zich niet onbetuigd en zonden uitstekende vertegenwoordigers naar het land van STALIN. Hun gebundelde correspondenties hebben in belangrijke mate bijgedragen tot de verspreiding van kennis aangaande dit gebied, naar reeds in het vorig hoofdstuk bleek. Het werk van twee dezer journalisten, ARTUR JUST² en HANS SIEMSEN³ zal hier aan een nadere beschou-

¹ LXXVI, pag. 38, 39.

² XLII.

³ LXXII.

wing onderworpen worden, waarmee aan verdienstelijke anderen (b.v. SCHEFFER) niet tekort gedaan wil zijn.

De titel van het boek, dat JUST in November '31 beëindigde, intrigeert den lezer. Wie is ILSEBILL? Nu en dan lijkt zij de vrouw van den auteur, een ander maal schijnt die veronderstelling niet te kloppen. In het voorwoord noemt hij haar een litterair hulpmiddel en zegt, dat zij zich dikwijls stelt

„auf das für mich und Russland viel zu anmassend Piedestal des gesunden Menschenverstands“.

Of het hulpmiddel zuiver litterair was of niet, gaat alleen JUST aan; laat den schrijver wat des schrijvers is (of was). Dat kan hem slechts welkom zijn, getuige een andere passage uit zijn introductie, die niet bepaald op treffende bescheidenheid wijst:

„Dies Büchlein ist zumeist im Eisenbahnabteil als Reislektüre entstanden. Wenn ein aufmerksamer und williger Leser hieraus vom Rätebund mehr kennenlernt als aus manchem Standardwerk, so möge er die Täuschung in der Form verzeihen.“ Excusez du peu.

De aandacht van den auteur wordt getrokken door de omstandigheid, dat weliswaar overal geweldige gebouwen-complexen met fantastische snelheid verrijzen, maar dat die geen van alle ten doel hebben den woningnood te verlichten. Fabrieken en administratiegebouwen zijn het, maar

„nirgends sind auch nur Anfänge für ein neues, besseres, praktischeres Wohnen, für die sozialistische Stadt, für etwas irgendwie vorbildliches vorhanden.“¹

Bij een bezoek aan een model-konijnenfokkerij wordt daarom het volgende grapje gelanceerd:

„Man denkt über Seelenwanderung nach. Ob es nicht wohl besser wäre, beim nächsten Leben, falls die Weltrevolution doch noch siegt, als Kaninchen auf die Welt zu kommen.“²

¹ XLII, pag. 174.

² XLII, pag. 165. De geringe aandacht, die de regeering aan de eischen der con-

De stelselmatige volgorde bij den bouw van nieuwe steden is deze: eerst administratiegebouwen, dan een fabrieksschool ter vorming van jonge menschen tot meer of minder geschoolde arbeiders, dan de fabriek en vaak nog eens de fabriek, dan woningen voor het leidende personeel (een villa voor den directeur!), dan een club, een schouwburg, een restaurant en ten laatste woon-gelegenheid voor de arbeiders. Net zooals het vroeger al in den Oeral was, want vooral daar worden nieuwe steden gebouwd tengevolge van het groote industrialisatieplan. Vroeger was numero één het kasteel, thans administratiegebouw, dan kwam een heerenhuis, nu woning der hoofdingenieurs, een kerk, waarin tegenwoordig club of theater gevestigd zijn en dan het bedrijf, is nog steeds bedrijf. Daaromheen houten en leemen hutten, daaromheen volk, massa, arbeidskracht. De evenwijdigheid kan voortgezet worden. De hemel heet thans wereldrevolutie en is zeer ver.... Gehoorzaamheid blijft plicht van den kleinen man, wat de heer ook van hem verlangt. Just is door zijn verblijf in den vreemde de toestanden thuis blijkbaar eenigszins vergeten. Het Keizerrijk en thans ook het Derde Rijk verschillen in dit opzicht weinig van Rusland. „Maul halten” is een geveugeld woord geworden!

Het industrialisatieplan van het „Ural-Kusnetsker Kombinat” heeft enorme beteekenis. De Stroganows zijn de stichters geweest van de Oeral-nijverheid. Zij kregen van IWAN den Verschrikkelijke een concessie voor zoutwinning. Geleidelijk nam de mijnbouw toe, om nu de laatste jaren plots een „stratosfeervlucht” te nemen.

„Das Gebiet rückt beinahe plötzlich in die Reihe der allerersten Energiequellen der Welt ein. Das ist ein Ereignis, dessen Eintreffen in allernächster Zukunft sicher ist.”¹

Het plan is een militariseeringsprogram: het U.K.K., gelegen op 3000 km van de Westgrens, op 5000 km van de Oostgrens, is on-

sumptie besteedt formuleert Just met een goedgevonden woordspeling aldus: „die materialistische Religion der Bolschewismus vergisst des Fleisches Schwäche.”

¹ XLII, pag. 189.

neembaar. Hier is nu werkelijk een plan, iets van „Planwirtschaft”. Bovendien scheidt men uit niets een machtig industriegebied, waarin tot 1937 vijf milliard roebel geïnvesteerd worden. In dat jaar zullen er drie à vier millioen menschen moeten wonen. Voor onderdak, voeding etc. van deze massa's zal gezorgd moeten worden. De schrijver geraakte zeer onder den indruk van wat hij zag gebeuren en van wat bij zijn bezoek al tot stand gebracht was. Hij schrijft dan ook, dat de wereld het zal weten, als het gelukt.

De opzet van het plan is om ijzer uit den Oeral en kolen van Kusnetz (ten Z.O. van Tomsk) bij elkaar te brengen. De onderlinge afstand bedraagt weliswaar niet minder dan 2500 km, maar daar de mijnen zeer toegankelijk zijn acht men rentabiliteit gewaarborgd. Het voornemen bestaat om het transport te doen plaats hebben door middel van een electrischen spoorweg, met den zwaarst denkbaren onderbouw en vijftigtons-wagens. Voorts wil men een chemische industrie in het leven roepen en kunstmest, bouwmaterialen en cement vervaardigen. In den Oeral bevinden zich ook kalivoorraden en sinds kort zijn deze eveneens in Uzbekistan ontdekt. De hoeveelheden schijnen verbluffend te zijn en de exportmogelijkheden daardoor groot, maar de ontginning is aanvankelijk in matig tempo ingezet.

Tot voor luttele jaren was Jekaterinenburg een akelig gat, vies en volkomen vervallen. De Tsarenfamilie was er vermoord, maar dat was dan ook al. (De kelder, waar dit geschiedde, is de eenige plaats in het Sowjetrijk, niet toegankelijk voor kinderen beneden zestien jaar). Thans ligt op deze plaats Swerdlowsk, geheel opnieuw gebouwd, de modernste stad van Oost-Europa, met een groote toekomst als industrieel, administratief en wetenschappelijk U.K.K. centrum. Swerdlowsk heeft het geluk over moed, middelen en mannen te beschikken, die haar dit waarborgen. Deze stad zou de ideale hoofdstad van de Unie zijn, gezien de toenemende verplaatsing van het oeconomische zwaartepunt in oostelijke richting en tevens op grond van strategische overwegingen.

Nowosibirsk bezit enorme officieele en industriele gebouwen

en ellendige leemen „woningen”. In het bouwplan der stad is een theater(!) voor tienduizend bezoekers opgenomen, het modernste ter wereld (natuurlijk); op het tooneel kunnen auto's en tractors paradeeren. Ook is de bouw ontworpen van een keuken, die zes-honderdduizend porties per dag zal kunnen afleveren. Men wordt bij al dit toekomstig schoons, dat als vrijwel bereikt wordt voorgesteld, onwillekeurig herinnerd aan de uitdrukking van dien anderen journalist, FEILER, die in zijn voortreffelijk boek „Das Experiment des Bolschewismus” spreekt van „konjugieren im Futurum”.

Twee jaar voor het bezoek van JUST bestond Magnitogorsk nog niet. Toen hij er was, had de stad honderdduizend inwoners en een afgedankten goederenwagen als station, hoewel deze plaats wellicht het Essen van den Oeral zal worden. In al deze steden: Kusnetz, Prokopiewsk, Magnitogorsk, Nowosibirsk, Beresniki treft vooral het tempo van den aanleg.

Tusschen Wolga en Stillen Oceaan is JAKOW PAWLOWITSCH IWANTCHENKO heerscher over de ijzerindustrie. Deze zeer bekwame captain of industrie heeft een schitterende carrière achter den rug: in 1922 stond hij aan het hoofd van een fabriek met 4000 arbeiders, weldra waren het er 35.000, thans loopt hun getal in de honderdduizenden, straks zullen het millioenen zijn. STALIN gaf hem deze opdracht, zooals PETER DE GROOTE aan DEMIDOW.

PETER vertoont op meerdere punten overeenkomst met de tegenwoordige heerschers. Hij had ontzaglijk veel te danken aan Nederlanders en Duitschers, van wie hij zeer velen in dienst had. Tegenwoordig zijn het ook weer de Duitschers, die Rusland op gang moeten brengen, maar onze landgenooten zijn helaas door Amerikanen vervangen. De hulp van talrijke buitenlanders is voor de verwezenlijking van alle Russische „plannen” onmisbaar. Een bezwaar dezer plannen is, aldus JUST, dat men bij het opstellen ervan den huidige stand der techniek tot uitgangspunt moet nemen. De bouw van een complex vordert eenige jaren. Maakt de techniek inmiddels vorderingen, dan moet men het plan wijzigen en waarschijnlijk een onvoldoend beproefde constructie in

gebruik nemen, of wel zich tevreden stellen met een verouderd systeem. Natuurlijk geldt dit bezwaar voor den bouw van elk bedrijf, maar hier hangen bovendien vele bedrijven onderling nauw samen en zijn op elkaar aangewezen. Al schijnt de grootste bewondering voor den loopenden band reeds weer voorbij en al komt het gezond verstand hier en daar op den voorgrond, de Russen zijn nog steeds dol op het allernieuwste. In hun record-aanbidding zijn ze werkelijk Amerikaanscher dan Amerikanen (zoo mogelijk) en hun macromanie dreigt soms noodlottige vormen aan te nemen. Maar ook deze trek openbaarde zich al onder het Tsarisme.

Just persifleert met gezonden zin voor de werkelijkheid de Russische grootsprekerij op verdienstelijke wijze:

„Nach der Methode des „Sieges von Stalingrad“ (Traktorstroy) sieht der Sozialismus so aus: Man kauft sich von einem Konstruktionsbüro einen Fabriksplan, man nimmt sich den Tractor der International Harvester Company(y?) und empfindet (erfindet?) ihn nach, man schickt junge Ingenieure zu den Kapitalisten in die Schule, man holt sich zur Sicherheit 220 amerikanische Ingenieure, Werkmeister, Vorarbeiter, die Einrichtung und Organisation übernehmen, nachdem die 3000 Maschinen eingekommen und aufgebaut sind, man stellt statt einen gelernten oder ungelernten Industriearbeiter vier Bauernjungen oder halbwüchsige Mädels an die Automaten und dreht das laufende Band an. Wenn nun noch die Rohstoffzufuhr einigermaßen klappt, was ja schon wieder eine verkehrstechnische Organisationsfrage ist, für deren Lösung sich ein anderer Amerikaner oder Japaner oder Deutscher finden lässt, muss schliesslich etwas herauskommen.“ „Es soll gar nicht verlangt werden, dass nun der Sozialismus auf eigene Faust die Geschichte der Technik und der Erfindungen noch einmal zu erleben trachtet.... Man verschone uns nur freundlichst mit Bolschewismus, Kommunismus und Sozialismus bei solchen mit guten Dollars bezahlten kapitalistischen Riesenkaninchen.“¹

¹ XLII, pag. 51, 52.

Just acht den conveyor slechts van practische beteekenis, wanneer selectie der arbeiders plaats heeft. Deze opvatting is in flagrante tegenspraak met wat Ford dienaangaande beweert.¹ Niet alleen „normale”, domme menschen kan hij gebruiken, ook blinden, kreupelen en andere invaliden kunnen een vol loon verdienen. Volgens Ford behoort een bedrijf een staalkaart van de typen in de samenleving te vertoonen, met hetzelfde percentage „onvolwaardigen”, die dat zijns inziens echter in het geheel niet zijn.

De geringe aandacht, welke tijdens de periode waarin dit boek ontstond aan de belangen der consumptie besteed werd, hebben den schrijver zeer getroffen. Hij geeft verschillende staaltjes van den chaos op dit gebied. Naast den handel der staatscoöperaties (in Westersche sfeer een ietwat vreemde figuur) duldt men een locale vrije markt, die op afstanden van vijf tot vijftig km prijsverschillen van vele honderden percenten vertoont. Een aardig feitje: in een exemplaar van de Berliner Zeitung annonceerde het warenhuis Tietz Wolgakippen voor 88 pfenning per pond. Aan de Wolga kosten ze 8 roebel, oftewel 17 mark.

„Was schliesslich nichts anders beweist, als dass der Moskauer Rubelkurs falsch ist.”²

Overall in Rusland loopen veel kleine meisjes met geschoren hoofdjes rond, omdat zelfs geschoolde arbeiders niet de noodige zeep kunnen bemachtigen om lang haar te wasschen. Men vergete echter niet, dat dit boek al weer vier jaar oud is.

Bij een bezoek aan een wetenschappelijke inrichting neemt Just aan den maaltijd deel.

„Zwanzig Gelehrte assen manierlich aber mit einem unbeschreiblichen Heiss hunger die magere fettlose Mahlzeit.”³

Op den Oost-Chineeschen spoorweg contrasteerde het Russische deel, dat uitmuntte door vuilheid, armelijke menu's in den restau-

¹ XXIV, pag. 103-115.

² XLII, pag. 71.

³ XLII, pag. 218.

ratiewagen en gebrekkig comfort wel zeer opvallend met de zindelijkheid en den overvloed in het gedeelte onder Chineesch beheer. Sommige politici, ook ten onzent, die de Sowjetunie à tort et à travers als model voor West-Europa willen stellen, zouden goed doen aan dergelijke feiten aandacht te besteden. Aan tegenstanders wordt hiermee natuurlijk geen wapen in handen gegeven.

Het transportwezen vertoont gebreken van allerlei aard. In elk boek kan men lezen over de vertragingen van treinen. Maar langzaam gaat zeker.

„Bei einem Schienenmaterial dass zu 80 % auswechslungsbedürftig ist, soll man zufrieden sein, dass der Fünfjahrplanenthusiasmus nicht mehr herausholt als 35 Km/St. durchschnittlich bei einem Schnellzug.”¹

De gemengde passagiers- en goederentreinen heeten Maxim, naar GORKI, die ze onder het Tsarisme meermalen beschreef. Hij zelf reist thans natuurlijk alleen in salon- of slaapwagen en vertoeft gewoonlijk in de Krimbadplaats Sorrent. Op de schepen bestaan zelfs nog steeds vier klassen met groote verschillen. In de vierde klasse verstikkende nevel en liederen in mineur.

De religieuze strijd is volgens schrijver vrijwel ten nadeele der kerken beslist. Practisch iedereen is in staatsdienst en voor diegenen is het lidmaatschap van een kerkgenootschap nauwelijks mogelijk daar het wordt aangemerkt als „zusätzlicher Beweis unzuverlässiger Gesinnung”; als dit boek eerst onlangs verschenen was, had toegevoegd kunnen worden: tout comme chez nous. De buitenlandsche vaklieden brengen soms nog steun aan de kerken, maar een factor van beteekenis kunnen zij niet vormen. JUST is van meening, dat er voor de verdwijnende kerken niets in de plaats gekomen is.

„Dass aber Leninecke und rote Fahne neue geistige Inhalte schaffen, wird keineswegs noch deutlich.”²

Dit schijnt te impliceeren, dat de orthodoxe kerk „alte geistige In-

¹ XLII, pag. 26.

² XLII, pag. 95.

halte" bezat, een stelling die voor bestrijding vatbaar is, althans indien men daarbij aan de breede massa denkt. Maar het lijdt geen twijfel, dat vijfjaarplannen, industrialiseering etc. door handige propaganda vooral onder de jeugd een soort „godsdienschtig" enthousiasme en opofferingsgezind idealisme in het aanzijn hebben geroepen.

Just belicht hier en daar, zoo terloops, trekjes van het Russische volkskarakter; soms lijkt hij juist getypeerd te hebben, dikwijls zijn het aardige opmerkingen zonder meer. Dit probleem is dan ook wel een der belangrijkste en minst onderzochte in de sociale wetenschap. Zonder eenigermate exacte gegevens en methoden is het haast ondoenlijk tot een eenigszins betrouwbare, niet al te subjectieve bepaling van het volkskarakter te geraken. De vereischte gegevens en methoden ontbreken eigenlijk nog geheel. Het is vrijwel ondoenlijk het erfelijke karakter te scheiden van de uitwerking van voorbijgaande invloeden. Bovendien bestaan er ook in relatief homogene volken groote verschillen tusschen de bevolkingsdeelen. Dat anderzijds juist dit probleem om een oplossing roept, ligt voor de hand. Om een volk te begrijpen is het noodzakelijk zijn karakter te kennen. Levenswijze, gedragingen, mogelijkheden, grenzen, reacties, aspiraties hangen goeddeels met het karakter samen en zijn veel minder direct afhankelijk van de eigenschappen van het land, dan men dikwijls schijnt te denken.

Just signaleert de Russische naïviteit, die wolkenkrabbers bouwt op plaatsen waar leege ruimte in overvloed is, slechts terwille van de wolkenkrabberij.

„Die Russen sind noch derartige Naturmenschen, dass sie von Natur nichts verstehen." ¹

Zij wandelen niet voor hun plezier; liever proppen enorme massa's zich in overvolle treinen en trams, waarvan dubbel zooveel gebruik gemaakt wordt als voor den oorlog.

Voor alles wat orde en zindelijkheid als permanente toestand heet, ontbreekt den Rus alle zin. Vandaar ook het groote percen-

¹ XLII, pag. 84.

tage afval bij de industrie; zelfs in modelinrichtingen bedraagt dit soms 97%! Maar hieraan dragen ook andere omstandigheden schuld. Gebrek aan organisatietalent is een Russische „karakter-eigenschap”. Daarbij is het praestatievermogen der arbeiders gering. Men noemt de verhouding van vier Russen op één Duitscher. De slechte organisatie maakt bovendien onvoldoende gebruik van het beschikbare materiaal. Voor de eerste dertig jaar zou het uitzicht op de vorming van een kloek industrieproletariaat zeer gering zijn. Maar de kinderen van de tegenwoordige arbeiders en de jonge arbeiders van thans moeten toch een goede kans maken, zou men zeggen; Just zwijgt hierover. Er schijnt een plan(!) te zijn om aan elk bedrijf een school te verbinden, waar niet alleen gewoon, maar tevens technisch onderwijs gegeven zou worden. Het gevolg hiervan ware erfelijkheid van het beroep.

De arbeiders, hoe weinig bekwaam ook, zijn in elk geval niet veeleischend, niet ontevreden ook, ondanks hun luide klagen. Eigenlijk ook niet wat men noemt beklagenswaard. Dat zijn veel meer de slachtoffers van dezelfde koloniseringsmethoden, die reeds eenige eeuwen in stand gehouden worden. De „Entkulakisierung” met haar dwangverhuizingen heeft onnoemelijk leed veroorzaakt en daarbij veel volkskracht verkwist. Dit is een ernstig feit in een land, waar het gebrek aan mannen (in beide beteekenissen des woords) chronisch is. Bovendien heeft men voor al de nieuwe industriegebieden groote aantallen arbeiders noodig. Voor een ingenieur beteekent de benoeming op een zoo verwijderden post dikwijls een soort verbanning en is ook als zoodanig bedoeld. De arbeiders moeten aangelokt worden door schoone beloften. Elk nieuw bedrijf krijgt voor personeelwerving een district in het eigenlijke Rusland toegewezen, zoodat concurrentie uitgesloten is. De kolchozen hebben de verplichting om niet alleen producten maar ook arbeiders te leveren.

„Ein wenig Enthusiasmus und ein wenig Zwang: es ist so einfach in Russland zu dirigieren.”¹

¹ XLII, pag. 212.

De aanblik van het zwoegen der wereldberoemde Wolgasjouwervrouw brengt JUST tot deze rake typeering:

„So hat das Russische Volk mit Singen und Klagen, langsam und mit vielen Erholungspausen dazwischen, einträchtig, wenn ein starker Führer da ist, unbeholfen und ergeben primitiv Lasten getragen und bewegt, die schier unmenschlich schwer schienen.“¹

De verdiensten van dit boek spreken voor zichzelf. Een scherpe blik, levendige belangstelling, kennis der toestanden door lang verblijf en uitgestrekte reizen benevens een vlotte schrijftrant hebben den auteur in staat gesteld tot het schrijven van een aangenaam leesbaar, onderhoudend en waardevol boek, dat behalve een sprekende „couleur locale” ook vele interessante feiten bevat. Het ligt voor de hand, dat de geringe plaatsruimte die hier beschikbaar was, aan het fragment niet volledig recht kon laten wedervaren. Veel meer fragmenten waren het citeeren ruimschoots waard, menige heldere visie, teekenachtige beschrijving, treffend feit moest achterwege gelaten worden.

Dit is tevens de schaduwzijde van een dergelijk boek. Het geeft steeds en overvloedig losse trekjes, die illustratief zijn maar weinigzeggend. Een uittreksel kan eigenlijk niet gemaakt worden, zonder het boek onrecht te doen. Want de samenvatting ontbreekt. Elders² werd er reeds op gewezen, dat dit tot op zekere hoogte een verdienste is. Een bloote weergave van feiten, niet gerangschikt en gekozen ter staving van een bepaalde theorie, levert materiaal voor verdere bewerking. Wanneer feiten en waarnemingen vooraf door den auteur in het raam eener bepaalde zienswijze gewrongen zijn, missen zij alle waarde. Maar het alternatief behoeft niet noodzakelijkerwijze zoo gesteld te worden. Het is denkbaar, dat een schrijver met volle behoud van onbevangenheid slechts op grond van het waargenomene een samenvattend oordeel geeft, een hypothese opstelt. Maar voor den journalist, ook den hoogerden journalist is dat

¹ XLII, pag. 68.

² h.l., pag. 28.

als regel niet weggelegd. Hem ontbreekt daartoe de geestesschooling, die men gewoonlijk alleen door een wetenschappelijke opleiding — doch lang niet altijd — verkrijgt. De journalist, in het slot-hoofdstuk zal dit nader blijken, is gewoonlijk — uitzonderingen daargelaten — als jongmaatje in dienst van een dagblad getreden en slechts door zijn capaciteiten uit de rangen opgeklommen tot zijn belangrijke positie. Hij heeft dus alles in en door de practijk moeten leeren. Hij heeft geen onderwijs gehad in de methoden van sociaal onderzoek. Hij heeft ook neiging om te doen alsof hij de eerste mensch ter wereld is, die een bepaald verschijnsel onderzoekt, m.a.w. hij negeert veelal de bestaande litteratuur, om geheel te zwijgen van de meestal onmisbare historische kennis. Vandaag immers is uit gisteren gegroeid; hoe wil men het heden begrijpen zonder het verleden grondig te hebben onderzocht?

Als men zich dit alles realiseert, gevoelt men groote bewondering voor het vele, dat deze lieden, ook uit wetenschappelijk oogpunt beschouwd, praesteeren, ondanks den handicap hunner onvoldoende opleiding.

„Zwei Journalisten waren beim Papst in Rom.

„Sie wollen ein Buch schreiben über uns? Und wie lange bleiben Sie in Rom?“

„Drei Tage, Euer Heiligkeit.“

„Das ist genug.“

Zum zweiten: „Und wie lange bleiben Sie?“

„Drei Monate.“

„Das ist zu wenig.“

Herr Litwinow in Moskau hat mir diese kleine Geschichte erzählt. Und wenn er „Rom“ sagte, meinte er „Russland“. und wenn er „Papst“ sagte, meinte er.... Das hat er aber nicht gesagt.

Wäre ich nur gleich am ersten Abend wieder abgereist aus Moskau!

Um vier Uhr kam ich an, um zwei Uhr ging ich schlafen. Wäre ich statt schlafen zu gehen gleich wieder abgereist, ich hätte ein

ganzes Buch schreiben können. Ein überraschendes kleines Büchlein, ganz einfach und unkompliziert, mit vielen einfachen unkomplizierten und überraschenden Schlussfolgerungen.

Statt dessen bin ich geblieben. Sechs Wochen. Und was soll ich nun schreiben?"

Zoo begint het boek van HANS SIEMSEN, in vele opzichten de antipode van JUST: hij kent Rusland noch zijn taal en heeft niet vele jaren in het land gewoond, maar alleen een reis van zes weken gemaakt. Doch hij is een goed journalist, dat heeft hij met JUST gemeen en deze inzet bewijst het overtuigend. De titel van zijn boek, „Russland, Ja und Nein”,¹ doet reeds één eigenschap van den auteur doorschijnen: eerlijkheid. En de inhoud geeft geen reden hieraan te twifelen; nergens blijkt een parti-pris. Dat wil wat zeggen voor een Rusland-boek!

SIEMSEN maakt den indruk als zoovele journalisten een goed opmerker te zijn; in tegenstelling tot sommige zijner collegae zegt hij niet meer, dan hij kan verantwoorden. Hoewel hij het „Neen” van den titel dikwijls nadrukkelijk onderstreept, laat hij anderzijds niet na erop te wijzen, dat de toestand in West-Europa niet beter, althans niet principieel beter is, dat men daar dezelfde gebreken in anderen en soms overeenkomstigen vorm aantreft. Deze wijze van vergelijken met West-Europa treft men zelden aan in boeken over dit onderwerp.

Dit boek verdient met vele citaten, heele hoofdstukken zelfs, te dezer plaatse vertegenwoordigd te worden. Niet omdat het zoo weergaloos goed is op zichzelf, maar omdat het op schitterende wijze aantoont, dat een goed journalist zelfs zonder bijzondere kennis van zaken na een reis van zes weken een lezenswaardig boek weet te schrijven. De eischen der evenredige verdeling laten echter hoofdstuksgewijs aanhalen helaas niet toe.

In Gagry, vóór de revolutie een der mondainste Zwartezeebadplaatsen waar lieden beneden den rang van grootvorst zich nauwelijks konden vertoonen, waar thans echter de villa's en paleizen in sanatoria en tehuizen zijn omgezet, in dit Gagry, of liever vlak

¹ LXXII.

in de buurt, heeft SIEMSEN, vergezeld van een Amerikaanschen journalist, die Russisch sprak, in een klein fabriekje harder zien werken, dan waar ook in Rusland. Men maakte daar stoelen, tafels, handvatsels voor gereedschappen en.... skistokken, hoewel niemand van het personeel ooit een skiër gezien had. Vroeger was het een staatsonderneming geweest maar onvoldoende rentabiliteit deed tot stopzetting besluiten. De arbeiders vroegen toen toestemming om de exploitatie voor eigen rekening voort te zetten. Dit werd toegestaan; gebouw en inventaris kregen zij kosteloos, benevens een jaar vrijdom van belasting. In artel-vorm¹ dreven zij nu de onderneming. SIEMSEN herinnert eraan, dat het artikel allerm minst een bolsjewistische uitvinding is maar een diep in het Russische verleden wortelende instelling, die ook volkomen past in het land der broederlijke secten, het wijde land met zijn verspreide boerennederzettingen, waar men zoo geheel op elkaar aangewezen is. Of het land met zijn dunne bevolking wel geheel hiervoor verantwoordelijk gesteld kan worden, valt minstens te betwijfelen. Ook elders ter wereld zijn er spaarzaam bevolkte gebieden, waar de gemeenschapszin — ook bij boeren — niet bijzonder ontwikkeld is. Wel heeft de schrijver gelijk als hij meent, dat de Russen door hun mededeelzaamheid (in twee beteekenissen), gezelligheidsdrang, gastvrijheid en hulpvaardigheid in bijzondere mate geschikt zijn voor het communisme. Van geweldige beteekenis hiervoor, en in het algemeen voor het heele bolsjewistische experiment, is de „Bedürfnislosigkeit” der bevolking. Als de tegenwoordige opgroeiende generatie in het productieproces betrokken zal zijn en te zijner tijd ook China mee gaat doen, zal men in Europa den terugslag danig voelen.²

Dit jongere geslacht is, naar den auteur allerwege bleek,³ voorstander van het huidige systeem. De vrouwen zijn er in het al-

¹ Een soort van arbeidersgemeenschap, die overeenkomst vertoont met de kolchoze.

² LXXII, pag. 140.

³ Op het eerste gezicht doen die nasporingen vreemd aan, daar SIEMSEN geen Russisch kende; hij reisde echter in gezelschap o.a. van hoogergenoemden Russisch-sprekenden Amerikaan.

gemeen tegen gekant. De laatste categorie, de bestrijders en ontevredenen, vormt de meerderheid, maar weet niet wat ze wil, is slechts negatief: tegen. Ook in Duitsland is 90 % der bevolking ontevreden (1931). Maar degenen, die het régime steunen, zijn geestdriftig, doelbewust, gereed tot den strijd. Zij zijn geheel opgevoed in den nieuwen geest, hebben geen herinneringen aan vroeger. Hun denkbeelden over het leven in West-Europa zijn vaag en onjuist; gekleurde krantenberichten en verouderde „kitsch” — films zijn de voornaamste bron van kennis. Alleszins begrijpelijk is dan ook de bepaling, die de bevolking belet zonder speciale reden het land te verlaten. Massale vacantiereizen in het buitenland zouden aan het licht brengen, dat zelfs werkloozen in overig Europa het materieel niet slechter hebben dan de beter betaalden onder de Russische arbeiders. De schrijver verzuimt er in dit verband op te wijzen, dat niet zoo zeer de absolute mate van welstand beslissend is voor de bevrediging der menschen, als wel de relatieve. Met andere woorden, dat een sober leven met weinig comfort en gebrek ook aan eerste levensbehoefden niet zoo moeilijk te dragen is, als de vergelijkingsmogelijkheid ontbreekt, als er dus geen contrast bestaat met eigen beter verleden, noch met de uitdagende weelde van anderen. Men weet dan niet beter of het hoort zoo. En in sommige opzichten was bovendien de toestand ten tijde van SIEMSENS reis reeds niet zoo slecht meer. Daarvan geeft hij een sprekend bewijs in de beschrijving van een restaurant, waar niemand zijn portie geheel kon verorberen (ondanks de behoorlijke qualiteit van het voedsel!).

Hij karakteriseert den stand van zaken aldus:

„Sowjet-Russland ist durchaus keine Hölle, aber ganz gewiss auch kein Paradies. Es ist ein Kampf- und Arbeits-Feld, auf dem nur der mit Begeisterung und glücklich kämpfen und arbeiten kann, der an die Zukunft und den Kommunismus glaubt und bereit ist, für diesen Glauben und für die Zukunft zu leiden, auf persönliches Wohlergehen und ein angenehmes Leben vollkommen zu verzichten.”¹

¹ LXXII, pag. 259.

Deze zienswijze is toch wel te zeer uit het Westersche standpunt-met-vergelijkingsmogelijkheid ontstaan. In de Sowjetunie heeft men de keuze tusschen twee mogelijkheden: men kan nolens volens medewerker en (voorzichtig) ontevreden zijn eenerzijds en aan den anderen kant met geloof in de toekomst aan den opbouw meewerken, zich verheugen in het constructieve werk op ruime schaal. Het kniezen brengt zijn eigen bezwaren mee en men kan ook geestdriftig terwille van het resultaat meebouwen zonder de politieke overtuiging der regeering te deelen, maar tertium non datur, „ein angenehmes Leben” in Westerschen zin is voorloopig voor niemand in de Sowjetunie weggelegd. Daarbuiten wel?

Het twintigtal bladzijden, dat SIEMSEN wijdt aan de Gepeoe, maakt een uiterst betrouwbaren indruk. Hij waarschuwt met voorbeelden voor de geringe waarheidslievendheid van vele berichtgevers, geeft heldere uiteenzettingen, herinnert ook aan de Ochrana van den Tsarentijd. Voorts wijst hij op de geringe waarde van een menschenleven in Rusland en noemt de Gepeoe den „legalen” burgeroorlog, het oncontrôleerbaar strijdmiddel der dictatuur, de permanente revolutie tegen de contrarevolutie, welk begrip nogal rekbaar is.

Hij vat zijn oordeel samen:

„So lange die G.P.U. unentbehrlich ist.... steht hinter dem „Experiment des Bolschewismus”, noch immer ein Fragezeichen.”¹

Hetwelk niet onjuist lijkt.

Het is interessant, dat de schrijver van het anders-zijn van Rusland als primaire verklaring geeft de menschenleegte, de onmetelijke wijdheid van het land. Deze gewichtige omstandigheid wordt maar al te vaak over het hoofd gezien, evenals de monotonie van het landschap, dat geen natuurlijke slagboomen kent. Het vijfjaarplan is dan ook geen socialisme in één land, want Rusland is een continent.

„Zeit gilt nichts und ein Menschenleben wenig.”²

¹ LXXII, pag. 120.

² LXXII, pag. 210.

Het mislukken van het Vijfjaarplan zou dus nog niet den val van het régime veroorzaakt hebben, zooals zoovelen meenden.

„Wer die ungeheure Ausdehnung des an dieser Ausdehnung gemessen fast menschenleeren, menschenarmen Landes erlebt hat, der wird vieles verstehen, was ihm in und an Russland schwer verständlich oder unverständlich war. Geschichte, Gegenwart und Zukunft Russlands werden ihm leichter begreiflich scheinen. Wer erlebt hat, dass Raum und Zeit in Russland etwas ganz anderes sind, als bei uns in Europa, der hat gelernt, dass man Russland nicht mit Europa gleichsetzen, russische Begriffe und Verhältnisse nicht nach Europa übertragen kann, geschweige denn nach Deutschland. Er hat begriffen, weshalb die russische Revolution möglich war, der russische Kommunismus möglich ist, und weshalb beide, Revolution und kommunistischer Aufbau, so ganz und gar russisch sind und, wenigstens in dieser Form, nur in Russland denkbar.

Oder wie mir ein kluger Russe sagte, der Russland und Europa sehr gut kennt: „Die russische Revolution war zu fünfzig Prozent Revolution und zu fünfzig Prozent Russland. Der Russische Kommunismus ist zu zwanzig Prozent Kommunismus und zu achtzig Prozent Russland. Ueber die Procente kann man streiten, in der Grundidee hat dieser Russe recht.”¹

Deze passage getuigt van een merkwaardig scherp inzicht.

*

*

*

Er zijn aardige dingen in dit boek. De mededeelingen b.v. over het bureau van KALININ, president van de Unie, waar iedereen van heinde en verre toestroomt met groote en kleine klachten en op zoo begrijpende en verstandige wijze geholpen wordt. Bescheiden zegt SIEMSEN, dat hij over de waarde, die deze instelling voor de bevolking heeft, niet kan oordeelen, maar dat de regeering er ongetwijfeld veel nut van heeft omdat de stemming onder de bevolking daar duidelijk blijkt; het bureau is een koortsthermometer.²

Een schitterende beschrijving geeft de auteur van den over-

¹ LXXII, pag. 210.

² LXXII, pag. 121-147.

weldigenden indruk, dien hij kreeg op een autoreis in den Kaukasus. Uit de primitieve natuur, waar de ontwikkeling van het menschelijk bestaan sinds vele eeuwen ingeslapen scheen, doemde bij een bocht in den weg plotseling Tiflis op, fonkelend in electriche verlichting. Hier was het aanrakingspunt tusschen Azië en Europa, oudheid en heden, verleden en toekomst.

Een beeldende beschrijving van een arbeider in de groote fabriek Traktorstroy:

„Der junge Mann.... arbeitet langsam, behutsam und eifrig weiter, als wäre er Zahnarzt.”¹

Anderzijds begaat de schrijver op een gegeven oogenblik de veel voorkomende fout, om voor prijsvergelijking den officiëlen roebelkoers van Mk 2 te bezigen, in stede van den reëlen van 35 pf., die met loonen etc. meer in overeenstemming is.

Het is voldoende gebleken: dit boek is levendig, frisch, het brengt den lezer in direct contact met het onderwerp, het verveelt niet met statistische opsommingen maar spreekt tot de fantasie en geeft letterlijk een „indruk” van de toestanden. Dat daarnaast het overzicht ontbreekt, kan niemand den schrijver na een reis van zes weken euvel duiden. Integendeel, hij is zoo eerlijk en bescheiden gebleven zich van deze gewichtigdoenerij te onthouden. Maar wie zijn gegevens uitsluitend aan reisindrukken ontleent, loopt gevaar te vervallen in eenzijdigheid en verminking der verhoudingen door overschatting van beteekenis en geldigheid der eigen waarnemingen en ervaringen. Hieronder zal deze aangelegenheid nogmaals de aandacht vragen.

Een staaltje van het fijne inzicht in menschen en verhoudingen, dat SIEMSEN kenmerkt, besluite dit overzicht.

„Für eine Idee, für eine Sache zu kämpfen und zu sterben, ist zwar nicht leicht, aber es ist heroischer, als für dieselbe Sache zu leben und zu arbeiten. Vor allen Dingen: es dauert nicht so lange. Leben und arbeiten für eine Idee oder eine Sache aber, — das kann

¹ LXXII, pag. 161.

sehr lange dauern, sieht nur selten heroisch aus und ist meistens sehr langweilig.”¹

De „Times” heeft jarenlang kunnen gelden als de vertegenwoordiger bij uitstek der Britsche publieke meening, als autoriteit op elk gebied der openbare zaak, omdat dit blad voortreffelijke krachten in grooten getale onder zijn journalisten telde en een onafhankelijke positie innam; in zekeren zin is dit nog het geval, al heeft de inmiddels beëindigde Northcliffe-periode het voorheen onomstreden gezag van deze courant aanvankelijk eenigszins aangetast.

Een dezer uiterst kundige journalisten, VALENTINE CHIROL, publiceerde in 1910 een boek, getiteld „Indian Unrest”,² met een zeer waardeerende inleiding van Sir ALFRED LYALL. Daarin geeft hij een overzicht van den toestand op allerlei gebied in dit belangrijke deel van het Britsche Rijk. Naar reeds uit den titel blijkt, heeft de inhoud van het boek ten deele betrekking op de situatie van het oogenblik. Het werk, met veel kennis van zaken en groote liefde voor Indië geschreven, bevat echter ook passages, die thans hun beteekenis nog behouden hebben. In het bijzonder geldt dit voor Nederland. Naast groote verschillen bestaan er onloochenbare overeenkomsten tusschen Nederlandsch- en Britsch-Indië. En nog altijd geldt het spreekwoord: wie zich aan een ander spiegelt, spiegelt zich zacht. Nog steeds is de „Indian unrest” niet verdwenen en men ontkomt niet aan den indruk, dat als een der voornaamste oorzaken van dit verschijnsel het onderwijs aange-merkt moet worden.

Weliswaar zegt de schrijver, die zijn boek begint met een heldere uiteenzetting van wat de Indian Unrest wel en niet is, dat deze niet alleen aan het liberaal-democratische onderwijs valt toe te schrijven en ook geenszins nieuw is in Indië, maar naderhand ziet hij zich niettemin genoopt te verklaren, dat het opvoedkundige probleem het moeilijkste is.³ Hij vraagt zich af hoe men de ver-

¹ LXXII, pag. 220.

² XIV.

³ XIV, pag. 207.

vreemding kan voorkomen dergenen, die de scholen bezoeken, maar voor wie geen of onvoldoende betrekkingen zijn en die een semi-intellectueel proletariaat dreigen te vormen. De oplossing ligt echter niet in vermindering van de onderwijsinrichtingen zooals sommigen meenen; men moet integendeel meer voor het onderwijs doen en het beter doen.

De bevolking ziet het onderwijs uitsluitend als een middel, misschien meer nog als een noodzakelijk kwaad, om in de vurig-begeerde veilige haven van de staatsbetrekking te belanden. Dus getroost men zich de grootste offers om dit onderwijs te kunnen volgen of zijn kinderen daartoe in de gelegenheid te stellen. De omstandigheden, waaronder de Indische studeerende jeugd in moreel, fysiek en intellectueel opzicht verkeert, zijn letterlijk ongelooflijk. Daarbij komt, dat de leerkrachten ergerlijk onbekwaam zijn en tenslotte is er de beruchte quaestie van het ongeschikte litteraire, volledig Engelsch-georiënteerde leerplan.

Dat velen de opleiding niet ten einde toe volgen onder deze omstandigheden, behoeft geen betoog. Curieus is de Indische gewoonte om bij sollicitaties als aanbeveling te vermelden: gezakt voor dat en dat examen; de bedoeling is om aan te geven, dat het voorgaande succesvol is afgelegd met nog wat studie erbij!

Maar ook degenen, die het einddoel wel bereiken, zijn niet van alle zorgen bevrijd. Er heerscht (in 1910!) een geweldige werkloosheid en wie een baantje krijgen, worden miserabel betaald. Het spreekt vanzelf, dat de geestesgesteldheid der „slachtoffers” door een en ander niet verbetert. Want het onderwijs zelf heeft allerminst een verheffenden invloed. Dat het zoo gebrekkig kan zijn is een gevolg van het ontbreken van direct staatstoezicht. Een verder bezwaar is, dat de, meest litteraire, lessen gegeven worden in een geheel vreemde taal, het Engelsch. Voorts is men met hooger onderwijs begonnen, in het overoptimistisch vertrouwen dat de opvoeding tenslotte vanzelf wel zou doorsiepelen van de hoogere naar de diepere lagen der Indische samenleving. Tenslotte moet als zeer ernstig worden aangemerkt de omstandigheid, dat alleen het verstand ontwikkeld wordt door dit onderwijs, doch dat men

godsdienst en moraal verwaarloost, zoodat tot karaktervorming weinig wordt bijgedragen.

De terugslag van deze hoogst onbevredigende onderwijstoestan- den laat zich op allerlei wijze gevoelen. Governor Sir GEORGE CLARK wees er in een rede op, dat een deel der bevolking de oude moreele maatstaven heeft laten varen zonder nieuwe te kunnen verwerven. Stuurloos rondrijven is het betreurenswaardig gevolg.

Als CHIROL een sociaal-geographische opleiding genoten had, zou hij hier een vergelijking gemaakt hebben met den toestand in Nederlandsch-Indië, ten deele ook met dien der negers in Zuid-Afrika. Deze laatsten krijgen werk in fabriek of mijn en worden dus uit hun stamverband losgerukt. Nieuwe banden ontbreken, de vrijheid is te groot, geld wordt verdiend (vroeger een vrijwel onbekend artikel), de stad, althans de grootere menschenopeen- hooping, met alle gevaarlijke mogelijkheden daarvan, dat alles leidt licht tot volslagen verwording. De semi-intellectueelen in Britsch- en Nederlandsch-Indië, die, zij het op een hooger niveau, in overeenkomstige omstandigheden verkeerden, worden maar al te gemakkelijk ingepalmd door radicale politieke en oeconomische theorieën, die zij zonder meer van Europa overnemen en in eigen omgeving zouden willen toepassen.¹ Zij vergeten het geleidelijke in den Westerschen overgang van autocratie tot vol-parlemen- tarisme en willen een ontwikkeling van vele eeuwen overslaan. Ganschelijk wordt uit het oog verloren, dat Europa ook in dit opzicht geen eenheid is en men den loop der dingen in b.v. Duitsch- land mede zou kunnen verklaren uit den vrij plotseligen sprong van een vrijwel absolute monarchie naar een zeer vergaande demo- cratie. De opvatting, als zou de regeering slechts de gedelegeerde van het volk zijn, leidt in een autocratisch koloniaal land tot funeste gevolgen.

Vele factoren zijn er, die de sociale betrekkingen tusschen Engel- schen en Indiërs bemoeilijken. Behalve de wederzijdsche voor- oordeelen vormen ook de religieuze opvattingen van een aanzienlijk

¹ CHIROL geeft eenige merkwaardige staaltjes van ophitsing door de Inland- sche pers, wier dienaren juist uit deze rangen voortkomen.

deel der bevolking een groote belemmering. Zoovele eeuwen hebben de kasten — godsdienstige en sociale muren — dit volk in strak gescheiden groepen verdeeld, dat het vanzelf ook de Europeanen tot een kaste maakt. En toch kan regelmatige maatschappelijke omgang voor beide partijen van groote waarde zijn en tot beter onderling begrip onnoemelijk veel bijdragen. CHIROL acht het dan ook een der grootste verdiensten van den Civil Service, dat haar ambtenaren meestal werkelijk contact met de massa hebben. De moeilijkheden in den omgang tusschen blank en gekleurd wijt hij terecht mede aan de onbekendheid der Europeanen met de inlandsche gewoonten. Ook geprikkeldheid door de hitte speelt een rol, terwijl nooit vergeten moet worden dat in handel en bedrijf niet steeds Europeanen van het beste gehalte en de diepste beschaving werkzaam zijn. De auteur ziet zich evenwel genoopt te verklaren, dat hij de verhouding zeer goed acht in vergelijking met andere gevallen van een uit twee (?) rassen bestaande maatschappij.

Uit het geheele boek blijkt, dat CHIROL niet alleen een journalist met een hooge opvatting van zijn taak is, doch tevens een uitstekend kenner van Indië en een consciëntieus beschrijver van samenleving en volk. Zoowel de Engelsche als de Indische belangen gaan hem ter harte en hij aarzelt niet te wijzen op de fouten, die zijn landgenooten zijns inziens hebben gemaakt. De arbeid van een dergelijken journalist strekt niet alleen moederland en koloniën, maar ook de wetenschap tot groot nut, naar uit het bovenstaande gebleken is.

*

*

*

Het zal wellicht bevreemding wekken, dat in dit kader van journalisten ook EMIL LUDWIG is opgenomen. Hij is immers hoofdzakelijk bekend als auteur van geschiedkundige werken, die allerwege onder het leekenpubliek geweldigen opgang gemaakt hebben, maar bij de historici in het algemeen slecht staan aangeschreven.¹

¹ ERICH KEYSER: „Die Bücher von EMIL LUDWIG sind gerade deshalb von aller Wissenschaft weit entfernt, weil sie durch Häufung von Quellenausügen Objektivität und Wissenschaftlichkeit nur vortäuschen.“ XLV, pag. 20, 21.

Zijn methode van dramatische romantiseering der feiten is zonder twijfel suggestief en even zeker alleen subjectief verantwoord: LUDWIG is geen getuige geweest van de gebeurtenissen en gesprekken, die hij zoo boeiend beschrijft. Alle beeldende bijzonderheden, de meeste gesprekken kunnen dus slechts fantasie zijn. Wetenschappelijk is daarmee hun vonnis geveld. Maar niet uit cultureel oogpunt bezien. LUDWIG is in zekeren zin een kunstenaar, die historische romans schrijft en wiens persoonlijkheid een bijzonder talent bezit om zich in anderen te verplaatsen. De historische figuren, die hij op deze wijze „behandelt”, leven voor den lezer. Het groote publiek bemoeit zich niet met „droge geschiedenis”, maar leest haar met graagte in dezen gedramatiseerden vorm. Historische nauwkeurigheid, „de waarheid en niets dan de waarheid” ontbreekt weliswaar, maar LUDWIG heeft zich zoo uitvoerig mogelijk van de geschiedkundige waarheid op de hoogte gesteld¹ alvorens ze te schiften en te zien „à travers de son tempérament”. In groote lijnen baseert hij zich dus op de feiten, zij het misschien niet op alle, en bouwt dan in zijn fantasie de sfeer en de bijzonderheden op zoodat de argelooze lezer misschien een wat vertekend beeld te zien krijgt, maar in elk geval van nabij kennismaakt met een deel der historie, dat hem anders waarschijnlijk zoo goed als vreemd zou gebleven zijn.

LUDWIG is dus geen historicus. Hij is evenmin dramaturg, al heeft hij in het eerste deel van zijn leven vele drama's geschreven. Ook kan men hem niet journalist noemen; toch is hij verschillende jaren uitsluitend als zoodanig werkzaam geweest. En vooral den laatsten tijd hebben zijn boeken op hedendaagsche persoonlijkheden betrekking. Dientengevolge onderscheidt zijn methode zich daarin niet of nauwelijks van de journalistieke werkwijze; althans naar den vorm, daar hij zijn materiaal gedurende gesprekken verzamelt.

¹ Hij zelf zegt van zijn werk: „Inspiration! Die hat man zweimal im Jahre Das andere ist eine beständige Arbeit im Detail.” (LIV, pag. 623). En op pag. 650 citeert hij met instemming de bekende uitspraak van EDISON: „2 percent inspiration but 98 percent perspiration.”

LUDWIGS autobiographie „Geschenke des Lebens” geeft gelegenheid een blik te slaan tusschen de coulissen ook van die deelen van zijn leven, waarin hij bij uitstek journalistiek werk verrichtte, al betrof het misschien niet den hoogsten vorm van journalistiek.

Kort vóór den oorlog bevond LUDWIG zich in Londen als correspondent van het „Berliner Tageblatt”. Hij geeft vrij uitvoerig zijn ervaringen weer als nieuwbakken journalist in een hem volkomen onbekend land.

„Da ich nur mit den Augen denken kann, lief ich zuerst eine Woche überall herum, suchte die zufälligen Eindrücke als Gleichnisse zu begreifen (?) und erlebte nach meiner Natur mehr, als ich durch Lektüre eines eben erschienenen berühmten Buches über England hätte lernen können. Diese Eigenheit habe ich behalten, noch heute lese ich beinahe nichts über das Land, in dem ich reise und obwohl ich dies als Mangel empfinde!, würde ich ohne ihn die Unschuld des Blickes verlieren.”¹

Best mogelijk, maar het gewapend oog ziet een viervoud. LUDWIGS methode is journalistiek, doch in den ongunstigen zin des woords. Men zou kunnen zeggen, dat hij het artistieke journalistentype vertegenwoordigt, meer dan het wetenschappelijke.

„Da hatte ich dann in ein paar Stunden lauter Zeichen eines Volkes gesammelt, die Selbstgefühl, Sicherheit, Höflichkeit, Freiheit, zugleich Musse und Staatsgefühl darstellten und alle zusammen bewiesen, dass es auf dieser Insel keine Untertanen gab.”²

Het „bewijs” is wel spoedig geleverd; dit is een goed voorbeeld van den man, die met bepaalde opvattingen gaat rondkijken en datgene opmerkt, waarin hij een bevestiging voor zijn theorie vindt. Natuurlijk is alles ongecompliceerd, de gelegenheid tot het onderscheiden van nuances heeft immers ontbroken. Maar of de „Unschuld des Blickes” door deze handelwijze gebaat wordt?!

Ludwig schreef dertig artikelen, waarin hij Londen „ontdekte”.

¹ LIV, pag. 354, 355.

² LIV, pag. 354.

„Hierzu sind nur die ersten Wochen eines Aufenthaltes bei frischen Augen und Ohren geeignet: später erkennt man an einer Stadt die Eigenheiten schwerer und selbst an einer Frau nur ausnahmsweise.“¹

Hierin steekt een kern van waarheid.

Een prachtig staal van gemakkelijk generaliseeren en theoretiseeren is het volgende:

„.....eine Insel, also ein Ort, von dem man schwer entfliehen kann, züchtet die Ehrlichkeit und steigert zugleich das Vertrauen der Eingeborenen zu ihrer Sitten.“²

Maar Amerika is ook een eiland, met andere woorden: de afmetingen van het eiland Engeland zijn van dien aard, dat het „eilandbewustzijn”, vooral vroeger in den tijd van „Züchtung” en „Steigerung” bij de massa des volks onmogelijk intensief geweest kan zijn. Bovendien zou men, uitgaande van de eiland-idee met evenveel recht kunnen concludeeren tot hypocrisie en voorzichtigheid. Eerlijkheid echter heeft met ruimte niets te maken, maar met volkseigenschappen en sociale verhoudingen. Als men in een primitieve maatschappij sterk op elkander aangewezen is, kan dat een prikkel tot eerlijkheid zijn. Ook het ontbreken van een sanctie op oneerlijkheid heeft mogelijk in een hogere samenleving (dit woord op te vatten in letterlijken en figuurlijken zin) dit gevolg, zooals in de onderwereld (waarop b.v. LONDRES wijst). Bijna nooit en nergens waren eigendomsdelicten aanleiding tot vlucht buiten de gemeenschap bij volken en stammen van laag cultureel peil; het risico van den eenzamen vluchteling zou te groot geweest zijn. En deze aankweeking van volkseigenschappen zal toch ook volgens LUDWIG wel niet de laatste honderd jaar b.v. hebben plaatsgevonden. Omgekeerd heeft ook bij hogere volken verbanning steeds als een zeer zware straf gegolden; terwille van een simpelen diefstal nam men haar stellig niet vrijwillig op zich. LUDWIG zou wijs

¹ LIV, pag. 359.

² LIV, pag. 352.

gedaan hebben met zich bijtijds te herinneren wat hij elders schrijft:

„...wie töricht Charakteristiken bleiben, die überall Typen schildern und durch Verallgemeinerung den Schöpfer und die Geschichte beleidigen.“¹

Het wordt evenwel tijd eenige aandacht te wijden aan de niet te miskennen verdiensten van het boek. Het bevat verschillende geslaagde karakteristieken (ondanks zijn eigen bovenvermelde veroordeeling!) en verhaalt treffende voorvallen.

In 1924 had Ludwig een onderhoud met kardinaal GASPARRI in het Vaticaan, waarbij zij onder meer het vraagstuk der herstelbetalingen aanroerden. De kerkvorst zeide toen: Sarà una cosa fra trenta e quaranta miliardi. Te 's Gravenhage werd na eendeloze conferenties in 1931 het bedrag op 33 milliard vastgesteld.²

MUSSOLINI zegt tijdens een gesprek:

„Fatum! Fatum nennt man immer nachher das, was man vorher falsch gemacht hat. Auch die Historiker wissen es nicht besser. Die Geschichte ist wie der Mond, man sieht meistens (?) nur eine Hälfte.“³

De mensch heeft te weinig fantasie om zich te realiseeren, dat de gebeurtenissen ook een anderen loop hadden kunnen nemen en spreekt dan gemakshalve van „noodlot”, of „voorbeschikking”.

Twee dagen na de Kerstrevolutie van 1918 op den Schlossplatz te Berlijn gaat LUDWIG kijken om de geruchten te verifiëren, als zouden de matrozen alles kort en klein geslagen hebben.

„Musterhafte Ordnung glänzte auf Höfen, in Sälen und Kammern. Der Keller WILHELMS DES ZWEITEN aus 32 unterirdischen Sälen bestehend, war an allen Türen mit Stinkbomben gesichert, ein Matrose vom Dienst, der für mich aufschloss und alles vorwies, führte das Ausgabenbuch des letzten kaiserlichen Verwalters sorg-

¹ LIV, pag. 604.

² LIV, pag. 703.

³ LIV, pag. 623.

sam weiter, gab die Rationen jeden Morgen aus, und so verwalteten diese verhungerten Proletarier mit preussischer Sorgfalt das Hamster-Magazin mit dessen Hilfe der Hof ihres Obersten Kriegsherrn der Not des deutschen Volkes auszuweichen verstanden. Auf dem grossen Hofe, am Fuss einer Treppe, sah ich drei Haufen, exakt zusammengekehrt.

„Und was ist das?“

„Das sind die Reste von dem Gefecht am Weinachtstage. Dort links, das ist der Kalk und Schutt, der von den Kugeln heruntergefallen ist. Hier in der Mitte, das ist das Glas von den zersprungenen Fenstern. Und das hier, das sind alle Reste aus Metall, meistens vom Balkongitter drüben.“

So arbeiteten die deutschen Revolutionäre.¹

Si non è vero, è ben trovato.

KARL legt te Budapest in 1916 ten aanschouwe van een ontzaglijke volksmenigte den eed op de grondwet als koning van Hongarije af. Op het plechtig oogenblik der kroning hindert hem een vlieg, die hij met een handbeweging wegjaagt.

„Dieser Augenblick machte in mir Epoche: denn wenn ihnen (den Habsburgern) der goldne Schein vor tausend Augen nicht mehr den Stich einer Fliege wert war, dann war die Zeit der (juister: dieser) Könige vorbei.“²

Dat LUDWIG een goed schrijver is, blijkt onder meer uit zijn schildering van MUSTAPHA KEMAL PASCHA, tegenwoordig KEMAL ATATÜRK geheeten, den bekwamen dictator van Turkije.³

Zijn opmerkingsgave manifesteert zich bij een bezoek aan MUSOLINI aldus:

„Der Schreibtisch ist, wie bei allen vielbeschäftigten (of: vielseitig beschäftigten?) Menschen beinahe leer.“⁴

¹ LIV, pag. 699.

² LIV, pag. 438.

³ LIV, pag. 612-614.

⁴ LIV, pag. 619.

De journalist aan het woord:

„.... denn von Kellnern, Chauffeuren und Portiers lernt man in fremden Ländern immer mehr Politik als auf Botschaften und Ministerien.“¹

Tot slot een intelligente theorie die LUDWIG niet steeds in praktijk gebracht heeft: „Was ich als Kennzeichen der einzelnen Nationen erlebte, kann immer nur einen Teil ihres Charakters erklären. Ich sage nicht: So ist der Ungar, oder der Araber; aber mir scheint: dieser kleine Vorfall, jenes Wort sind ihm ähnlich.“²

LUDOVIC NAUDEAU is hoogstwaarschijnlijk oorlogscorrespondent gedurende den Russisch-Japanschen oorlog geweest. In elk geval heeft hij daarna een jaar in Japan vertoefd en het resultaat van zijn waarnemingen verscheen als omvangrijk boek in het jaar 1909.³ Daarin toont hij zich een meester in de beheersching der taal en begaafd met een fijne intuïtie. Misschien is zijn betoog niet altijd even strak of welgefundeerd, maar het boeit steeds. Natuurlijk is het werk ver van up-to-date; opzet en toon doen soms wat verouderd aan, maar ten tijde van zijn verschijnen was het een belangrijke bijdrage tot de destijds veel geringere kennis van het snel evolueerende eilandenrijk. Thans trekt Japan opnieuw aller aandacht. In den wereldoorlog kreeg zijn industrie een prachtkans, welke met vreugde werd aangegrepen. Reeds wordt de wereld overstromd met Japansche producten. Door zijn bevolkingsoverschot en landgebrek gedwongen heeft het land aan zijn oeconomische expansie de militaire penetratie van het Aziatische vasteland gekoppeld. De wereld slaat dit alles gade met angst en groeienden afkeer. De zucht tot zelfbehoud ontwaakt: niet alleen lijkt de Aziatische markt definitief verloren voor de Europeesche en Amerikaansche industrie, deze ondervindt in eigen land thans reeds de concurrentie van de soms kwalitatief minder-

¹ LIV, pag. 721.

² LIV, pag. 716.

³ LXI.

waardige, maar uiterst goedkope Japansche producten. En vooral in dezen crisistijd zijn lage prijzen een machtig wapen! L'histoire se répète: vroeger, eenige tientallen jaren geleden, vervulde de Duitse nijverheid de thans door Japan gespeelde rol, en haar voortbrengselen werden gekenschetst als „billig und schlecht”. Straks komt ook Japan door de kinderziekten heen — er zijn reeds symptomen, die daarop wijzen —, de arbeiders stellen hoogere eischen, sociale voorzieningen doen hun intrede. En dan komt misschien de beurt aan China.

Juist omdat we thans vijftienvintig jaar verder zijn, terwijl de belangstelling voor Japan is opgeleefd, is het aardig de kennis-making te hernieuwen met een boek uit den tijd, toen de litteratuur over dit land verre van omvangrijk was en, voorzoover daartoe aanleiding bestaat, de steekhoudendheid zijner beweringen aan de huidige toestanden te toetsen.

NAUDEAU is van meening, dat Japan zijn aanzien niet dankt aan zijn kunst of wijsbegeerte, doch aan zijn militaire praestaties. Tusschen de naties bestaat alleen het recht van den sterkste. Zonder militaire macht zouden de zonen van Nippon thans geen „burgers” maar „inboorlingen” zijn. Als het land maar even rijk aan goud en ander kapitaal was, als het is aan mannen, energie en overmoed, dan zou het geheel Azië en alle eilanden van den Pacific veroveren. Maar afgezien daarvan zal Japan, gelegen tusschen Amerika en China, het middelpunt der wereld worden. Deze laatste bewering klinkt ook thans nog vrij boud, hoewel allerminst onmogelijk. Voor bestrijding der andere opmerkingen zijn helaas weinig gronden aanwezig.

De schrijver tracht het volkskarakter te ontleden of, om het juister uit te drukken, hij wijdt een kleine tweehonderd pagina's aan de „Psychologie de la bravoure japonaise”. Hij onderzoekt daarbij in hoeverre men van erfelijke wreedheid kan spreken, ongetwijfeld een uiterst moeilijke opgave. Wijzend op een kentering in de gedragingen jegens buitenlanders zegt hij:

„Ne pourrait-on point voir dans cette rapide évolution du carac-

tère japonais (!) la preuve que la cruauté n' était point dans ces insulaires une particularité raciale, mais la conséquence d'un état social encore primitif?"¹

Dit klinkt nogal falsch, vooral door onvoldoende omschrijving van wat onder „caractère japonais” of „particularité raciale” verstaan moet worden. Maar de schrijver gaat nog verder. Hij schrijft twee hoofdstukken over wreedheid, soms met echt Fransche esprit, zonder echter het begrip te definieeren, zonder een poging te ondernemen deze eigenschap te analyseeren of op fundamenteele psychische trekken te reduceeren.² Zoo is het te verklaren, dat hij ertoe komt moordaanslagen een uiting van wreedheid te noemen, wat eenigszins vreemd aandoet.

Van beteekenis evenwel is het feit, dat de Fransche consul, die met de zorg voor de Russische krijgsgevangenen belast was, verklaarde, dat hem geen klacht over wreede behandeling bereikt had.

„Rien, en fin de compte, ne nous autorise à dire que les Japonais soient plus sanguinaires que ne le sont les Européens”³

luidt de conclusie van den auteur. En elders merkt hij op:

„D'ailleurs avons-nous toujours eu la main si douce, nous qui voulons juger les Japonais?”⁴

Hier blijkt een zijner groote verdiensten: hij heeft steeds neiging om op de juiste wijze vergelijkingen te maken met Europeesche toestanden en allerm minst vanuit bekrompen Westersch of zelfs Fransch standpunt te oordeelen, laat staan te veroordeelen.

NAUDEAU is van meening, dat aanstellerij een nationale eigen-

¹ LXI, pag. 75.

² Deze wijze van doen — of nalaten — staat in treffende tegenstelling tot de methode van een wetenschappelijk auteur als STEINMETZ. In zijn „Ethnologische Studien zur ersten Entwicklung der Strafe” behandelt hij de wraakzucht als eersten oorsprong van de straf. Ter verklaring van de wraakzucht onderzoekt hij haar betrekkingen tot de wreedheid. Hij past reductie op de grondtrekken toe en toetst zes hypothesen; een en ander neemt ruim tachtig bladzijden in beslag.

³ LXI, pag. 93.

⁴ LXI, pag. 72.

aardigheid in Japan is. Zoo zullen soldaten geld voor bewezen diensten weigeren en ondertusschen Chineesche koelies bestelen en geld afpersen. „Wat zal men ervan zeggen” beheerscht de gedragingen.¹ Japan is een volk, dat poseert voor het heeal.

„Ces débutants attachent une importance énorme à ce que les étrangers pensent de leur pays.”²

In nationaal opzicht zijn de Japanners inderdaad nieuwelingen met het entrain van proselieten. De sociaal-geograaf trekt hier haast vanzelf een parallel met Amerika, waar men eenzelfde verschijnsel onder overeenkomstige omstandigheden kan opmerken: van iederen buitenlandschen bezoeker wordt verlangd, dat hij liefst luide uiting aan zijn bewondering geeft; is hij maar even belangrijk genoeg te achten, dan wordt een en ander met vette koppen in de krant gezet.

Zijn de Japanners dus gevoelig voor aanmerkingen, grieft gebrek aan beleefdheid, of wat zij daarvoor houden, hen diep, in fysiek opzicht zijn zij minder kwetsbaar. Zij zijn beter dan Europeanen tegen pijn bestand. Misschien zijn sterkere selectie, geringere verfijning, armoe, eenvoudiger structuur en grootere gehardheid hieraan niet vreemd. Vrouwen baren zonder een zucht, gewonde soldaten lieten zich geluidloos opereeren, terwijl de Russen gilden. Wat de aangehaalde eigenschappen betreft, staan de Russen evenwel dichter bij de Japanners dan bij de „Europeanen”, (zou men zeggen). Zijn de Japanners dapper in het ondergaan van operaties, door ziekte worden ze spoedig gedemoraliseerd. Ligt de verklaring hierin, dat ziekte, in tegenstelling met een operatie, associaties met het bovennatuurlijke meebrengt? Zeker is, volgens schrijver, dat hun vrees bij Europeesche aanvallen aan dergelijke associaties moet worden toegeschreven. Dit kon gemakkelijk geschieden als gevolg van de onbekende bewapening.

¹ Tegenwoordig is Japan allermintst gevoelig op dit punt; in dertig jaar is dus de volksaard veranderd, of NAUDEAU heeft verkeerd geobserveerd, dan wel onjuist geconcludeerd of ggeneraliseerd.

² LXI, pag. 161.

Een Japansch spreekwoord luidt: vrees uw vader, vrees brand, vrees aardbevingen; inderdaad schrijft het Japan Year Book van 1905 de sterfte gedurende aardbevingen toe aan de paniekstemming, den krankzinnigen angst onder de bevolking.

Geringschatting van lichamelijk ongemak gaat in Japan gepaard met een lage waardeering van het menschenleven.

„La vie humaine était précaire et à bon marché. On mourait beaucoup, mais en revanche la mort paraissait normale et n'était en rien une catastrophe”.¹

Als de dood niet gevreesd wordt, het leven weinig vreugde biedt en een theatrale aanleg aanwezig is, behoeft het veelvuldig voorkomen van zelfmoord niet te verwonderen. De demonstratieve harakiri is slechts één vorm daarvan; men registreert maandelijks veertig à vijftig zelfmoorden van geisha's, die tegen haar wil vastgehouden worden. De lezer vraagt zich af, op welke wijze men deze gegevens verzamelt.

De bevolking van Osaka lijkt volgens den schrijver het meest op de Europeesche en Amerikaansche arbeiders. Nu is het een onbetwistbaar feit, dat in den loop van den laatsten (Russisch-Japanschen) oorlog de regimenten uit Osaka afkomstig, minder dapperheid getoond hebben, dan die uit de andere provincies. Bestaat er samenhang tusschen beide verschijnselen? Voltrekt zich een kentering in de Japansche mentaliteit? (De volgende jaren hebben dienaangaande geen beslissing gebracht. Het Japansche optreden in China, schijnt vooral tot stand te komen op initiatief van hooge officieren. Van de gedragingen der soldaten hoort men in Europa weinig).

De stervensbereidheid der Japanners acht NAUDEAU een uitvloei-
sel van hun „bravoure”. Hij vraagt zich af, of dit een erfelijke raseigenschap dan wel gevolg van een voorbijgaanden toestand is. Deze wetenschappelijke overweging staat in groot contrast tot de bewering, dat de natuur het lichaam en de ziel der menschen maakt en dat de geestesgesteldheid van een ras in den loop der

¹ LXI, pag. 36.

eeuwen vóór alles bepaald wordt door de natuur, temidden waarvan dit ras zich ontwikkeld heeft. Het aplomb van deze uitspraak maakt den lezer schichtig. Maar de practische toepassing blijkt vrij onschuldig: schrijver meent, dat uit de aardbevingen, branden, hongersnooden, burgeroorlogen en epidemieën, gevoegd bij de groote nataliteit de geringe waardeering van het menschenleven verklaard kan worden.

Zooals een goed Franschman betaamt, wijdt NAUDEAU eenige hoofdstukken aan de Japansche vrouw, die voor Europeanen veel raadselachtigs heeft. Hij stelt vast, dat elk jong meisje slechts koopwaar is, of zij nu door haar ouders bestemd wordt tot geisha of prostituée, dan wel wordt uitgehuwelijkt. De vrouw, „de eeuwig minderjarige”, is niets. Vóór het huwelijk is zij geheel ondergeschikt aan haar ouders, daarna aan haar man. Slechts als moeder staat zij in hoog aanzien. Deze toestand — als een vorm van patriarchaat bij ethnologen overbekend — brengt voorts mee, dat ook bij scheiding de kinderen steeds bij den man behooren. De schrijver is intusschen met ethnologische beschouwingwijzen en termen blijkbaar volslagen onbekend. Met beminnelijke onschuld deelt hij genoemde feiten mede als iets ongehoords, iets „nie dagewesenes”. Zijn mededeelingen zijn er te geloofwaardiger om; zijn onkunde met betrekking tot de ethnologie waarborgt, dat hij niet onder den invloed van een theorie zijn beschrijving daarmee in overeenstemming heeft gebracht. Dit is — het werd reeds opgemerkt — een voordeel, dat het werk van journalisten vaker bezit. Meestal observeeren zij uiterst scherp en vertrouwen terecht daarop. Maar daarin gaan zij zoover, dat zij de bestaande litteratuur onaangeroerd laten, „om onbevooroordeeld te blijven”. Aan het slot van dit hoofdstuk zal gelegenheid zijn hierop terug te komen.

„Le Japonais ne fait pas la cour à sa propre femme, parce qu'il la possède, ni à celle de son prochain, parce qu'il ne la voit pas, ni à la geisha parce qu'il la paie.”¹

¹ LXI, pag. 342.

De vrouw leidt een totaal teruggetrokken bestaan, en neemt daarmee ook genoegen naar het schijnt, al begint het feminisme ingang te vinden (1909). Haar charme bestaat dan ook grotendeels in haar dociliteit en erkenning van de meerderheid van den man. Niettemin kent ook het Japansche huwelijk

„aujourd'hui le calme et demain la tempête.”¹

De man kan zijn echtgenootte verstooten als hij dat wenscht en veel is daarvoor niet noodig: vrouwelijke jaloezie geldt als scheidingsgrond in het rijk van den Mikado. De man stelt zijn vrouw in dit opzicht dikwijls op een zware proef; hij frequenteert niet alleen de bekende theehuizen maar heeft tevens een of meer concubines (ook de niet-rijken?). Gegeven de groote vrijheid van den man en de onderworpenheid der vrouw verrast het groote getal scheidingen, dat een derde van de huwelijken bedraagt. Ook de vrouwen hertrouwen na een scheiding.

Het meest essentiële verschilpunt tusschen de Japansche en de Westersche vrouw acht de schrijver het mondaine leven, dat de eerste niet kent. De vrouw is slechts helpster van den man, treedt niet naar buiten op. Daaruit laat zich de ook van Japansche zijde vernomen klacht verklaren:

„le Japon manque de dames (de vrai monde)”.²

Deze zienswijze lijkt oppervlakkig; zij heeft alleen betrekking op de omgeving van den schrijver, het leven der hoogere kringen. Immers, hoe uiterst gering is het percentage Europeesche vrouwen, zelfs in de steden, dat een mondain leven leidt! Gerekend over het geheele volk tellen zij absoluut niet mee. Wel deelt ook in Europa de vrouw het leven van den man en staat hem terzijde in zijn arbeid. Of zij daarbij meer met de buitenwereld in aanraking komt dan haar Japansche zuster, doet niet terzake.

De Europeaan staat bij Nippons dochteren allerminst in aanzien. Een geisha zal zich bij voorkeur niet met een Westerling afgeven, uit vrees voor declassering. „Wat zal men ervan zeggen?” Zelfs

¹ LXI, pag. 322.

² LXI, pag. 334.

gewone prostituées kennen dergelijke scrupules; zij beschouwen den blanken man „zooals de Française een neger”. (Het is zeer de vraag of de auteur tegenwoordig deze vergelijking nog zou bezigen). Wanneer een Japansche vrouw daarentegen een Europeaan met een Japanner bedriegt, is dat „se renationaliser”, een soort mondspoeling.¹

Welk oordeel verdient dit boek nu? Een volbloed leek, met eenige intuïtie en een behoorlijk waarnemingsvermogen begiftigd, schrijft soms scherpzinnig over een hem volkomen vreemd volk temidden waarvan hij een jaar geleefd heeft. Dan weer slaat hij aan het filosofheeren, generaliseeren of zoo maar beweren en men houdt zijn hart vast. Niettemin heeft zulk werk zijn waarde; het leest prettig en voorzoover het de werkelijkheid weergeeft, d.w.z. op directe waarneming berust, kan men het met vrucht gebruiken. De theorieën zijn soms intelligent, maar altijd roepen zij de belangstelling wakker, prikkelen tot nader onderzoek ter bestrijding of bevestiging.

* * *
 Enkele jaren geleden, toen HITLER eenige maanden aan de regeering was, trok een boek over Duitschland de algemeene aandacht. Het was getiteld: „Germany puts the clock back”; den schrijver, een Amerikaansch journalist, EDGAR ANSEL MOWRER genaamd, werd na de verschijning duidelijk gemaakt, dat men op zijn verdere aanwezigheid in Duitschland geen prijs stelde.² Alle rumoer om dit boek is sinds lang verstomd; de nazi-regeering vestigde sindsdien op tal van wijzen de oogen der wereld op zich om belangrijker redenen. Thans is de gelegenheid gunstig, nu de scherpe geur van prikkelende actualiteit is verwaaid, om te onderzoeken in hoeverre deze eerste samenhangende mededeelingen omtrent het Derde Rijk de groote belangstelling verdienen, die zij gaande maakten.

De auteur blijkt al spoedig weinig onderlegd; van de Duitsche

¹ LXI, pag. 303.

² Hier wordt de Nederlandsche editie gebruikt: Duitschland zet de klok terug. LVIII.

toestanden van vroeger en nu is hij slecht op de hoogte. Zijn objectiviteit is ook niet boven critiek verheven. Een en ander zal in het vervolg blijken. Men zou zoo zeggen: een goed journalist van de middelsoort, zeker niet een der allereersten. Waarom wordt dan dit boek hier behandeld? Allereerst omdat de schrijver soms bepaald heldere gedachten heeft; en voorts als illustratie van de stelling, dat men in onrustige tijden, rijk aan ingrijpende veranderingen, op den journalist, goed of slecht, met uitsluiting van alle anderen aangewezen is, omdat hij alleen uit hoofde van zijn beroep de gebeurtenissen van nabij volgt en gewend is onmiddellijk verslag uit te brengen. Er is alle aanleiding om „verzachtende omstandigheden” te pleiten, als werk, zoo heet van den naald, niet aan de strengste eischen voldoet.

Een belangrijke plaats gunt MOWRER aan de verklaring van het échec der Republiek en van het succes der nationaal-socialistische denkbeelden.

Na erop gewezen te hebben, dat het Duitsche volk door een slecht vredesverdrag noodzakelijkerwijze nationalistisch werd, noemt hij als een der fouten der Republiek,

„de trage lijdelijkheid der regeerders, die toestonden dat hun staat ongestraft werd getart en bespottelijk gemaakt door generaals, ex-vorsten en adel, rechters, ambtenaren en avonturiers.

En dit alles omdat CLÉMENCEAU een wraakgierig patriot was, WILSON een onwetend moralist en LLOYD GEORGE een zwak politicus. Dit alles omdat de Duitsche republikeinen aan een minderwaardigheidscomplex leden.”¹

De laatste alinea doet wat simplistisch aan. Maar goed gezien is de beschuldiging, dat de republiek verzuimde de oude symbolen door nieuwe te vervangen; zij huldigde de oude weliswaar niet meer, maar deed zodoende in het volksbewustzijn een leegte ontstaan.

De schrijver vraagt zich voorts af, hoe het antisemitisme in Duitschland mogelijk was.

„Omdat, van alle groote volken, zij (i.e. de Duitschers) nog het

¹ LVIII, pag. 26.

minst-gevormd, minst-harmonisch en minst-zelfbewust waren. Hun minderwaardigheidsgevoel zocht de voortdurende bevestiging van eigen bovenzinnelijke inhaerente waarde, door welke alleen de hoop in hun nationale missie kon worden gerechtvaardigd.”¹

Ontdaan van groote woorden en psychoanalytische phrases komt dit dus neer op de veronderstelling van een soort zelfverdediging, een strijd om zichzelf te worden en te blijven en zich te handhaven tegen binnendringende vreemde invloeden, anderzijds op een roeping jegens de wereld. Ook Dr RUDOLF STEINMETZ wijst hierop in een aan het nationaal-socialisme gewijde brochure, die zeer veel, dat voor buitenlanders onbegrijpelijk is, verklaart.

Naar aanleiding van VON PAPENS antisemitisme wordt door den schrijver beweerd, dat de autoriteiten natuurlijk nooit vergaten, dat een Jood ophoudt Jood te zijn, wanneer zijn inkomen een zeker cijfer bereikt heeft.² Een uiteenzetting van de wijze waarop VON PAPEN en SCHLEICHER de democratie in Duitschland opruimden, besluit MOWRER aldus:

„Duitschland was weer tot zijn eigen type teruggekeerd.”³

Tegen de verwachting in komen de Pruisische ambtenaren en officieren er goed af in een juiste karakteristiek, die, althans naar den geest, eenigermate in strijd is met wat eraan vooraf gaat. Niet ongeslaagd is deze typeering:

„Nationalisten denken met hun bloed, Marxisten met hun buik, Katholieken met hun geweten.”⁴

Enkele opmerkingen over de Duitschers zijn het aanhalen waard.

„In de loopgraven was het Duitsche volk — misschien voor de eerste maal in zijn geschiedenis — werkelijk vereenigd.”⁵

¹ LVIII, pag. 258.

² LVIII, pag. 334.

³ LVIII, pag. 16.

⁴ LVIII, pag. 27.

⁵ LVIII, pag. 304.

De jeugdbeweging wordt romantische natuur- en muziekliefde genoemd.

„In iederen Teutoon (!), hoe voornaam en elegant ook, leeft het verlangen naar de Wohnküche, keukenfornuis, hemdsmouwen en eenvoud.”¹

„Dit volk is rijk aan intellect, maar arm aan gezond verstand en daarom leeft het steeds in uitersten, die langs den regenboog bij elkaar komen.

„Het behoeft niet te verwonderen, dat de wijsgeer HEGEL, die niet van andere landen afwist, het wereldproces opvatte als these-antithese-synthese.”²

Hegelianen, en ook anderen, zullen hier misschien iets van „oppervlakkig gepraat” mompelen.

Maar de beschrijvingen zijn pittoresk, levendig, men zou willen zeggen „dramatisch” in den letterlijken zin. De lezer ziet het tooneel voor zich, waarop zich wezenlijk een handeling voltrekt, als hij kennisneemt van de oneenigheid tusschen VON PAPEN en SEVERING.

De schrijver geeft blijk van een typisch Amerikaansche zienswijze als hij zegt:

„De Staat is (in Deutschland) niet het huis-, tuin, of keukensoort instituut dat gewone Westerlingen met gezond verstand zich voorstellen.”³

Met deze opvatting van den staat als een centrale naamlooze vennootschap valt moeilijk te rijmen dat MOWRER elders den republikeinen verwijt, dat

„de staat in hun oogen een soort van liefdadigheidsinstelling zonder eenige ethische waarde was”.⁴

Heeft een „huis, tuin- of keukensoort instituut” dan wel ethische waarde?

De schrijver wil laten zien, wat een erbarmelijke knoecijs de

¹ LVIII, pag. 28.

² LVIII, pag. 34.

³ LVIII, pag. 52.

⁴ LVIII, pag. 58.

opstellers van het verdrag van Versailles waren. Daartoe ontwerpt hij zelf een verdrag, waaruit dan blijken moet hoe eenvoudig het toch was. Natuurlijk is het, achteraf, doodeenvoudig. Want de fouten zijn nu duidelijk gebleken en.... de „oorlogspsychose” is verdwenen.

Alles samengenomen is het boek ver van wetenschappelijk; de schrijver werpt het volle licht van zijn aandacht op de feiten, die zijn hypothese steunen en verzwijgt wat ertegen pleit. Zijn betoog is niet steeds helder en lijdt nu en dan aan innerlijke tegenspraak. Ondanks het tastbare meesterschap over de taal, dat zelfs in de vertaling tot zijn recht komt, ondanks goede vondsten en scherpzinnige opmerkingen, hoort dit boek eigenlijk niet in deze serie thuis, is van een lager gehalte. De redenen, waarom het niettemin opgenomen werd, zijn reeds in den aanvang der bespreking uiteengezet.

*

*

*

De journalisten hebben in het bovenstaande gelegenheid gehad om voor zichzelf te spreken. Het goede in hun werk is in het volle licht gezet, de schaduwzijden ervan zijn duidelijk omlijnd. Dat daarbij de boeken naar strekking en inhoud niet ten volle tot hun recht kwamen, was onvermijdelijk. Daartoe waren excerpten noodig geweest, waarin de inhoud verkort werd weergegeven met den nadruk op die gedeelten, die de schrijvers het belangrijkste achtten. Hier moest een andere richtlijn gevolgd worden, hier moest naar voren gebracht worden, wat in het verband van dit boek de grootste beteekenis heeft: de waardeering van den sociaal-geograaph was maatstaf.

Het is wellicht nuttig om erop te wijzen, dat overname van citaten volstrekt geen instemming met den inhoud daarvan beteekende. De opzet was om met de stukken aan te toonen, dat het werk van journalisten voor de sociale geographie belangwekkend is. Als nu en dan beweringen op hun steekhoudendheid getoetst werden, dan geschiedde dit alleen om de door journalisten toegepaste werkwijze te belichten, niet terwille van de beweringen zelf, wier juistheid of onjuistheid als regel in het midden is gelaten.

Wegens het gewicht der aangelegenheid is het gewenscht thans aan het slot van dit hoofdstuk aan de hand van het verwerkte materiaal een samenvatting te geven van de verdiensten en gebreken, die door journalisten geschreven boeken vertoonen.

Om met de credit-zijde te beginnen: de journalist onderscheidt zich dadelijk en opvallend door de wijze waarop hij zich uitdrukt. Zijn taal is levendig, beeldend, gedurfd, teekenachtig, oorspronkelijk, koen van vergelijkingen, raak, met enkele woorden scherp iets weergevend. Men leest met genoegen zijn werk en dat is zijn bedoeling. Enkele staaltjes mogen dit alsnog doen blijken.

LUDWIG:

„An VENIZELOS Kopf ist alles, ganz wie an Shaws, weiss und rosa, aber der Staatsmann hat die feinere Nase, der Denker die höhere Stirn, und so ist ja alles in Ordnung.“¹

„Diktatoren geben vor, ja sie glauben selber oft daran, den Menschen Glück zu schaffen, unter der Bedingung, dass sie sich beherrschen lassen; wir ändern lassen diese Gefühle an unseren Hunden aus, nur, dass wir sie trotzdem lieben.“²

SIEMSEN:

„Vor einem winzigen kleinen Karren ist ein grosses Kamel gespannt, ein Kamel in dem die Motten waren. Aber herrlich guckt sein grosses, ernstes, wildes Auge! Langsam schreitet er mit Riesenschritten, die wie Vogelflug hingeleiten. Hinter ihm rumpelt der Karren eilfertig über das Pflaster, wie ein unnützes Kind hinter seinem weit ausschreitenden, langsam gehenden Vater einhergaloppiert.“³

MOWRER:

„Het verkrijgen van een meerderheid (in den Duitschen Rijksdag) was zoo iets als een poging om Guineesche biggetjes op een open grasperk bij elkaar te krijgen: tegen den tijd, dat er drie bij elkaar waren, was er één weggelopen.“⁴

¹ LIV, pag. 598.

² LIV, pag. 597.

³ LXXII, pag. 156.

⁴ LVIII, pag. 198.

Just:

„Wir konnten bald die sibirischen Städte an der Bahnlinie vorwärts und rückwärts geläufiger als die kleinen Propheten auf-sagen.“¹

„Sibirien ist ein allerdings nur bei den Regierenden, weniger schon bei den Regierten beliebter Kurort zur Heilung politischer Gesinnungskrankheiten. Man sollte meinen dass schliesslich der Gang der Geschichte die psychische Heilkracht der Tundren nicht gerade in Evidenz bewiesen hat. In Autobiographieën verfehlt kein Grosser des heutigen Moskau, die zahl seiner Verbannungsjahre in Sibirien die er dem Zarismus verdankte, nach Möglichkeit zu vermehren. Die politischen Sträflinge jener Zeit sind in einer exklusiven Gesellschaft, einer Adelsgeellschaft vereinigt.“²

Groote, ruime belangstelling, gepaard aan een voortreffelijke opmerkingsgave, onderscheidt den journalist. Steeds is hij paraat, zijn aandacht neemt elke kleinigheid in zich op. Een voorbeeld van een dergelijke kleinigheid, die evenwel teekenend is: Just vertelt, dat iedere vrouw in Rusland, zelfs de boerenmeisjes in den Noord-Kaukasus, een lippenstift gebruikt. Al hebben de winkels geen suiker of petroleum, poeder en lippenstiften ontbreken nooit. Nalatigheid in het gebruik dezer „eerste levensbehoeften“ zou naaktheid suggereeren.

Hoe vreemder een verschijnsel is, des te grooter wordt de geestdrift van den journalist, naar alle zijden ontwikkelt zich zijn activiteit. De gespecialiseerde geleerde is zich de eigen beperktheid meestal welbewust niet alleen, maar hij accentueert de grenzen van zijn terrein, door wat daar buiten ligt te negeeren. De belangstelling van den journalist is niet slechts veel-, maar alzijdig.

Hij houdt van aanpakken en ziet niet op tegen moeilijkheden, gevaren en ontberingen, die talrijk en verre van denkbeeldig zijn bij omwentelingen, oorlogen of reizen in ongeciviliseerde streken. Zelfbewust en aarzelloos, met verantwoordelijkheidsgevoel en een hooge opvatting van zijn taak, gaat hij aan den arbeid:

¹ XLII, pag. 15.

² XLII, pag. 23.

„Vivre parmi eux. Etudier leurs mœurs obscures comme s'ils étaient des insectes et que je fusse un peu savant.... Etes-vous l'homme à enfoncer la porte? — Je suis cet homme.”¹

Helder zet de journalist uiteen, waarom het gaat. Als zijn feitelijke gegevens schamel zijn, bevredigt hij ook den critischen lezer nog door een verstandig redebeleid of een briljante vondst. Verrassend zijn soms zijn vergelijkingen tusschen de toestanden in het vreemde land, waarover hij schrijft, en die in zijn eigen omgeving. NAUDEAU bespreekt de gerechtelijke marteling in Japan en vraagt dan hoe het in Europa hiermee staat: Frankrijk schafte dit stelsel in 1780 was af, in Rusland bestaat het nog (1909); het geeselen van misdadigers vond in 1908 nog plaats in Engeland en werd door de Fransche pers waardeerd besproken. Een dergelijke parallel getuigt van onbevooroordeeldheid. (Psychologisch beschouwd is deze wijze van doen misschien een gevolg van het streven den ietwat geminachten „braven burger” thuis te choqueren, zijn zelfverzekerde eigengerechtigheid te doen wankelen).

Telkens weer treft, hoe betrouwbaar de journalist vaak is, dat hij slechts zegt wat hij verantwoord kan en zelfs zich realiseert, dat het hem onmogelijk is volkomen objectief te zijn. FANNINA HALLE formuleert dat, als zij in een voorrede rekenschap van haar boek aflegt, zeer juist aldus:

„Het maakt geen aanspraak op die vaak tegen beter weten in aangematigde objectiviteit, die slechts bereikbaar ware, wanneer een boek zonder auteur tot stand kon komen. De feiten die hier volgen zijn wel in geen deele partijdig gekleurd of verminkt maar worden erkend subjectief te zijn gezien, in dier voege, dat voor de schrijfster onbevangenheid en gebrek aan overtuiging niet synoniem zijn.”²

¹ LIII, pag. 53.

² XXVIII. Men heeft dit ook wel eens geformuleerd als volgt: in hoeverre een schrijver erin slaagt objectief te zijn, is van secundair belang; doch zonder streven naar objectiviteit is waarlijk wetenschappelijke arbeid onbestaanbaar. In magnis et voluise sat est.

En dan zijn er de feiten, die de journalist wereldkundig maakt. Soms heeft hij ze moeizaam bijeengegaard, maar het komt ook voor dat zijn bron voor allen toegankelijk is, doch door vrijwel niemand gebruikt wordt. Een uitstekend voorbeeld hiervan geeft de Amerikaansche journalist H. R. KNICKERBOCKER in zijn boek: *Soviet-Trade and World depression*.¹ Daarin beschrijft hij den omvang en de beteekenis van den handel met diverse landen afzonderlijk. Voor Nederland noemt hij den graan- en chemicaliën-import en vermeldt een totaal van 307 schepen, uit de Sowjetunie afkomstig, die hier tusschen October '30 en Mei '31 werden gelost. Hij vervolgt dan:

„According to the ships' manifests Holland took from the Soviet Union in the first quarter of this year among other things various quantities of aniline dyes, billiard balls, blankets, brass ware, brushes, buttons, cables, carpets, celluloid, cotton textiles, drugs, embroideries, electric light bulbs, lacquered goods, lampstands, finished leather, matches, metalware, paint paper, pencils, porcelain, rubber galoshes, rubber tyres, shawls, shoes, silk, window glass and telegraph poles.”

De verscheidenheid der artikelen is merkwaardig; van sommige voortbrengselen der nijverheid had men allerminst verwacht, dat die uit Rusland hier te lande werden ingevoerd, al zal een deel waarschijnlijk voor doorvoer bestemd zijn geweest. Voorts deelt hij mede voor enkele artikelen, welk percentage de U.S.S.R. in den totaal-import van Nederland bijdroeg. Voor tarwe was dit 66, rogge 93, haver 73, timmerhout 64, hout voor papierfabricage 99, mangaan 94. En dan is er nog een lijst van veertig belangrijke artikelen, welke gemiddeld voor ruim 30 % uit het land van STALIN werden ingevoerd.

Het klinkt ongelooflijk, deze hoeveelheden, maar het is niettemin onwaarschijnlijk, dat KNICKERBOCKER geknoeid heeft. Daarvoor bestond geen aanleiding en de contrôle zou ook te gemakkelijk zijn. De verdienste bestaat in de beknoptheid, waarmee een sprekende

¹ XLVII, pag. 97.

opsomming en enkele cijfers een belangrijk verschijnsel weergeven. De methode is evenwel gevaarlijk: het is zoo gemakkelijk en verleidelijk uitsluitend getallen te vermelden, die een bepaalde theorie steunen. Hoewel de cijfers niet vervalscht zijn, geeft men dan toch een onjuiste voorstelling van zaken.

Na deze lange lijst van journalistieke deugden rest tenslotte nog de vermelding van de beste eigenschap der journalisten: dat ze bestaan. Alvorens aan hun gebreken de vereischte aandacht te besteden is het goed en noodig er nogmaals op te wijzen, dat gebreken, welke dan ook, nooit deze verdienste der journalisten teniet kunnen doen, dat zij in vele gevallen de eenige of bijna de eenige bron van kennis zijn. Wat hun ook verweten kan worden, op zijn minst genomen maken zij de belangstelling gaande, vervullen de functie van pioniers; zoodoende heeft hun werk voor de sociale wetenschap de beteekenis van den „blikvanger” in een goedgestelde advertentie.¹

*

*

*

Thans komt de keerzijde van de medaille der journalistieke verdiensten aan de beurt.

Het voornaamste gebrek van den journalist is als regel de verwaarloozing van de bestaande litteratuur over het door hem beschreven gebied, benevens onvoldoende historische kennis. Maar al te vaak neemt hij de houding van den ontdekkingsreiziger aan en doet alsof zijn boek het eerste over dit onderwerp is. Zulks natuurlijk tot schade van zijn werk: het meerendeel der hierna te behandelen gebreken is rechtstreeksch of zijdelingsch gevolg van dit primaire. Nu is overigens deze nalatigheid niet onverklaarbaar. De eeuwige haast, die ook bij ontoereikende deskundigheid tot onmiddellijk schrijven noopt, en de eischen van het krantenlezend publiek, die toch ten slotte normatief zijn, sporen niet aan tot

¹ BÜCHER uit zijn waardeering voor den journalist in deze bewoordingen:

„Man kann über die Tätigkeit des echten Journalisten nicht gross genug denken. Welche Fülle von Urteilskraft und bereitem Wissen, von Erfahrung und politischen Takt, von Geistesgegenwart und Witz, von Gestaltungsgabe und Formgewandtheit täglich durch die Presse eines ganzen Landes umgesetzt wird, ist kaum zu ermessen.

diepgaand onderzoek. Daarbij komt, dat de journalist bijna nooit de stelselmatige wetenschappelijke geestesscholing heeft ondergaan, die grondig methodisch onderzoek met behulp van alle beschikbare gegevens tot een tweede natuur maakt. Een bijkomstig gevolg van het ontbreken der academische vorming is in sommige gevallen een te weinig grondige en veelzijdige algemeene ontwikkeling.

Soms heeft de journalist enkele droppels kunstenaarsbloed te veel. Dit verleidt hem ertoe overmatig op zijn intuïtie af te gaan, zonder daarbij de onmisbare contrôle door zijn verstand en door de feiten te laten uitoefenen. Dit „aanvoelen” leidt dikwijls tot fantastische resultaten; de term „geringe nauwkeurigheid” is hiervoor een milde aanduiding.

Omdat de journalist zich als het ware voortdurend moet overschreeuwen, omdat zijn relaas boeiend, liefst sensationeel moet zijn, is hij vaak gedwongen het gewone als buitengewoon voor te stellen; in elke krant kan men hiervan dagelijks staaltjes zien. Ook de hoogere journalist, de buitenlandsche correspondent ontkomt hieraan niet. Daaruit vloeit voort, dat hij vooral aandacht geeft aan en het accent legt op datgene, wat afwijkt van de toestanden bij zijn lezers thuis; wat daarmee overeenkomt verzwijgt hij als bekend en dus oninteressant. Natuurlijk heeft elke reiziger neiging hiertoe; men is juist uitgegaan om iets anders te zien en te beleven. Maar een verteekend beeld vormt het resultaat. Ook Dr DEN HOLLANDER heeft dit verschijnsel opgemerkt. In zijn omvangrijke en interessante dissertatie „De landelijke arme blanken in het Zuiden der Vereenigde Staten”¹ klaagt hij over het groote gebrek aan gegevens betreffende het leven der „poor whites” in het ante-bellum Zuiden. Hij heeft derhalve een ruim gebruik moeten maken van dagboeken en reisverslagen, afkomstig van Europeanen en Yankees, die dit gebied destijds bezocht hadden. Deze boeken

„geven verspreide waarnemingen van vreemdelingen, die allicht

¹ XXXIII, pag. 9.

meer door het opmerkelijke dan door het gewone getroffen werden, zonder dat het achteraf voor den lezer mogelijk is het uitzonderlijke van het normale te scheiden."

Anderzijds had hij veel nut

„van de vaststellingen van andere goede waarnemers, b.v. W. H. RUSSELL, den beroemden oorlogscorrespondent van de Times." ¹

Nu en dan vervalt de journalist in een geheel ander euvel: het maken van oppervlakkige vergelijkingen. Hij schrijft welbekende verschijnselen, die hij ook in den vreemde waargenomen heeft, zonder nader onderzoek toe aan dezelfde oorzaken, die zij ten zijnen hebben.

Groot is meestal de neiging om bepaalde voorvallen als karakteristiek voor den volksaard te bestempelen, een uiterst riskante bezigheid. Men voelt dat ook wel en waarschuwt tegen de fout, die men zelf op een andere plaats maakt. NAUDEAU b.v. wijst op het gevaar van oppervlakkige waarnemingen, die ertoe verleiden voor karakteristiek Japansch te houden wat slechts een aanpassing van Japansche hoedanigheden aan uit Europa geïmporteerde systemen is. ² Zoolang de psychologie der volkeren niet in staat stelt met eenige nauwkeurigheid de geestelijke eigenschappen van een volk aan te geven, is elke aanduiding van een verschijnsel als „typisch Fransch" etc. volstrekt subjectief, d.w.z. afhankelijk van wat de waarnemer onder „Fransch" verstaat (lichtzinnig en wuft, of arbeidzaam en sober). Deze subjectiviteit blijft bestaan, ook indien vele individuen de opvatting mochten deelen.

Een andere fout, waaraan journalisten zich vaak bezondigen, is het voorbarig generaliseeren en theoretiseeren. Vlak na aankomst in een vreemd land ontvangt men b.v. tweemaal achter elkaar te weinig wisselgeld in winkel of café en beschuldigt dan het volk van oneerlijkheid! Dit is een overschatting der eigen waarnemingen en ervaringen, een onopzettelijke maar niettemin

¹ XXXIII, pag. 10.

² LXI, pag. 63.

onjuiste uitschakeling van het toevalselement, dat vooral op een klein getal waarnemingen bij een oppervlakkige kennismaking zooveel invloed kan hebben. Zoo komen ook de nuances niet tot hun recht, alles wordt eenvoudig, sprekend en nadrukkelijk, terwijl het meestal in werkelijkheid gecompliceerd en vaag is. Men komt dan ertoe het object als eenheid te zien, verschillende zijden te verwaarloozen; of vergeet integendeel, dat het object niet op zichzelf staat, maar deel uitmaakt van een grooter geheel: men houdt voor specifiek Russisch wat algemeen „Slavisch” is, of ziet een eigenaardigheid van Katholieke volken als bij uitstek Spaansch aan. Het omgekeerde komt ook voor.

Of wel, men beweert iets en let alleen op wat deze meening steunt, zonder wat ertegen pleit op te merken, althans mede te deelen. Uitzonderingen vermoeien het publiek en zijn hinderlijk voor den schrijver, die zich hiertegen onbewust reeds wapent. Zoo-doende generaliseert hij terwille van de overzichtelijkheid bij het maken van zijn aantekeningen en dan nog eens bij de verwerking ervan. LUDWIG heeft van dit alles iets gevoeld:

„Die Gefahr ist dreifach: der allgemeine Betrieb nötigt den Lernenden zugleich auch zu lehren, nämlich für die Zeitung auf zu schreiben, was er gesehen hat, die Schnelligkeit nötigt ihn überall zu sehen und zu schreiben, und die Verallgemeinerung hält ihn an der Oberfläche.”¹

Omgekeerd ontbreekt ook de samenvatting wel. Trouw en eerlijk heeft de schrijver alleen datgene vermeld, waarvoor hij borg kan staan. Nu echter verzuimt hij deze losse trekjes tot een samenhangend beeld te vereenigen. De aloude boomen onttrekken het bosch aan den blik. Op zichzelf is dit niet onoverkomelijk, althans veel minder hinderlijk dan het onmiddellijk hierboven vermelde kwaad. Het boek is bruikbaar voor den geschoolden lezer, die het materiaal weet te verwerken; maar het geschrift zou veel waardevoller geweest zijn, indien de schrijver krachtens zijn sociale scholing dezen arbeid zelf had kunnen verrichten.

¹ LIV, pag. 350.

Treffend is meermalen hoezeer de deelen van één boek in waarde uiteenloopen. Waarschijnlijk is dit mede een gevolg van de omstandigheid, dat deze boeken als regel uit losse artikelen zijn samengesteld, niet „aus einem Guss” geschreven. Maar het blijft desnietteenstaande merkwaardig, dat uitstekende passages, die van groote kennis en diep inzicht getuigen, afwisselen met onbenullige gedeelten vol klinkende domheden. De critische zin van den schrijver had hem toch bij de bundeling zijner artikelen kunnen waarschuwen, zou men zeggen.

*

*

*

Bij de vermelding van de gebreken, die dikwijls aan den arbeid van journalisten kleven, bleek verschillende malen, dat voornamelijk hun opleiding daarvoor aansprakelijk is. Als regel is deze zeer primitief en slechts den laatsten tijd komt hierin eenige verbetering in sommige landen (cf. h.l. hoofdstuk VI). De gewone gang van zaken is, dat men zoo van de schoolbanken een betrekking aan een krant zoekt. Als de journalist al een universiteit bezocht heeft, dan was dat een gevolg van andere toekomstplannen; hij studeerde letteren of theologie of wat dan ook, en eerst later kwam hij ertoe zijn oorspronkelijken opzet te wijzigen en zich in de journalistiek te begeven. Maar zelfs dit geval is een uitzondering. En eerst sinds kort kan men hier en daar in het buitenland waarnemen, dat adspirant-journalisten zich bij een academie doen inschrijven met het vooropgezette doel zich daar voor hun toekomstigen werkkring voor te bereiden.

Men kan dus wel zeggen, dat de journalisten, die zich tot nu toe in hun arbeid onderscheiden hebben, vrijwel geen van alle een voorbereidende en systematische wetenschappelijke scholing hebben ondergaan. Hun is b.v. niet voorgehouden, dat het niet voldoende is een verschijnsel te signaleeren, doch dat men het ook moet onderzoeken op zijn frequentie en intensiteit; zoo komen zij ongemerkt tot niet verantwoord generaliseeren. Als regel is de waarneming goed, zelfs voortreffelijk, afgescheiden van eventuele onvolledigheid; de fout schuilt in de conclusie, de verwerking; kortom, universitaire scholing zou dit tekort aan streng-

heid en nauwkeurigheid in hun werk hebben kunnen voorkomen.

Als men dit alles in aanmerking neemt, kan het niet anders, of de bewondering voor hun praestaties moet toenemen, daar deze onder zoo velerlei bezwarende omstandigheden volbracht worden en slechts te danken zijn aan persoonlijke bekwaamheid, aangeboren talent en levenservaring.

*

*

*

Zoo is dan de sociaal-geographische balans opgemaakt. Het spreekt vanzelf, dat de journalisten niet stuk voor stuk alle bovengenoemde, deels tegenstrijdige, positieve en negatieve eigenschappen bezitten. Deze zijn evenwel kenmerkend voor het genus journalist; doch ook zijn vooraanstaande leden vertoonen verschil in begaafdheid. Van toepassing, hoewel eenigszins uit het verband gerukt, is hier de uitspraak van den Franschen filosoof en politicus ROYER-COLLARD:

„Le bien et le mal de la presse sont inséparables.”¹

Een goede opleiding heeft ten doel het eerste te vergrooten en het tweede te verkleinen.

*

*

*

SHADWELL is een goed journalist. Hij heeft dat onder meer bewezen in een boek, waarin hij enkele industriegebieden in Engeland, de Vereenigde Staten en Duitschland vergelijkt.² Zijn eigen land beschrijft hij goed, in het Duitsche deel overwegen de fabrieken al te zeer en Amerika is verwaarloosd.

Hoe komt dat?

Een industriegebied verschaft den onderzoeker betrekkelijk veel gegevens: statistieken, jaarverslagen van ondernemingen, mededeelingen van de Kamer van Koophandel, enquêtes soms; voorts mondelinge inlichtingen van leidende persoonlijkheden (die overigens meestal slechts loslaten, wat hun gewenscht voorkomt), zoowel

¹ LXXXVI, pag. 415.

² LXIX. Het boek is gedeeltelijk tevoren in artikelvorm in de „Times” verschenen. Het voorwoord dateert van 1905.

onder werkgevers als arbeiders. Een geoefend waarnemer kan er veel zien en hooren.

SHADWELL heeft van dit alles een dankbaar gebruik gemaakt. Maar hij heeft dan ook niets anders gedaan, naar hij zelf in het voorwoord mededeelt. Hij kon zich zoo gemakkelijk van dat z.i. voldoende materiaal voorzien, dat hij het niet noodig oordeelde de rijke litteratuur te raadplegen.

SHADWELL had het te gemakkelijk en daarom is hij halverwege blijven steken en niet een buitengewoon goed journalist geworden. Als zijn onderzoeksterrein een onbeschaafde primitieve streek geweest was, zonder hulpmiddelen van allerlei aard, dan zou hij gedwongen geweest zijn niet alleen zelfstandig te onderzoeken, maar tevens alle beschikbare litteratuur in zijn arbeid te betrekken terwille van het bereiken van eenig resultaat.

Zoo gaat het steeds. Daar de practijk de eenige leerschool van den journalist is (althans tot voor kort geweest is), en een moeilijke leerschool bij begaafde leerlingen steeds de beste resultaten geeft, is het voor de ontwikkeling der „wetenschappelijke” eigenschappen van den journalist bevorderlijk, dat hij in min of meer primitieve streken werkt, waar hij geheel op zichzelf is aangewezen. Deze „wet” kan ook aldus geformuleerd worden: naarmate de journalistiek-technische hulpmiddelen gebrekkiger zijn, wordt het werk van den goeden journalist op den duur beter, wetenschappelijk waardevoller. Mutatis mutandis is deze regel natuurlijk niet uitsluitend van kracht voor journalisten, maar bij hen blijkt zijn geldigheid wel zeer duidelijk.

In het eerste hoofdstuk werd uiteengezet, waarom althans voorloopig de eenige categorie menschen, die vreemde landen en (hoogere) volken beschrijven uit journalisten bestaat. Maar daarmee was nog niet bewezen, dat hun werk als inlichtingsbron, zelfs bij gebrek aan beter, voor de sociale wetenschap waarde heeft. Eenige door journalisten geschreven boeken zijn nu aan den steen der wetenschap getoetst; al was het gehalte dan geen vierentwintig karaats fijn goud, het metaal is voor zijn bestemming alleszins bruikbaar bevonden. Quod erat demonstrandum.

IV

DE JOURNALIST ALS PIONIER IN EIGEN OMGEVING — DE INVLOED VAN DEN JOURNALIST OP DE SAMENLEVING — JOURNALIST EN HISTORICUS

Totnogtoe is hier vrijwel uitsluitend sprake geweest van den buitenlandschen correspondent. Voor de sociale geographie is hij ook van het meeste belang. Hij zwerft door verre landen, hij vestigt zich hier en ginds voor korten of langeren tijd, hij is altijd bij de hand, waar maar iets van beteekenis geschiedt. Zijn eenige plicht is goed rondkijken, scherp luisteren en het waargenomene zoo boeiend mogelijk beschrijven. Anderen reizen, hun aandacht elders, haastig van plaats tot plaats, of leven in den vreemde, geabsorbeerd in hun zaken; de interessante omgeving is voor hen hoogstens décor. De journalist schenkt juist daaraan alle aandacht; zeker, hij kan snel reizen, maar ook dan is zijn gansche opmerkingsgave gespannen en hij zamelt markante trekjes. Of hij woont ergens gedurende geruimen tijd, uitsluitend in beslag genomen door de observatie van anderer bedrijvigheid. En de journalist kan zwerven, schijnbaar doelloos rondtrekken, hier wat toeven, daar verwijlen, een paar dagen, of weken, soms maanden. Verder weer. Bij elke belangrijke gebeurtenis is de journalist aanwezig, deze toeschouwer ontbreekt nooit en nergens. Daarom lijken de betrokkenen wel toevallige figuranten en hij de eigenlijke speler. Nu en dan benadert de werkelijkheid dezen schijn inderdaad.¹

¹ Cf. GUSTAV WOLFF: „Mit der Ausdehnung des Zeitungswesens wirkt in immer zunehmendem Masse der Journalistenstand nicht nur am Entstehen der öffentlichen Meinung, sondern nicht selten an den Ereignissen selbst mit.“ LXXXVII, pag. 311.

Een aardige illustratie levert ook de volgende paragraaph, die „The Reader's Digest“ van April '36 (New-York) ontleent aan „Time“, onder het hoofdje „Making the News“:

During a Senate investigation there is a regular system of note passing

Steeds is de buit rijk; de eene keer zal de kleurigheid van zijn relaas verbazen, een volgend maal de scherpte van zijn inzicht, nu en dan zelfs zijn opvallende deskundigheid. Want de buitenlandse correspondent is een goed vakman, anders zou hij niet uitgezonden zijn: een dagbladdirectie neemt geen onnoodig risico. Zijn handwerk nu bestaat in het schrijven, prettig en leesbaar, over merkwaardige gebeurtenissen en toestanden ergens ver weg. Soms heeft hij bovendien iets van den kunstenaar in zich: zooveel te beter voor zijn lezers. Een collega heeft wetenschappelijken aanleg: de sociale geographie vaart er wel bij.

Maar kunstenaar of geleerde, of zomaar gewoon „vakman”, steeds is de journalist de voortrekker, de zoeker van het nieuwe, het ongehoorde, ongeziene, onbekende. Dat is hij niet slechts elders, in vreemde landen. Ook in eigen milieu is hij pionier, kan het althans zijn. Hij snuffelt in oude stadshoekjes, hij speurt naar traditioneele volksgebruiken, hij ontdekt mooie plekjes in de natuur, hij doolt in archieven en dit alles buiten en behalve zijn gewone werk van nieuws verzamelen — verslagen maken — overzichten schrijven — redigeeren.¹

Zoo komt het ook voor, dat hij doordringt tot onbekende lagen

from reporters to the Senate inquisitor, so much so that newshawks frequently provide most of the blood and sinew of an inquisition. They not only dig up facts but help with suggestions during the crossexamination. Behind Senator BLACK in the air-mail investigation was a Hearstling who two years before had begun to ferret out air-mail scandal. In the utilities investigation, the newshawks most frequently seen over his shoulder were a St Louis correspondent whose whole career had been spent digging up scandals, and a woman Scripps-Howard correspondent who brought to bear all a woman's ingenuity in asking embarrassing questions. During the Teapot Dome investigation, a former scribe scribbled two questions on a piece of paper and handed it to Senator Walsh, the inquisitor. For refusing to answer them a chairman of Standard Oil of Indiana lost his job.

¹ De commercieele leider van een dagbladonderneming heeft weer geheel andere werkzaamheden. L. LATZARUS formuleert dit (in 1914) treffend aldus:

„Soixante tonnes de marchandises ont été préparées en douze heures, exécutées en trois heures, expédiées en cinq heures à vingt mille personnes. Il s'agit de vendre dans la journée, parce qu'alors la marchandise vaut 75 francs les 100 kilogs et que le lendemain, elle ne vaudra que 6 fr. 75.”

(Aangehaald XL, pag. 21).

der samenleving, vertoeft onder zwervers, misdadigers, verwaarloosde kinderen, vrouwen met eigen moraalcode¹, kortom onder degenen, die men als „ongewenschten” pleegt te bestempelen. Of hij onderzoekt de toestanden bij openbare instellingen en groote bedrijven waar hij onrechtmatigheden vermoedt.

Natuurlijk is de voornaamste drijfveer bij dit alles de wensch om de lezers te boeien. Dit blijft het richtsnoer van den journalist, althans van de dagbladonderneming. Het is mogelijk, dat de treffende reportages, die soms het karakter van „onthullingen” aannemen, alleen als vuurwerk bedoeld, uit jacht naar sensatie geschreven zijn. Maar ook kan het gebeuren, dat de opzet is verbetering te doen brengen in de gesignaleerde misstanden, de maatschappij een dienst te bewijzen. Een combinatie van beide motieven is eveneens denkbaar.²

In ieder geval is het gevolg, dat de zoeklichtbundel der volle openbaarheid een oogenblik rust op voorheen duistere plekken; de lichtflits trekt de publieke aandacht, haalt autoriteiten uit den dommel en wijst den socialen onderzoeker een nieuw arbeidsveld. Het publiek roept „òòòh”, daarna soms „foei”; dan doen de autoriteiten iets, stellen b.v. een commissie in; de wetenschap gaat aan het werk, dankbaar voor de „Anregung”. En het spelletje begint opnieuw.

ALBERT LONDRES' artikelen over Cayenne zijn een prachtig voor-

¹ In de tachtiger jaren der vorige eeuw organiseerde STEAD in zijn Pall Mall Gazette reeds een enquête naar den handel in blanke slavinnen te Londen. Dientengevolge kreeg hij prompt enkele maanden gevangenisstraf maar het publiek was op zijn hand. (LXXXVI, pag. 249).

Destijds verwekte het boek van GÖRE, „Drei Monate Fabriksarbeiter”, enorme sensatie; journalisten hebben, ofschoon GÖRE zelf niet een der hunden was, dezen opzet nagevolgd bij talloze reportages in denzelfden stijl, als winkelbediende, detective, straatmuzikant, bedelaar, etc.

In een vorig hoofdstuk werd reeds gewezen op enkele boeken over de onderwereld van New-York en Chicago, die door journalisten geschreven werden en op de Fransche journaliste MARYSE CHOISY, die zich een maand lang van nabij bezighield met de Parijsche prostitutie in al haar vormen.

² Een goed voorbeeld uit den laatsten tijd van dit aanwijzen van wantoestanden leveren de campagnes, die het dagblad De Telegraaf heeft georganiseerd tegen onderwicht, zwendelbanken, etc.

beeld van journalistieke onthullingen. Ook de staatscommissie verscheen daarbij ten tooneele. Doch niet steeds gaat de klassieke „kreet van verontwaardiging” op, als de journalist in eigen omgeving als verkenner optreedt. Vaak is een rustig, gedegen werk, getuigend van grondige kennis het gevolg van jarenlange journalistieke activiteit; frissche kijk en een beschouwing van ongewone aspecten verraden den auteur als journalist. Een dergelijk boek is eveneens waardevol voor den sociaal-geograaph: hij weet, dat van het eigen land zoo weinig bekend en degelijk onderzocht is, ondanks den schijn van het tegendeel. Elke bouwsteen is dus welkom.

Enkele monsters van dergelijke steenen zullen ter verduidelijking van het bovenstaande nader beschouwd worden.

Als zoodanig komt in aanmerking het verzamelwerk *These United States*.¹ In de Inleiding noemt de samensteller, ERNEST GRUENING, een New-Yorksches journalist, enkele markante verschijnselen en feiten van het moderne Amerika. Daaronder rekent hij in de eerste plaats het einde van den trek naar het Westen en den stilstand van het bevolkingszwaartepunt tengevolge van het stopzetten der immigratie en de verdwijning van vrij land. Hij wijst daarmee inderdaad op eenige fundamenteele veranderingen, welker gevolgen merkbaar zijn of zullen worden in de geheele Amerikaansche samenleving. GRUENING brengt in herinnering, dat ook de wereldoorlog kolossale wijzigingen met zich mee bracht en de Vereenigde Staten tot een wereldmacht maakte. Hij constateert versterking der nationale eenheid door snelle verbindingen, nationale tijdschriften, toneelstukken en films, ten slotte door de massale productie van dagelijksche gebruiksvoorwerpen.

Daar op zoovele wijzen een kentering tot uiting komt, acht GRUENING nu het oogenblik aangebroken, om de nationale balans op te maken. Elke staat is beschreven door een anderen auteur. Geen poging is gedaan tot eenvormigheid van beschouwing of behandeling: de schrijvers verschillen sterk. Ook is er niet naar gestreefd een bepaalde stelling of theorie te bewijzen. Van een pret-

¹ XXVII.

tige breedheid van blik getuigt de opmerking, dat een andere groep schrijvers van dezelfde capaciteiten misschien op andere dingen gewezen zou hebben, tot andere conclusies gekomen was. Als eenig „Leitmotiv” vermeldt GRUENING „the faith in the American ideal”: de Europeaan vraagt zich af, of er dan een speciaal Amerikaansch ideaal bestaat, maar vergeet, dat daarmee in dit heterogene conglomeraat zeer wel de nationale eenheid bedoeld kan zijn.

De lezer voelt bij het doorbladeren neiging om de schrijvers bij de „Nation”-groep in te deelen. Inderdaad blijkt, dat de essays uit het eerste deel aanvankelijk als artikelen in dit Magazine verschenen zijn. De samensteller heeft zorg gedragen slechts diegenen om bijdragen te verzoeken, die sinds jaren den door hen te behandelen staat vertrouwd kenden. De meeste schrijvers zijn dan ook geboortig uit en/of woonachtig in „hun” staat. Een aardige uitzondering hierop vormt Delaware. De toestanden aldaar waren (zijn?) van dien aard, dat wie over dien staat naar waarheid berichten zou, er daarna nooit meer plezierig zou kunnen leven. Een familie n.l. „controleert” den geheelen staat, politiek, sociaal en oeconomisch. Het familiebelang wordt niet steeds terzijde gesteld, wanneer het in botsing geraakt met de belangen der gemeenschap. ARTHUR WARNER, een doorgewinterd journalist, is derhalve naar Delaware gestuurd om een critische behandeling te waarborgen zonder vrees voor represailles jegens den vermetelen auteur.

Bijzondere vermelding verdienen Hawaii door CLAYTON HAMILTON, Kansas door WILLIAM ALLEN WHITE, New-York City van GRUENING zelf en New-York State door CHARLES W. WOOD. WHITE slaagt erin het type van den „Kansan” scherp te omlijnen door zijn intieme bekendheid met de bevolking, waarvan hij deel uitmaakt; door zijn geestelijke meerderheid is hij tevens in staat tot critische beschouwing van deze fanatiek moraliseerende puriteinen.

Het spreekt vanzelf dat in een gemiddeld bestek van nog geen vijftien bladzijden per staat geen wereldschokkende openbaringen verwacht kunnen worden. Maar ook voor den burger der Vereenigde Staten moet het aantrekkelijk zijn, de samenstellende deelen van zijn vaderland in hun verscheidenheid door deskun-

digen belicht te zien. Het totaal geeft zonder statistieken of andere technische hulpmiddelen een pretentieloozen, doch niettemin belangwekkenden kijk op de aanzienlijke verschillen, die binnen dit groote rijk op schier elk gebied bestaan. Voor den niet-Amerikaan is het in hooge mate nuttig daarop acht te slaan; buitenlanders zijn maar al te vaak geneigd de beteekenis van het meervoud „States” uit het oog te verliezen.

Een uitermate practisch aanhangsel, waarin een korte levensbeschrijving van elk der auteurs is opgenomen, maakt het mogelijk vast te stellen, dat dertig van de drieënvijftig bijdragen van journalisten afkomstig zijn.

*

*

*

NORMAN DOUGLAS is ontevreden over Europa. ¹ Bij een vergelijking met Britsch-Indië komt het blanke werelddeel er over de geheele linie zeer slecht af.

Maar hij is vol waardeering voor ROUBAUD.

„M. LOUIS ROUBAUD, in the interests of the „Quotidien”, wrote a series of articles about French reformatories for boys and girls; they came out afterwards in book form under the title „Enfants de Caïn”. If the material was printed in the „Quotidien” as it stands in the book, that paper is to be congratulated on its courage. No English editor would have accepted it. As to the book itself — not one of our publishers would touch it unless a considerable number of entire pages were cut out. Not that there is anything revolting in what the author has to tell us. He merely adverts, with data, to certain features in the social life of these institutions, features to which an English writer would not dare to advert because he knows, firstly, that his readers cannot bear to look truth in the face, and, secondly, that if they could, his publisher would still refuse to print.” ²

Is dit teveel gezegd?

Daarop kan ROUBAUD zelf zijn beste antwoord geven ³ (al zal hij

¹ XVI.

² XVI, pag. 94, 95.

³ LXVI.

uiteraard niets meedeelen over bovenstaande beschuldigingen aan het adres van Engelsche uitgevers en hun publiek).

Het grootste gedeelte van het boek wordt ingenomen door het dikwijls hoogst verdienstelijk verslag van bezoeken aan verschillende Fransche tuchtscholen en opvoedingsgestichten. Ruim twintig bladzijden worden gevuld door brieven van verpleegden of oud-verpleegden; ten deele zijn deze aan den schrijver gericht, terwijl de andere clandestiene onderlinge briefjes der kinderen zijn. Aan deze brieven, benevens aan ROUBAUDS conclusie is het volgende overzicht in hoofdzaak ontleend. Het spreekt voor zichzelf en vormt niet slechts een bewijs van de wetenschappelijke beteekenis van den journalistieken arbeid in eigen omgeving maar toont bovendien het maatschappelijk belang ervan overtuigend aan.

In den eersten brief (van een vroegeren geïnterneerde) worden de volgende drie hoofdfouten van het in Frankrijk toegepaste stelsel gesignaleerd.

Er wordt geen verschil gemaakt tusschen de kinderen, die gered kunnen en dus moeten worden en de „verharde misdadigers”.

Administratief- en bewakingspersoneel staat zoowel intellectueel als moreel op te lagen trap.

De „opvoeding” is kinderachtig en onvoldoende. De bewakers zijn vaak onwetend en soms analphabeet; de „colons”¹ verafschuwen hen niet alleen, maar verachten ze bovendien. Het zijn dikwijls dronkaards, zonder gezag, die slechts steunen op hun lichaamskracht. Het administratieve personeel bestaat veelal uit bejaarde onderofficieren; hun cultuur, hun levenservaring zijn die van de kazerne. De directeuren zijn verambtenaard, routine-menschen maar geen opvoeders. Hun ontbreekt de opleiding, die onmisbaar is om een zoo zware en verantwoordelijke taak naar behooren te vervullen: onder hen bevinden zich oud-handelsreizigers en zelfs vroegere bewakers. Zij zijn dikwijls despoten, die de verpleegden zelfs verplichten huiselijke werkzaamheden te hunnen bate te verrichten. De rechters bemoeien zich na het vonnis niet met de

¹ Bewoners der (opvoedings)kolonie, de verpleegden dus.

voltrekking ervan, noch met het resultaat van de staatsopvoeding, die zij aan de kinderen opleggen.

Een groote fout is ook, dat men de verpleegden niet onderwijst in een vak, dat hen in staat stelt naderhand voor zichzelf te zorgen. In de kolonie „Eysses” b.v. doet men niet anders, dan vliegennetten voor paarden vervaardigen.

Als de niet gestrafte verpleegden, dus de verwaarloosde kinderen e.d., zich goed gedragen, worden ze bij een baas geplaatst. Daarna laat men hen aan hun lot over. Nazorg is er niet; niemand kunnen ze om raad vragen, nergens hebben zij een toevluchtsoord. Zoo worden ze opgeleid tot misdadigers. Want ze komen terug in dezelfde atmosfeer van ellende en ondeugd, ze ontmoeten dezelfde verleidingen en gevaarlijke vrienden, die hen vroeger omgaven, vóór de interneering.

Noodig zou zijn, dat de kinderen bij aankomst in het gesticht werden verdeeld in streng gescheiden groepen van verwaarloosden, misdadigers en gedegenereerden, die elk een aparte behandeling dienden te ondergaan. Het peil van het personeel moest opgevoerd worden, de bewakers zouden moeten plaats maken voor opvoeders, die de belangstelling der pupillen zouden weten te wekken en hen grondig konden onderrichten.

Aldus deze oud-verpleegde.

Nu de opinie van ROUBAUD. Hij heeft verscheiden inrichtingen bezocht en ingrijpende verschillen vastgesteld. Zoo bleken er gestichten te zijn, waar vakonderwijs gegeven werd. Maar de leer-school was uitermate onhumaan; geest en hart werden niet opgevoed. Wreede lichamelijke straffen werden bij het geringste vergrijp toegepast, lachen was verboden.¹ Als men gedurende vijf jaar dagelijks twaalf tot veertien uur werkt, kan men stellig een vak leeren, maar op deze wijze leert men den haat tegen het werk meteen. Kunnen deze jeugdige werklui, die niets misdaan hebben en volgens de wet niet gestraft (slechts opgevoed) worden,

¹ De lezer vraagt zich onwillekeurig af, of het nu werkelijk zoo erg is. Dat is natuurlijk van buiten af heel moeilijk te beoordeelen, maar de gedetailleerde beschrijvingen in het boek toonen wel een uiterst droevig beeld. De schrijver maakt een betrouwbaren indruk.

althans niet den acht-urigen werkdag der volwassenen eischen?

De auteur acht de ernstigste fout van het stelsel, dat er tusschen de verpleegden geen onderscheid gemaakt wordt. Toch zijn zij om geheel verschillende redenen in de inrichting opgenomen. De bevolking daarvan bestaat n.l. uit:

minderjarigen, die tot gevangenisstraf veroordeeld zijn, vrijgesproken minderjarigen (die geen wettelijke verzorgers hebben),

kinderen van het openbaar armbestuur, die reden tot ontevredenheid gegeven hebben,

kinderen, door vader of voogd gestraft op grond van het recht der „*correction paternelle*.”

Alleen de eerste klasse is misdadig en herbergt dikwijls moordenaars etc. Het eenig vergrijp der anderen bestaat in het feit, dat zij geboren zijn. Toch worden deze zoo heterogene elementen gezamenlijk opgevoed, waardoor de slechten met wiskunstige zekerheid de goeden bederven. Men denke aan den leeftijd!

Een jochie van 14 jaar stal een fiets onder leiding van een vijf en twintigjarigen jongeman. Deze werd veroordeeld tot veertien dagen hechtenis, het jongetje werd vrijgesproken maar tot zijn meerderjarigheid, dus voor zeven jaar, naar een opvoedingsgesticht (*colonie pénitentiaire*)¹ gezonden.

Armbestuurskinderen worden vaak uitbested bij een boer. Die laat hen hard werken, een uur of veertien per dag, en behandelt ze ook overigens slecht. De kinderen ontvluchten natuurlijk zoodra ze de kans schoon zien. Als ze gepakt worden, komen ze zonder pardon in een gesticht.

De ietwat eigenaardige instelling der „*correction paternelle*” — geen compliment aan het ouderlijk opvoedkundig talent — heeft tot merkwaardige situaties aanleiding gegeven. Zoo heeft men opgemerkt, dat daarop een beroep gedaan werd door een moeder, die een paar zomermaanden rustig met een vriend in een

¹ Men aarzelt ten aanzien van de vertaling tusschen opvoedingsgesticht, verbeterhuis en tuchtschool.

badplaats wilde vertoeven en haar zoontje daarbij natuurlijk niet gebruiken kon.

De directeur van een der gestichten verklaarde tegenover ROUBAUD, dat de pupillen allen of bijna allen in Guyana eindigen. Hij achtte het ondragelijk, dat kinderen zwaar gestraft worden zonder iets misdreven te hebben; nog afzichtelijker was het z.i., dat men hen bedierf onder het voorwendsel hen op het goede pad terug te voeren. Hij zou zich voor zijn ambt geschaamd hebben, als hij niet al het mogelijke gedaan had ter verbetering van den toestand. Deze directeur besloot zijn opmerkingen aldus:

„Si quelque génie du mal avait cherché la formule d'un bouillon de culture pour le microbe du vice et de la criminalité, il n'aurait pu trouver mieux que la maison de correction.”¹

Een der leeraren van een dergelijke inrichting zeide:

„La pédérasie sévit dans ce milieu et les jalousies qui en résultent expliquent bien des vengeances atroces.”²

ROUBAUD zelf had ook meermalen gelegenheid om homosexualiteit onder de verpleegden te constateeren en enkele der geciteerde brieven wijzen duidelijk hierop.

Het systeem is fout; de besten zullen, als ze eenmaal volwassen zijn, het aan hen begane onrecht het scherpst voelen en dienovereenkomstig handelen.

In 1912 werden in Frankrijk de kinderrechtbanken ingesteld, gelijktijdig met de „liberté surveillée”.

„On ne punira plus des gosses innocents, on ne les pervertira plus au contact du crime, on les confiera à des patronages qui leur procureront un placement familial,”³

aldus de opzet. ROUBAUD acht dit „un scandaleux remède”. Het patronaat ontvangt van staatswege fr. 2.50 per dag. Het besteedt de kinderen uit aan particulieren, die hen als personeel beschouwen en een geldelijke bijdrage aan het patronaat betalen. Ten be-

¹ LXVI, pag. 208.

² LXVI, pag. 209, 210.

³ LXVI, pag. 211, 212.

wijze hiervan wordt de hoogleeraar BERTHELEMY aangehaald, deken van de juridische faculteit te Parijs.

„Un paysan se fait confier trente enfants. Il les place chez les cultivateurs. Ils y restent et gagnent leur vie, ou bien ils s'évadent et vont chercher fortune en vagabondant. Peu importe, notre paysan délégué par le tribunal touche par mois 2.250 francs sans se soucier le moins du monde de ses trente protégés.”¹

Men vraagt zich af, waarom de rechtbank, welke de toewijzing verrichtte, geen contrôle uitoefent en of er geen onderzoek wordt ingesteld naar de adspirant-pleegouders.

De staat heeft volgens den schrijver den plicht om de verwaarloosde kinderen, die hem toebehooren, goed op te voeden, niet in gevangenissen, maar in scholen. De woorden „maison correctionnelle” zijn van de deuren der gestichten verdwenen. Nu moeten de gestichten zelf nog er aan gelooven.

ROUBAUD besluit zijn dapper boek aldus:

„Je n'ai pas la prétention de résoudre hâtivement un tel problème. Mais il faut créer de vraies institutions professionnelles dont l'instruction secondaire ne sera pas exclue, remplacer les surveillants par des répétiteurs ou des chefs d'ateliers, donner à ces pauvres petits qui ne sont pas coupables, la discipline douce et le régime confortable de nos lycées.

Les crédits nécessaires à la suppression du bagne seront gaspillés si l'on ne trouve dans le même moment d'autres crédits pour supprimer l'école du bagne.”

De autobiographie van EDWARD BOK² den vroegeren hoofdredacteur van het Ladies Home Journal, kan in verschillende opzichten gelden als verkennerwerk in eigen omgeving. De niet Amerikaanse lezer, die dit boek als zoodanig wil zien, moet echter bedenken, dat hij geen aandacht mag schenken aan wat hem in de Amerikaanse samenleving treft; evenals bij het werk van GRUENING

¹ LXVI, pag. 212.

² VIII.

dient hij zich te stellen op het standpunt van den Amerikaan, die hier met behulp van zijn landgenoot Bok¹ de eigen maatschappij ontdekt.

EDWARD BOK is „het type” van den ondernemenden, optimistischen, rondborstigen, handigen, intelligenten, ietwat kinderlijken Amerikaanschen zakenman. Als kleine jongen doodarm met zijn ouders in Amerika aangekomen, wist hij binnen eenige tientallen jaren een zeer groot vermogen te vergaren. Met buitengewoon succes leidde hij gedurende een lange reeks van jaren een vrouwenblad. Toch kende en begreep hij niets van vrouwen, volgens eigen zeggen², en streefde ook niet daarnaar. Voor dat doel had hij vrouwen in zijn dienst. Hij lette alleen op sociale en geestelijke stroomingen in hun beteekenis voor het gezin. Zijn voornaamste talent lag op organisatorisch gebied; bovendien wist hij zijn menschen te kiezen.³ In tal van beroepen zou hij zonder twijfel geslaagd zijn; toevallig is hij in de journalistiek verzeild geraakt en er gebleven. Dat men een bepaald beroep zijn leven lang blijft uitoefenen is in de Vereenigde Staten allerminst regel en ook in andere landen fungeert juist de journalistiek vaak als doorgangshuis, wat Boks loopbaan te merkwaardiger maakt.

Stellig vereischt een blad met een oplaag van twee millioen exemplaren een zorgvuldige organisatie:

„the huge edition necessitated going to press fully six weeks in advance of publication and the preparation of material fully four weeks previous to that.”⁴

¹ Ook dan is dit voorbeeld van journalistiek pionierswerk in eigen milieu niet voor honderd procent zuiver, want nu en dan plaatst Bok zich bij zijn beschouwingen als „foreign-born” tegenover de „echte” Amerikanen.

² VIII, pag. 168.

³ Hij verbond steeds de beste krachten aan zijn maandblad. Vooraanstaande figuren op elk gebied, tot oud-presidenten der Unie, waren medewerkers. TEDDY ROOSEVELT, een van hen, kwam veel met Bok in aanraking. HENRY VAN DYKE, oud-gezant van de Vereenigde Staten hier te lande en auteur van „The story of the Other Wise Man”, ging naar Palestina voor The Ladies Home Journal. In dit blad verscheen ook voor het eerst de wereldberoemde roman van JEAN WEBSTER „Daddy Long Legs”.

⁴ VIII, pag. 387.

Teneinde een nauw contact met den kring zijner lezeressen te verkrijgen, bracht hij haar ertoe te correspondeeren over alle wenschen, klachten en zelfs persoonlijke belangen.¹ Allen moesten het blad beschouwen als inlichtingenbureau en vertrouwenspersoon tevens. Na verloop van jaren kwamen er bijna een miljoen brieven per jaar binnen; vijf en dertig redacteuren hadden tot eenige taak dezen stroom te verwerken. Direct bij de aanvaarding van zijn functie schrijft Bok een prijsvraag uit, om te vernemen, wat de lezeressen in het blad waardeeren, wat ontbreekt en wat zij afkeuren. Zoo betreft hij van meet af het publiek bij zijn onderneming, wat van immense waarde is.

Bok kwam in het begin dezer eeuw uit de correspondentierubriek van zijn magazine te weten, dat het gemiddelde Amerikaansche meisje totaal onvoorbereid was voor het moederschap en dat zij hoegenaamd niet wist hoe te handelen, wanneer haar een nieuw leven was toevertrouwd. Hij organiseerde toen een schriftelijke opvoedingscursus voor jonge en aanstaande moeders met voedselvoorschriften, onder contrôle van artsen. Velen maakten hiervan gebruik.²

Deze redacteur is geenszins de onderdanige dienaar van zijn lezeressen. Hij ziet ze allerminst naar de oogen, integendeel, menig heilig huisje haalt hij tegen den grond. Zoo bezat hij den moed een fellen aanval te ondernemen op de vrouwenclubs, die zich aan ernstige cultuurmishandeling schuldig maakten. Men behandelde daar onderwerpen, die ver boven de competentie van referenten en toehoorders uitgingen. Volgens de jaarverslagen werd b.v. de Duitsche litteratuur of de Italiaansche renaissance in één zitting(!) volledig en deskundig behandeld. De scherpe critiek van het Journal verwekte een enorme verontwaardiging, die eerst na jaren luwde.³

Bok werd tengevolge van zijn optreden een alom geachte figuur.

¹ Als bewijs van den vertrouwelijken aard der ontvangen brieven kan gelden, dat Bok een speciale rubriek opende voor advies bij moeilijkheden tusschen moeders en dochters. VIII, pag. 169.

² VIII, pag. 176, 177.

³ VIII, pag. 299.

Zoo schijnen twee presidenten hem gevraagd te hebben om gezant in Nederland te worden. Hij weigerde, daar hij voor Amerika in Amerika wilde werken.¹

Nu deze merkwaardige journalist en zijn blad eenigszins geïntroduceerd zijn, kan iets over het resultaat van zijn werk meegedeeld worden. Toen hij voor het eerst zijn stemrecht wilde uitoefenen, was hem niet geheel duidelijk, wat de politieke partijen beoogden en waarin ze verschilden (het is moeilijk om hier een ironisch commentaar te onderdrukken). Bij navraag bleek hem, dat vele anderen in zijn geval verkeerden. Dus liet hij een zakuitgave, overgenomen uit kranten, van de programma's der diverse partijen drukken en verdiende er binnen enkele weken duizend dollar aan.

„But it seemed to me strange that it should depend on a foreign-born American to supply an eager public with what should have been supplied through the agency of the political parties or through some educational source.”²

En dat in het land der reclame!

Op een gegeven moment en wel in 1906, oordeelt Bok het noodzakelijk om een delicate aangelegenheid ter sprake te brengen: de sexueele voorlichting van kinderen door de ouders. Vooraf heeft hij den uitgever, zijn schoonvader, gewaarschuwd, dat de oplaag waarschijnlijk met honderdduizend exemplaren terug zal loopen. Deze geeft hem echter blanco volmacht met de woorden: het is een quaestie van recht, niet van oplaag. Het preutsche Amerika is tot in het diepst van zijn wezen geschokt door Boks euvelen moed: dit onderwerp leent zich nauwelijks voor persoonlijke overpeinzing, laat staan voor openbare behandeling. Dagelijks stroomden duizenden protestbrieven binnen:

„Write to each one and say that what I have written is nothing as compared in frankness to what is coming, and that we shall be glad to refund the unfulfilled part of their subscriptions.”³

¹ VIII, pag. 451.

² VIII, pag. 443.

³ VIII, pag. 347.

Het verlies aan abonnées, 75000 stuks, wordt in het blad gepubliceerd. En het Journal gaat voort. De geslachtsziekten komen aan de beurt; nadrukkelijk wordt erop gewezen, dat vele ernstige ziekten van vrouwen en kinderen een oorzaak hebben, die den mannen welbekend is. Het gevolg is, dat vele mannen thuis moeten opbiechten en booze brieven schrijven. Maar Bok laat zich niet intimideeren. Tenslotte weet hij te bereiken, dat het vroegere taboe-onderwerp openlijk behandeld wordt in tijdschriften, boeken, vergaderingen en ook scholen. Daarmee heeft Bok zijn plicht gedaan.

Dit alles klinkt nogal fantastisch, maar indien het betrouwbaar is, krijgt toch ook de Amerikaan wel een eigenaardigen kijk op de Amerikaansche mentaliteit, zij het ook op die van dertig jaar geleden.

Kostelijk is het verhaal van den man, die een grooten hekel aan het Ladies' Home Journal had, maar het niettemin trouw kocht, volgens den uitdrukkelijken „wensch” n.l. van zijn vrouw, die haar huishouding deed volgens de aanwijzingen van het blad.¹

Bok verwijt zijn landgenooten hun

„habit of criminal wastefulness.” „Where the Dutchman saved, the American wasted”. „.....It was an easy calculation that what was thrown away in a week's time from Brooklyn homes would feed the poor of the Netherlands.”²

Of dit laatste juist is, valt moeilijk te beoordeelen. Maar verkwisting is begrijpelijk in een jong land met rijke hulpbronnen en een dunne bevolking van geringe innerlijke beschaving.

De auteur constateert gebrek aan eerbied voor de wet.

„A law was something to be broken, to be evaded, to call down upon others as a source of punishment, but never to be regarded in the light of a safeguard.” „There was little respect for the law, there was scarcely any for those appointed to enforce it.”³

En dan wordt de enormiteit gelanceerd, dat de Hollandsche jongen en de politieagent van nature vrienden zijn, want de jongen

¹ VIII, pag. 321.

² VIII, pag. 434-436.

³ VIII, pag. 440, 441.

weet dat de agent leven en eigendom beschermt. In Amerika daarentegen is de agent de vijand der jongens, iemand die gevreesd, niet geacht moet worden. Men is geneigd om hier juist de grootste overeenkomst tuschen Amerika en Nederland te zien. Zelfs volwassenen zien hier zelden in de „pliesie” de macht die „leven en eigendom beschermt”. Een dergelijke opmerking stemt sceptisch ten aanzien van de betrouwbaarheid van het geheele boek, met uitzondering hoogstens van zuiver feitelijke gegevens. Zoo is er meer. Bok is begrijpelijkerwijze dankbaar gestemd jgens het Amerikaansche publiek. Hij schrijft daarom:

„There is no public confidence equal to that of the American public, once it is obtained.”¹

Hoe weet hij dit, welke vergelijkingsmogelijkheden heeft hij? Nog afgescheiden van de vraag, of hier wel sprake kan zijn van „confidence” of niet „naïveteit” en „kuddegeest” een juistere aanduiding zouden vormen. Persoonlijke ervaringen worden hier generaliseerd. Een ander waarschuwingssignaal is het volgende. Bij zijn debuut als reporter moet hij aan een officieelen maaltijd ter wille van de tafelspeeches deelnemen, althans er tegenwoordig zijn. Hij besluit geen wijn te accepteeren.

„He had, of course, constantly seen wine on his father’s table, as is the European custome, but the boy had never tasted it.”²

European custome! Men stelle zich voor: het doodarme gezin der Boks, uit Nederland — Texel — afkomstig, drinkt in Amerika wijn aan tafel!

Belangwekkend is zijn critiek op het Amerikaansche onderwijs, dat zich niet onttrekken kan aan „the two infernal Americanums” „That’s good enough” en „That will do”. Men let meer op quantiteit dan op qualiteit. Niet de jongen, die het best schrijft, krijgt den prijs in een schoolwedstrijd, maar die het grootste aantal woorden in een bepaalden tijd schrijft.³ Minstens even ernstig is de on-

¹ VIII, pag. 449.

² VIII, pag. 30.

³ VIII, pag. 436.

toereikendheid van het onderwijs in het Engelsch aan foreign-born kinderen. Dit is immers van de grootste beteekenis voor hun assimilering aan de nieuwe omgeving.¹ Bok waarmerkt zijn critiek met de mededeeling, dat hij een vijfjarige studie van het onderwijs heeft gemaakt.

Bok had stellig grooten invloed op de Amerikaansche vrouw, maar als mode-dictator faalde hij toch. Frankrijk gaf ook in de Nieuwe Wereld den toon aan op dit gebied; hij wilde daaraan een eind maken en toonde aan, dat het publiek met de zoogenaamde „Parijsche modellen” schandelijk bedrogen werd. Door voor-
aanstaande kunstenaars liet hij Amerikaansche ontwerpen met — let wel — Indiaansche motieven vervaardigen en in vierkleuren-druk reproduceeren. Het resultaat was nihil: men keek belangstellend naar de Bok-patronen en kocht „Parijsche modellen”. Toen hij tegen een zijner dames-kennissen zijn leed klaagde, kreeg hij ten antwoord:

„You can rail against the Paris domination all you like, you can expose it for the fraud that it is, and we know that it is; but it is all to no purpose, take my word. When it comes to the question of her personal adornment, a woman employes no reason; she knows no logic. She knows that the adornment of her body is all that she has to match the other woman and outdo her, and to attract the male, and nothing that you can say will influence her a particle. I know this all seems incomprehensible to you as a man, but that is the feminin nature. You are trying to fight something that is unfightable.”²

Commentaar is te dezer plaatse overbodig.

Maar Bok is door deze mislukking nog niet ontmoedigd. Hij begint een campagne tegen het dragen van aigrettes en doet een beroep op de vrouwen als moeders, die toch medelijden met de jonge vogels moeten gevoelen. Het moederdier moet n.l. blijkbaar gedood worden in de periode, waarin de jongen nog niet voor zich-

¹ VIII, pag. 440.

² VIII, pag. 331.

zelf kunnen zorgen; deze moeten dus van honger sterven. Het gevolg van deze actie is, dat de verkoop van aigrettes verviervoudigt.¹ Dit behoeft niet te verwonderen. Bok had kunnen bedenken, dat medelijden met dieren een afgeleid gevoel is, hetwelk hier in botsing komt met het instinct van de vrouw eenerzijds, die zich versiert om den man te behagen (en haar concurrente te ergeren) en anderzijds met dat van de moeder, die hetzelfde doet om de onmisbare mannelijke hulp voor haar kinderen te behouden. Hoe dit ook zij, het is merkwaardig, dat zelfs de invloedrijke Bok hier het loodje moest leggen en dat hij er rond voor uitkomt.

Vroeger reeds — in 1895 — had de onbevredigende architectuur van eenvoudige woningen zijn aandacht getrokken. Hij zet een campagne op touw met voorbeelden, bouwplannen en gratis adviezen (aan abonnées) en heeft succes bij het publiek. De architecten protesteeren aanvankelijk uit zucht tot zelfbehoud en omdat zij vulgarisatie van hun kunst vreezen. Later verandert hun houding en zij zien in, dat het hier slechts gaat om een verbetering voor den kleinen man, die niet in staat is een architect te betalen.³

Nu is meteen de binnenhuis- en de tuinarchitectuur aan de beurt die volgens hetzelfde recept behandeld worden. Lieden die tot zekeren welstand geraakt waren, namen het interieur der Pullman-salonrijtuigen tot voorbeeld voor hun eigen woninginrichtingen; de Pullmans waren destijds een toonbeeld van wansmaak en bovendien zeer ongezond door overdadige toepassing van pluche en fluweel. Door een serie foto's van goed ingerichte kamers stijgt de oplaag van het Ladies' Home Journal tot een millioen exemplaren. Een nieuwe serie zet voorbeelden die van goeden smaak getuigen tegenover uitingen van wansmaak. Binnen vijf jaar vertoonen de meubelatalages een geheel anderen aanblik.⁴

Vervolgens wordt de wandversiering in het brandpunt der openbare belangstelling geplaatst. Bok organiseert een expositie

¹ VIII, pag. 335.

² VIII, pag. 176, 177.

³ VIII, pag. 233-240.

⁴ VIII, pag. 244-251.

van de beste schilderijen van alle tijden (!). Het bezoek is overweldigend: voortdurend staan eenige duizenden lieden op toelating te wachten.¹ Van de tentoongestelde schilderijen worden nu uitstekende reproducties vervaardigd en in een oplaag van 1¾ miljoen exemplaren verspreid. Op deze wijze vonden meer dan zeventig millioen reproducties van veertig meesterwerken hun weg naar de Amerikaansche woningen.²

THEODORE ROOSEVELT merkte naar aanleiding van dit alles op:

BOK is the only man I ever heard of who changed, for the better, the architecture of an entire nation, and he did it so quickly and yet so effectively that we didn't know it was begun before it was finished. That is a mighty big job for one man to have done."³

Het is natuurlijk alles erg mooi, maar men wordt toch lichtelijk somber gestemd, als men zich realiseert, dat een volk, dat op oeconomisch gebied zulke geweldige praestaties geleverd heeft, in cultureel opzicht geneigd is als bewaarschoolkinderen aan den leiband van een meneer Bok te loopen. Als zijn mededeelingen althans met de feiten kloppen!

De geestdriftige hervormer is nog lang niet „au bout de son latin”. Na een succesvolle (natuurlijk!) actie tegen ontsierende reclameborden worden foto's van „dirty cities” gepubliceerd. Deze steden schamen zich diep, voor het front van alle States aan de kaak te worden gesteld en brengen met spoed de vereischte verbeteringen aan. Tot belooning worden daarvan dan weer foto's geplaatst. Sommige gemeenten gaan nog verder en beloven de laakbare toestanden in orde te zullen brengen om zoodoende te voorkomen, dat hun schande onder aller aandacht wordt gebracht in het magazine.⁴

BOK gaat verder. Hij kent nu den invloed van zijn blad en weet, dat die zich niet slechts tot het publiek, maar ook tot de autoriteiten uitstrekt. Steeds meer ondernemingen bouwen installaties

¹ VIII, pag. 246.

² VIII, pag. 249, 250.

³ VIII, pag. 249, 250.

⁴ VIII, pag. 254-257.

voor opwekking van electricische energie aan de Niagara-Falls en deze dreigen daardoor als natuurmonument verloren te gaan. President ROOSEVELT (THEODORE) beweert onmachtig te zijn, tenzij een massale volksbeweging hem steunt. Bok ontketent haar: hij laat zijn lezeressen schrijven aan den President der Vereenigde Staten, den Gouverneur-Generaal van Canada — de Niagara immers valt ten deele ook onder diens suzeriniteit —, het Congres, den Senaat en den Minister, onder wiens departement de aangelegenheid ressorteert. Deze laatste ontving honderdduizend brieven; zijn echtgenoot en zijn moeder bevonden zich onder de schrijfsters. Natuurlijk werd de zaak in den gewenschten zin geregeld¹; anders zou Bok er hoogstwaarschijnlijk ook niet over geschreven hebben.

In 1904 behaalde de onversaagde strijder een nieuw succes. Ten gevolge van een door hem opgezette campagne, die later door andere bladen gesteund werd, namen Congres en Senaat een wet op levensmiddelen en medicijnen aan, die de zwendelarij in patent-geneesmiddelen gevoelig knauwde. Gedurende den strijd publiceerde Bok o.a. een advertentieknipstel, waarin de medische bekwaamheden werden opgemeld van een dame, die, naar men voorgaf, in haar laboratorium zwoegde ten bate van het algemeen welzijn; vlak naast dit knipsel compareerde een foto van haar grafsteen, die vermeldde, dat zij reeds 22 jaar dood was!²

Hoewel dit boek stellig niet uniek is in zijn beteekenis en verschillende zwakke plekken vertoont, heeft het anderzijds toch ook weer verschillende waardevolle eigenschappen. De schrijver heeft in de Amerikaansche samenleving een belangrijke positie ingenomen van zoodanigen aard, dat hij rechtstreeks werd ingelicht omtrent wat in de gezinnen leefde. Als intelligente zakenman heeft hij kans gezien om deze kennis productief te maken; dit kwam zijn positie weer ten goede. Op deze wijze is hij in staat gesteld zich over tal van aangelegenheden een oordeel te vormen, waarbij hij soms vreemde ontdekkingen deed. Het gevolg van een en ander

¹ VIII, pag. 353-355.

² VIII, pag. 340-344.

is, dat zijn autobiographie een lezenswaardig boek is geworden. Uit den aard van het onderwerp worden hier steeds de glorierijke daden van den auteur bezongen, wat niet de beste waarborg voor betrouwbaarheid vormt. Nu en dan is de lezer geneigd de werkelijk merkwaardige resultaten, die deze journalist wist te bereiken, slechts cum grano salis te aanvaarden, maar dat spruit misschien wel voort uit onbekendheid met Amerikaansche toestanden. Ten slotte zou de vraag kunnen rijzen, of dit boek niet belangrijker is voor den historicus, dan voor den sociaal-geograaf; aan het einde van dit hoofdstuk zullen de betrekkingen tusschen journalist en historicus in het kort besproken worden.

*

*

*

Ongemerkt heeft zich in bovenstaande beschrijving van den Amerikaanschen journalist Bok en zijn arbeid een nieuw element gemengd: op duidelijke wijze is aan het licht gekomen, in welke mate hij invloed op zijn medeburgers geoeffend heeft en hoe aanzienlijk de uitwerking van zijn initiatief soms was. Zelfs als men met een aanzienlijke overdrijving van het „Bok-effect” rekening houdt, blijft dit waar. Hoewel zijn geval zeer sprekend is, staat Bok hierin natuurlijk niet alleen, naar hieronder moge blijken.

De beroemde Engelsche staatsman GLADSTONE sloeg de beteekenis der pers zoo hoog aan, dat hij deze meening was toegedaan: niets zou effectvoller zijn om het bestuur van b.v. Rusland te verbeteren dan een vrije pers. Hij achtte deze belangrijker dan de volksvertegenwoordiging. De pers is geworden, wat het parlement vroeger was, de plaats waar alle klachten worden gehoord.¹ De Times beschouwt zichzelf niet als dagblad, maar als nationale instelling. Dit is geen leege grootspraak: toen Northcliffe het blad in '22 weer moest afstaan, werd een raad van toezicht ingesteld, waarin ambts-halve de hoogste rechterlijke autoriteit, de gouverneur van de Bank of England en andere hooge ambtsdragers zitting hebben om te voorkomen dat de aandeelen versjacherd zouden worden en de krant dientengevolge in verkeerde handen geraken zou.²

¹ Aangehaald bij LXXIV, pag. 57.

² IX, pag. 48.

In het jaar 1830 zei een Britsch geestelijke reeds volgens BÜCHER:

„Wenn in England die Bibel etwas behauptete und die „Times“ sagte das Gegenteil, so würden von 510 Personen 500 der „Times“ Glauben schenken.”¹

Er zijn nog verschillende gevallen bekend, waarvan uitdrukkelijk vast staat dat de publicaties van journalisten groote practische uitwerking hadden. In den Krim-oorlog bleef de intendance van het Engelsche leger op allerlei wijzen in gebreke. Kleeding, schoeisel en tenten waren niet of op de verkeerde plaats aanwezig. Toen mede tengevolge hiervan hevige cholera en typhus-epidemieën uitbraken, bleek de geneeskundige dienst absoluut niet voor zijn taak berekend. Ook ontstond een tekort aan medicijnen en verbandmiddelen.

„De officieele rapporten werden bekend en verspreidden onrust; men vreesde in Engeland, dat het geheele leger zou te gronde gaan. En toen kwamen andere berichten van de correspondenten der groote bladen, die het leger vergezelden, en die nog heel wat meer mededeelden dan de rapporten; de naakte waarheid, zooals men beweerde; zeer overdreven, zooals de regeering verklaarde en zooals ook niet zelden vernomen is van de officieren en manschappen van het leger zelf. Hoe het zij, geheel Engeland geraakte in oproer.”²

En het ministerie viel.

UPTON SINCLAIR vermeldt een ander geval, ditmaal van heilloozen journalistieken invloed:

„Mr HEARST admits and is proud of the fact that it was he who made the Spanish-American war. He sent FREDERICK REMINGTON to Cuba to make pictures of the war, and REMINGTON was afraid there wasn't going to be any war, and so cabled Mr HEARST. Mr HEARST answered. „You make the pictures and I'll make the war”.”³

¹ XII, pag. 291.

² LIX, pag. 603.

³ LXXIII, pag. 254.

Het volgende vermakelijke verhaal is ontleend aan Le Bon:

„Pour des raisons d'économie, la direction des Domaines avait décidé, conformément à son droit strict, de mettre en vente la portion du parc de Saint-Cloud connue administrativement sous le nom de bois de Villeneuve-l'Étang. Vrai désastre pour la population de la banlieue dont les promenades se réduisent chaque jour. Comment l'empêcher?

Les affiches officielles annonçant la vente étaient posées sur les murs, et le public, ignorant le nom administratif de cette partie du parc de Saint-Cloud, ne s'en émouvait aucunement.

Connaissant à ce moment les rapporteurs de la commission du budget, j'essayai de les intéresser à la question. Ils me donnèrent de bonnes paroles, mais les électeurs exigeaient d'eux trop de démarches pour leur laisser le loisir de se préoccuper d'une question d'intérêt général. Les jours passaient et une semaine seulement séparait de la vente.

Ayant appris alors que l'unique acquéreur sérieux était un juif allemand, je fis passer dans un grand journal une courte note intitulée: „Vente du parc de Saint-Cloud aux Allemands.” Formidable explosion! Une nuée de reporters s'abattit sur la commune et les journaux publièrent de fulgurants articles. Violamment interpellé à la Chambre, le ministre compétent, qui ignorait d'ailleurs entièrement de quoi il s'agissait, déclara renoncer à la vente dans le présent et dans l'avenir. Pour obtenir ce résultat, trois mots avaient suffi. Ils faisaient partie de ces formules évocatrices, susceptibles d'orienter dans une même direction des sentiments individuels et de les transformer en une volonté collective unanime.”¹

Om te besluiten een recent voorbeeld. De Telegraaf van 28 Mei 1935 avondblad, bevatte een hoofdartikel, dat ten doel had een beschuldiging aan het adres van dit blad te weerleggen. Deze beschuldiging luidde, dat een artikel van een Telegraaf-correspondent over den oeconomischen toestand in Denemarken een reactie in Deensche fondsen tengevolge had gehad, daar genoemde cor-

¹ X, pag. 231, 232.

respondent opzettelijk tendentieuze, dus onware, althans gekleurde mededeelingen had gedaan. Dit laatste nu werd in het hoofdartikel met de meeste stelligheid ontkend, niet echter de daling der Deensche fondsen als gevolg van het geïncrimineerde artikel. Welk feit blijft bestaan als bewijs temeer voor den invloed, dien de journalist kan oefenen.¹

Met eenige flitsen slechts is deze invloed belicht en ongetwijfeld zouden veel meer voorbeelden aan te halen zijn. In het kader van dit boek is dat evenwel onmogelijk. Evenals een op zichzelf hoogst interessant onderzoek naar de houding der dagbladen en periodieken ten aanzien van een geruchtmakende politieke aangelegenheid als de quaestie van het Nederlandsch-Belgische verdrag en hun aandeel — groot of klein — in de verwerping ervan. Of een analyse van het ontstaan der luchtvaart-populariteit, welke stellig grootendeels op een goedgeleide propaganda berust. Zooals werd opgemerkt, dit alles zou te ver voeren. Maar niettemin loont het de moeite de aandacht te vestigen op het feit, dat journalisten in en door hun werk dikwijls op den voorgrond treden en tot hooge ambten geroepen worden.² EVERTH noemt als vooraanstaande journalisten uit vroeger en later tijd: RATZEL, MARX, ENGELS, LOTHAR BÜCHER, HEINE, FREYTAG, VOLTAIRE, DE GIRARDIN, GAMBETTA, THIERS,

¹ Cf. KRUMBACH: „Die Mittel (i.e. der Publizistik: Zeitung, Film, Rundfunk usw.) ermöglichen durch ihre Freiheit von räumlich-zeitlichen Bindungen aber nicht nur eine gesteigerte Vermittlung und eine erweiterte Erkenntnis, sie geben dem, der sie handhabt, Macht zur künstlichen Beeinflussung des Geschehens, soweit es durch Menschen überhaupt beeinflusst werden kann, in einem niemals dagewesenen und damit nicht gekannten Ausmass.“ XLVIII, pag. 218.

² Begin '35 werden twee oud-journalisten in het Italiaansche ministerie opgenomen, te weten LUIGI RAZZA en AUGUST DE MARSANICH. (X, 10e jaargang, no. 3, pag. 133).

In 1934 waren twee redacteuren van de Gazeta Polska, IGNACE MALUSZEWSKI en BOGUSLAS MJEDZINSKI, lid van het Poolsche ministerie, naar PAUL BARTEL meedeelt in zijn biographie van PILSUDSKI, I, Inleiding, pag. VII.

Uit een statistiek in Reclams Universum van 1923 blijkt, dat zich onder de 294 ministers, die het Duitse rijk en zijn landen gedurende de republiek toen reeds hadden gediend, 73 journalisten en schrijvers bevonden, 62 secretarissen van vakvereeningen, 62 juristen en 21 kooplieden, XXV, pag. 177.

JULES FERRY, CLÉMENCEAU, BARTHOU, MILLERAND, BRIAND, TARDIEU, JULES JANIN, ST.-BEUVE, DE MAUPASSANT, ANATOLE FRANCE, DICKENS, DISRAELI, DILLON, STANLEY, ROOSEVELT, HARDING.¹ Zonder op volledigheid aanspraak te maken, had hij nog kunnen vermelden: PER ALBIN HANSSON², LORD CUSHENDUN³, LORD SALISBURY⁴, WHITE-LAW REID⁵ en KARL BÜCHER.⁶

„Partout les gouvernants trouvent naturel non seulement de s'en (i.e. le journal) servir, mais d'y collaborer. Dans les pays libres tous les chefs de parti sont des journalistes réguliers ou occasionnels;⁷ il suffit de citer, dans la France de 1934 un ANDRÉ TARDIEU, un EDOUARD HERRIOT, un LÉON BLUM.”⁸

Het is verklaarbaar, dat deze politici, zelf vaak oud-journalist, op vertrouwelijken voet verkeerden met hun vroegere confraters die zoodoende ook direct, dus niet via hun blad, grooten invloed kunnen hebben. Maar het spreekt evenzeer vanzelf, dat deze invloed slechts zelden en uiterst moeilijk vast te stellen zal zijn.

Niettemin is WEILL in staat mede te deelen⁹, dat WICKHAM STEED tevoren op de hoogte was van het plan om een moordaanslag op ALEXANDER VAN SERVIË te plegen, dat TISZA hem in Budapest ontvangt, EDUARD VII zich door hem laat inlichten en CLÉMENCEAU openhartig met hem spreekt. Het kan niet anders of een dergelijke figuur spreekt een woordje mee in de Europeesche verhoudingen.

Bovenstaande uiteenzettingen, hoewel zeer onvolledig, hebben wellicht kunnen wijzen op eenige minder algemeen bekende

¹ XXII, pag. 9, 10.

² V, avondblad van 1 Maart 1935.

³ B, zie CUSHENDUN.

⁴ LXXXVI, pag. 253.

⁵ LXIII, pag. 111, 112. UPTON SINCLAIR evenwel zegt:

WHITE-LAW REID, a rich capitalist . . . taking his pay in the form of an ambassadorship. LXXIII, pag. 235.

⁶ B, deel III.

⁷ De juistheid hiervan hangt van de definitie van „journaliste” af; zeker is, dat deze lieden niet hun hoofdbezigheid en middel van bestaan in de journalistiek vinden; zij zijn hoogstens oud-journalist.

⁸ LXXXVI, pag. 417.

⁹ LXXXVI, pag. 256.

zijden van de journalistieke werkzaamheid en hun praktische beteekenis.

* De journalist verkeert in de gelegenheid om zich nadrukkelijk met allerlei aangelegenheden te bemoeien. Hij durft van alles aan te grijpen en behoeft in landen, waar de persvrijheid geen doode letter is, zich niet te ontzien uit vrees voor geprikkeldheid van autoriteiten (als er groote adverteerders in het gedrang dreigen te komen, wordt de zaak ietwat anders). Maar niet alleen beschikt hij over gelegenheid en durf, de ijzeren noodzaak om gelezen te worden dwingt den journalist tegenover zijn directie, en het dagblad tegenover het publiek, om gewichtige onderwerpen te behandelen. Overal waar de verkoop van losse nummers den hoofdafzet van de krant vormt, is bovendien roerigheid der journalisten een eerste eisch. Hun blad moet niet alleen leesbaar zijn, maar tevens lezenswaardig. De suggestieve journalistieke schrijfwijze, gevoegd bij de groote verspreiding hunner artikelen, kan een macht ten goede en ten kwade zijn. Het probleem is onvoldoende onderzocht om een positief oordeel mogelijk te maken, maar het lijkt hoogst twijfelachtig of een oorlogszuchtige stemming in een groot volk denkbaar is zonder ophitsing door de pers. Niet als geldbelegging koopen wapenfabriekanten kranten.¹ Maar ook de internationale toenadering kan zich van de pers bedienen: een krachtige vredesactie der dagbladen in tijden van internationale spanning en een voortdurende vredespropaganda in het algemeen kan de idee van Genève op ontzaglijke wijze bevorderen.

Dit is slechts één der voorbeelden van de groote cultureele en sociale beteekenis, die de pers door haar invloed op de publieke opinie kan hebben.

¹ Een voorbeeld uit vele: eenige jaren geleden werden de Parijsche bladen „Le Temps” en „Le Matin” door het Comité des Forges overgenomen (Cf. BÖMER, IX, pag. 105, 106). BÜCHER heeft verklaard:

„Kein Staatsmann, und wäre er der mächtigste, kann von sich aus ein Volk in den Krieg treiben, das ihn nicht will. Das wiederhole ich hier mit allem Nachdruck. Mit Strömen von Blut und Tränen müssen wir jetzt bezahlen, was mit Tinte und Schreibmaschine verschuldet worden ist.” XII, pag. 374.

Is dit waar? Of wordt de pers door de openbare meening beheerscht en gevormd? De opvattingen, die hieromtrent geuit worden, loopen zeer uiteen. Deductief zou men zeggen, dat er een wisselwerking moet bestaan, mits het begrip „openbare meening” een reëlen inhoud heeft in een heterogene, uit zeer vele individuen samengestelde gemeenschap, ook zonder de werking van de pers.

STÉPHEN VALOT, de bekende Fransche journalist, is zich van de valkuilen in het probleem pers—openbare meening welbewust en formuleert de verhouding in een aantrekkelijk beeld:

„Non, la presse ne fait pas plus l'opinion que le miroir ne crée l'objet qui s'y reflète.... D'ailleurs, il n'y pas qu'un miroir, il y en a dix, vingt, et chacun à sa nuance et sa courbure; cela fait autant d'images différentes, entre lesquelles l'opinion choisit celle à laquelle elle veut ressembler....

Libre à vous, d'ailleurs, de renverser les termes de l'apologue, et de dire que la presse cherche dans l'opinion le miroir, où elle veut faire apparaître et grandir sa propre image, ce sera tout aussi vrai.”¹

Hieruit blijkt wel, dat VALOT deze aangelegenheid ongeveer als het kip-en-ei-vraagstuk beschouwt.

Daarentegen is EMIL LUDWIG tot een positieve slotsom gekomen. Hij schrijft:

„Denn hier lernte ich zum ersten Male den Unterschied zwischen der von der Presse behaupteten und der wirklichen Erregung eines Landes kennen, zwischen vox populi und vox redactionis: denn ausser den Politikern und Journalisten war niemand in England über den Streit zwischen Dublin und Belfast erregt, obwohl er bedrohlich genug schien, und auch diese waren es keineswegs. Wir hatten Bürgerkrieg in Irland, aber in London blieb jederman ruhig, um nicht zu sagen, gleichgültig.

Dieselbe Erfahrung sollte ich später in vielen Ländern machen: Revolutionen finden heutzutage fast nur in den Zeitungen statt;

¹ LXXXII, pag. 19.

auch von der deutschen war nur einige Tage lang in einigen Strassen einiger Städte etwas zu sehen. Wenn Riesentypen der Blätter die Augenlider auseinanderzerren und jemand in Europa vorliest: Revolution in Ägypten!, so ist gleichzeitig in Kairo davon nichts zu bemerken. Das öffentliche ist heute ein Geschäftsleben, und erst wenn Banken und Läden geschlossen werden müssen, was bei Aufständen beide Parteien aus sehr verschiedenen Gründen zu verhindern suchen, würde die Bevölkerung der Hauptstadt etwas bemerken. Überhaupt wird das Ereignis in der modernen Welt immer unsichtbarer. Der Soldat berichtet, dass er seine Schlacht eigentlich nie als eine solche gesehen hat, der Zusammenbruch eines Kaiserreiches, einer Armee oder eines Banktrusts gehen geräuschlos vor sich und erst ihre Formulierung in der Zeitung schafft historische Tatsachen. Nur noch Geburt und Tod sind mit Augen zu erfassen, und da ist man nur sehr selten dabei.”¹

LUDWIG is dus van meening, dat de openbare meening, tot op zekere hoogte zelfs het openbare leven, bestaat bij de gratie van de „Koningin der Aarde”. Er is veel dat voor deze opvatting pleit, afgezien van de te absolute formuleering, maar zoolang men niet een methode van nauwkeurig onderzoek in deze materie heeft gevonden en toegepast, blijft ieder oordeel volstrekt subjectief en komen alleen denkfouten in de motiveering benevens onjuiste observatie voor bestrijding in aanmerking. Het zou evenwel te voeren hier nader in te gaan op vorming der openbare meening, hoe uiterst belangrijk deze aangelegenheid ook is.

*

*

*

De sociale geographie is niet de eenige wetenschap, die gebruik maakt van door journalisten verschaftte gegevens; ook voor de geschiedschrijving, en uit den aard der zaak vooral voor de nieuwste, de contemporaine geschiedschrijving, is hij de voornaamste, zij het niet eenige bron. Memoires, biographicën, documenten uit de binnenlandsche en internationale politiek en wellicht nog andere bronnen staan den historicus ter beschikking, maar één der belang-

¹ LIV, pag. 356, 357.

rijkste is het dagblad, benevens de periodiek, die zich echter in hoofdzaak eveneens op kranten baseert.¹ Sommige dagbladdirecties houden reeds rekening met de historici der toekomst en laten een exemplaar van elk nummer op duurzaam materiaal afdrucken.

Van verschillende zijden is gewezen op deze functie der dagbladen. Het is te aantrekkelijker om op deze plaats eenige aandacht aan dezen kant van de journalistiek te schenken, daar het de diensten betreft, die deze aan een zusterwetenschap bewijst, welke in nauwe betrekking tot de sociale geographie staat en haar als hulpwetenschap zelfs onmisbaar is. Het spreekt vanzelf, dat deze vermelding met het oog op het onderwerp van dit boek slechts oppervlakkig is en tenminste den geschiedkundigen niets nieuws brengen kan.

RUDOLF KIRCHER, een Duitsch dagbladcorrespondent in Londen, heeft een boek geschreven, getiteld „Engländer”. Daarin beschrijft hij verschillende vooraanstaande persoonlijkheden uit het Engelsche leven, waaronder eenige journalisten, die volgens hem in enkele groepen verdeeld kunnen worden. Hij merkt dienaangaande op:

„Ich schätze jenen Kreis am höchsten, bei dessen Arbeit das journalistische Handwerk fast unmerklich hinüberführt in die geruhsamere Welt des wissenschaftlichen Erforschung und in die freie Sphäre der Künstlertums. Dass journalistisches und wissenschaftlich-künstlerisches Wirken oft genug ineinander überfließen, ist hierzulande deutlich spürbar. Eine nicht geringe Zahl der vortrefflichen Biographien, an denen England so reich ist, stammt von Journalisten. J. A. SPENCER hat CAMPBELL BANNERMAN beschrieben, A. G. GARDENER Sir WILLIAM HARCOURT; das sind nur zwei Beispiele aus neuester Zeit. Die Geschichtschreibung erhält dadurch die lebendige Farbe des besten Journalismus. Umgekehrt ist ein Werk wie LYTTON STRACHENYS „Queen Victoria” keine gelehrte Dissertation, sondern es verbindet die historische Forschung

¹ EGELHAASZ, een belangrijke bron voor historici, put zijn gegevens uit de kranten. F.

mit dir Brillanz der Darstellung, für die der Journalismus eine gute Schule sein kann." ¹

VICTOR LEEEMANS wijdt in zijn dissertatie een hoofdstuk aan de „Gevolgen van de Medewerking der Universitaires aan de Pers". Daarin zegt hij:

„de wetenschap heeft a.o. gezien, dat het dagblad een zeer belangrijke historische bron is." ²

Hij noemt daarbij als voorbeeld de voorgeschiedenis van den wereldoorlog en wijst tevens op de litteratuurgeschiedenis, die soms gedichten en tooneelcritieken uit oude kranten opdiepen kan.

HANS blijkt in zijn „Journalistiek" eveneens overtuigd van de beteekenis van het dagblad als hulpmiddel voor de geschiedschrijving. ³ LIEVEGOED brengt in herinnering, dat SCHOPENHAUER de pers teekenachtig den secondewijzer der geschiedenis noemde ⁴; zelf zegt hij verderop:

„Want het is in het dagbladwezen, dat het leven in zijn beweging zelf gespiegeld wordt." ⁵

BÜCHER openbaart zich als aanhanger van eenzelfde inzicht:

„Dass die Zeitungen, in denen sich das ganze nationale und internationale Leben und Erleben der Kulturmenschheit sozusagen photographisch selbst fixiert, für den Geschichtschreiber der Zukunft zur wichtigsten Quelle der Forschung werden müssen, dass es bei um- und vorsichtiger Benutzung möglich sein muss, in ihnen den Kulturstrom der Gegenwart in seiner vollen Breite und Tiefe und mit seinen einzelnen Zuflüssen bis in die feinsten Adern zu erfassen — wer vermöchte das nicht einzusehen? Zeitungen lesen heisst Geschichte erleben."

Totnogtoe heeft de geschiedschrijving echter — meent BÜCHER — onvoldoende en te weinig methodisch van het dagblad gebruik ge-

¹ XLVI, pag. 323.

² II, pag. 120.

³ XXIX, pag. 118-120.

⁴ LI, pag. 20.

⁵ LI, pag. 21.

maakt, de bibliotheken schieten tekort waar het kranten betreft en hebben zelfs niet steeds een ononderbroken serie van jaargangen; dus adviseert BÜCHER tot de inrichting van dagbladarchieven.¹

Ook d'ESTER doet de beteekenis van de krant als historische bron uitkomen, in het bijzonder om een beeld te geven van de opvattingen in een periode over bepaalde politieke en cultureele aangelegenheden. Hij vergelijkt de Zeitungskunde als hulpwetenschap met de handschriftenkunde en citeert MOMMSEN, KANT en BAUER, die de krant als hulpmiddel aanbevelen, speciaal de studie van verschillende dagbladen in hun standpunt nopens dezelfde gebeurtenis. Weliswaar — zegt d'ESTER — is de krant gekleurd, maar ook archiefstukken zijn daarvan niet steeds vrij. Men moet de krant niet kritiekloos lezen, maar van de „Zeitungskunde” het juiste gebruik leeren; ook het verwerken van oorkonden stelt bijzondere eischen aan den geschiedkundige.² DOVIFAT beschouwt de krant eveneens als historisch hulpmiddel, maar waarschuwt voor de kans op foutief gebruik door inadaequate waardeering van de geestelijke, technische en oeconomische factoren, die het dagblad in wezen bepalen.³

EVERTH geeft als zijn inzicht te kennen, dat de courant steeds meer in allerlei wetenschappen betrokken zal worden,

„so dass auch die politische Geschichte, die Wirtschaftstheorie usw., wie MARTIN SPAHN meines Erachtens richtig gesehen hat, immer mehr aus Zeitungen schöpfen werden. Wenn diese Disziplinen ihnen vielfach allen Quellenwert absprechen, so bedenken sie nicht, dass Kritik gegenüber jeder Quelle nötig ist, und dass die Verwertung der Zeitung nur besondere kritische Methoden verlangt. Unträglich ist die Zeitung so wenig wie andere Quellen, vielleicht weniger als viele anderen, aber den Grad ihrer Zuverlässigkeit, der verschieden ist, zu beurteilen, werden eben besondere Merkmale zu beachten sein. Daher kann die Zeitungskunde den

¹ XII, pag. 58.

² XXI, pag. 125-127.

³ XVII, pag. 9.

Historikern helfen, ihnen Wenke geben, wonach man den Quellenwert der einzelnen Blätter ermessen und auf welche Weise man ihn erschliessen kann. Die bisherigen Lehrbücher der historischen Methode sind darin nicht ergiebig. Auch in der Zeitung geschieht vieles unbewusst, so die Auswahl der Nachrichten und auch manche Bearbeitung des Stoffes, und dieses unbewusste ist dann, wie in allen geistigen Dingen, das Aufschlussreichste, daraus ergeben sich Rückschlüsse auf die Stimmung der Zeit.”¹

De juistheid van deze opmerkingen is evident.

GEORGES BOURDON is een der journalisten, die onder leiding van STÉPHEN VALOT een boekje hebben saamgesteld, getiteld: „Le Journalisme d’Aujourd’hui.” BOURDON heeft het deel voor zijn rekening genomen, waarin de journalist en zijn werkzaamheid nader beschouwd wordt; zijn verdeeling der dagbladmedewerkers in eenige klassen werd reeds aangehaald in het eerste hoofdstuk. Aan dezelfde bijdrage is het volgende ontleend:

„Et de ces enquêtes (van journalisten) ne voyons-nous pas naître des livres qui sont autant de témoignages saisissants de la vie universelle, de telle sorte que l’on peut dire que le journalisme, à notre époque, c’est en réalité l’histoire qui s’écrit au jour le jour?”²

Tegen de aangehaalde uitspraken zou kunnen worden aangevoerd, dat zij niet van geschiedkundigen, maar van journalisten en „Zeitungswissenschaftler” afkomstig zijn, wat hun bewijskracht in elk geval niet vergroot. Gelukkig hebben de historici zich niet geheel onbetuigd gelaten. Prof. Dr P. J. BLOK heeft aan het slot van zijn groote werk, De Geschiedenis van het Nederlandsche Volk, een aanhangsel opgenomen, waarin hij zijn bronnen bespreekt. Daarin wijst hij erop, dat tot het begin der vorige eeuw de tijdschriften door hun groote vlucht belangrijk zijn, de couranten niet, hoewel daarin veel gegevens zich bevinden en de stijl zich kenmerkt door openhartigheid. Later, onder koning LODEWIJK, verminderde dit, daarna traden de kranten, het Algemeen Handels-

¹ XXII, pag. 13.

² LXXXII, pag. 34.

blad, de Arnhemsche Courant, de Nieuwe Rotterdamsche Courant, meer op den voorgrond.¹ In 1848 en daarna krijgen de politieke hoofdartikelen en de ingezonden stukken beteekenis.

„Voor deze periode is dan ook de publicistische, in het bijzonder de journalistieke tijdschriften- en brochuren-literatuur de voornaamste bron voor de kennis van het gebeurde op staatkundig, economisch, statistiek en kerkelijk terrein.”² „De couranten bevatten dus veel materiaal voor de kennis van het volksleven en den volksgeest in dezen tijd.”³

Iets verder beveelt BLOK eenige voorzichtigheid aan bij het gebruiken van deze bron.⁴ Hij aarzelt echter niet te verklaren, dat de geschiedenis der grondwetsherziening van '87 voornamelijk uit brochures en couranten moet gereconstrueerd worden.

Va. GUSTAV WOLF geeft in zijn inleiding tot de studie der nieuwere geschiedenis een uiteenzetting aangaande de beteekenis van kranten, priodieken en vlugschriften voor de historische wetenschap en vermeldt verscheidene geschiedkundige werken, die hierop gebaseerd zijn. Daaraan voegt hij toe een beschrijving van de wijze, waarop critiek zou kunnen worden toegepast. Zijn voorstellen munten niet uit door practischen zin en uitvoerbaarheid.⁵

Aan het einde van een beschouwing,⁶ die BAUER geeft over de krant als bron voor de geschiedbeschrijving, merkt hij op:

„Nicht nur als Quelle für die eigene Geschichte, auch für die verschiedensten historischen Zustände und Ereignisse bildet die Presse eine Fundgrube des Wissens. Sie ist das Tagebuch ihrer Gegenwart, in dem künftige Geschlechter nur nachzuschlagen brauchen, um selbst die feinsten Regungen vergangenen Lebens aufzudecken.”

In de pers kan ook worden nagegaan het indringen van mode-

¹ VII, pag. 573-578.

² VII, pag. 580, 581.

³ VII, pag. 581.

⁴ VII, pag. 583.

⁵ LXXXVII, pag. 243-324.

⁶ II, pag. 295-308.

woorden, leenwoorden, „Schlagwörter”; voorts verschaft zij gegevens aangaande toestanden, gebruiken en zeden, bevat tevens officieele berichten.

„So ist dann das Gebiet der Presse heute ein unbegrenztes, sie schliesst grundsätzlich keinen Stoffkreis aus.”¹

Tenslotte brengt BAUER zijn lezers onder het oog, dat de krant critisch gebruikt moet worden en dat zich daarbij bijzondere moeilijkheden voordoen, welke veroorzaakt worden door de anonimiteit der journalisten, de politieke richting van de krant en de financieele belangen, die invloed op haar oefenen.²

ALFRED FEDER geeft in zijn leerboek der geschiedkundige methodiek een uitvoerige bronnenverdeeling; daarbij blijkt hij de opvatting toegedaan, dat dag- en weekbladen een bron zijn van zuiver historisch karakter³; officieuze persberichten echter dragen als bron z.i. een niet zuiver historisch karakter.⁴ Evenals ERICH KEYSER⁵ vermeldt ook BERNHEIM in zijn leerboek der historische methode de krant als historische bron.⁶ In de „Einleitung in die Geschichtswissenschaft” schrijft BERNHEIM over de schriftelijke geschiedkundige bronnen:

„Flugschriften, Zeitungen und ähnliche zu augenblicklicher Information der Zeitgenossen dienende Berichte haben zwar den Vorzug unmittelbarer Gleichzeitigkeit, sind aber dafür den Einseitigkeiten und Tendenzen der Tagesströmung in hohem Masse ausgesetzt und geben vielfach geradezu nur die Anschauungen der Parteien wieder. Es ist in dieser Hinsicht schärfste Kritik am Platze. Andererseits lernen wir infolgedessen durch sie in untrüglicher Weise eben die Parteianschauungen der Zeit kennen.”⁷

WEILL vertelt in een noot:

„Un bibliothécaire (waarschijnlijk historicus), M. BOUTILLIER DU

¹ II, pag. 305.

² II, pag. 306, 307.

³ XXIII, pag. 58.

⁴ XXIII, pag. 61.

⁵ XLV, pag. 57.

⁶ III, pag. 85; in de uitgave van 1903 pag. 231.

⁷ IV, pag. 101.

RETAIL, a fait en Mai 1934 à l'Académie des Sciences morales une communication sur les moyens d'utiliser la presse comme source historique." ¹

Dit boek van WEILL wordt voorafgegaan door een Inleiding van HENRI BERR, die daarin eenige aandacht schenkt aan het onderhavige onderwerp. Zijn uiteenzetting kan deze vluchtige vermelding gevoeglijk besluiten.

„Remarquons, en terminant, que le quotidien qui contribue à faire l'histoire, cherche aussi à fixer de plus en plus minutieusement l'histoire, que se fait. Et si l'on réfléchit sur cette histoire au jour le jour, à la minute la minute, qui s'inscrit dans des milliers de feuilles, tirées à des millions d'exemplaires, on est amené par là même à réfléchir sur les conditions et les difficultés nouvelles du métier d'historien. A ce besoin de se situer dans le temps, de se relier au passé, de récupérer de proche en proche des millénaires toujours plus reculés, qui caractérise les récentes générations, s'ajoute maintenant le besoin, toujours plus vif et toujours mieux satisfait, de ne rien ignorer du présent, de connaître, à mesure, tout se qui se passe et tout se qui se dit. A côté des informations officielles, — qui ne sont pas toujours sûres, — le reportage et l'interview accumulent des renseignements, des détails, d'inégale valeur, et multiplient les interprétations subjectives. Les perfectionnements techniques dont il a été question plus haut donnent toutes facilités d'enregistrement et de diffusion à la vérité comme à l'erreur, à l'erreur involontaire ou voulue. De tout cela résulte une prodigieuse, une dangereuse documentation: miroir à milliers de facettes où l'image de la vie apparaît singulièrement confuse.

Il est d'autant plus souhaitable qu'à la méthode d'analyse, à l'esprit critique, pour dominer le pullulement des faits dans la masse des documents, l'historien joigne l'esprit de synthèse; d'autant plus souhaitable que des directives générales, des idées précises sur la causalité historique, puisées dans l'étude du passé lointain, président à la connaissance du récent passé."

¹ LXXXVI, pag. 418.

DE PUBLICISTIEK

De Inleiding wees op schaarsheid der bronnen die den sociaal-geograaph ter beschikking staan; hij zelf bleek als regel financieel niet in de gelegenheid vreemde volken ter plaatse te bestudeeren. Degenen die uit hoofde van hun beroep geruimen tijd in het buitenland vertoeven, kwamen, afgescheiden van individueele gevallen, groep voor groep om verscheidene redenen hiervoor niet in aanmerking, met uitzondering van de journalisten.

In de volgende afdeeling werd voor een bepaalde periode onderzocht, welke oorspronkelijke werken over de U.S.S.R. voor den sociaal-geograaph belangrijk zijn en hoevele daarvan door journalisten geschreven werden.

Daarna werden eenige geschriften van journalisten nader beschouwd; er werd gewezen op verschillende eigenschappen, die deze boeken tot waardevol sociaalgeographisch materiaal maken. Tenslotte drongen zich eenige gebreken op, die zelfs in het werk dezer goede journalisten voorkomen, gebreken, welke vooral van wetenschappelijk standpunt bezien, merkbaar zijn, maar ook in journalistiek opzicht geen verdiensten vormen. Het onderzoek leerde, dat de arbeid dezer overigens zoo bekwame schrijvers deze gebreken waarschijnlijk niet vertoond zou hebben, indien zij sociaal-wetenschappelijk geschoold waren.

Hier komt dus de vorming der journalisten in het geding. Nagegaan zal moeten worden, waaruit deze opleiding in verschillende landen bestaat en of er sprake is van een stelselmatige, theoretische en/of praktische scholing, zooals b.v. aanstaande medici ondergaan. Wanneer men dit onderwerp wenscht te bestudeeren, bemerkt men al spoedig, dat de beschikbare litteratuur zeer gering van omvang is; in de eerste plaats bestaan er niet heel veel boeken, die over de journalistenopleiding handelen, afgezien van Duitschland en de Vereenigde Staten; en in de tweede plaats is het hier te lande uiterst moeilijk inzage van deze werken te verkrijgen

wegens de geringe belangstelling, welke de „Zeitungswissenschaft” cum annexis hier totnogtoe ondervindt. Ten allen tijde hebben auteurs zich aangetrokken gevoeld tot een beschrijving van de krant en al wat er aan vast zit. Ook de journalist deelt terecht in hun belangstelling. Maar zij zwijgen als regel geheel over zijn opleiding.¹ Biographieën van vooraanstaande journalisten zijn verre van zeldzaam, maar daarin vindt men niets over een opleidingssysteem. Grootte encyclopaedieën als Britannica, Brockhaus en Grand Larousse bemoeien zich niet met dit onderwerp.

Een verklaring van dezen onbevredigden toestand is wel hierin gelegen, dat tot voor eenige tientallen jaren van een geregelde opleiding tot journalist nergens sprake was. Wie dezen werkkring begeerde, solliciteerde eenvoudig bij een krant en leerde het vak al doende.² De journalistiek was en is een vrij beroep, behalve tegenwoordig in de Sowjet-unie, Italië en Duitschland, en vogels van het vreemdste gevederte vinden er hun toevlucht. BISMARCK meende zich zelfs de vaak aangehaalde uitspraak te kunnen veroorloven, „dass die Presse sich in Händen befindet von Leuten, die ihren Lebensberuf verfehlt haben.”³

Sinds eenigen tijd evenwel is een wijziging ingetreden, die het nadrukkelijkst in Duitschland en de Vereenigde Staten tot uiting komt. Daar bestaan talrijke onderwijsinrichtingen, soms binnen het universitaire kader, die zich tot taak gesteld hebben aan adspirant-journalisten de noodig geachte theoretische en/of practische kennis te verschaffen. In andere, en vooral in dictatoriaal geregeerde landen, is dit voorbeeld uit de verte gevolgd.

¹ V; dit boek is een voorbeeld uit vele.

² EDWIN L. SHULMAN adviseert den adspirant-krantenschrijvers bij een kleine krant, desnoods een schoolblaadje, te beginnen. Hij rept niet over de universiteit, acht een „college” zelfs niet noodzakelijk maar noemt „a cheery optimism desirable”. LXX, pag. 30 v.v..

³ IXL, pag. 3. Intusschen had BISMARCK, die zelf talrijke krantenartikelen schreef, meer eerbied voor het journalistenberoep, dan deze uitspraak zou doen vermoeden. Dat blijkt wel uit de volgende uitlating:

„Ich kann aus einem tüchtigen Redakteur leichter einen Staatssekretär des Aeusseren und Inneren machen als aus einem Dutzend Geheimräte einen gewandten, leitenden Redakteur.”

XXV, pag. 177, IXL, pag. 6.

Duitschland neemt een bijzondere positie in, omdat dit land de bakermat is van de „Zeitungskunde-Zeitungswissenschaft”, die veelal in nauw contact stond en staat met de opleidingsinstituten. Deze wetenschap onderzoekt de geschiedenis van de pers, haar verscheidenheid en verspreiding, den invloed, dien zij op de openbare meening oefent en daarvan ondergaat; zij is dus een onderdeel van de sociale wetenschappen, met betrekkingen tot psychologie, oeconomie, geschiedenis, rechts- en staatswetenschappen. Verwarrend werkt de omstandigheid, dat dikwijls ook technische en oeconomische vraagstukken, die met uitgave en rentabiliteit van de courant verband houden, als studieobject van deze wetenschap worden beschouwd. Daarbij gaat men terecht uit van het standpunt, dat het voor een juist inzicht noodzakelijk is genoemde vraagstukken te bestudeeren, daar zij het dagbladbedrijf ten zeerste beïnvloeden; men verliest echter het doel uit het oog en beschouwt ze als studieobject op zichzelf; niet als hulpmiddelen om het hoofddoel te bereiken, n.l. de sociale problemen te begrijpen. Deze quaestie zal nog nader besproken worden.

Op het gebied van „Zeitungswissenschaft” en journalistenopleiding bestaat een merkwaardige naams- en begripsverwarring. Men noemt dikwijls het eerste en bedoelt het tweede.¹ JAEGER is van meening, dat een te enge verbinding met de vooropleiding van journalisten de „Zeitungswissenschaft” heeft belet zich een helder begrip te vormen van eigen wezen.² Ook d'ESTER zegt terecht:

„Es hat der Zeitungswissenschaft nich genützt, dass sie mit einer anderen wichtigen Frage immer wieder verquickt worden ist: die Frage der besten journalistischen Berufsbildung.”

Hij laakt deze handelwijze, die van de „Zeitungswissenschaft” verwacht, dat zij journalisten zal kweken. Dit is even onjuist als van een hoogleeraar in de litteratuur te verlangen, dat hij zijn studenten in het romanschrijven drilt.³

Voor een goed begrip van de journalistenopleiding, vooral in

¹ B.v. LXXVIII, pag. 253.

² XXXVIII, pag. 36.

³ XXI, pag. 132, 133.

Duitschland, is het niettemin, of juist naar aanleiding van deze verwarring, noodzakelijk ook van de „Zeitungswissenschaft“, „Zeitungskunde“ of hoe men haar overigens noemen mag, eenigermate op de hoogte te zijn. Daarom zal te dezer plaatse eerst iets worden medegedeeld omtrent doel, object en methoden van deze jonge wetenschap. Omdat te dien opzichte nog allerminst eenstemmigheid heerscht, zal het noodig zijn verschillende opvattingen kritisch te beschouwen, soms te weerleggen en tenslotte een eigen meening te poneeren. Want het zal duidelijk zijn, dat in een boek, dat tot titel draagt „Journalistiek en Wetenschap“, aan de „wetenschap der journalistiek“, zooals men de „Zeitungswissenschaft“ niet geheel terecht zou kunnen noemen, een plaats toekomt. Doch het spreekt vanzelf, dat een volledig exposé hier niet verwacht kan worden.

Het is overbodig de aandacht te vestigen op de uiterst belangrijke plaats, welke de pers in de moderne maatschappij der twintigste eeuw inneemt; velen hebben dit reeds gedaan, hetzij met statistische cijfers, hetzij in elegische ontboezemingen. De bijnaam „Koningin der Aarde“ is in al haar grootspraak veelzeggend. LIEVEGOED zegt:

„Staatslieden, diplomaten, politici, sociologen, historici kunnen in de pers beluisteren wat eens teekenend genoemd is: de samenspraak van een volk.”¹

De courant kan gelden als een tijdspiegel en heeft als zoodanig groote beteekenis voor de historici. Hierop werd reeds gewezen. Eveneens op den grooten invloed, dien de pers als nieuwsbron en opvoeder opent. DOVIFAT drukt dit zoo uit:

„Die Zeitung ist nun einmal für die überwiegende Mehrheit der Bevölkerung fast die einzige Quelle geistiger Nahrung.”²

TÖNNIES is van meening, dat van alle middelen tot het bekendmaken van meeningen en het verwerven van invloed de courant het meest en met het grootste resultaat wordt gebruikt.³ KRUMBACH

¹ LI, pag. 7.

² XVII, pag. 12.

³ LXXIX, pag. 91.

herinnert eraan, dat elke heerschappij tenslotte steunt op de openbare meening:

„Alle Herrschaft und alle Gewalt beruht immer und zu allen Zeiten im Wesentlichen auf der öffentlichen Meinung. Das besagt, auf der Meinung, dem Glauben und der Ueberzeugung derer, die als Beherrschte die eigentlichen Träger der Herrschaft sind.”¹

Wie dus hun meening, geloof en overtuiging verstaat te kneden, is in feite heerscher. De erkenning dezer waarheid dateert niet van den laatsten tijd. De uitvinding der boekdrukkunst, die het in beginsel mogelijk maakte een mededeeling onbeperkt te vermenigvuldigen, gaf immers meteen het aanzijn aan de censuur, die ervoor moest zorgen, dat den censor onwelgevallige publicaties achterwege bleven. De vrijheid van drukpers is een democratisch principe, dat nog niet zeer lang practische toepassing vindt en in sommige gevallen aanleiding geeft tot excessen, welke de vraag doen rijzen, of de menschheid al rijp is voor deze vrijheid. Dictatoren beantwoorden deze vraag, zoo zij haar al stellen, beslist ontkennend, en geven daarmee blijk den invloed van de pers terdege te kennen. Voor een aanzienlijk gedeelte berust deze invloed, die soms gelijkenis met macht verkrijgt, op de herhaling, het „frappez, frappez toujours”; zijn kracht schuilt minder in de nadrukkelijke propaganda of bestrijding dan wel in de tendentie, in het verzwijgen of accentueeren, in de voorstellingswijze. Deze kracht komt natuurlijkerwijs het meest tot uiting, wanneer de distributie der persorganen volgens het abonnementenstelsel plaats heeft; tenslotte kan de lezer zich er nauwelijks rekenschap van geven, of een opvatting hem door zijn lijfblad gesuggereerd, dan wel uit eigen wikken gesproten is.

Met GROTH kan men zich verbazen over het feit, dat de wetenschap totnogtoe zoo weinig aandacht geschonken heeft aan de pers als onderzoeksobject, hoewel zij een eigenaardig verschijnsel van groote beteekenis is², dat bovendien niet van den allerlaatsten tijd dateert. Want al bestaat er nog groot meeningsverschil over

¹ XLVIII, pag. 11.

² XXV, pag. 225.

de vraag, welke eigenschappen de courant kenmerken¹, met als gevolg daarvan een aantal zeer verschillende definities, en al is men met BAUER van meening, dat het Chineesche staatsblad King-pao geen krant in den eigenlijken zin des woords was², evenmin als de acta diurna uit den Romeinschen keizertijd, toch is men eenstemmig van oordeel, dat de eerste dagbladen, in den thans gebruikelijken zin des woords, reeds in de zeventiende eeuw ontstonden.³ Merkwaardigerwijze begint kort daarop reeds de wetenschap zich met de krant, voornamelijk het weekblad, te bemoeien. JAEGER deelt mede, dat JOHANN PETER LUDEWIG in 1695 te Halle over dit onderwerp college gaf.⁴

„Gegen Ende des 17. Jahrhunderts ist das Zeitungswesen auch bereits Gegenstand von Dissertationen. Zwei sind uns bekannt: Die eines TOBIAS PENZER „disputatio juridica de jure Novellarum, von Neuen Zeitungen” und die Dissertation des Theologen HOFFMAN „de novellis earumque fructus legendarum requisitis potioribus”, beide Dissertationen der Universität Leipzig.”⁵

Waarmee dus deze academie, die eeuwen later het eerste professoraat voor „Zeitungswissenschaft” zou instellen, reeds vroeg van haar belangstelling voor de „Zeitungskunde” deed blijken. GROTH brengt in herinnering, dat in de achttiende eeuw de beoefening der „Zeitungskunde” op universiteit, ridderacademie,

¹ BAUER noemt als zoodanig publiciteit, periodiciteit en actualiteit, waarbij de laatste eigenschap niet slechts tot uiting komt in snelle berichtgeving, maar ook in een doelbewust streven naar invloed. II, pag. 296).

² II, pag. 296.

³ BÜCHER noemt als eerste dagblad in Deutschland de Leipziger Zeitung (1660), in Engeland de Daily Courant (1702) en in Frankrijk het Journal de Paris (1777). XI, pag. 255.

Ondanks de vooraanstaande plaats, die de Nederlandsche journalistiek reeds vroeg innam, kan het Algemeen Handelsblad, dat toch eerst in 1839 ontstond, zich erop beroemen het oudste dagblad hier te lande te zijn, als men afziet van een krant uit den Franschen tijd, die slechts eenige weken leefde.

⁴ XXXVIII, pag. 5; deze auteur somt vele oude geschriften en academische colleges op, die reeds in dezen tijd „die wöchentlichen Gazetten” behandelde.

⁵ XXXVIII, pag. 61.

gymnasium en school algemeen was.¹ De krant was daarbij evenwel minder onderzoeksobject — of het moest zijn, dat men „nut” en „schade” tegen elkander wilde afwegen — dan wel leermiddel, waaraan kennis ontleend werd aangaande toestanden en gebeurtenissen van elders.

In de negentiende eeuw veranderde dit. Waarschijnlijk was hieraan de reactionnaire politieke gesteldheid niet vreemd; de pers, in den Napoleontischen tijd onderdrukt, stond onder strenge contrôle en boette sterk aan beteekenis is. De universiteit bemoeide zich niet meer met haar, kon dat ook niet doen, daar zij zich terwille van haar vrijheid verre moest houden van politieke vraagstukken.² En zoo was dan de band tusschen wetenschap en pers verbroken eenige tientallen jaren vóór deze een periode van grooten opbloei en uitbreiding intrad en zich tot wereldpers ontwikkelde. LIEVEGOED geeft een duidelijke uiteenzetting van de politieke, oeconomische en technische factoren, die tezamen in het midden der negentiende eeuw een constellatie vormden, welke deze verrassende ontwikkeling in de hand werkten.

„In dien tijd (i.e. het begin der negentiende eeuw) vond FRIEDRICH KÖNIG de snelpers uit. De Times, die tijdens de napoleontische oorlogen door verruimde verspreiding aan een dringende behoefte naar nieuws van het continent wist te voldoen, was de eerste die KÖNIG's uitvinding in gebruik nam en kon binnen korten tijd een viervoudige oplaag bereiken en haar nieuwsdienst dank zij de toeneming van abonnemenenten verbeteren. In de eeuw van de stoom begint dan het verkeerswezen zich steeds uit te breiden en nieuwe mogelijkheden voor de pers te openen. De kranten trachten er gebruik van te maken teneinde hun verspreidingsgebied te verbreden en hun nieuwsdienst te vervolledigen. Maar zonder nieuwe uitvindingen op het gebied der dagbladtechniek zou ook deze ontwikkeling niet ten voordeele van de dagbladontwikkeling tot haar recht zijn gekomen. Omstreeks het midden der negentiende eeuw wordt het houtpulppapier uitgevonden, dat de pers de beschikking

¹ XXV, pag. 232-235.

² XXXVIII, pag. 17.

over de groote hoeveelheden papier waarborgt die de groeiende krantenondernemingen noodig hebben. En dan verschijnen achtereenvolgens de zetmachine en de rotatiepers ten tooneele, die de techniek binnen het bedrijf weder de versnelling moeten brengen om de verkeerstechniek daarbuiten bij te houden. Men ziet telkens de nieuwe vinding als het ware ontspringen aan de behoefte om de theoretisch gegeven mogelijkheid van nieuwe terreinvermeestering voor de pers tot praktische verwezenlijking te brengen. Maar iedere vinding, die dit bewerkstelligen moet, stelt aan het dagbladbedrijf hooger oeconomische eischen. In de tweede helft der negentiende eeuw gaan dan alle omstandigheden, die de behoefte aan versnelde in- en voorlichting stimuleeren, als het ware in elkaar werken. De cultureele ontwikkeling die zich op politiek gebied kenmerkt door de opkomst van het liberalisme en de verruiming van burgerschapsrechten waaronder óók de vrijheid van drukpers, op oeconomisch gebied door den uitbouw van het kapitalistische stelsel met industrialisatie en vennootschapsvorming, op wetenschappelijk gebied door de vorderingen der natuurwetenschappen en de vlucht der techniek, heel dit proces ontgint, strook voor strook, het terrein waarop een machtige wereldpers kan ontstaan. De toenemende volksontwikkeling uit zich in gretigen leeslust en drang naar kennis van de buitenwereld, de groei van de groote industriesteden scheidt de uitgebreide centra van lezers, die grondslagen voor sterke dagbladbedrijven kunnen vormen, de afschaffing van het dagbladzegel (in Nederland pas in 1869) en van andere drukkende belastingen op de pers maakt gelden vrij voor verbetering van den inhoud der krant. Altijd wekt weer de geestelijke behoefte de materiele vormen voor haar bevrediging. Maar de snelheidseischen worden ook altijd klemmender, de exploitatiekosten van het moderne dagblad steeds hooger. De inkomsten uit abonnementen dekken een steeds kleiner percentage van de kosten van het bedrijf. Versterking van andere inkomsten is onafwijsbaar noodig, wil de krant in een steeds ingewikkelder en sneller levende maatschappij haar functie van in- en voorlichting van steeds grootere lezerskringen naar den eisch kunnen vervullen. De ont-

dekking van de exploitatiemogelijkheid, gelegen in de werfkracht der advertentie, brengt dan de sluitpost.”¹

Nu breekt ook weldra het oogenblik aan, waarop de wetenschap het oog richt op dit belangrijk verschijnsel. De katholieke universiteit van Lille bezit reeds in 1877 een Section du journalisme, die echter weer opgeheven wordt en zich ook alleen met de opleiding bezighoudt. Zwitserland geeft het voorbeeld. In 1884 begint de oeconoom KARL BÜCHER te Bazel „Zeitungswissenschaft” te doceeren.² In Zürich, Bern, later ook in Genève en Lausanne, worden eveneens colleges gegeven. In 1910 geeft Zürich gelegenheid om ook examen in dit vak af te leggen.

Het ligt geenszins in de bedoeling te dezer plaatse een volledige opsomming te geven van ontstaan en geschiedenis van alle instanties, die zich met de „Zeitungswissenschaft” bezighouden, noch ook van de bepalingen, die in verschillende landen de examina en promoties in dit vak regelen. Voldoende is het vast te stellen, dat aanvankelijk de bedoeling voorzat om de opleiding van journalisten in wetenschappelijke banen te leiden en eerst later de pers als wetenschappelijk studieobject een plaats kreeg; hiermee werd de eerste stap gezet op den weg, die van de „Zeitungskunde” naar de „Zeitungswissenschaft” leidt.³ In het vervolg zal blijken, dat deze weg moeilijk begaanbaar is en dat de daarop gemaakte vorderingen, minder aanzienlijk zijn, dan de groote bedrijvigheid op dit terrein zou doen vermoeden.⁴

¹ LI, pag. 15, 16.

² XXV, pag. 238.

³ Cf. XXXVIII, pag. 36:

„Der immerhin raschen und auch leidlich vielgestaltigen äusseren Entwicklung hat die innere, verstanden als Aufstieg von der Materialienkunde zur Wissenschaft, nicht gleichen Schritt gehalten.”

⁴ De redacteur der Frankfurter Zeitung OTTO GROTH heeft aan zijn encyclopaedisch werk „Die Zeitung” een litteratuurlijst van ruim 200 pagina's toegevoegd. Grootendeels hebben deze meer den 4800 geschriften betrekking op de Zeitungswissenschaft; den schrijver waren bovendien nog 2000 titels bekend van publicaties, die hij niet ter inzage kon krijgen. (XXV, pag. 246).

D'ESTER geeft in 1928 een opsomming van twaalf instituten en seminaria voor „Zeitungswissenschaft” (XXI, pag. 133, 134); sedertdien is dit aantal

Om de bestaande verwarring niet te vergrooten, is het noodig onderscheid te maken tusschen de wetenschap, die de pers en haar relaties met de maatschappij tot object heeft, gesteund door de „Zeitungskunde”, die gegevens verzamelt eenerzijds, en ter andere zijde de practische toepassing van deze wetenschap in een „Zeitung Lehre”, welke haar diensten bewijst bij de opleiding van redactioneel, administratief en technisch personeel voor het dagbladbedrijf, voorts gelegenheid biedt aan studenten van andere richtingen, die in hun toekomstig beroep met de pers in aanraking zullen komen, om een beter inzicht in haar wezen te verwerven — hetgeen vooral van beteekenis is voor latere overheidspersonen — en ten slotte ook in staat is het groote leeken- en lezerspubliek op te voeden, zoodat het de krant in al haar samengesteldheid beter begrijpt en haar met meer profijt leest.¹ Het spreekt

vergroot. Wanneer men voorts in aanmerking neemt, dat eerst sinds korten tijd in beperkte mate de mogelijkheid officiëel bestaat, om in de „Zeitungswissenschaft” te promoveeren, zoodat proefschriften over dit onderwerp met schikken en plooiën tot stand moesten komen, dan wijst de raming, in hetzelfde boek (pag. 123) vervat, dat er in 1928 reeds 500 dissertaties over de pers verschenen waren, zonder twijfel op groote belangstelling voor dit onderwerp.

Prof. Dr HANS MÜNSTER, opvolger van den te jong gestorven Leipzigschen hoogleeraar ERICH EVERTH, schrijft in het tijdschrift „Zeitungswissenschaft”:

„Die 1932 erschienene Internationale Bibliographie des Zeitungswesens von KARL BÖMER (chef van de persafdeeling van het bureau voor buitenlandse politiek der N.S.D.A.P.) enthält bereits ca. 7000 Titel der grundlegenden Literatur des In- und Auslandes über Zeitungswesen.” (LX, pag. 247).

¹ Vooral in Amerika wordt hieraan veel aandacht besteed; de kinderen oefenen zich op de lagere school in het krantlezen. Cf. XXV, pag. 235, noot en XXXVIII, pag. 62. Ook in ons land bestaan eenige schoolboekjes, die uit kranten zijn samengesteld met de bedoeling de kinderen in de verschillende rubrieken wegwijs te maken en hun te leeren de krant op de juiste wijze te gebruiken. Volgens goed-vaderlandsche gewoonte zijn er drie boekjes, neutraal, christelijk en katholiek. Zij zijn getiteld:

Het Eerste Nieuws. Nieuwsblad voor de Scholen en voor cursussen voor de rijpende jeugd. Groningen, 1931.

De Nieuwe Tijd, Nieuwsblad voor de Christelijke scholen en voor de rijpende jeugd. Groningen, 1931.

Interessant! Die krant! Schetsen uit drie Katholieke dagbladen, Meppel, 1934.

Kort geleden verscheen: „De krant”, een greep courantenlectuur, bestemd

wel vanzelf, dat hiermee niet gezegd wil zijn, dat studenten van allerlei richtingen, vooral aanstaande journalisten, met de „Zeitungslere“ genoeg zullen nemen; het zal in het bijzonder den laatstgenoemden integendeel zeer ten goede komen indien zij terwille van hun geestelijke vorming, dus niet ter vermeerdering van directe beroepsvaardigheid, zelfstandig de „Zeitungswissenschaft“ bestudeeren.

Teneinde een indruk te geven van wat de „Zeitungswissenschaft“ is en welk doel zij zich stelt, zullen thans eenige opvattingen van vooraanstaande beoefenaars van deze wetenschap worden vermeld, waarbij nu en dan een critische bespreking niet achterwege zal kunnen blijven. Ook in dit opzicht zal niet naar volledigheid worden gestreefd, wat bij de litteratuurschaarschte in de openbare bibliotheken hier te lande bovendien practisch onuitvoerbaar zou zijn.

Ter gelegenheid van den eersten Duitschen sociologendag in 1910 hield MAX WEBER een rede, waarin hij een opsomming gaf van de onderwerpen, welke in de eerste plaats voor bestudeering door deze wetenschap in aanmerking kwamen. Het belangrijkste achtte hij de samenstelling van een Soziologie des Zeitungswesen; hij besteedde het leeuwendeel van zijn toespraak¹ aan een schets dezer

voor de middel- en hogere klassen der inrichtingen van voortgezet onderwijs, door A. JONK, leeraar Nederlandsche Taal- en Letterkunde. Amsterdam, 1936.

Omstreeks 1924 heeft er een periodieke uitgave bestaan, die den inhoud der dagbladen verwerkte in een vorm, die begrijpelijk was voor leerlingen van de zesde klasse der lagere school en een inleiding bedoelde te geven op het lezen van een gewone krant.

In 1930 werd een dergelijke poging ondernomen met het oog op middelbare scholieren en in het bijzonder lyceïsten. Een weekblad „De Krant“ genaamd, resumeerde het voornaamste nieuws op eenvoudige wijze. Deze uitgave was geen succes: het blad heeft ruim anderhalf jaar bestaan (van 28 Maart 1930 tot 30 October 1931). De groote moeilijkheid was natuurlijk, dat het ontwikkelingspeil van deze leerlingen zoo verschillend is, dat wat voor de jongsten geschikt is, de ouderen verveelt, en wat de laatsten waardeeren, buiten het bereik van de kleintjes ligt.

¹ lees Prof. Dr MAX WEBER: Geschäftsbericht in den Verhandlungen des Ersten Deutschen Soziologentages vom 19.-22. Oktober 1910 in Frankfurt a. M. Tübingen, 1911, pag. 39-62. De behandeling der Soziologie des Zeitungswesens beslaat pag. 42-52.

wetenschap, die groote overeenkomst vertoont met wat men later onder „Zeitungswissenschaft” is gaan verstaan, daaronder begrepen de zwakke zijden.

„Sie werden nun fragen: Wo ist das Material für die Inangriffnahme solcher Arbeiten? Dieses Material sind ja die Zeitungen selbst, und wir werden nun, deutlich gesprochen, ganz banausisch anzufangen haben damit, zu messen, mit der Schere und mit dem Zirkel wie sich denn der Inhalt der Zeitungen in quantitativer Hinsicht verschoben hat im Lauf der letzten Generation, nicht am letzten im Inseratenteil, im Feuilleton, zwischen Feuilleton und Leitartikel, zwischen Leitartikel und Nachricht, zwischen dem, was überhaupt an Nachrichten gebracht wird und was heute nicht mehr gebracht wird.”

Het lijkt wel, of dit advies van WEBER duizendvoudig weerkaatst is en tot den huidigen dag doorklinkt, niet ten voordeele van de wetenschap. Want al moge het verzamelen van materiaal onontbeerlijk zijn en vooral bij een jonge studierichting een groot deel van de werkzaamheid uitmaken, daarnaast behoort men in het oog te houden dat het verzamelen van de interessantste gegevens nog geen wetenschap vormt. Daartoe is het noodig problemen te zien en vervolgens te trachten deze op te lossen op grond van verzameld, gerangschikt en critisch verwerkt materiaal, dat gelegenheid biedt wetmatigheid in de verschijnselen te ontdekken en zoo de waarheid te benaderen. Juist door zich geheel te verdiepen in de beunhazerij met schaar en maatstok hebben de beoefenaars verzuimd de „Zeitungskunde” te verheffen tot „Zeitungswissenschaft”; gelukkig ziet men dit meer en meer in.

WEBER noemt verschillende gezichtspunten, van waar uit de krant onderzocht moet worden. Hij raakt het kernprobleem, als hij verlangt, dat men zal nagaan, welk stempel de krant drukt op den modernen mensch en welke massa-gevoelens en -opvattingen door haar geschapen en vernietigd worden. Hieruit blijkt duidelijk, dat de „Zeitungswissenschaft” deel uitmaakt van de sociale wetenschappen. BÜCHER, de oeconoom, die op het terrein der „Zeitungs-

wissenschaft" baanbrekend werk verrichtte en zijn laatste levensdecaden geheel aan dit onderzoek wijdde, is de meening toegedaan, dat de pers, hoewel zij tot verschillende wetenschappen in betrekking staat, toch als verkeersinrichting en een der belangrijkste organen van het tegenwoordige bedrijfsleven onder de oeconomie ressorteert.¹ Deze meening houdt geen stand, wanneer men bedenkt, dat de krant niet slechts een der belangrijkste organen van het oeconomische leven is, doch eveneens van het politieke leven b.v. Ook is de benaming „verkeersinrichting" voor de pers wat formalistisch, daar hiermee slechts de uiterlijke gestalte wordt aangeduid, niet het wezen, waarop de beteekenis van de pers berust, n.l. haar correlatie met de samenleving. BÜCHER geeft evenwel toe, dat de oeconomische zienswijze het object, de pers, niet in allen deele kan omvatten.

DOVIFAT heeft in zijn inaugureele rede, te Berlijn gehouden, zijn wetenschappelijke beginselverklaring neergelegd. Daaraan wordt hier een en ander ontleend.

„In der Zeitung sammelt sich das „öffentliche Leben" gleichsam wie in einem Brennpunkt. Exakter Beobachtung kann es hier zugänglich werden, sobald die Zeitung selbst in ihrer Eigengesetzlichkeit voll erkannt ist." ²

DOVIFAT poneert hier dus de stelling, dat het „öffentliche Leben" exact onderzocht kan worden, zoodra volledig bekend is welke wetten de pers, waarin zich dit leven concentreert, beheerschen. Het is zeer de vraag, in hoeverre dit onderzoek inderdaad exact zal kunnen zijn, tenzij hij het schaar- en maatstok-stelsel wenschte toe te passen. Maar vooreerst is DOVIFAT hieraan nog niet toe.

„Die Zeitungswissenschaft aber interessiert zunächst nicht dieses Spiegelbild, sondern der Spiegel (i.e. die Zeitung) selbst und die Gesetze der Spiegelung." ³ „Die Erforschung des Wechselspiels zwischen den geistigen, den technischen und den wirtschaftlichen

¹ XI, pag. 231, 232.

² XVII, pag. 10. DOVIFAT heeft sindsdien zijn opvattingen in sommige opzichten gewijzigd; aan het slot van dit hoofdstuk zal daarvan sprake zijn.

³ XVII, pag. 10.

Kräften innerhalb der Zeitung ist die nächste Aufgabe der Zeitungswissenschaft. Sie kann gelöst werden, denn hier ist die Aussicht, bald auf sicheren Grund zu kommen, gemeingültige Massstäbe zu gewinnen, kausale Verknüpfungen zu finden und Gesetze abzuleiten. Darum reden wir auch von einer Zeitungswissenschaft." ¹

Dus niet de wisselwerking tusschen pers en maatschappij, maar die tusschen de geestelijke, technische en oeconomische krachten in de krant zelve zullen onderzoeksobject zijn. Niet alleen is deze beperking ondoelmatig, zij is zelfs gevaarlijk, daar zodoende de aandacht van de hoofdzaak afgeleid wordt. Op zichzelf is een dagbladonderneming niet interessanter als bedrijf dan b.v. een meelfabriek en er bestaat geen enkele aanleiding om een wetenschap te creëren, die zich uitsluitend bezighoudt met de wetten, die dit bedrijf beheerschen. De dagbladonderneming is interessant omdat haar product invloed heeft op de samenleving die zich weer in haar spiegelt, zooals DOVIFAT zegt; hierop moet het onderzoek zich richten en dan krijgt „der Spiegel” vanzelf de aandacht, die hij verdient, d.w.z. die noodig is, om den totalen samenhang bloot te leggen. DOVIFAT zegt:

„Die Zeitungswissenschaft aber fasst alle Teile des Zeitungsbetriebes, den geistigen, den wirtschaftlichen und den technischen mit gleicher Aufmerksamkeit zusammen." ²

GROTH beweegt zich in dezelfde richting:

„Die Vorlesungen haben sich zu beschäftigen mit Wesen und Technik des Journalismus, mit den wirtschaftlichen Grundlagen und technischen Einrichtungen des Betriebes”,

waaraan hij zeer terecht toevoegt:

„mit der Stellung der Tagespresse in der Gesamtkultur und ihren Beziehungen zu den einzelnen Lebensgebieten." ³

HANS TRAUB gaat reeds een stap verder:

¹ XVII, pag. 20.

² XVII, pag. 12.

³ XXV, pag. 270.

„Die rein technischen und maschinellen Probleme gehören unbedingt zum Arbeitsgebiet der Zeitungswissenschaft.“¹

Daartoe komt men als de krant zelf middelpunt wordt. Men vergeet dan schijnbaar, dat een wetenschap tot object heeft een groep van verschijnselen, dus een aantal verschijnselen, die, vanuit een bepaalden gezichtshoek bezien, een bijzonderen samenhang vertoonen. Die technische vraagstukken van zetmachines en rotatiepersen behooren tot het domein van den ingenieur, die van financiering of rentabiliteit van een dagbladonderneming worden door de oeconomie onderzocht. De geestelijke vraagstukken, dus de wisselwerking tusschen pers en openbare meening, ressorteeren onder de sociale wetenschap, geholpen door de psychologie. Deze in wezen verschillende, dus heterogene verschijnselen wil men tot het onderzoeksobject van één enkele wetenschap samensmelten. Dit moet onvoorwaardelijk afgekeurd worden. Hiermee is natuurlijk geenszins gezegd, dat het ongeoorloofd zou zijn voor den „Zeitungswissenschaftler“ om zich met de technische en oeconomische zijde van het dagbladbedrijf bezig te houden, maar dan alleen als hulpmiddel bij zijn eigenlijke studie en niet als autonoom onderzoeksobject, zooals TRAUB met zijn „rein“ aangeeft.

Door deze misvatting klinkt DOVIFATS verdediging van het bestaansrecht der „Zeitungswissenschaft“ niet overtuigend:

„Doch können wir nicht, wie es einmal gefordert worden ist, arbeitsteilig die verschiedenen Disziplinen unser Werk schaffen lassen. Das wäre der Bankrott unserer Arbeit in der Stunde der Inangriffnahme. Unsere Disziplin ist so selbständig, wie es das Objekt ihrer Arbeit ist. Eigen und eigengesetzlich. Eine typische Erscheinung sui generis.“²

Volgens de genoemde omschrijving is dit object echter niet zelfstandig, doch een conglomeraat, welks bestanddeelen wel degelijk onder andere wetenschappen thuisbehooren en gezamenlijk in het geheel niet het voorwerp van een afzonderlijke wetenschap kunnen zijn.

¹ LXXX, voorwoord.

² XVII, pag. 11.

DOVIFAT noemt ook de werkwijze der „Zeitungswissenschaft:

„Wenn ihre wissenschaftlichen Methoden auch noch nicht klar zutage liegen, in gründlicher Arbeit wird es sehr bald möglich sein, sie zu finden. Das erste ist nicht die Methode, sondern die Erkenntnis, dass ein neues, grosses un unbekanntes Gebiet der wissenschaftlichen Forschung harrt.“¹ „Diese Methode wird nicht rein geisteswissenschaftlicher Natur sein. Dazu sind die volks- und privatwirtschaftlichen und selbst die technisch-naturwissenschaftlichen Kräfte im Organismus der Zeitung viel zu stark.“²

Deze laatste bewering klinkt wat vreemd; de bedoelde krachten hebben ook alle in het verleden der menschheid gewerkt, maar daarom blijft de methode der geschiedschrijving wel die der geesteswetenschappen.

Uitvoerig zet DOVIFAT uiteen, welk doel de „Zeitungswissenschaft“ heeft. Zij wil voor alles de wetenschap om haarszelfs wil dienen. Vervolgens wil zij allen, die aan de universiteit studeeren, in de gelegenheid stellen om de pers te leeren kennen; hierbij beperkt zij zich evenwel niet tot de universiteit, maar wil ook het groote publiek, den lezer dus, van dienst zijn met het resultaat harer onderzoekingen. Degenen, die aan het krantenbedrijf in eenigerlei functie verbonden zijn, kunnen hiervan in bijzondere mate voordeel trekken; voor den aanstaanden journalist kan de „Zeitungswissenschaft“ een vak zijn naast zijn gewone studie.³

Deze doelstelling is duidelijk en volledig. Van groot belang is, dat DOVIFAT nadrukkelijk vaststelt, dat de primaire taak ook van deze wetenschap is, het constateeren van feiten en het zoeken naar hun zakelijken samenhang en dat al het andere, dus ook de opleiding van journalisten, slechts bijkomstig is.⁴

¹ XVII, pag. 6.

² XVII, pag. 11.

³ XVII, pag. 11-13. Cf. h.l. pag. 133 en 134 van dit hoofdstuk.

⁴ Cf. ook XXV, GROTH, pag. 223, 224 en d'ESTER:

„Man darf in einem Punkte eine Uebereinstimmung wohl aller bisheute bestehenden deutschen Institute feststellen: das Ziel der Zeitungswissenschaft darf nicht die Züchtung von Journalisten sein, es soll vielmehr wegen der reinen Forschung eine allen Studierenden zugute kommende und oft

DOVIFAT betoogt voorts, dat ter handhaving van het openbaar belang in de pers tegenover het particulier belang een deskundige wetgeving noodig is.

„Das aber ist nur nach genauer Klärung all dieser sachlichen Zusammenhänge möglich. Für die rechtliche Gestaltung des neuen Presserechts sind somit eindeutige zeitungswissenschaftliche Erkenntnisse die Voraussetzung.“¹

In denzelfden geest als DOVIFAT hebben ook anderen zich uitgelaten nopens de „bijproducten“ der „Zeitungswissenschaft“. In aansluiting bij zijn opmerkingen vinden deze auteurs hier derhalve een plaats.

JAEGER is van meening, dat

„der Sinn der Zeitungswissenschaft ist: eine „Pädagogik des Journalismus“ zu sein, ihr Zweck, diese an die Journalisten, an jeden Staatsbürger zu vermitteln.“²

Volgens hem ontstaat uit de oplossing der „zeitungswissenschaftliche“ problemen

„neben einer Zeitungslehre für die Praxis eine Betriebslehre der Redaktion und des Verlages.“³

D'ESTER verlangt van de „Zeitungswissenschaft“ dat zij het publiek zal opvoeden tot critisch krantlezen⁴; EVERTH doet desgelijks.⁵ GROTH deelt mede, dat het Institut für Zeitungskunde van KARL BÜCHER te Leipzig tevens bedoelde aanstaande journalisten en andere studenten, toekomstige autoriteiten, van het wezen der pers op de hoogte te brengen.⁶

JÖHLINGER, man van de praktijk en wetenschappelijk werker,

notwendige Aufklärungsarbeit geleistet werden, indem Fragen aus dem weiten Gebiete des Pressewesens in Vorlesungen und Uebungen behandelt werden.“ (XXI, pag. 131).

¹ XVII, pag. 14.

² XXXVIII, pag. 64.

³ XXXVIII, pag. 65.

⁴ XXI, pag. 129.

⁵ XXII, pag. 8.

⁶ XXV, pag. 240.

die reeds in '19 college gaf over de pers aan de Berlijnsche universiteit, roerde eveneens deze aangelegenheid aan in zijn boek, „Zeitungswesen und Hochschulstudium”; dit bevat zijn program voor vier semesters, zooals hij het — waarschijnlijk beknopter — in zijn inaugureele rede ontwikkelde.

„Und schliesslich ist es unbedingt erforderlich, dass die jungen Akademiker aller Fakultäten in grossen Zügen vertraut gemacht werden mit dem Wesen der Presse.”¹

Misschien is dit wat veel geveegd, maar een dergelijke kennis-making zou de algemeene ontwikkeling der jonge academici zonder twijfel te stade komen. In het vervolg zal nog blijken, dat men tegenwoordig in Duitschland de genoemde „bijproducten” belangrijker acht dan de wetenschap.

ERICH EVERTH, die in Leipzig BÜCHER opvolgde, zeide in de rede, waarmee hij zijn ambt aanvaardde het volgende:

„Das Institut für Zeitungswissenschaft selber muss ein Seminar für wissenschaftliche Arbeit sein, nicht bloss eine Fachschule für angehende Journalisten.”²

Hij motiveert de „Zeitungskunde”, zooals hij voorloopig bescheidenheidshalve zijn studie bij voorkeur betitelt³, door te verwijzen naar de veelomvattende beteekenis van de moderne pers.

„Nun, die Weltpresse ist noch lange nicht so alt und durchaus profan, aber sie ist vielleicht nicht weniger mächtig und sicher wird sie nicht minder lange leben als die Kirche Roms. Denn es gibt fast kein bewohntes Land der Erde mehr, das keine Presse hat. Diese tatsächliche Verbreitung und unlösliche Verquickung mit dem modernen Leben macht es nötig, dass man sich auch wissenschaftlich um das Verständnis dieser Einrichtung bemüht. Nicht

¹ IXL, pag. 45.

² XXII, pag. 7.

³ Wat niet wegneemt, dat hij de toekomst optimistisch ziet:

„Wenn jedoch die Zeitungskunde eine Wissenschaft vielleicht noch nicht ist, muss und wird sie es nach meiner Ueberzeugung werden, und ich glaube, man darf hoffen, dass diese Entwicklung nicht mehr all zu lange Zeit brauchen wird.” (XXII, pag. 6).

die Verdienste, die sie sich erworben hat, begründen diesen Anspruch — das wäre eine einseitige Sentimentalisierung — aber auch nicht der Schaden, den sie angerichtet hat und den man für die Zukunft etwa glaubt durch Universitätsunterricht vorbeugen zu können, ein Glaube, den ich nur bedingt teile. Hier handelt es sich zunächst um etwas anderes: nämlich darum, Verständnis für diese, nun einmal unumgängliche Kulturform zu gewinnen, eine bessere Kenntnis von ihr, ihren Lebensbedingungen und ihren Lebensgesetzen, zu verbreiten in den Kreisen aller, die durch die Hochschule hindurchgehen und sich nachher in die verschiedensten Berufe verteilen, wo sie mehr oder weniger, innerlich oder äusserlich, mit der Presse zu tun bekommen. Wenn ein Teil von diesen allen, namentlich derer, die von Amtswegen, als Richter, Staatsanwälte, Verwaltungsbeamte, Lehrer, Pastoren, und auch Professoren über Vorgänge der Presse zu urteilen haben, dann in der Lage ist, ein sachgemässeres Urteil über die moderne Zeitung zu fällen, als es heute die Regel ist, so ist damit schon viel gewonnen.”¹

EVERTH heeft niet nagelaten de opmerkzaamheid te richten op de vele facetten der „Zeitungskunde” en daarmee tegelijkertijd onbedoeld haar gebrek aan innerlijke eenheid naar voren geschoven, althans in den vorm, dien hij en anderen met hem zich denken.

Neue Wissenschaften entstehen entweder, indem neue Stoffgebiete auftauchen oder neue Methoden auf schon bearbeitete Felder angewendet werden. Bei der Zeitungskunde liegt es so, dass ein besonderes Stoffgebiet da ist, dessen genaue Abgrenzbarkeit günstige Chancen für eine gründliche Behandlung bietet, dass sie aber keine Methode für sich allein hat, sondern dass eine ganze Reihe von Methoden verschiedener Wissenschaften nötig sind, um dieses Gebiet erschöpfend zu bearbeiten. So gibt es Geschichte der Presse, ein Presserecht, volkswirtschaftliche und statistische Untersuchungen des Zeitungswesens, man kann und muss aber den Komplex und Prozess, der die Presse heisst, auch mit psycho-

¹ XXII, pag. 4.

logischen Methoden behandeln, und zwar unter individual-, sozial- und völkerpsychologischen Gesichtspunkten. Ausserdem wird es eine Soziologie der Presse geben.”¹

EVERTH wil zeer terecht de pers bestudeeren in samenhang met andere verschijnselen; hij wil haar verklaren uit het volkskarakter, uit de geographische, oeconomische, politieke, maatschappelijke en andere verhoudingen en opvattingen, kortom uit het geheele openbare leven. Daarbij acht hij het juister voorloopig op een begrensde gebied nauwkeurigen arbeid te verrichten, dan vage algemeenheden te produceeren.² Deze laatste opinie is weliswaar op zichzelf onaanvechtbaar, maar is oorzaak van een ongewenschte beperking in het wetenschappelijk werk; men komt daarvan echter reeds terug. Aan het eind van dit hoofdstuk zal dit punt breder behandeld worden.

Merkwaardig is, dat DOVIFAT niet alleen de beroepseer bij de journalisten wil ontwikkelen, maar zelfs voornemens is hen in de ethiek te onderrichten:

„Eine besondere Vorlesung über die Berufsethik seines (i.e. des Journalisten) Standes, die es ebenso gibt, wie es eine Berufsethik des Arztes oder des Anwalts gibt, wird diese Seite der erzieherischen Ausbildung zu vollenden haben.”³

Er bestaat niet de minste reden om het bestaan van een journalistieke „beroepsethiek” te ontkennen — evenmin als van welk ander beroep ook — maar daaruit valt geenszins af te leiden, dat deze nu ook onderwezen moet worden. Aanstaande artsen en advocaten volgen geen colleges in de ethiek van hun beroep, hoe hoog ze haar ook mogen stellen. Dit is volkomen begrijpelijk, want een college kan niet meer doen dan kennis meedeelen; en het is nu eenmaal zoo met den mensch gesteld, dat hij niet steeds doet, wat

¹ XXII, pag. 6.

² XXII, pag. 10.

³ XVII, pag. 10; cf. GROTH:

„Einen wichtigen Platz darin (i.e. in den zeitungswissenschaftlichen Vorlesungen) muss auch die Ethik des Journalismus finden.”

(XXV, pag. 270, ook pag. 223).

hij doen moet, ook al kent hij zijn plicht nauwkeurig. De moraal wordt bepaald door de wereldbeschouwing; haar toepassing is afhankelijk van het karakter. Aanleeren door studie kan men, strikt genomen, noch het één noch het ander. Voorzoover de journalist niet uit de algemeene zedelijke regelen kan afleiden, wat hij in zijn beroep moet doen en nalaten, leert hij dat zonder bezwaar in de practijk.

EVERTH trekt eenige parallellen tusschen verschijnselen in de pers en in het maatschappelijk leven. Het lager geestelijk niveau der kranten stelt hij op één lijn met het terugdringen van den schouwburg door de bioscoop. De overal doordringende foto-pagina vergelijkt hij met den opbloeit der revue. De onevenredige groote plaats, die de sport ook in het degelijkste dagblad opeischt, komt zijns inziens overeen met de overmatige sportaanbidding in de samenleving, zoodat sommige beoordeelaars het nut der lichamelijke regeneratie overtroffen achten door het stijgende gevaar van een geestelijke degeneratie.¹ Bij dergelijke overpeinzingen over „Kulturdämmerung” wordt als regel vergeten, dat voor het eerst in de geschiedenis der menschheid het gemeen begeert deel te nemen aan het geheele maatschappelijke en cultureele² leven, en zelfs in de gesignaleerde gevallen den toon aangeeft. Dit proces is eerst sinds kort aangevangen en men kan onmogelijk eischen,

¹ XXII, pag. 12, 13.

² Het Rome van den Keizertijd vormt hierop slechts een schijnbare uitzondering. Weliswaar verkeerden alle Romeinsche burgers in een zekeren welstand, welke mogelijk was, doordat vele vreemde volken onderworpen en schatplichtig waren en tevens Rome in onbepaalde mate van slaven voorzagen, maar in wezen verschilde deze welvaart niet van die, welke moderne koloniale mogendheden genieten en vooral genoten hebben. Zij berustte niet op gelijkheid, op den arbeid van alle burgers, maar op de inspanning van velen, die een bovenlaag, gevormd door betrekkelijk weinigen, in stand hielden. Of de velen een ander werelddeel bewonen — in het koloniale geval — of in de onmiddellijke omgeving der weinigen gevestigd zijn — de arme pachters rond den rijken grootgrondbezitter — verandert aan de hoofdzaak niets. Daarbij komt dat de massale welvaart in Rome van te korten duur is geweest om een eigen cultuur voort te brengen waaraan de — Romeinsche — massa deel kon nemen. —

Ook de hooge beschaving der Grieksche stad-staatjes werd slechts door

dat reeds thans deze massa een hoog cultuurpeil heeft bereikt. Vroeger stond de overgrootste meerderheid des volks geheel buiten het niet-religieuze geestelijke leven, zelfs buiten het openbare leven, behalve in tijden van oorlog of binnenlandsche onlusten. Zij die cultureel meetelden, althans meededen, vormden een onbeteekenende minderheid. En onder hen bevonden zich natuurlijk nog vele meelopers, die volgens hun geestelijken stand niet thuis behoorden in de groep, waarin zij zich krachtens andere factoren een plaats hadden verworven. Deze lieden glijden af naar een lager niveau zoodra zij dat „met goed fatsoen” kunnen doen. Iemand, die zich vroeger bij de stukken van IBSEN heeft zitten verbijten van verveling, voelt het als een verlossing, wanneer hij den schouwburg kan verwisselen voor den bioscoop, waar iedereen zit te genieten van operette-films. De massa, het zij herhaald, begint evenals de eenling niet op het hoogste cultuurniveau, maar op het laagste. De arbeider, die vroeger werkte, at, sloep en zich 's Zaterdag bedronk, gaat nu naar den bioscoop, het voetbalveld en misschien al naar een enkel populair volksconcert. Maar juist omdat het hier een massaal verschijnsel betreft, dat bovendien verschillende „hoogeren” meesleept, krijgt men ten onrechte den indruk, dat het algemeene cultuurpeil daalt; het stijgt integendeel, zij het voorloopig nauwelijks merkbaar, omdat de ongetelde menigte in bescheiden mate begint deel te nemen aan het cultureele leven. Een opvoeding gedurende vele generaties zal uiteraard noodig zijn om de breede volkslagen toegankelijk te maken voor hoogere beschavingswaarden. De veelgesmade techniek heeft de eerste voorwaarde hiervoor vervuld door den mensch te bevrijden van de noodzaak om allen beschikbaren tijd en krachten te besteden voor de bevrediging van zijn eerste levensbehoefden. Maar vóór de mensch in staat zal zijn van deze weldaad ten volle te genieten, zal hij eerst moeten leeren door doeltreffende regeling van productie, distri-

enkelen gedragen, die ver boven de massa uitrezen, doch niet hun stempel op haar drukten. Eenheid van cultuur vindt men slechts bij de primitieven; deze vormen dus een uitzondering op de geponeerde stelling. Doch zij vallen buiten beschouwing wegens de geringe hoogte van hun cultuurpeil.

butie en arbeidsduur te voorkomen, dat de overvloed ontaardt in gebrek en leidt tot werkloosheid.

JAEGER huldigt veelszins dezelfde „zeitungswissenschaftliche” opvattingen als hier reeds zijn aangehaald.

„Wissenschaft ist Offenbarung, Selbstzweck. Das soll auch die Zeitungswissenschaft sein. Um der Erkenntnis willen muss sich die Wissenschaft dem Thema der Presse zuwenden. Das Objekt: die Presse als einer unserer wichtigsten und ausschlaggebendsten politischen, kulturellen, wirtschaftlichen, sozialen Faktoren rechtefertigt eine Zeitungswissenschaft vollkommen.”¹

Deze bestaat evenwel z.i. nog nauwelijks:

„Eine Zeitungswissenschaft gibt es bis jetzt (1926) noch nicht, sie ist höchstens gerade im Werden begriffen. Was uns im 17. Jahrhundert begegnete, war Zeitungskunde und zwar darstellende Zeitungskunde, Materialienkunde. In neuester Zeit hat die reine darstellende Zeitungskunde auch noch den weitesten Raum inne, wengleich zu ihr die vergleichende Zeitungskunde trat. So wurde der Weg beschritten, der zur Wissenschaft führt. Wissenschaft besteht in Forschung und Lehre. Sie ist im subjektiven Sinne Erforschung und Erkenntnis, im Objektiven Bearbeitung und Darstellung; Wissenschaft ist Systematisierung eines Erscheinungskomplexes. Soweit sind wir bei der Erscheinung der Presse noch nicht, wir wollen uns gerade ihrer systematisch bemächtigen, wir beginnen, nach der Problemstellung und Problemlösung zu suchen. Ziel und Weg liegen noch nicht eindeutig fest.”²

Enkele regels verder zegt JAEGER:

„Das Erkenntnisziel der Zeitungswissenschaft ist also „die Zeitung als Ausdrucksmittel des gesellschaftlichen Bewusstseins.”

In deze omschrijving komt vooral op den voorgrond één zijde van de wisselwerking tusschen pers en maatschappij. Dit ligt evenwel niet in JAEGERS bedoeling, naar het schijnt. Immers, hij vervolgt:

¹ XXXVIII, pag. 65.

² XXXVIII, pag. 65, 66.

„Unter dieser Zielsetzung gehören zu den Problemen der Zeitungswissenschaft:

Formen der Presse: Flugblatt, Zeitung, Zeitschrift, Jahrbuch, Kalender.

Träger der Presse: Verleger und Redakteur, ihre ethische und rechtliche Stellung, Anonymität.

Wesen der Presse: historische Entwicklung (Typen alter, gegenwärtiger, ausländischer Presseerscheinungen und ihr Einfluss), Wirtschaftsstruktur der Presse, die Presse als Mittel des Verkehrs.

Presse und öffentliche Meinung: die öffentliche Meinung als Objekt der Presse, Verflechtung der Presse in Interessen, öffentliche Meinung als solche.”¹

Dat de schrijver ook den invloed der pers en de openbare meening als pers-object in de „Zeitungswissenschaft” wil betrekken, bewijst dat hijzelf zich niet streng houdt aan bovengenoemde omschrijving. Hij meent op deze wijze te zullen komen tot de leer der mededeelingen.² Daarbij ziet hij klaarblijkelijk over het hoofd, dat mededeelingen ook op andere wijze dan door middel van de drukpers, waartoe hij zich met zooveel woorden beperkt, kunnen plaatshebben. Hier blijkt duidelijk, dat deze beperking, welke gesproken woord³, radio, film, lucht- en lichtreclame etc. uitsluit, door niets gerechtvaardigd wordt, hetgeen later nog nader gemotiveerd zal worden.

Wat de methoden der nieuwe wetenschap aangaat, merkt de schrijver op, dat deze aan andere wetenschappen ontleend moeten worden naar gelang van den aard van het object.

¹ XXXVIII, pag. 66.

² XXXVIII, pag. 68; „mededeeling” is niet geheel juist; „openbaarmaking” o.i.d. zou beter de bedoeling weergeven, daar deze wetenschap zich niet bezighoudt met de mededeeling van A aan B, maar alleen met de bekendmaking aan een aantal personen.

³ Volgens de Haagsche Post van 21-12-'35 wordt tegenwoordig in de Vereenigde Staten het gesproken woord stelselmatig aan de reclame dienstbaar gemaakt; speciale firma's belasten zich met de organisatie van „fluistercampagnes”, welke geruchten verspreiden in het voordeel van den opdrachtgever, of — bedenkelijker — tot nadeel zijner concurrenten.

„Ob sich aus dieser Mehrzahl von Methoden eine eigene Methode der publizistischen Wissenschaft entwickeln wird, vermag man jetzt noch nicht zu sagen, wohl möglich, dass die Arbeit mit den Jahren eine eigene Forschungsmethode bringt.“¹

Wat betreft de plaats in het universitaire gemeenebest, waar de „Zeitungswissenschaft“ thuisbehoort, acht JAEGER de situatie overeenkomend met die der geographie, n.l. een middenpositie tusschen natuur- en geesteswetenschappen, met het accent op de laatste.

Ook d'ESTER heeft zich uitgelaten over de positie dezer nieuwe tak van wetenschap:

„Die Zeitungswissenschaft ist ein Komplex von Einzelwissenschaften, ähnlich wie die Medizin, der auch mehrere selbständige Disziplinen den Unterbau liefern, so die Chemie und die Physik, die Botanik und die Anthropologie. Indem die Ergebnisse dieser Einzelwissenschaften auf den Menschen angewandt werden, sind sie eben Teilgebiete der Medizin. Die Grundlage der Zeitungswissenschaft ist das Wissen von den technischen Bedingungen, die erst die Zeitung möglich werden lassen: die Technik des Druckes und der Nachrichtenvermittlung.“²

Hiertegen valt wel iets in te brengen. De geneeskunde — dit woord opgevat als aanduiding voor het medisch onderwijs aan de universiteit, dus niet als uitoefening van het beroep van arts — is geen wetenschap, maar een leer, gegrondvest op de uitkomsten van verschillende medische deelwetenschappen (anatomie, histologie, physiologie etc., die zich inderdaad niet tot den mensch beperken) en andere verwante wetenschappen als botanie en chemie. Hoewel druktechniek en overbrenging van nieuwsberichten de materiele grondslagen van de courant vormen, zijn de geestelijke, gelegen in cultuurpeil en aard der samenleving, die beteekenis en kenmerken der openbare meening bepalen, oneindig belangrijker. Kennis daaromtrent behoort dus de basis der „Zeitungswissenschaft“ te zijn.

¹ XXXVIII, pag. 68.

² XXI, pag. 124.

De universitaire belangstelling voor de pers is in Nederland van zeer recenten datum. Weliswaar verschenen er in de vorige eeuw een aantal „dagbladbiographieën” van SAUTIJN KLUYT en schreef ook VAN DER MEULEN over De Courant, doch het Hooger Onderwijs stond hierbuiten.¹ Ook toen in Duitschland de pers algemeene erkenning vond als wetenschappelijk studieobject, kwam hierin geen verandering. Deze geringe activiteit van de officieele Nederlandsche wetenschap verklaart grootendeels het ontbreken van een Nederlandsche „zeitungswissenschaftliche” litteratuur. Afgescheiden van enkele boeken, die zonder wetenschappelijke pretentie, hoewel dikwijls op zeer verdienstelijke wijze, het leekenpubliek eenig inzicht willen verschaffen in de courant cum annexis, bestaan er feitelijk slechts eenige tijdschriftartikelen en de juridische dissertatie van SAMKALDEN: „Publieke meening, Pers en Staat”; dit werk besteedt uiteraard groote aandacht aan de staatsrechtelijke vraagstukken en ligt slechts ten deele op „zeitungswissenschaftlich” gebied.

Er is dan ook alle reden om in te stemmen met den wensch, dien VAN DER HOUT uitsprak aan het slot van de openbare les, waarmee hij eenige jaren geleden zijn ambt van privaat-docent in de publiciteitsleer aan de Utrechtsche universiteit aanvaardde:

„In de derde plaats is er een hoop, een verlangen n.l., dat de wetenschappelijke bestudeering van de vraagstukken waarvan wij er enkele aanstipten ook hier te lande ingang zal vinden. Reeds een halve eeuw lang hebben tal van Duitsche geleerden zich met deze materie beziggehouden: een omvangrijke litteratuur is alreeds verschenen; belangrijk materiaal uit historie en heden is bijeen-

¹ Verschillende proefschriften van BUYS, DE SITTER, WESTRA, VAN RIEMSDIJK, KREENEN, DE GIJSELAAR, COHEN e.a. zijn in vroeger en later tijd verschenen; zij behandelen juridische problemen als de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van den journalist, de vrijheid van drukpers en colportage of het auteursrecht der dagbladpers. Als onderzoekingsmateriaal hebben zij beteenis, vanwege de verwerkte gegevens, maar zij liggen zelve niet op het gebied der „Zeitungswissenschaft”. Dit geldt ook van enkele dissertaties uit de faculteit der Letteren als van Mej. VELTHUIS en VAN DER TUIN over THÉOPHILE GAUTIER en van ROCHE over de censuur tijdens de Fransche overheersching.

gebracht en het geeft nog in groote massa bouwstof voor hen, die hier een arbeidsveld voor wetenschappelijk onderzoek en studie willen zoeken.”¹

VAN DER HOUT is de schepper van de publiciteitsleer. Onder publiciteit verstaat hij

„de stelselmatige openbare berichtgeving door middel van de drukpers omtrent feiten en gebeurtenissen in het geestelijk en het maatschappelijk leven.”²

Hieruit blijkt, dat de schrijver aan het woord „publiciteit” een geheel eigen beteekenis toekent. Hierover later meer. Ook hier ziet men weer de reeds vroeger gesignaleerde beperking tot de voortbrengselen van de drukpers.

„De bestudeering van de publiciteit als geestelijk contact en als maatschappelijk verschijnsel en van de publiciteitskunde als product van den menschelijken geest, leidt tot de samenstelling van een publiciteitsleer, welke de vraagstukken onderzoekt en bestudeert, die op het gebied van publiciteit en publiciteitskunde rijzen. Deze vraagstukken zijn van velerlei aard en uiteenlopende beteekenis: historisch, sociologisch, psychologisch, praktisch en technisch.”³

VAN DER HOUT schijnt dus eveneens de technische problemen in zijn onderzoek te betrekken. Het wekt eenige verwondering, dat hij spreekt van „publiciteitsleer”, welke de vraagstukken onderzoekt en bestudeert. Immers, onder „leer” verstaat men gewoonlijk een samenstel van feiten en regelen, hetwelk verkregen is als resultaat van wetenschappelijk onderzoek en bestemd om voor didactische doeleinden te worden gebruikt; het vervolg van dit hoofdstuk komt op deze benamingsquaestie terug.⁴

Terecht wijst VAN DER HOUT erop, dat

„het vraagstuk der reclame ontegenzeggelijk een deel der pu-

¹ XXXV, pag. 15. Cf. van denzelfden schrijver een artikel in het Haagsch Maandblad, pag. 282, 283.

² XXXVI, pag. 270.

³ XXXV, pag. 5.

⁴ pag. 164 v.v.

bliciteitsleer (is), óók omdat de commercieele gestie van de organen der publiciteit een te belangrijke beteekenis heeft voor de publiciteit in het algemeen om deze te kunnen beschouwen als een vraagstuk van een andere orde en uit andere sfeer.”¹

Doch de reclame bedient zich niet slechts van de drukpers; welk steekhoudend argument bestaat er om de reclame als studieobject te splitsen volgens de gebruikte middelen?

„Het doel, de aangewende middelen en de personen die de middelen hanteeren vormen de drie groote gebieden waarop de Publiciteitsleer zich beweegt. Het doel, de publiciteit, dient gedefinieerd te worden in zijn wezen en karakter, in zijn begrenzing en zijn aanpassing. De kunde van het publiceeren wordt ontleed om bestudeering van de elementen waaruit ze is samengesteld, mogelijk te maken. De middelen kunnen met de algemeene benaming van „de pers” worden aangeduid. Zij zijn het nieuwsblad, dat dagelijks of minder vaak verschijnt, zoowel als de volledige groepen van vakbladen, vereenigingsorganen, ontspanningslectuur en de overige talloze variaties, die alle in meer of minder mate publiciteit geven op grooter of kleiner gebied. De figuur van hen die den publiciteitsdienst als levensberoep kiezen, dient nauwgezet te worden beschouwd en gedefinieerd; daarvan toch hangt het welslagen in de voornaamste plaats af.”²

Volgens deze richtlijnen heeft VAN DER HOUT dus zijn arbeid aan de Utrechtsche universiteit sinds ruim vier jaar verricht. Zijn mede-„Zeitungswissenschaftler” LIEVEGOED heeft enkele zijner deels afwijkende opvattingen neergelegd in de openbare les, waarmee hij in Leiden zijn colleges over het dagbladwezen aanving omstreeks den tijd van VAN DER HOUTS ambtsaanvaarding te Utrecht. LIEVEGOED legt, evenals VAN DER HOUT, den nadruk op den achterstand, die in Nederland bestaat op het terrein der „Zeitungswissenschaft”.³

„Men kan zelfs zeggen, dat van de beschaafde landen Nederland

¹ XXXVI, pag. 281.

² XXXVI, pag. 270, 271.

³ LI, pag. 4.

tot de zeer weinige behoort, waar zulk een contact (i.e. tusschen universiteit en dagbladwezen) tot dusver (1931) geen vasten vorm verkreeg." ¹

Hij geeft een uiteenzetting van de verschillende aspecten van de krant en noemt daarbij in de eerste plaats haar taak, bestaande uit in- en voorlichting omtrent het wereldgebeuren. Achtereenvolgens gaat hij na de beteekenis van de krant als volksopvoedster, tevens in veel gevallen eenig geestelijk voedsel van de massa, als verkeers- en verbindingsmiddel, als ordeningsmiddel van de openbare meening en ten slotte als contrôlemiddel voor het staatkundig en maatschappelijk leven. ²

Wanneer LIEVEGOED de evolutie van het dagbladwezen bespreekt, noemt hij radiokrانت, lichtkrانت, wandkrانت en filmkrانت. Naar aanleiding hiervan merkt hij op, dat het dagbladwezen volgens sommigen niet alleen mede weekbladen en andere periodieken omvat, maar ook niet aan papier en inkt gebonden is. Geheel duidelijk is niet, of hijzelf zijn „dagbladwetenschap” ook tot genoemde objecten wil uitbreiden. In dat geval zou men van een pars-pro-toto-benaming moeten spreken, die de bedoeling vrijwel verbergt. Hierover straks meer.

LIEVEGOED wil de uitkomsten der „Zeitungswissenschaft” dienstbaar maken in de eerste plaats aan de vorming der aanstaande journalisten, die een academische vooropleiding gekozen hebben, en in de tweede plaats aan de algemeene ontwikkeling van die studenten, die in hun later beroep met de pers in aanraking zullen komen. ³

Aan de universiteit van Amsterdam geeft privaat-docent Dr BASCHWITZ college over het dagbladwezen sinds Januari 1935. BASCHWITZ was gedurende enkele jaren hoofdredacteur van het tijdschrift „Zeitungsverlag” en wijdde zich in die periode uitsluitend aan de problemen der „Zeitungswissenschaft”. Zijns inziens behoort in deze wetenschap vooral eerder naar feiten dan naar

¹ LI, pag. 12.

² LI, pag. 5-9.

³ LI, pag. 11, 12; cf. h.l. pag. 139, 140 en 141.

theorieën gezocht te worden; er is immers nog zoo weinig bekend. Om deze praktische reden beperkt hij zijn studie ook tot het dagblad; hij heeft bijzondere aandacht aan de historische zijde.

Nog steeds is de Nederlandsche litteratuur op „zeitungswissenschaftlich” gebied niet zeer uitgebreid. Men kan daarvoor de academische docenten allermint aansprakelijk stellen. Zijzelf hebben weinig gelegenheid voor rustig onderzoek; hun eigenlijk arbeidsveld ligt elders. Zoolang de „Zeitungswissenschaft” niet een grotere plaats aan de universiteit heeft verkregen en ook examen-vak geworden is¹, kan van de studenten geen zoodanige belangstelling verwacht worden, dat zij zelfstandig wetenschappelijk werk ondernemen.² Dit geldt te meer, daar het in Nederland een hooge uitzondering is, dat een aanstaand journalist een universitaire vooropleiding kiest.

Niettemin beweegt zich de reeds genoemde dissertatie van SAMKALDEN, hoewel ressorteerend onder de juridische faculteit, ook op „zeitungswissenschaftlich” en deels op psychologisch terrein. SAMKALDENS promotie had evenwel reeds begin '32 plaats, zoodat hij niet als leerling van een der academische docenten voor „Zeitungswissenschaft” kan gelden. Ook deze auteur is zich, hoe zou het anders kunnen, van Nederlands achterstand bewust. Hij besluit de inleiding tot zijn proefschrift met deze woorden:

„Wat de dagbladkunde betreft, sinds enkele maanden object van academische belangstelling, aan haar ontbreken ongeveer alle fundamenteën: empirisch materiaal, bijeengebracht en geordend, vaktijdschriften, enz.”³

In België is als „zeitungswissenschaftliche” bijdrage verschenen de hier reeds aangehaalde dissertatie van VICTOR LEEMANS: „Pers

¹ Aan de Leidsche universiteit bestaat gelegenheid om in de dagbladwetenschap als bijvak examen af te leggen; hiervan is reeds eenige malen gebruik gemaakt.

² Des te verheugender is het, dat thans enkele Amsterdamsche doctorandi uit verschillende faculteiten met goedvinden van hun officieelen promotor een proefschrift voorbereiden op het gebied der „Zeitungswissenschaft” onder leiding van Dr BASCHWITZ.

³ LXVII, pag. XVI.

en Universiteit in Duitschland"; STEINMETZ wijdde een waardeerende bespreking aan dit boek in „Mensch en Maatschappij”.¹ LEEMANS behandelt aan de hand van een schat van litteratuur de ontwikkeling der pers, haar structuur, de berichtgeving, de wetenschappelijke studie der pers aan de universiteit, den invloed der „universitaires” op de pers en de gevolgen der samenwerking van „universitaires” en dagbladpers. Sommige gedeelten van zijn boek maken een wat al te statistischen indruk, maar daarnaast heeft hij zeer belangrijke gegevens verzameld; zoo is opgenomen een complete lijst van alle universitaire inrichtingen in Duitschland, die zich in eenig opzicht met de pers inlaten, hetzij als journalistenschool, dan wel ter beoefening van de dagbladwetenschap.

LEEMANS oefent rechtmatige critiek op de „journalistiek”², die nog maar nauwelijks wetenschap is; hij acht het niet in het belang van haar aanzien, dat DOVIFAT in zijn onderwijs de verantwoordelijkheid der pers wil betrekken en GROTH de ethiek der journalistiek op den voorgrond plaatst.³

Curiositeitshalve zij hier ook een Fransch schrijver aangehaald en wel STÉPHEN VALOT, bekend journalist. De inleiding tot het verzamelwerkje „Le Journalisme d’Aujourd’hui”⁴ wijdt hij aan een korte beschouwing van de „Zeitungswissenschaft” (dit woord gebruikt hij eveneens, afgewisseld met „Science du journalisme”). Hoewel hij sommige onnauwkeurigheden neerschrijft⁵, maakt hij ook juiste opmerkingen. Zoo zegt hij:

„Cet enseignement technique (i.e. de practische journalistenscholen, die hij sterk afkeurt), ces cours d’apprentissage, quelle qu’en puisse être la valeur n’ont rien de commun avec la science du journalisme, ni le but, ni l’esprit, ni les méthodes.”

¹ P, 10e jaargang, pag. 225, 226.

² Vlaamsch woord voor „Zeitungswissenschaft”.

³ IL, pag. 91-94.

⁴ LXXXII.

⁵ VALOT deelt mede, dat de oprichting van het Berlijnsche Institut für Zeitungswissenschaft, die in 1924 plaats vond, enkele maanden viel na de Presse-tentoonstelling te Keulen, welke hij in 1927, dus een jaar te vroeg plaatst. Ook waren er in 1931 reeds meer universiteiten, die zich met „Zeitungswissenschaft” ophielden, dan hij aangeeft.

Aangaande het Parijsche centrum voor „zeitungswissenschaftliche” studie, dat hij en enkele confrères bezig waren te stichten, merkt de schrijver op:

„Sa besogne sera double; d'une part, il doit constituer un organisme de documentation et de recherches beaucoup plus important que l'organisme d'enseignement, et qui, en bonne méthode aurait dû passer avant.”

Dit is niet gebeurd, daar het noodig bleek de paarden achter den wagen te spannen — dus direct lezingen te houden — teneinde de publieke belangstelling gaande te maken. Het op deze wijze ingeleide boek, dat de genoemde lezingen bevat, maakt een weinig belangrijken indruk.

*

*

*

Uit de vorengenoemde citaten blijkt, dat er een wetenschap ontstaan is, althans bezig is te ontstaan, die de courant in den ruimsten zin tot object heeft. De critische opmerkingen, die verspreid gemaakt zijn naar aanleiding dezer citaten, kunnen in hoofdzak worden samengevat door te constateeren, dat de krant met het krantenbedrijf is verwisseld en dat het object ten onrechte beperkt is tot de voortbrengselen van de drukpers.

Wat de verwisseling van krant en krantenbedrijf aangaat, is het voldoende te verwijzen naar pag. 136 en volgende van dit boek. Men kiest niet als onderzoeksobject de krant in haar sociale functie van opvoedster, nieuwsbrengrster en machtige factor bij de vorming der openbare meening, doch het krantenbedrijf, welks geestelijke, technische en oeconomische zijde gelijkwaardig worden geacht. Het is alsof er iemand naar voren zou treden met den wensch, dat er voortaan een orkestwetenschap zal bestaan, welke moet nagaan, hoe een concert tot stand komt, welke werken ten gehore worden gebracht en hoe deze gecomponeerd zijn, benevens den invloed van orkestmuziek op het publiek, maar bovendien de vervaardiging der muziekinstrumenten moet bestudeeren en de financiering van de orkestvereniging, daaronder begrepen de subsidies, die evenzeer — politiek — reclamemiddel zijn geworden als de

— sterk verminderde — dagbladadvertenties der neringdoenden; deze stichter der orkestwetenschap zou als bijkomende voordeelen kunnen noemen de belangwekkende colleges voor conservatorium-leerlingen en andere studenten en de opvoedende werking op de volksmuzikaliteit.

Het dagbladbedrijf is opgebouwd uit verschillende ongelijksoortige elementen; wil men één daarvan bestudeeren, dan kan men de andere niet geheel verwaarloozen, maar moet niettemin zijn aandacht concentreeren op de hoofdzaak, indien men althans binnen het kader van één wetenschap wil blijven. Elk wetenschappelijk onderzoek bestaat immers hierin, dat het een veelheid van afzonderlijke verschijnselen of ervaringen onder een bepaald gezichtspunt samenbrengt tot een geordende eenheid; als zoodanig is elke wetenschap een systeem van gelijksoortige kennisbestanddeelen en kennisinhouden. De ingenieur, die een studie maakt van rotatiepersen, mag niet geheel onkundig zijn van de eischen, waaraan een dergelijke machine terwille van den redactioneelen arbeid moet voldoen; anders zou hij misschien een veel verbeterde pers ontwerpen, die echter zes uur noodig zou hebben om een oplaat van 20.000 exemplaren te drukken. Ook moet hij eenigszins georiënteerd zijn aangaande de financiële draagkracht van een krantenonderneming om te voorkomen, dat de uitvoering van zijn project evenveel zou kosten als de bouw van een flink slagschip. Maar in het middelpunt van zijn aandacht zal toch de rotatiepers moeten staan en men zal van hem geen wetsontwerp tot breideling van persmisbruiken mogen verwachten.

Elke vergelijking gaat mank, en de hier aangevoerde maken op dezen regel geen uitzondering. Maar zij hebben misschien ertoe bijgedragen de onhoudbaarheid aan te toonen van een wetenschap, die het dagbladbedrijf in al zijn onderdeelen tot materie zou hebben.

Het tweede bezwaar luidde, dat de krant als object voor een wetenschap te beperkt is. De krant is in haar betrekking tot de menschelijke samenleving geen op zichzelf staand verschijnsel; dit uit een samenhangende groep van verschijnselen te lichten en tot

eenig object van een wetenschap uit te roepen is volstrekt willekeurig. Natuurlijk hebben velen dit ingezien, die daarom alle voortbrengselen van de drukpers in de „Zeitungswissenschaft” vereenigen. Doch waarom hierbij te blijven staan? D'ESTER citeert een uitspraak van PAUL LINDEMANN, welke luidt:

„Die öffentliche Meinungsbildung hat sich in verschiedenen Zeiten verschiedener Organe bedient. Auch heute steht in ihrem Dienst neben der Zeitung, wie von jeher das gesprochene Wort, daneben Schule, Kirche und manche andere Institution, aber in vorderster Linie steht die Presse.”¹

KRUMBACH, die als moderne Duitsche „Zeitungswissenschaftler” voornamelijk belangstelling aan den dag legt voor de propaganda, schrijft in het voorwoord van zijn „Grundlagen der Publizistik”:²

„Der Erfolg jeder Propaganda hängt von der Kenntnis und Beachtung jener Gesetzmässigkeiten ab, denen die primitivste Form der Mitteilung in gleicher Weise unterworfen ist, wie das vollkommenste Ergebnis der technischen Entwicklung, da sie dem zeitlos unveränderlichen Wesen der menschlichen Natur verhaftet sind.”

Elke vorm, waarin iets openbaar gemaakt wordt, is als zoodanig verwant met de andere. VAN DER HOUT rekent terecht de reclame tot zijn publiciteitsleer hoewel lang niet alle reclame gedrukt wordt.³ Ook wanneer men vasthoudt aan het begrip „courant”, moet men zijn bemoeienissen uitstrekken tot radio, film- en lichtkrant, zooals LIEVEGOED vermeldt.⁴ De practijk gaat hierin voor. BÖMER deelt mede, dat het Hugenbergconcern bezitter is van het nieuwsbureau Telegraphen-Union, een aantal dagbladen, het advertentiebureau Ala, de Ufa-filmfabriek en ruim honderd bio-

¹ XXI, pag. 127.

² XLVIII, Op pag. 41 poneert hij een stelling met dezelfde strekking:

„Was für die Zeitung gilt, ist für die anderen publizistischen Mittel von Gültigkeit, entsprechend der durch ihre Form bedingten Anwendung.”

³ Zie h.l. pag. 150 en 151.

⁴ Zie h.l. pag. 151 en 152.

scopen.¹ De Engelsche krantenmagnaat Lord BEAVERBROOK is tevens eigenaar van de Provincial Cinema Theatres Ltd. en belangrijk aandeelhouder in Pathé Frères Cinéma en First National.² Ook SIEGFRIED wijst er op, dat in de Vereenigde Staten tooneel, bioscoop en aanplakbiljet onder dezelfde leiding staan als de kranten.³ De regeeringen, die de openbare meening willen kneden, gebruiken niet slechts de gedrukte courant tot dat doel. In het voortreffelijke Duitsche tijdschrift „Zeitungswissenschaft” werd dienaangaande medegedeeld:

„Im neuen Unterstaatssekretariat der Presse in Rom ist nun auch die Ministerialdirektion eröffnet worden, die sich mit dem Film zu befassen hat. Es ist ein Probesaal für Filmvorführungen geschaffen worden. Die erste Schöpfung der neuen Organisation ist die sogenannte Revista Luce, d.h. eine gesprochene und illustrierte Zeitung, deren Zusammenstellung durch das Unterstaatssekretariat erfolgt und deren Vorführung überall obligatorisch ist.”⁴

SAMKALDEN verklaart zelfs het succes, dat de nationaal-socialistische partij in Duitschland behaalde, toen zij in September 1930 107 afgevaardigden naar den Rijksdag kon zenden, uit de afwezigheid van persorganen:

„De drie groote dagbladconcerns: ULLSTEIN, MOSSE en SCHERL, met hun tientallen organen en edities, konden de door hen voorgestane doelstellingen geen ingang doen vinden evenredig aan den omvang van de hun ten dienste staande apparatuur. Het is duidelijk, dat de voorstelling van een vernieuwd en versterkt cultuur-ideaal, in staat om den nood van groote hoeveelheden individuen te sublimeren, een mythisch „derde rijk”, zoo sterk was, dat de verschijnende dagbladen hierop geen invloed hadden. Ja, ik meen zelfs dat juist uit het ontbreken van een nationaal-socialistische pers deze uitslag voorkomt. Zoodanige pers had de voorstelling verconcretiseerd, geformuleerd: thans kon zij, fantastisch, vaag

¹ IX, pag. 18.

² IX, pag. 47.

³ LXXI, pag. 241.

⁴ X, pag. 571, 1-12-'34.

en affect verwekkend, als onbegrensd alternatief dienen naast de andere, meer begrensde, immers duidelijk geformuleerde en beter georganiseerde, partijdisciplines.”¹

KRUMBACH geeft blijk van een overeenkomstige opvatting, al gaat hij minder ver:

„Trotzdem die N.S.D.A.P. keine grosse Presse besass, mit der sie auch nur annähernd hätte in weitere Kreise dringen können, hat sich ihre Idee entgegen der sehr bedeutenden gegnerischen Presse durchgesetzt — und erst hernach begann der Aufstieg der parteieigenen Zeitungen.”²

De geweldige verschuivingen in de openbare meening, die HITLERS overwinning mogelijk maakten, zou derhalve de „Zeitungswissenschaft”, welke haar naam als een program opvatte, slechts zeer gedeeltelijk en dus onvoldoende onderzoeken.

DOVIFAT gaf in zijn inaugureele rede een voortreffelijke omschrijving van het gebied van een wetenschap, die wel deze ontwikkeling in Duitsland volledig zou kunnen bestudeeren. Hij wees deze ruime begrenzing echter van de hand, maar zou daarop later terugkomen.³

„Um so lauter erheben sich Stimmen — ich sage sofort, dass ich sie skeptisch anhöre —, die eine „Wissenschaft vom öffentlichen Leben” fordern, Sie haben ihr bereits einen Namen, den Namen „Publizistische Wissenschaft” gegeben. In diese „Wissenschaft” wollen sie das Erkennen und Erforschen aller Formen des öffentlichen Lebens und all seiner Beeinflussungsmöglichkeiten einbeziehen. Von der Rede auf dem Forum und in der Wahlversammlung über Kirche und Theater, Zeitung und Zeitschrift bis zur Massenwirkung von Film und Radio, dessen überstürzte Fortentwicklung durch die Lösung der technischen Probleme der Bildübertragung und des Fernsehens ohnedies bald zu umwälzenden Folgen führen wird.”

¹ LXVII, pag. 94.

² XLVIII, pag. 75.

³ XVIII, cf. h.l. pag. 171-174.

Dien kant moet het uit; op deze wijze vereenigt men alle verwante verschijnselen onder één wetenschap en krijgt, door rekening te houden met de eigenaardigheden van elk „openbaar-makingsmiddel”, een juist inzicht in den samenhang, die alle gezamenlijk verbindt. DOVIFAT gaat echter voort:

„Die „publizistische Wissenschaft” wäre somit eine Disziplin mit einem ins Unabsehbare sich dehnenden Stoffgebiet. Ich habe ihr gegenüber daher die Befürchtung, dass Sie wohl Erscheinungen beachten, dass sie aber wegen der Fülle, Vielfältigkeit und Eigenart des Stoffes nicht so bald letzte Ursachen blosslegen und nur sehr schwer Gesetzmäßigkeiten ermitteln wird. Ebensowenig wie sie den Radiowellen durch den Aether folgt, kann sie der geistigen Welle folgen, die eine gute Rede, ein Schlagwort, ein Spottlied, ein Radiovortrag, eine witzige Karikatur und das Lichtbild eines erschütternden Vorganges in der öffentlichen Meinung anschlägt. Mit den heutigen Mitteln der wissenschaftlichen Beobachtung kommt man dieser geistigen Bewegung nicht näher, geschweige denn, dass ein Kopf überhaupt diese Vielzahl von propagandistischen Kraftstrahlungen aufnehmen kann, die alle in ganz anderen Formen und durch gänzlich verschiedene Medien hindurch wirksam werden.”¹

STEINMETZ openbaart zich als verdediger van een geheel anderen veel juister standpunt:

„Ik moet hier even tusschen voegen, dat de grootte van een verschijnselengebied in het geheel niet verhindert, dat het tot voorwerp van een bijzondere wetenschap wordt. Dit hangt er alleen van af, of die verschijnselen onder elkaar enger dan met andere samenhangen, en of zij met de meeste vrucht in dien samenhang door gelijkgezinde onderzoekers van dezelfde opleiding en oefening en met dezelfde methoden en middelen in hoofdzaken kunnen onderzocht worden. Het is heelemaal niet noodig, zelfs zou het belachelijk en onzinnig zijn, te verwachten dat alle beoefenaars, ja één enkele ook maar van zoo'n geheele wetenschap op de hoogte zou wezen.”

¹ XVII, pag. 7, 8.

STEINMETZ behandelt dan uitvoerig de taalwetenschap en de geschiedenis als voorbeeld; en besluit:

„De eenheid in ieder dier vakken is even werkelijk als de noodzakelijkheid van arbeidsverdeeling.”¹

DOVIFAT meent door zelfbeperking het verst te zullen komen. Maar hierdoor beneemt hij zich moedwillig de mogelijkheid om een samenhang te onderkennen, die het inzicht in het bijzondere geval, b.v. de courant, verheldert. Dat de wetenschappelijke waarneming ten deze tekort zou schieten is onwaarschijnlijk; in ieder geval zou zij haar licht kunnen opsteken bij de praktijk: deze heeft b.v. reeds vele gegevens verzameld omtrent de werking van verschillende reclamevormen en radio-uitzendingen op het publiek.

Misverstand moet voorkomen worden bij de begrenzing van het gebied der „Zeitungswissenschaft”. Daarom verdient het aanbeveling nadrukkelijk vast te stellen, dat niet het krantenbedrijf, casu quo de filmfabriek of de reclameonderneming het onderzoeksobject vormen, maar de wisselwerking tusschen hun voortbrengselen en de maatschappij. Daarop komt het aan bij dit onderdeel der sociale wetenschappen. De vorm, waarin een „openbaarmaking” is gekleed, heeft groote beteekenis voor het karakter van den inhoud; ook verschillen de vormen onderling in aanzienlijke mate. Maar het wezen, de functie van allen is dezelfde: het openbaarmaken. Het is daarom niet gerechtvaardigd een of meer vormen buiten het onderzoeksgebied dezer wetenschap te sluiten. Ook de opzet van dengene, die openbaar maakt, heeft, hoe gewichtig op zichzelf ook, geen principieel belang. Er is geen reden om uitsluitend aandacht te geven aan die soorten van „openbaarmaking”, die een bepaald effect beoogen te bereiken. Er is geen reden van bestaan voor een „reclame-” of „propagandawetenschap” anders dan als practische toepassing, of desnoods als onderdeel van de algemeene „Zeitungswissenschaft”. Om den samenhang tusschen het openbaarmaken en de samenleving in zijn vollen omvang te doorgronden, is het noodzakelijk elke kunstmatige begren-

¹ LXXVI, pag. 18, 19. Aangaande de voorwaarden, die voor het ontstaan van een nieuwe wetenschap vervuld moeten zijn cf. l.c. pag. 2 en 3.

zing van het onderzoeksgebied, die steeds een verminking inhoudt, af te wijzen. De reactie van de samenleving die op elke publicatie in den ruimsten zin volgt — of uitblijft, wat voor de wetenschap even belangrijk is — moet worden nagegaan, ook in haar invloed op de organen van „openbaarmaking”; eveneens elke spontane actie uit de samenleving, die deze organen influenceert, opzettelijk of niet. Doch bij het verzamelen van deze feitelijke gegevens mag de wetenschap niet blijven staan; zij moet naar het „waarom” vragen, dus door vergelijking trachten te verklaren.

Het zal noodig zijn vast te stellen wat onder openbaar verstaan moet worden.¹ Men kan elke mededeeling, die voor ieder toegankelijk is, openbaar noemen; in elk geval zijn de voor allen toegankelijke boeken in een stadsleeszaal in een anderen zin openbaar dan de uitslag van een parlementsverkiezing. De „gehoorseinder” van een publicatie wordt door TÖNNIES goed geanalyseerd.² Hij maakt verschil tusschen „oeffentliche Meinung” en „Oeffentliche Meinung”. De eerste is een verzamelbegrip, dat heterogene bestanddeelen bevat, de tweede is eensgezind en doelbewust. D’ESTER vermeldt de „Wirkungskoeffizient” van een publicatie; deze benaming suggereert de mogelijkheid tot een exacte bepaling der uitwerking. TRAUB ontkent het openbare karakter van een wandkrant.³ Daartoe bestaat geen aanleiding, mits men het bedrijf, of dorp, waar de wandkrant dienst doet, als een geheel beschouwt, dat zijn eigen openbaarheid heeft. Maakt men daartegen bezwaar, dan is evenmin het plaatselijk advertentieblaadje, dat huis aan huis bezorgd wordt, openbaar. Men zal goed doen de beteekenis der openbaarheid niet te overschatten, maar aandacht te schenken aan de actualiteit, en wel de mate van actualiteit, den aard der actualiteit — het stroovuur van een voetbaluitslag tegenover de stage breede belangstelling voor de oeconomische depressie — en de begrenzing der actualiteit — een nieuwe methode om de beweging der gletschers te meten is actueel voor glaciologen, niet voor

¹ SAMKALDEN spreekt hierover in het eerste hoofdstuk van zijn boek LXVII.

² LXXIX, pag. 135, 136.

³ LXXX, pag. 18.

anderen. Een nadere beschouwing van de vraagstukken, die met openbaarheid en actualiteit benevens hun onderlinge verhouding, samenhangen, valt echter buiten het kader van dit werk.¹

De methode van de nieuwe wetenschap zal niet slechts die der vergelijking behoeven te zijn; in tegenstelling met b.v. de sociale geographie zal zij ook van het experiment gebruik kunnen maken, hoewel dat niet steeds mogelijk zal zijn. Met een radio-uitzending kan een onderzoeker experimenteren, met een krant niet zoo gemakkelijk, met een politieke toespraak in het geheel niet. De publicatie-organen vertoonen onderlinge verschillen en het ligt voor de hand, dat dienovereenkomstig specialiseering binnen het kader ook van deze wetenschap optreedt. Reeds uit organisatorisch oogpunt is dit gewenscht. Het resultaat van onderzoekingen op een der gebieden kan dienstbaar worden gemaakt bij nasporingen op de andere. In het bijzonder voor Nederland is dit stelsel aanbevelenswaardig. De achterstand is hier immers al zeer groot. Voorkomen moet worden, dat de wetenschappelijke situatie met betrekking tot film², radio etc. even somber wordt als zij nu al inzake de courant is. De Nederlandsche wetenschap kan zich niet langer de verwaarloozing van een zoo belangrijk arbeidsveld veroorloven. Thans is het oogenblik aangebroken, waarop niet langer gearzeld mag worden met de stelselmatige ontginning daarvan; een ieder kan zijn onderwerp kiezen in overeenstemming met persoonlijke aanleg en voorkeur. De sociale wetenschappen zullen in de eerste plaats voordeel trekken van de uitkomsten van dezen arbeid.

Doch niet alleen de wetenschap zal deze uitkomsten met vrucht

¹ Cf. KRUMBACH: „Der Film (auch der Spielfilm), die Karikatur, die Satire, der Witz, ja auch das Drama, der Roman gehören dann in den Bereich der Zeitungswissenschaft, wenn sie in ihren Inhalten aktuell sind, wenn sie organisch oder gemacht, auf die Zeitlage anwendbar, anwendungsbedürftig oder — notwendig sind . . . — Die Aktualität muss, wie gesagt, in einem bestimmten Verhältnis zur Publizität stehen.” XLVIII, pag. 220; men zie ook pag. 40-59, 124-128, 191-208.

² In het tijdschrift *Zeitungswissenschaft* van 1-3-'34 is opgenomen een lijst van ruim honderd proefschriften over de film, welke reeds verschenen of in bewerking zijn, pag. 133-136.

kunnen gebruiken. Ook de practijk des levens heeft daarbij belang. Steeds intensiever en op telkens grooter schaal wordt een beroep gedaan op de massa, zij het ter propageering van een ideaal, zij het ter verbreiding van politieke opvattingen of ter bevordering van den verkoop van industrie- en landbouwproducten. Kennis op wetenschappelijken grondslag is daarbij onontbeerlijk voor een doelmatige werkwijze.

Het reclamewezen zal meer stelselmatig te werk kunnen gaan, minder van persoonlijke intuïtie afhankelijk zijn en zijn campagnes doeltreffender kunnen opzetten, kortom van een individueele vaardigheid tot een geordende kunde zich ontwikkelen, indien de wetenschap den weg wijst. De geheele samenleving behoort waarde te hechten aan dezen tak van wetenschap, die omtrent het openbare leven zoo belangrijke gegevens verzamelen kan.

Est periculum in mora: de vrije meeningsuiting bestaat niet meer sinds de radio-censuur in werking is getreden; aan de persvrijheid wordt geknabbeld, filmkeuring, helaas niet naar aesthetische maatstaven, is iets vanzelfsprekends geworden, buitenlanders mogen niet spreken over onderwerpen, die de overheid politiek van aard acht. Indien ingegrepen moet worden ter wering van excessen, laat het dan niet op goed geluk geschieden maar op deskundige wijze met behulp van zorgvuldig verzameld en geschikt materiaal, waartoe wetenschappelijk geschoolde onderzoekers onmisbaar zijn, die de draagwijdte van ontworpen maatregelen kunnen overzien. Het gevaar is anders groot, dat ongemerkt de geestelijke en staatkundige vrijheid meer en meer wordt aangerand.

*

*

*

De wetenschap, die in het bovenstaande omschreven werd, is hier totnogtoe met den Duitschen naam „Zeitungswissenschaft” aangeduid. Vanzelfsprekend is een Nederlandsche benaming onmisbaar. VAN DER HOUT had tot taak een onbekend vak te voorzien van een naam, die een introductie moest zijn door een aanwijzing te geven aangaande den inhoud; daarom koos hij publiciteitsleer. Hij beschouwt de leer als het centrale punt, daar zij gebaseerd is op de onderzoekingen der wetenschap en uit de leer de kunde ont-

staat, welke in de praktijk wordt toegepast; met „leer” wordt op deze wijze een pars-pro-toto aangeduid: zij grijpt terug naar de wetenschappelijke bron en ziet vooruit naar de praktische toepassing. Daarbij komt dat de leer in engeren zin voorloopig de hoofdschotel van het onderwijs, waarvoor de naam in de eerste plaats bestemd was, moet vormen; dit moge te betreuren zijn, de omstandigheden zijn nu eenmaal niet anders. Waar in het algemeen en ook in dit boek het didactische element niet de eerste plaats bezet in de wetenschap, daar zou men van „publiciteitswetenschap” kunnen spreken. Maar dan moet nog bezwaar worden gemaakt tegen „publiciteit”. VAN DER HOUT verstaat daaronder berichtgeving¹, dus openbaarmaking. De gangbare Nederlandsche opvatting is evenwel, al houdt de praktijk zich niet steeds nauwkeurig aan deze onderscheiding, dat publiciteit openbaarheid beteekent, dus niet de handeling maar haar gevolg.² Men spreekt van „publiciteit aan iets geven” als aequivalent van „iets openbaar maken”. „Publiciteitsleer” beteekent dienovereenkomstig „leer der openbaarheid” en niet „wetenschap der openbaarmaking”.

LIEVEGOED heeft den Duitschen naam in het Nederlandsch vertaald en gebruikt het woord „dagbladwetenschap”. Eigenlijk is deze vertaling niet geheel nauwkeurig, want „Zeitung” is meer „courant” dan „dagblad”.³ Bovendien is men zich in Duitschland min of meer bewust van den oorsprong van het woord „Zeitung”, dat aanvankelijk gelijk was aan „Nachricht”⁴, (het Nederlandsche

¹ XXXVI, pag. 270.

² Cf. E: Publiciteit, openbaarheid, bekendheid; — aan iets geven, iets algemeen bekend maken. N: Publiciteit, openbaarheid, richtbaarheid, algemeene bekendheid. Q: Publiciteit, bekendheid, openbaarheid, richtbaarheid. A: Publiciteit, openbaarheid.

³ Cf. XXXVI, pag. 269.

⁴ Cf. BÜCHER: „Zeitung: Dasselbe bedeutet ursprünglich: was in der Zeit geschieht, ein Ereignis der Gegenwart, sodann eine Nachricht über ein solches Ereignis, eine Botschaft, einen Bericht, eine Neuigkeit.” (XI, pag. 237).

KRUMBACH: „... wie die erste Bezeugung des Wortes Zeitung 1321 am Niederrhein Nachricht bedeutet.” XLVIII, pag. 33; hij verwijst naar KELLEN, Zeitungswesen, München, z.j.).

TRAUB verklaart eveneens het woord „Zeitung” als eertijds synoniem met „Nachricht” (LXXX, pag. 31).

„tjding” dus), en hecht dan ook aan „Zeitungswissenschaft” ongeveer de beteekenis, die „tjdingswetenschap” in het Nederlandsch zou hebben. Niettemin zijn ook verschillende Duitsche auteurs verre van tevreden met den naam „Zeitungswissenschaft”. KRUMBACH schrijft:

„Die Frage nach dem Gegenstand und damit nach der Methode der „Zeitungswissenschaft” ist bis heute (1935) nicht eindeutig beantwortet. Auch steht noch keineswegs fest, ob allein der Name das besagt, was der neue wissenschaftliche Zweig recht eigentlich will.”¹

In een noot voegt hij hieraan toe:

„Ueber die Zweckmässigkeit des Namens „Zeitungswissenschaft” lässt sich streiten. Vollends nach einer Erkenntnis ihres Gegenstandes², wird seine Unzweckmässigkeit sehr klar. Es gehört jedoch nicht hierher, Vorschläge für eine neue Namengebung zu machen.”

Nu kan niet ontkend worden, dat voor een nieuwe tak van wetenschap de naam waarlijk niet de gewichtigste aangelegenheid vormt; zelfs gebiedsafgrenzing kan niet als zoodanig gelden, daar het er immers vooral op aan komt, dat er arbeid wordt verricht. Maar dat neemt niet weg, dat het aanbeveling verdient om bij een nieuw vak, dat in de universitaire republiek zijn volle burgerrecht nog moet verwerven, te voorkomen, dat een onjuiste naam reeds misverstand wekt bij de eerste kennismaking. Daarom wordt hier voorgeslagen den naam „publicistiek” te gebruiken. Geen Nederlandsch woordenboek vermeldt dit woord anders dan in zijn thans verouderde beteekenis van publicistica, leer van het staatsrecht, staatswetenschap.³ Het wordt dan ook niet gebruikt voorzoover nagegaan kon worden, met uitzondering van een passage in HUIZINGA's laatste boek; daarin heet het:

¹ XLVIII, pag. 210.

² De nieuwe Duitsche richting beperkt in den regel het object der „Zeitungswissenschaft” niet tot de voortbrengselen van de drukpers. Hierover nader aan het slot van dit hoofdstuk.

³ N.

„De hedendaagsche politieke publicistiek handelt in het groot in stokken om honden te slaan en kweekt zijn afnemers op tot deliriumlijders, die overal honden zien.”¹

Publicistiek is hier gevormd van publicist naar analogie van journalistiek-journalist. Publicist, een woord, dat nog wel in de taal leeft, is volgens verschillende woordenboeken de benaming voor een schrijver over openbare aangelegenheden en ook voor een dagbladschrijver.² HANS is daarentegen van meening, dat slechts hij publicist is, die van tijd tot tijd schrijft, in tegenstelling tot den journalist, die dagelijks schrijft en er zijn oeconomische hoofd-bezigheid van maakt.³

Hoe dit ook zij, de beteekenis van het woord „publicist” is niet beslissend voor die van „publicistiek”. Het Groot Nederlandsch Woordenboek heeft de afdeeling „Pu...” nog niet gepubliceerd. De redactrice, Dr J. H. VAN LESSEN, heeft verklaard dat er van taalkundig standpunt geen bezwaar bestaat, om aan „publicistiek” de beteekenis van „openbaarmakingswetenschap” toe te kennen, onverminderd het recht van HUIZINGA om de handeling, de bezigheid van het openbaarmaken ermede aan te duiden.⁴ Moge „publicistiek” wellicht als woord van vreemden oorsprong niet ideaal zijn, in de wetenschap telt dit bezwaar niet al te zeer; het heeft daarbij het voordeel, dat het denzelfden stam heeft als publiceeren, openbaarmaken en derhalve een juiste suggestie geeft. Een tamelijk wel afdoende rechtvaardiging vormt tenslotte de overweging, dat het niet mogelijk bleek een beter woord te vinden; de benaming die uit een oogpunt van duidelijkheid ideaal zou zijn, n.l. „openbaarmakingswetenschap”, is onaannemelijk door lengte en onwel-luidendheid. Een verder argument voor „publicistiek” in verband

¹ XXXVII, pag. 155.

² E, N, A, Q, C.

³ XXX.

⁴ Nadat schrijver dezes Mej. VAN LESSEN over deze naamsquaestie had geraadpleegd, was zij zoo vriendelijk hem naar aanleiding van HUIZINGA's zinsnede, in dezen geest te schrijven.

Een nadeel van „publicistiek” is ontegenzeggelijk, dat men den beoefenaar niet met „publicist” kan aanduiden zonder verwarring te stichten.

met het internationale karakter der wetenschap kan zijn, dat het ook gebruikt kan worden in het Fransch, Engelsch en Duitsch. „Publicistique” treft men in den grooten Larousse niet aan.¹ „Publicism” is in het Engelsch bruikbaar en onbekend.² Nog aannemelijker is de situatie in Duitschland. Omstreeks tien jaar geleden was daar de benaming „Publizistik” zeer gebruikelijk naast andere. Men kwam er echter op grond van puristische overwegingen op terug ten bate van „Zeitungswissenschaft”. In 1926 schreef JAEGER:

„Damit³ fragt es sich aber, ob man mit Fug und Recht bei der Bezeichnung: Zeitungswissenschaft bleiben kann. Sie umgrenzt das Blickfeld doch allzu positiv auf die Zeitung allein, während all die anderen Mittel, die auf die öffentliche Meinung wirken können, unberücksichtigt bleiben müssen. Auf der Suche nach einem Begriffe, der jegliche Möglichkeit der Mitteilung, der Meinungsbildung bzw. — Beeinflussung in sich schliesst, stösst man, als treffendsten, auf den Begriff: Publizistik, der jegliche Art der Veröffentlichung, Verkündigung, deckt. Für die Wissenschaft von den Formen, Trägern, dem Wesen und den Wirkungen der Mitteilungen sagt man also am besten hinfort: publizistische Wissenschaft. Man schliesst mit diesem Namen in nicht unglücklicher Weise an die alte Bezeichnung für die Wissenschaft des positiven Staats-, Staaten- und Völkerrechts an, die Disziplin, die sich im 18. Jahrhundert schon und fast allein des Zeitungswesens forschend und lehrend angenommen hatte.”⁴

¹ Wel „publicisme” science du publiciste = Celui qui est versé dans la connaissance du droit public, écrivain politique. O: Publiciste celui, celle qui écrit sur le droit public, la politique.

² H kent „publicism” noch „publicist”. D geeft slechts publicist = one who writes on or is skilled in public law, or on current political topics.

W idem.

³ i.e. in verband met de voorafgaande uitspraak:

„Das Erkenntnisziel rückt damit von der Zeitung als Ausdrucksmittel des gesellschaftlichen Bewusstseins zur Mitteilung als Ausdrucksmittel des Gesellschaftlichen Bewusstsein, weil wir erst in diesem Ziele die Möglichkeit haben, die Problemlösung einwandfrei durchzuführen.”

⁴ XXXVIII, pag. 67.

Ook d'ESTER gebruikt het woord in dezen zin.¹ Daarentegen definieerde BAUER in 1921:

„Unter Publizistik versteht man schriftstellerische (oder bildliche) Aeusserungen, die 1. offen oder verdeckt, eine bestimmt ausgesprochene Tendenz verfolgen und die 2. mit der Absicht gefertigt worden sind, auf das was man jeweils als Oeffentlichkeit anzusehen hat, zu wirken und Einfluss zu nehmen. Sie dient stets der „Agitation“, d.h. sie sucht die Geister in Bewegung zu setzen, sie in Bestimmte Bahnen zu lenken.”²

BAUER verstaat dus onder „Publizistik” de handeling van het publiceeren en wel met propagandistische bedoeling.

Naar aanstonds zal blijken, bestaat er heden ten dage een sterke neiging in Duitschland om het woord „Publizistik” op te vatten, in den zin, waarin „publicistiek” hierboven omschreven is. Doch met dien verstande, dat men de wetenschap zelve onder invloed van de gewijzigde staatkundige opvattingen, in het bijzonder in verband brengt met en in dienst stelt van de politieke propaganda, waardoor de naam ook die kleur krijgt. Dit wordt sterk geaccentueerd door TRAUB:

„Unter „Publizistik” begreift man öffentliche Kundgebungen mannigfacher Art, welche in der durch ein Staatsleben gebundenen Oeffentlichkeit für ein zu verwirklichendes Ziel werben wollen.”³

KRUMBACH daarentegen verstaat onder „Publizistik” niet de wetenschap maar de werkzaamheid van het publiceeren, ongeveer zooals BAUER, en spreekt dus van de „Wissenschaft der Publizistik.”⁴ de BROCKHAUS drukt zich vrij neutraal uit:

„Publizistik, Schrifttum, das zu Tagesfragen aller Art in Druckschriften, Zeitungen, Zeitschriften Stellung nimmt. Träger der Publizistik sind heute ferner die neu-zeitlichen Nachrichtenmittel: Film, Funk, Schallplatten. Der Begriff Publizistik liegt nicht fest

¹ XXI, o.a. pag. 125-132.

² II, pag. 288.

³ LXXX, pag. 1.

⁴ XLVIII, passim.

und lässt sich insbesondere gegenüber der Journalistik nicht scharf abgrenzen, ebensowenig wie der Begriff „Tagesfragen“ eindeutig bestimmbar und das Publikum, an das sich die Publizistik zum Zwecke einer öffentlichen Meinungsbildung wendet, begrifflich erfassbar ist.¹

Klaarblijkelijk wil de BROCKHAUS uitsluitend de handeling en in geen deele de wetenschap aanduiden.

Gelijk reeds werd opgemerkt staan tegenover de geciteerde auteurs verschillende andere, die evenals JAEGER de wetenschap met „Publizistik“ betitelen en nog aangehaald zullen worden. Uit dezen hoofde bestaat er dus geenerlei beletsel om in Nederland den naam publicistiek te gebruiken voor dat deel der sociale wetenschappen, dat tot object heeft de betrekkingen tusschen de menschelijke samenleving en elken vorm van openbaarmaking, zoodat niet slechts krant, tijdschrift, boek, vlugschrift, brochure, affiche en andere voortbrengselen van de drukpers tot haar domein behooren, maar evenzeer radio, film, gramfoon, politieke, godsdienstige en andersoortige redevoweringen, benevens het tooneel en zelfs de muziek.² Het behoeft na het voorafgaande geen betoog, dat niet deze verschijnselen zelve met hun kenmerkende eigenschappen het onderzoeksobject der publicistiek zijn, maar de wederkeerige betrekking waarin zij staan tot de menschelijke samenleving.³

*

*

*

Reeds eenige malen is in het voorbijgaan gewezen op de kentering, die zich na de nationaal-socialistische revolutie in de Deutsche

¹ B, deel 15.

² Cf. KRUMBACH: „Abgesehen von der Sprache bleibt die visuelle Aufnahme des Bildes, des Spieles, die Mimik und die akustische der Musik für die Publizistik von weittragender Bedeutung.“ XLVIII, pag. 62.

³ Cf. KRUMBACH, die voor de „Zeitungswissenschaft“ dezelfde begrenzing aanneemt, die hier voor de publicistiek is toegepast:

„Es dürfte aber klar sein, dass, beispielsweise herausgegriffen, die filmische Dramaturgie, die Dramaturgie des Hörspiels, die Filmmusik oder eine Reihe anderer Dinge ebensowenig in den Bereich der Zeitungswissenschaft gehören, wie die Berechnung von Wellenlängen, die technische Vervollkommung von Rotationsmaschinen oder Filmapparaturen.“ XLVIII, pag. 216.

„Zeitungswissenschaft”¹ voltrokken heeft. Deze heeft zoo veel-omvattende gevolgen, dat daardoor ten volle de hier doorgevoerde scheiding tusschen de periode voor en na '33 gerechtvaardigd wordt. De uitspraken, die kenmerkend zijn voor de nieuwe richting en hier geciteerd zullen worden, kunnen deze stelling bewijzen. Zij zijn voor een groot deel ontleend aan het zeer belangrijke en uitstekend geredigeerde tijdschrift „Zeitungswissenschaft”, dat fungeert als centraal orgaan voor alle instellingen, die zich met deze wetenschap bezighouden en dat als zoodanig representatief is voor de verschillende stroomingen. Het eerste nummer van den negenden jaargang (1934) biedt eenige principiële beschouwingen. Het opent met een artikel van een der beide redacteuren, Prof. Dr KARL D'ESTER, die in hoofdzaak zich ertoe bepaalt met aan te geven, waarom juist de „Zeitungswissenschaft” zoo goed past in het kader der nieuwe universiteit en eigenlijk reeds sinds lang voldoet aan de eischen, die de nieuwe staat aan de hoogeschool stelt. Bij het wetenschappelijk onderzoek behoort slechts naar de waarheid gezocht te worden, maar het arbeidsveld moet gekozen worden met het oog op nooden en behoeften van volk en staat.²

Vervolgens schrijft DOVIFAT over „Die Erweiterung der zeitungskundlichen zur allgemein-publizistischen Lehre und Forschung.”³ Met behulp van dit artikel kan getoond worden, welke veranderingen zijn opgetreden, vooral wanneer men het vergelijkt met de redevoering, die DOVIFAT acht jaar te voren bij zijn ambtsaanvaarding uitsprak en waaraan hier reeds een en ander werd ontleend.⁴

„Welches war die bisherige Arbeitsrichtung? Sie galt der Zeitung und nur ihr allein.”

Aldus begint de schrijver om even later op te merken:

„Wir erkannten, das plötzlich im öffentlichen Leben Konkurren-

¹ Dit woord wordt hier nog gebruikt, daar de „Zeitungswissenschaft” niet hetzelfde is als de publicistiek, al spreken sommigen van „Zeitungswissenschaft” terwijl zij „Publizistik” bedoelen naar zal blijken.

² X, pag. 2-12.

³ XVIII, pag. 12-20.

⁴ h.l. pag. 136 v.v.

ten der Zeitung alten Typs gross wurden und ihr mindestens in der Meinungsführung, aber auch im Nachrichtendienst mancherlei abrangen." ¹

Zoo erg plotseling waren deze concurrenten toch niet opgetreden; bovendien hebben sommige collegae van DOVIFAT reeds vele jaren zich voorstanders betoond van een arbeidsveld, dat meer dan de courant omvatte. DOVIFAT heeft zich thans bij hen gevoegd. De schrijver verkeert onder den indruk van de magistrale wijze, waarop de propaganda voor den nieuwen staat zich van allerlei middelen bedient en tot elken burger doordringt.

„Nie in der Geschichte sind sie (i.e. die publizistischen Führungsmittel) so total und in ihrer Auswirkung bis auf den letzten Volksgenossen angesetzt und durchgesetzt worden.“

Vanwege hun gemeenschappelijke taak, bestaande in het geven van leiding, brengt de Berlijnsche hoogleeraar hen met de courant in één wetenschap onder. Men zou kunnen meenen, betoogt hij voorts, dat tegenover het directer contact van radio, film, massameeting e.d. de krant op den achtergrond moet raken; dit is echter niet het geval, daar de regelmaat van verschijning en de leesgewoonte van het publiek haar grooten invloed blijven verschaffen.

„So sind denn die allgemeinen Gesetzmässigkeiten zu finden, die im Gebiete aller Führungsmittel öffentlicher Meinungs- und Willens-

¹ Voorzover hiermede op de radio bedoeld wordt, is de dreiging van dezen concurrent, althans in Duitschland, inmiddels bezworen.

„In der Pressebesprechung anlässlich der Konferenz der deutschen Intendanten in München hob Reichssenderleiter HADAMOVSKY nochmals mit aller Deutlichkeit die verschiedenartigen Aufgaben von Rundfunk und Zeitung hervor. Er sagte u.a.: „Der Rundfunk ist keine Zeitung und kein Nachrichteninstrument, sondern ein künstlerisches Instrument. Für ihn gelten also nicht die Gesetze der Zeitung, sondern die künstlerischer Institute.“ X, 1-11-'34, pag. 507.

In de Vereenigde Staten hebben de kranten strijd gevoerd met de radio-maatschappijen, teneinde te bereiken, dat slechts berichten, die reeds in de kranten waren gepubliceerd, per radio zouden worden uitgezonden. De kranten behaalden de overwinning, door eenigen tijd de radioprogramma's niet op te nemen.

bildung, d.h. in der ganzen allgemeinen Publizistik wirksam sind. Das ist eine neue Aufgabe."

Onder deze „Führungsmittel", die een plaats vinden „in die zur allgemeinen Publizistik geweitete Zeitungslehre", verstaat hij o.a. krant, tijdschrift, affiche, film, radio, massa-demonstatie en „politiek soldatendom", die weliswaar alle een afzonderlijk onderdeel der wetenschap vormen, maar tengevolge van „die innere Einheit aller publizistischen Führungsmittel" onder een gemeenschappelijke overkapping thuisbehooren. Deze nieuwe publicistiek is slechts in de tweede plaats zuivere wetenschap; vóór alles is zij, naar onomstootelijk blijkt, op de practijk gericht en wil onderwijs geven in de propagandatechniek teneinde het volk te helpen opvoeden.

„Zusammengefasst: Die Erlebnisse der letzten Jahre und die völlige Wandlung unseres öffentlichen Lebens in der neuen Staatsführung haben die Zeitungskunde herübergeführt aus der fachlichen Erforschung der Zeitung und ihrer öffentlichen Wirkung in die generelle Bearbeitung aller Formen öffentlicher Meinungs- und Willensbildung. Unbeschadet der wissenschaftlichen Einzelarbeit über jedes einzelne dieser Führungsmittel ist ihnen allen Ausgang und Zielpunkt gemeinsam. Er gipfelt in der grössten Aufgabe: herbei zu führen die innere Einheit der Nation; ein Ziel, dem wir alle in uneigennützigem Einsatz wissenschaftlicher Forschung, aber ebenso im Willen zu tätiger Mitarbeit und in innerer Leidenschaft verpflichtet sind."

Men is geneigd hieruit af te leiden, dat de wijziging van DOVIFATS standpunt niet zoo zeer veroorzaakt wordt door wetenschappelijke overwegingen nopens de verwantschap der verschillende vormen van openbaarmaken, als wel door het gezichtspunt der practijk, n.l. dat de verschillende „Führungsmittel" voor een gemeenschappelijk hoogst belangrijk doel worden gebruikt en derhalve ook gezamenlijk bestudeerd moeten worden terwille van de beste practische resultaten. Deze gedachtengang komt ook bij anderen tot uiting, zij het dan, dat er op het algemeene thema persoonlijke variaties worden gemaakt. De leidende gedachte is, dat ook de

wetenschap in haar verschillende domeinen dienstbaar behoort te zijn aan den nationalen opbouw; daarvoor moet al het andere wijken. De wetenschap is niet langer „Selbstzweck”. Desondanks verricht men belangrijk werk en slaagt er meermalen in de nieuwe oriëntering ook wetenschappelijk volkomen te rechtvaardigen, afgezien dus van de motiveering met de practische doelstelling, die door de politieke leer beheerscht wordt.

Prof. Dr HANS MÜNSTER, die ERICH EVERTH in Leipzig heeft opgevolgd, is tegenwoordig iemand van veel gezag, naar het schijnt. Hij heeft zijn inaugureele rede gedeeltelijk omgewerkt tot een artikel, getiteld: Die drei Aufgaben der deutschen Zeitungswissenschaft.¹ Deze zijn „die volkserzieherische Aufgabe, die Forschungsaufgabe, die Mitarbeit an der Schriftleitervorbereitung.” Deze volgorde spreekt voor zichzelf.

MÜNSTER verdeelt het gebied naar de menselijke zintuigen, die hij alle in zijn onderzoek betreft. Uit dien hoofde acht hij de zwijgende film, de televisie en de pijl met ingesneden teekens, bij sommige volken op lagen cultuurtrap in gebruik, onderling eng verwant. Als hoorbare vormen van openbaarmaking stelt hij op een lijn radio, gramfoon, trommeltaal der negers, signalen in het verkeer, in het leger en bij de brandweer, evenals fabrieks-sirenes. Teekens, die met behulp van reuk, smaak en tastzin kunnen worden waargenomen, komen meestal slechts voor in vereniging met andere.

Terecht wil MÜNSTER voorkomen, dat men de eenvoudige mededeeling van mensch tot mensch in deze wetenschap zou onderbrengen.

„Aus dem grossen Bereich der Mittel und Möglichkeiten sich von Mensch zu Mensch zu verständigen etwas mitzuteilen und zu beeinflussen, interessieren uns Zeitungswissenschaftler nur diejenigen Zeichen und Zeichenträger, die öffentlich wirksam sind oder in der Absicht öffentlicher Wirksamkeit gegeben werden.”

Of hij op deze wijze wel de kern van het probleem raakt is

¹ LX, pag. 241-249.

twijfelachtig. Als voorbeeld van wat hij onder openbaar verstaat, behandelt hij de fabriekssirene, die in den regel slechts aan de arbeiders een teeken geeft en dan niet openbaar is, op verkiezingsdagen echter de bevolking naar de stembus oproept en als zoodanig wel openbaar, dus onderzoeksobject is. Deze onderscheiding doet eenigszins kunstmatig aan; oorzaak daarvan is, dat MÜNSTER blijkbaar „openbaar” niet meent te mogen beperken tot een kleineren kring, in casu het fabriekspersoneel.¹

„Am treffendsten als Bezeichnung für alle diese öffentlichen Wirkungsmöglichkeiten und zugleich für die Tätigkeit derer, die sich ihrer bedienen scheint mir immer noch das Fremdwort Publizistik zu sein.”

Niettemin blijft hij „Zeitungswissenschaft” gebruiken, maar wijst op KAPP en JAEGER, die reeds sinds vele jaren deze ruime begrenzing van het onderzoeksterrein voorstonden. Ook SCHÖNE vermeldt hij in dit verband, die spreekt van de „Wissenschaft von den Kundgebungsträgern”, waarmee hij zoowel openbaarheid als actualiteit meent te hebben aangeduid.

Typeerend voor de huidige Duitsche mentaliteit is de volgende uitspraak:

„Einzig und allein die Wissenschaft hat im neuen Staat Berechtigung, die dem Staatsaufbau dient.”

Dit is scherp en ondubbelzinnig geformuleerd; men vraagt zich echter af, waarin de bestaansreden van de astronomie gelegen moet zijn, tenzij misschien in het ontwerpen van extra-mondiale kolonisatieplannen.

Aangaande de taak van de „Zeitungswissenschaft” jegens den aanstaanden journalist merkt MÜNSTER op, dat zij in staat is hem een algemeen overzicht te geven van zijn toekomstig arbeidsveld.

„Dass diese Zeitungswissenschaft nur im völkischen und sozialistischen Sinne gelehrt werden kan, versteht sich von selbst.”

Het zou z.i. ongerijmd zijn, dat de te vormen journalisten over-

¹ Ook KRUMBACH oefent hierop critiek, cf. XLVIII, pag. 220. Hij acht de actualiteit als kenmerk noodzakelijk om de openbaarheid te completeeren.

tuigde aanhangers van den nationaal-socialistischen opbouw moeten zijn en dit niet van hun docenten geëischt zou worden. Dit is het doctrinaire standpunt van elke orthodoxie, die blinde gehoorzaamheid stelt boven uit innerlijken strijd gegroeide zelfstandige overtuiging en dus iedere besmetting door aanraking met andersdenkenden tracht te voorkomen; een hervorming der leerstellingen van binnenuit door lieden, die het beginsel van harte zijn toegedaan, maar niettemin de zwakke steen kunnen onderscheiden, wordt op deze wijze zeer bemoeilijkt. De journalist moet volgens MÜNSTER beslist nationaal-socialist zijn; het „Schriftleitergesetz” gaat ten deze niet zoo ver; integendeel, § 20 van de verordening van 19-12-'33, waarmee deze wet in werking werd gesteld, bepaalt uitdrukkelijk:

„Verantwortungsbewusstsein gegenüber Staat und Volk und persönliche Lauterkeit sollen über die Eignung zum Schriftleiterberuf entscheiden. Niemand braucht die Anwendung der Vorschriften des Gesetzes oder dieser Verordnung zu fürchten, der bei der Ausübung des Schriftleiterberufes diese Voraussetzungen erfüllt. Eine darin einheitliche, sonst aber vielgestaltige deutsche Presse zu schaffen, ist der Wille des Schriftleitergesetzes.”

Deze rationeele opzet wordt tot een doode letter gemaakt, wanneer een leidende figuur als MÜNSTER schrijft:

„Der Deutsche Schriftleiter muss überzeugter National-sozialist sein.... Aber wer nicht ehrlich überzeugt ist von der Richtigkeit unseres neuen Staatsaufbau, der kann auch nicht andere davon überzeugen. Niemand wird gezwungen, Schriftleiter, Publizist oder Propagandist in diesem Staat zu sein. Wer sich diesen Berufen hingibt, der muss es ehrlichen Herzens tun. Sonst läuft er Gefahr, zum Saboteur zu werden, gewollt oder ungewollt.”

Het is in verband met MÜNSTER's uiteenzettingen merkwaardig, dat men zoozeer de publicistiek als een politieke wetenschap beschouwt, dat zij, voorzoover in de philosophische faculteit ondergebracht, thans wordt aangediend als „studium rerum publicarum.”¹

¹ LX, pag. 334.

Prof. D. HINDERER uit Berlijn heeft een beschouwing gewijd aan film en radio, die als wetenschappelijke objecten de publicistiek en de „Zeitungswissenschaft” voor nieuwe opgaven plaatsen.¹ Hij begint met te poneeren, dat het voor de instelling van een aparte wetenschappelijke afdeeling noodzakelijk is,

„dass auch ein in sich geschlossener Bereich existiert, der in einer Sondergesetzlichkeit gebunden ist.”

Hij vraagt zich nu af welk verband radio- en filmkunde hebben met publicistiek, „Zeitungswissenschaft” en theaterwetenschap. Men kan een bepaald gegeven vanuit verschillende gezichtspunten benaderen; zoo kunnen artistieke, oeconomische, technische, politieke en publicistische aspecten elk afzonderlijk behandeld worden. Bij het onderzoek

„muss von der Eigenart und von der Zweckbestimmtheit ausgegangen werden.”

Dan blijkt,

„dass man nicht einmal die Erkenntnisse der Zeitungswissenschaft ohne weiteres für die neuen Gebiete auswerten konnte.”

Op grond van deze feiten wenscht HINDERER „Zeitungskunde” en daarnaast film-, radio- en tijdschriftenkunde als gelijkwaardige bijzondere onderzoekingsgebieden naast elkander te plaatsen en te laten overkoepelen door de algemeene publicistiek. Dit lijkt inderdaad een redelijke en doeltreffende voorslag. = voorstel

Ook HINDERER dringt aan op een onderzoek, dat niet slechts tracht vast te stellen wat met de publicistische middelen gedaan wordt, maar ook wat gedaan kan en moet worden. De practische inslag komt hier weer te voorschijn, die de wetenschap ten volle in al haar mogelijkheden wil toepassen.

WALDKIRCH brengt nadrukkelijk de didactiek op den voorgrond, waar hij erop wijst, dat vooral thans de kranten een zoo belangrijke taak hebben, dat wel nauwkeurig de beste werkwijze der

¹ XXXI, pag. 20-23

bladen mag worden vastgesteld.¹ teneinde den journalisten de juiste opleiding hiervoor te geven.

„Es ist darum eine dringliche staatspolitische Aufgabe, die zentrale Funktion der Tagespublizistik in Bezug auf öffentliche Meinung und politische Willensbildung klarzustellen. Es gilt, in logischem Beweisverfahren die Gesteze der Beeinflussung und Formung der öffentlichen Meinung durch die Zeitung festzustellen und die Gesetzmässigkeiten des publizistischen Schaffens zu erforschen. Wenn wir die Reichweite dieser Frage nur kurz bedenken, so müssen wir die unbedingte Notwendigkeit einer zeitungswissenschaftlichen Forschung ohne weiteres erkennen.“

En tot slot:

„Es wird sich erweisen, das den bisherigen Ergebnissen der Zeitungsforschung für die progressive Entwicklung des deutschen Zeitungswesens entscheidende Bedeutung zukommt und dass die weitere wissenschaftliche Forschung die Voraussetzungen sichert für eine planmässige Intensivierung alles politisch-publizistischen Schaffens zur Begründung eines neuen Staats- und Volksbewusstseins im Sinne der Nation.“

Dit is ongeveer wat WALDKIRCH in zijn artikel in allerlei toonaarden herhaalt. Middelerwijl schenkt hij slechts aandacht aan de krant en meent, dat er weliswaar nog geen „Zeitungswissenschaft“ bestaat, maar dat men op den weg is erheen. Het is zeer de vraag, of hij daarbij een goede wegwijzer is.

Prof. Dr W. KAPP uit Freiburg draagt een artikel bij, dat opvalt door zijn nuchterheid.² KAPP gaat het ontstaan der „Zeitungswissenschaft“ na en wijst erop, dat deze voornamelijk na den oorlog is opgekomen uit het initiatief van vakvereëning en uit de pers of van den staat, die de pers in hooge eere hield, daar de gebeurtenissen gedurende den wereldoorlog hadden getoond, hoezeer het keizerrijk in juiste waardeering van de pers was tekort geschoten. Goeddeels ging de aandrang tot stichting van instituten voor

¹ LXXXV, pag. 29-31.

² XLIII, pag. 24-29.

„Zeitungswissenschaft” van deze beide instanties uit, niet van de universiteiten, waarbij een uitzondering gemaakt moet worden voor sommige hoogleeraren uit andere vakken, die zich eigener beweging met de pers als bijvak inlieten.

De schrijver beschouwt dan de „Zeitungswissenschaft” iets nader. Hij betwijfelt haar „Eigenständigkeit”, haar autonomie, daar zij slechts één voorwerp, de courant, heeft. De wetenschap schrijdt evenwel voort van het bijzondere naar het algemeene, anders zouden er zooveel wetenschappen als voorwerpen zijn. Hij haalt te verduidelijking TÖNNIES aan, die eens gezegd heeft¹, dat er geen eendenwetenschap bestaat, doch dat de ornithologie als onderdeel van de zoölogie zich met eenden bezighoudt. Voor de pogingen van PETERS en TRAUB om de courant bij de sociologie onder te brengen, heeft KAPP geen waardeering²; men zou dan bovendien van „publizistische Wissenschaft” moeten spreken. Maar daarbij was het gevaar groot, dat men aan het formeel zou blijven hangen, niet het leven zelf zou grijpen, waarvoor de „Zeitungswissenschaft” zich juist zoozeer interesseert, n.l. voor

„was aus dieser Aktualität, dem Zeitgeschehen durch die Zeitung wird, was sie aus dem Rhythmus der Zeit, den sie vermittelt, macht.”

Men kan niet zeggen, dat deze redeneering volstrekt klemmend is. Het is niet in te zien, waarom een publicistiek als deel der sociologie, of liever der sociale wetenschappen, formeel zou moeten blijven en niet het leven zelf, „den Rhythmus der Zeit” zou kunnen grijpen.

KAPP stelt dan de vraag, waarom men eigenlijk zoo groote beteekenis hecht aan de autonomie der „Zeitungswissenschaft”; deze studie blijve een wetenschappelijke provincie. In de wetenschap treedt steeds specialisatie op en de onderdeelen groeien naar de

¹ XLVIII, pag. 221 op den zevenden sociologendag, volgens de Verhandlungen, deel VII, pag. 72.

² Althans wat TRAUB betreft is dat geen wonder. Zijn boek (LXXX) is zeer duister in zijn terminologie en tracht de eenvoudigste dingen zoo ingewikkeld mogelijk voor te stellen.

beteekenis van het onderzoeksobject tot mindere of meerdere zelfstandigheid, al worden zij geen autonome wetenschappen; zoo is het gegaan met rassenonderzoek, vitaminewetenschap, wegenbouw, verkeer etc. Zoo gaat het ook met de „Zeitungswissenschaft“:

„Als Ertrag des der Einzelerscheinung Zeitung zugewandten Denkens ergibt sich ein solch umfangreiches Feld von Tatbeständen, gesichteten Erkenntnissen, dass sie schliesslich eine eigene Wissenschaftsprovins konstituieren. Freilich reicht dieses Wissen mit all den auf erkenntnismässige Durchdringung gerichteten Intentionen in fast alle wissenschaftlichen Disziplinen hinein gemäss der Mannigfaltigkeit und Vielseitigkeit des Zeitungsstoffes; es hat darin die Geschichte, die Volkswissenschaft, die Soziologie usw. Teil, aber das tut ihrer Würde, ihrer Ehre doch keinen Eintrag, so wenig wie es dem Ansehen der Geographie, der Wissenschaft vom Raum, abträglich ist, dass sie sich aufbaut aus Elementen der Geologie, der Anthropologie, der Soziologie, der Physik, der Volkswirtschaft, oder der Hygienewissenschaft, die mit Erkenntnissen, Methoden des Gesamtbereiches der medizinischen Wissenschaft arbeitet. Hier wie bei unserer Zeitungswissenschaft handelt es sich also um eine zusammengesetzte Wissenschaft, bei der das Denken und Forschen bald in dieser, bald in jener Richtung sich bewegt wie die jeweilige Wissenschaftssphäre, der das spezielle Objekt der Forschung angehört, es nahelegt.“

Tegenover den dikwijls wat opgeschroefden toon van vele vakgenooten doet deze bescheiden bezonnenheid aangenaam aan. Dat mag echter geen aanleiding zijn om over het hoofd te zien, dat KAPP in wezen niets uitzonderlijks beweert: vervangt men „Zeitungswissenschaft“ door „Zeitungskunde“ en denkt men zich eenige overeenkomstige artikelen gewijd aan film, radio etc., dan heeft men de courante indeeling in verschillende afdeelingen, die omspannen worden door de publicistiek. Alleen laat KAPP zich daarover, althans in dezen geest, niet uit.

Interessant is het hier reeds vaker aangehaalde boek van KRUMBACH, dat eenige maanden geleden verschenen is en derhalve met

de nieuwe wetenschappelijke oriëntteering, nauw samenhangend met de politieke gebeurtenissen, rekening heeft kunnen houden. Helaas vermeit KRUMBACH zich, evenals TRAUB, in allerlei duistere formuleeringen¹ en ingewikkelde constructies, die ten deele op filosofisch gebied overgrijpen, wat overigens bij een boek over „Grundfragen” niet geheel onbegrijpelijk is. Doch ook een wijsgeerige beschouwing kan duidelijk zijn; over het algemeen is duidelijkheid van uitdrukking een bewijs van beheersching der stof.

Het is niet doenlijk in dit bestek dit boek diepgaand te bespreken; wel is het verantwoord en gewenscht nog enkele passages te citeeren. Er moge aan herinnerd worden, dat KRUMBACH met het woord „Publizistik” het object der wetenschap, dus de handeling van het openbaar maken aanduidt, niet de wetenschap zelf, hoewel hij met den naam „Zeitungswissenschaft” niet tevreden is.²

„Gegenstand der „Zeitungswissenschaft” ist die Publizistik, als die Einheit einer organisch verbundenen Reihe von Faktoren, die nach Inhalt und Form (Mittel), nach Raum und Ergebnis ihrer Wirksamkeit, Triebkräfte des öffentlichen Lebens sind, und die in ihrer Gesamtheit durch das Spannungsverhältnis von Zeit und Leben für die Zielgestaltung in besonderer Weise bedeutsam, das heisst aktuell sind. Die Erkenntnis des Gegenstandes der „Zeitungswissenschaft” macht sogenannten Wissenschaften ein Ende, die als Zeitschriften-, als Film-, als Rundfunk- oder auch als Propaganda-Wissenschaft neben der Zeitungswissenschaft, aus oberflächlicher Auffassung des Gegenstandes, einem namhaften Soziologen Veranlassung gaben, vergleichsweise von einer Hühner- oder Enten-Wissenschaft in der Zoologie zu sprechen.”³

Men ziet het, KRUMBACH houdt vast aan den naam „Zeitungswissenschaft” en geeft dien aan de wetenschap, die het terrein der

¹ Een enkel voorbeeld: „Die Qualität der Inhalte ist aber naher gekennzeichnet von der Art der Aktualität, der Aktualität nach Inhalt und Form, und nach Inhalt und Form der Aktualität.” XLVIII, pag. 218.

² Cf. h.l. pag. 166.

³ XLVIII, pag. 221; cf. h.l. pag. 179.

publicistiek bestrijkt. Polemieek dreigt in een geval als het bovenstaande te ontaarden in haarklooverijen.

KRUMBACH constateert:

„Wissenschaft, Lehre und Studium fallen bei der „Zeitungswissenschaft“ ebenso in eine natürliche Teilung, wie bei anderen Wissenschaften“¹.

Hij zegt aangaande de methode:

„Die Methoden zur wissenschaftlichen Erfassung dieses Gegenstandes werden bestimmt von der Vielzahl der Gebiete, die der Gegenstand berührt. Sie werden sehr mannigfach sein, weil es sich um die Erforschung einer Tatsache handelt, die alle Lebensgebiete mehr oder weniger stark tangiert. Wie denn die Ergebnisse der Forschung Stoff zu einer Lehre geben, die notwendig ist für alle, die irgendwie berufen sind zu führen, sei dies im Volk selbst, in seinen einzelnen Gliedern und Kreisen, sei dies an der Spitze eines Volkes und im Verkehr der Völker untereinander.“

Tot zoover KRUMBACH.

HANS TRAUB, de „Randgebiete“-medewerker van „Zeitungswissenschaft“, heeft in dit tijdschrift een artikel gepubliceerd, dat tot titel draagt: „Film und Rundfunk in der Zeitungswissenschaft.“²

Hij geeft deze definitie:

„Aufgabe (der Zeitungswissenschaft) ist die Erforschung und Lehre verschiedener Formen öffentlicher Ansprache in Staat und Volk.“

Hij scheidt deze in middellijke en onmiddellijke; overigens noemt hij de publicistiek „Zeitungswissenschaft“ en zegt:

„Es handelt sich um einem pars-pro-toto-Begriff. „Zeitung“ als eines der ältesten publizistischen Führungsmittel wird für „Publizistik“ als Summe dieser Mittel eingesetzt.“

Tenslotte meent hij:

„So werden Zeitungskunde, Zeitschriftenkunde, Flugblattkunde,

¹ XLVIII, pag. 222.

² LXXXI, pag. 152-159.

Filmkunde, Rundfunkkunde usf. in unserer Disziplin zur Erkenntnis publizistischen Handelns führen."

TRAUB wenscht een algemeene propaedeuse voor alle studenten over courant, film en radio. Hij verklaart zich, in tegenstelling tot KAPPS bewering, afkeerig van de sociologische beschouwingwijze:

„Es kommt nicht so stark auf das Formal-Soziologische wie auf das methodisch-politische Element „zeitungswissenschaftlichen Denkens" an, auf das aktivistische Erfassen der uns umgebenden publizistischen Erscheinungen unter einem sie erschöpfenden Gesichtspunkt. Deshalb führt auch das rein psychologische Denken nicht zum Ziel. Allerdings bietet uns die Psychologie eine wesentliche Hilfe."

Hij ontwikkelt dan zijn rijkelijk gecompliceerd systeem, reeds bekend uit zijn boek en besluit met enkele graphische voorstellingen betreffende hoogeschoolarbeid, vakschoolarbeid en arbeid ter algemeene ontwikkeling, welke verricht moet worden aan een onderwijs- en onderzoekingsinstituut voor „Zeitungswissenschaft". De laatste afdeling is bestemd om een sfeer van vertrouwen te scheppen tusschen het volk en den arbeid van allen, die in eenigerlei opzicht werkzaam zijn op het gebied der publiciteit; als toehoorders stelt hij zich voor:

„alle verantwortlichen pädagogischen Gruppen, Beamte, und die politische Volksgemeinschaft als Empfänger (Publikum) des publizistischen Einflusses."

Waar het te dezer plaatse hoofdzakelijk om de grondbeginselen gaat, daar bestaat er geen aanleiding om nader op dit weloverwogen ontwerp in te gaan.

Dr WALTER SCHÖNE heeft zich beziggehouden met de „Zeitungswissenschaftliche Grundbegriffe."¹ Hij is ingenomen met de idee van het studium rerum publicarum, welke aansluit bij de opvatting der achttiende eeuw, en ook later overheerscht in geschriften over dagbladen en tijdschriften. Hij brengt in herinnering, dat niet alleen film en radio, doch ook redevoering en tooneel in de pu-

¹ LXVIII, pag. 473-483.

blicistiek moeten worden opgenomen. SCHÖNE is in tegenstelling met TRAUB, dien hij scherp aanvalt, van meening, dat deze „nieuwe gebieden” ontgonnen moeten worden vanuit de eigenlijke „Zeitungswissenschaft”, die immers al een eindweegs gevorderd is en niet verdrongen mag worden. Bij een dergelijke methode dreigen echter gevaren; ook SCHÖNE zal toch beseffen, dat men b.v. de radio niet aan couranten-normen kan afmeten, zonder tot onjuiste conclusies te geraken.

*

*

*

Ten slotte is het van belang erop te wijzen, dat het niet in de bedoeling lag om in het bovenstaande een critisch litteratuur-overzicht te geven van de tegenwoordige Deutsche opvattingen inzake de publicistiek cum annexis. Een dergelijk overzicht zou te veel plaatsruimte in beslag nemen; bij de critische bespreking zou men steeds weer stuiten op de levensbeschouwing, die thans in Deutschland ook de wetenschap domineert en niet in de eerste plaats vraagt naar weten terwille van het weten, maar resultaten verlangt, die gebruikt kunnen worden bij den opbouw van den staat en de versterking der nationale eenheid. Het standpunt, dat door den schrijver van dit boek wordt ingenomen, is uitvoerig uiteengezet en gemotiveerd. Deze grepen uit de nieuwste litteratuur dienen slechts om een indruk te geven van de onderling veelzins verschillende zienswijzen in het land, dat onbestreden den toon aangeeft op dit wetenschappelijk terrein, waarop het reeds zooveel heeft tot stand gebracht. Als samenvatting zou een citaat ontleend aan HERMANN MEYER kunnen dienen:

„Die Praxis zeigt aber, dass die Mehrzahl der Zeitungswissenschaftler im Begriff ist, sich der Publizistik zuzuwenden, auch wenn vorerst — nur natürlich — das primär zeitungswissenschaftliche überwiegt.”¹

Men moet echter nooit vergeten, dat „standpunten”, „zienswijzen” en „principieele beschouwingen” tenslotte niet zoo belangrijk zijn; dergelijke uiteenzettingen kunnen eenig nut hebben door een on-

¹ LVII, pag. 205, noot.

juisten indruk bij de buitenwereld te voorkomen, als naamkaartje dus. Maar niemand denkt eraan een mensch slechts op grond van zijn kaartje te beoordeelen. Men leert hem persoonlijk kennen en vormt zich eerst dan een opinie. Zoo moet ook de wetenschappelijke arbeid, die verricht is en zal worden, uitmaken, welke betekenis aan de publicistiek toekomt. Het doel van dit hoofdstuk is slechts een naamkaartje van stevig papier, met duidelijke letter bedrukt, te verschaffen.

VI

DE OPLEIDING VAN DEN JOURNALIST

In de middeleeuwen hadden de gilden het leerlingwezen nauwkeurig georganiseerd en gereguleerd, enerzijds om overvulling van het handwerk te voorkomen, anderzijds ook om den goeden naam van het ambacht niet in discredit te brengen ten gevolge van de uitoefening door onbekwamen.

Heden ten dage heeft de staat talrijke voorzorgsmaatregelen genomen, welke waarborgen, dat geneeskunde en advocatuur niet in handen van beunhazen vallen. Ook de dierenarts is verplicht een welomschreven studie te volbrengen, alvorens hij de bevoegdheid tot uitoefening van dit beroep verkrijgt.¹ Van onderwijzers en leeraren geldt natuurlijk hetzelfde.

De journalistiek is in de meeste landen een vrij beroep waarvoor ook geen examen wordt vereischt; ieder, die dat wenscht, ook iedere mislukkeling, kan „het in de journalistiek probeeren” en zich journalist noemen. De gemeenschap eischt niet van den journalist, dat hij zijn competentie aantoot, voor zij hem toestaat het beroep zijner keuze uit te oefenen. De journalisten zelve hebben niet het voorbeeld der oude gilden gevolgd, evenmin de dagbladondernemingen.

Het is overbodig er nogmaals op te wijzen welke een enormen invloed journalisten kunnen uitoefenen, hoe groot de opvoedkundige beteekenis van hun werk kan zijn. Uit dezen hoofde zou men althans mogen verwachten, dat allerwege aan aspirant-journalisten de gelegenheid wordt geboden zich zoo goed mogelijk voor te bereiden voor de verantwoordelijke taak, die zij op zich willen nemen.

Hoe zijn de feiten?

¹ Cf. de uitspraak van NIKOLAUS VON SZEMERE, aangehaald bij XXXVIII, pag. 54.

Nu uiteengezet is welke betrekkingen er tusschen de Duitse „Zeitungswissenschaft” en de opleiding van den journalist bestaan, nu eveneens is aangegeven, dat deze betrekkingen niets uitstaande hebben met het wetenschappelijke doel der publicistiek, waarvan de journalistenopleiding slechts een der „bijproducten” vormt, is het hier de plaats om nader te onderzoeken, waaruit deze opleiding in verschillende landen eigenlijk bestaat en bestond. Wordt zij aan het toeval overgelaten en aan de modelleerende werking der practijk of is er sprake van een stelselmatige scholing en zoo ja, waarin bestaat deze?

Het is verre van gemakkelijk, naar reeds werd opgemerkt, om zich op dit gebied te oriënteren, daar de bestaande litteratuur schaarsch is en bovendien in de openbare bibliotheken hier te lande goeddeels niet aanwezig. Een algemeen overzicht, zoowel van Duitschland als van andere landen, geven GROTH¹, JAEGER² en WEILL³. De eerste heeft in zijn vierdeelig werk „Die Zeitung” een overweldigende hoeveelheid materiaal samengebracht, waarvoor ieder, die dit onderwerp bestudeert, hem dank verschuldigd is.

Ook verschillende andere schrijvers vermelden een en ander betreffende de opleiding, meestal zeer onvolledig, soms bovendien onjuist. In het bijzonder ontbreken veelal de cijfers, welke betrekking hebben op het percentage der journalisten, die een speciale opleiding hebben genoten, evenals op hun belooning en hun werkgelegenheid (en werkloosheid) in vergelijking met degenen, die in de practijk werden opgeleid.

Wanneer deze gegevens een enkele maal beschikbaar waren, zijn zij in het overzicht opgenomen.

* * *

* Wanneer nu in de eerste plaats zal worden nagegaan, hoe de journalistenopleiding in Duitschland geregeld is, moet men in het oog houden, dat deze gegevens tot op zekere hoogte slechts historische waarde hebben, omdat sinds de nieuwe perswetgeving de

¹ XXV, pag. 226-267.

² XXXVIII, pag. 19-36.

³ LXXXVI, pag. 367 v.v.

journalistiek daar niet langer een vrij beroep is en de staatsinvloed er naar streeft van den journalist een officeelen propagandist te maken.¹ Deze tendentie, ook in andere dictatoriaal geregeerde landen merkbaar, blijkt o.a. in een reorganisatie der opleiding. Zij is in vollen gang; bekende figuren uit de wereld der docenten moeten wijken. Zoolang dit proces voortgaat, is het niet mogelijk een overzicht van den nieuwen toestand te verkrijgen. Deze zal dus slechts aan de hand der wetsbepalingen en officieele richtlijnen beschouwd kunnen worden.

Volgens WALTHER H. JENTSCH hadden in 1928 van 3200 redacteuren 2016, dus 63 %, een academische opleiding genoten (ook afgestudeerd?), 832 hadden de middelbare school bezocht en 352 slechts de lagere.² Uit enquêtes, die evenwel volstrekt niet op volledigheid aanspraak kunnen maken, blijkt dat academici onder overigens gelijke omstandigheden de voorkeur hebben³; de bovenstaande cijfers wijzen daar ook reeds op.

Er kan dus niet aan getwijfeld worden, dat in Duitschland de universiteit een belangrijke plaats inneemt bij de opleiding der journalisten. Hierbij vallen twee richtingen te onderscheiden. De eene wil den aanstaanden journalist laten studeeren in een aantal vakken, die gekozen worden al naar de richting, waarin hij zich na zijn studie wensch te specialiseeren. De andere acht het object van de studie slechts van ondergeschikt belang, maar hecht groote beteekenis aan de universitaire studie als zoodanig terwille van de geestelijke en zedelijke (volharding!) vorming en tevens, omdat de journalist dan op één gebied geheel thuis is. Beide richtingen stemmen hierin overeen, dat zij van den student verlangen, dat

¹ Cf. § 1 van het Schriftleitergesetz van 4 October 1933:

„Die im Hauptberuf oder auf Grund der Bestellung zum Hauptschriftleiter ausgeübte Mitwirkung an der Gestaltung des geistigen Inhaltes der im Reichsgebiet herausgegebenen Zeitungen und politischen Zeitschriften durch Wort, Nachrichten oder Bild ist eine in ihren beruflichen Pflichten und Rechten vom Staat durch dieses Gesetz geregelte öffentliche Aufgabe. Ihre Träger heissen Schriftleiter. Niemand darf sich Schriftleiter nennen, der nicht nach diesem Gesetz dazu befugt ist.”

² Aangehaald door XXV, pag. 279.

³ XXV, pag. 280.

hij groote aandacht wijdt aan de „Zeitungswissenschaft”, zoowel door studie als door seminaarwerk en dat hij ook door volontair-arbeid, b.v. gedurende de vacaties, zich practisch bekwaamt. Deze aanvullende opleiding, die dus in het bijzonder met den toekomstigen werkkring rekening houdt, kan plaats hebben gedurende of na de meer algemeene studie.

GROTH wenscht, dat zijn toekomstige collega één vak als geheel bestudeert en op andere gebieden zich nog eenigszins oriënteert. Daarbij eischt hij overvloedige practische werkzaamheid om onaangename ervaringen in de uitoefening van het beroep te voorkomen. Het is de vraag of dit mogelijk en gewenscht is. Hij zelf erkent, dat velen uit vrees voor „Journalistenzüchtereij” de waarde van practische oefeningen (dus seminaarwerk, niet volontairschap) hebben ontkend en wel onder den invloed van de stelling van den „geboren” journalist.¹ Ook op andere gronden heeft deze ontkenning reden van bestaan, naar zal blijken.

DOVIFAT, de bekende Berlijnsche hoogleeraar in de „Zeitungswissenschaft”, is het met GROTH eens voor wat de theoretische zijde van de opleiding betreft.² Hij bestrijdt de opvatting als zou het voornaamste doel van de „Zeitungswissenschaft” bestaan in de opleiding van journalisten. De journalist moet evenwel beschikken over veel kennis en een rijke ervaring; hij behoort in eenig speciaal vak gestudeerd te hebben, daarnaast de „Zeitungswissenschaft” te hebben beoefend en tenslotte over een ruime algemeene ontwikkeling te beschikken.

„Er mag Jurist sein oder Volkswirt, Literarhistoriker oder Staatswissenschaftler, was er immer sei, er muss es ganz sein, und je meisterhafter er es sein wird, um so besser für seine Berufslaufbahn.”

De beroepsvorming behoort „zeitungsfachlich” te zijn en niet „rein journalistisch oder verlagstechnisch”, want de onderlinge aanraking tusschen geestelijke, oeconomische en technische afdee-

¹ XXV, pag. 269-272.

² XVII, pag. 11, 12.

ling van het bedrijf is zoo innig, dat het voor een goede samenwerking noodzakelijk is, dat men in elkaars arbeid een juist inzicht heeft.

Het is echter zeer de vraag of dit inzicht niet beter in de practijk wordt verworven dan aan de universiteit; ook DOVIFAT vreest immers voor verbrokkeling van de academische studie en die wordt op de door hem aanbevolen wijze bevorderd. DOVIFAT voelt terecht niets voor practische oefeningen in universitair verband, zooals anderen voorstaan.

„Ist das Fachwissen gewonnen, so ist der Gebrauch des journalistischen Handwerkzeuges dem künftigen Journalisten innerhalb des Zeitungsbetriebes bald beigebracht. Soweit sich die Zeitungswissenschaft auch mit diesem Handwerkzeug beschäftigt, tut sie das nicht, um Journalisten zu drillen, sondern um die Technik der journalistischen Arbeit kennen zu lernen und zu erproben.“

Hij acht deze wetenschap voor den aanstaanden journalist van nut, omdat zij hem helpt bij het overzien van zijn arbeidsveld, begrip geeft van zijn plichten en kennis verschaft nopens de beteekenis van zijn instrument en de gevaren, die aan het gebruik daarvan verbonden zijn.

De Nestor der „Zeitungswissenschaft“, KARL BÜCHER, is een goed representant der eerstgenoemde richting. Hij heeft een uitgebreid studiooster opgesteld, waarin seminaarsoefeningen onder leiding van journalisten uit de practijk zijn begrepen. JAEGER heeft het opgenomen met nog zeven andere roosters, waarvan één van hemzelf.¹ BÜCHERS studievoorschrift voor de Leipziger universiteit volgt hier eenigszins verkort:

Studienplan zur berufsmässigen Ausbildung in der Zeitungskunde
an der Universität Leipzig (1916).

Wer sich der Journalistiek als Lebensberuf widmen will, bedarf eines mindestens dreijährigen Hochschulstudiums, dessen Haupt-

¹ XXXVIII, pag. 98-113.

fächer der philosophischen Fakultät angehören. Je nach der einzuschlagenden Richtung gliedert sich dasselbe folgendermassen:

a. Für politische Journalistik.

Zu hören sind Vorlesungen aus folgenden Gebieten:

1. Geschichte; 2. Nationalökonomie; 3. Statistik; 4. Geographie;
5. Verwaltungslehre; 6. Politik und allgemeine Staatslehre; 7. Rechtswissenschaftliche Fächer;

Ergänzend können je nach Neigung hinzutreten Vorlesungen aus dem Gebiete der Philosophie, Literaturgeschichte, Völkerkunde.

b. Für Handelsjournalistik.

Den Mittelpunkt der Studien hat eine eingehende Beschäftigung mit Nationalökonomie, Statistik und Verwaltungslehre zu bilden. Ausser den oben unter 2, 3, 4 und 5 genannten Fächern kommen dabei in Betracht: nationalökonomische Spezialvorlesungen, wie Agrarpolitik, Gewerbepolitik, Handelspolitik, Geld-, Kredit-, und Börsenwesen, Verkehrswesen, Versicherungswesen.

Von rechtswissenschaftlichen Vorlesungen sind ausser der allgemeinen Rechtslehre besonders Handels-, Wechsel- und Seerecht, Konkursrecht, Versicherungsrecht, Völkerrecht zu hören.

Ausserdem wird den Studierenden empfohlen, die handelstechnischen Fächer (Handelsbetriebslehre, Buchführung, kaufmännische Arithmetik), welche an der Handelshochschule gelesen werden, als Hörer dieser Anstalt sich anzueignen, oder ihr Studium mit der Absolvierung eines vollständigen, durch die kaufmännische Diplomprüfung abzuschliessenden Lehrganges an der Handelshochschule zu beginnen und darauf ein dreisemestriges Universitätsstudium folgen zu lassen.

c. Für die feuilletonistische Richtung.

1. Philosophie, insbesondere Geschichte derselben, Psychologie, Ethik, Aesthetik.
2. Deutsche, französische und englische Literaturgeschichte, Theaterwesen, Musikgeschichte.

3. Germanische und allgemeine sprachwissenschaftliche Fächer.
4. Kulturgeschichte, Kunstgeschichte, Archäologie.

* * *
 Für die Studierenden aller drei Richtungen werden besondere Fachvorlesungen gehalten:

1. über die allgemeine Geschichte des Zeitungswesens;
2. über Organisation und Technik der modernen Zeitung;
3. über Zeitungspolitik.

Ausserdem besteht zur praktischen Berufsvorbereitung ein selbständiges Institut für Zeitungskunde, dessen Besuch jedoch erst in den späteren Studiensemestern in Frage kommt und die Teilnahme an den Fachvorlesungen voraussetzt. Mitglied dieses Instituts kann nur werden, wer als Studierender an der Universität immatrikuliert ist oder mindestens den akademischen Hörschein besitzt.

Ueberdies wird den Studierenden die Teilnahme an Uebungen für Anfänger aus den vorzugweise für die einzuschlagende Richtung in Betracht kommenden Fächern angelegentlich empfohlen.

Wesentlich trägt es zum Fortkommen in der erwählten Berufsrichtung bei, wenn die Studierenden sich darauf einrichten, ihre Berufsvorbereitung mit Ablegung der Philosophischen Doktorprüfung abzuschliessen, über deren Erfordernisse die Promotionsordnung der philosophischen Fakultät Aufschluss gibt. Ein besonderes Fachexamen ist nicht in Aussicht genommen.

Das Institut für Zeitungskunde an der Universität Leipzig hat den Zweck, die wissenschaftliche Durchbildung der Zeitungskunde zu fördern und den Studierenden, welche sich berufsmässig dem Dienst der Tagespresse widmen wollen, diejenigen Kenntnisse zu vermitteln, welche ihnen den Uebergang in die Praxis erleichtern und sie zur richtigen Auffassung ihrer künftigen Aufgaben anleiten können.

Seine Errichtung ist von der Grundauffassung geleitet worden, dass die zur wissenschaftlichen Ausbildung von Journalisten gehörigen Fächer an der Universität bereits vertreten sind, und dass es in jedem Einzelfall nur auf eine zweckmässige Verbindung der

Fächer ankommt, die ja nach der einzuschlagenden Richtung verschieden sein kann. Es ist deshalb ein eigener Studienplan zur berufsmässigen Ausbildung in der Zeitungskunde entworfen worden, der für die drei in Betracht kommenden Richtungen die Fächer angibt, denen die wissenschaftliche Beschäftigung sich besonders zuzuwenden hat. Für die Studierenden aller drei Richtungen werden ausserdem Fachvorlesungen über Geschichte, Organisation und Technik, sowie Politik des Zeitungswesens abgehalten.

Um seiner Doppelaufgabe zu entsprechen, sind dem Institut für Zeitungskunde verschiedene Sammlungen und eine Fachbibliothek angegliedert worden.

Um der unterrichtlichen Aufgabe des Instituts für Zeitungskunde nachzukommen, werden in demselben folgende Uebungen abgehalten:

1. Hauptkursus, geleitet vom Direktor des Instituts; in ihm wird die Quellenkunde und die Arbeitsweise der Zeitungen behandelt und Anleitung zu eigenen wissenschaftlichen Untersuchungen auf dem Gebiete der Zeitungskunde gegeben.

2. Fachkurse, die von Praktikern der Presse geleitet werden, und zwar:

- A. zur Einführung in die Tätigkeit des politischen Redakteurs;
- B. über die Stilformen und Technik des Feuilletons;
- C. über Handelsjournalistik;
- D. über Lokal- und Provinzredaktion;
- E. über Herstellungstechnik und Rechnungswesen;
- F. über Presserecht, Urheberrecht, Verlagsrecht.

Zur Teilnahme an den allgemeinen Uebungen des Hauptkurses sind sämtliche Mitglieder verpflichtet. Ausserdem sind sie berechtigt, an einem der Fachkurse A—C und an den Kursen D, E und F nach Belieben teilzunehmen."

Het plan door JAEGER ontworpen, ziet er uit als volgt:

a. Für politische Redakteure.

1. Geschichte, 2. Geographie; 3. Rechtswissenschaften; 4. Nationalökonomie; 5. Völkerkunde; 6. Philosophie.

b. Für Wirtschaftsredakteure. a)

1. Nationalökonomie; 2. Privatwirtschaft; 3. Geographie; 4. Rechtswissenschaften.

c. Für Provinz-, Lokal-, Alleinredakteure.

1. Geschichte; 2. Geographie; 3. Völkerkunde; 4. Nationalökonomie; 5. Rechtswissenschaften.

d. Für Feuilletonredakteure.

1. Philosophie; 2. Geschichte; 3. Germanistik.

Für alle vier Abteilungen gemeinsam:

1. Geschichte der Presse; 2. Technik und Organisation der Presse; 3. Presspolitik; 4. Urheber- und Pressrecht.

Ongetwijfeld behelzen deze roosters beide een zeer belangrijk studiemateriaal. Men kan evenwel niet aan den indruk ontkomen, dat zij wat overladen zijn, vooral dat van BÜCHER. JAEGER vermeldt niet, voor welken studieduur zijn plan bestemd is, doch BÜCHER noemt uitdrukkelijk drie jaar, zij het als minimum. Het is vrijwel ondoenlijk zich in een dergelijk tijdsbestek met zooveel vakken eenigszins vertrouwd te maken en bovendien nog tijdroovenden arbeid in het instituut te verrichten. Hier bestaat groot gevaar voor universitair dilettantisme. In zooverre bestaat er eenige overeenkomst met het Amerikaansche systeem, naar zal blijken. Men is daarom ook geneigd aan het hier door GROTH vertegenwoordigde stelsel de voorkeur te geven. Ook deze auteur beveelt een aantal studievakken aan voor de verschillende categorieën redacteuren; daarbij verlangt hij een instituut voor wetenschappelijk werk, toegerust met een bibliotheek, een archief etc. Maar hij eindigt met de uitspraak:

„Die Hauptsache ist, dass er (i.e. der künftige Journalist) in einer Disziplin wirklich heimisch wird, dass er lernt wissenschaftlich zu denken, zu arbeiten, zu prüfen und zu urteilen.”

a) Für politische Redakteure ist die Beherrschung einer, möglichst mehrerer Fremdsprachen unerlässlich, für Wirtschaftredakteure auf jeden Fall Englisch.

Hij ondersteunt deze stelling met verschillende citaten, o.a. van ADOLF BRAUN, die aandringt op een

„strenge wissenschaftliche Schule, sei es auch in der Sanskrit-philologie oder in der Astronomie.”¹

JAEGER beweegt zich in dezelfde richting, als hij nadrukkelijk betoogt, eenigszins in tegenstelling met het door hem ontworpen leerplan, dat de journalist zich er voor moet wachten een allesweter en dus semibeschaafd te worden. Hij moet kenner zijn op één gebied; geschiedenis of litteratuur bijvoorbeeld, en op de hoogte zijn van de hulpwetenschappen. Practische scholing aan een krant moet de opleiding voltooiën.² JAEGER verlangt bovendien een soort eindexamen, waar de journalist zijn kennis, plichtsgetrouwheid, ijver en energie bewijzen moet.³

Intusschen worden niet alle journalisten academisch gevormd. Een percentage wordt in en door de practijk opgeleid; natuurlijk zijn het vooral de lagere rangen, „Provinz-, Alleinredakteure” e.d., die op deze wijze worden aangevuld. Daarnaast bestaan dan nog de particuliere „hoogeschole”. In 1899 opende R. WREDE de eerste inrichting van dezen aard te Berlijn; deze was ook bestemd om mannen van de practijk verdere ontwikkeling te verschaffen. Het succes was gering.⁴

JAEGER meent, dat deze scholen, die zich ondanks de activiteit der universiteiten handhaven, vergeleken kunnen worden met de particuliere scholen voor muziek- en handelonderwijs. Zij stichten schade, daar zij de „Zeitungswissenschaft” door hun concurrentie noodzaken nog meer aandacht te schenken aan de professioneele

¹ XXV, pag. 273-276.

² XXXVIII, pag. 50.

³ XXXVIII, pag. 53-55. Hij spreekt ook van „rijpheid” en wenscht dat de journalisten „én zijn met en gerekend worden tot de regeerende klassen des lands”. De rijpheid valt moeilijk te beoordeelen en maakt den weg vrij voor veel gekonkel. Het laatste desideratum is zeer onschuldig, indien het sociaal bedoeld is, daarentegen uiterst gevaarlijk, indien het in politieken zin zou worden opgevat.

⁴ XXV, pag. 239. Een overzicht over de Duitsche journalistenopleiding vindt men op pag. 238-254.

routine. Maar hier geldt nu de uitspraak, dat men de journalistiek, opgevat als de praktische uitoefening van het beroep van redacteur, niet kan aanleeren. Want volgens JAEGER was ook het Leipziger systeem niet bij machte om den practischen leertijd in het beroep overbodig te maken. De bestemming van de „Zeitungswissenschaft” is niet om aan journalisten het praktische beroep te leeren, maar om hun den geestelijken ondergrond te geven, waarop zij in hun beroepspractijk kunnen en moeten staan.¹

Hoewel er dus particuliere journalistenscholen bestaan, is wel komen vast te staan, dat de stelselmatige opleiding van den journalist in Duitschland grootendeels een universitair karakter draagt. Elk „Institut für Zeitungswissenschaft” streeft ook didactische doeleinden na. En het tijdschrift, dat zijn naam aan deze wetenschap ontleent, vermeldt op zijn omslag, dat het als orgaan dienst doet van zeventien academische instellingen op dit gebied. Al is wellicht veel nog onvolgroeid, al is een algemeen erkende oplossing van het opleidingsvraagstuk nog niet gevonden, het heeft althans de volle aandacht. Men dient nu af te wachten, welke gevolgen de staatsbemoeiingen met deze zoo belangrijke aangelegenheid zullen hebben.

* * *
Deze zijn ongetwijfeld van ingrijpenden aard; het Schriftleitergesetz, waarvan de eerste paragraaf reeds werd aangehaald², regelt de rechten en verplichtingen van den journalist, en somt de eischen op, waaraan hij moet voldoen.

„Schriftleiter kann nur sein wer die deutschen Ehrenrechte und die Fähigkeit zur Bekleidung öffentlicher Aemter besitzt, arischer Abstammung und nicht mit einen nichtarischen Person verheiratet, 21 Jahre alt, geschäftsfähig, fachmännisch ausgebildet ist und die Eigenschaften hat, die die Aufgabe der geistigen Einwirkung auf die Oeffentlichkeit erfordert. Ausnahmen von einzelnen dieser Voraussetzungen sind möglich.”³

¹ XXXVIII, pag. 59, 60.

² H.I. noot 1, pag. 188.

³ B, deel 17.

§ 7, eerste lid, bepaalt:

„Fachmännisch ausgebildet ist, wer sich durch eine mindestens einjährige Ausbildung bei der Schriftleitung einer deutschen Zeitung oder einem Unternehmen der in § 4 bezeichneten Art, die Kenntnisse eines Schriftleiters erworben hat und dies durch ein Zeugnis der Schriftleitung nachweist. Die Ausbildung bei einer ausländischen Zeitung kann im Wege der Durchführungsverordnung der Ausbildung bei der deutschen Zeitung gleichgestellt werden.“¹

Van groote beteekenis is § 18, Abs. 2 van de Durchführungsverordnung:

Aussicht auf Befreiung vom Erfordernis der fachmännischen Ausbildung für die Dauer von einem halben Jahr der Ausbildungszeit haben Personen, die ein akademisches Studium der Zeitungswissenschaft an einer deutschen Hochschule von mindestens sechs Semestern in Verbindung mit einem für die Gestaltung des Inhalts der Zeitung und Zeitschrift wichtigen Wissensgebiet nachweisen.²

Degenen, die gerechtigd zijn zich journalist te noemen, worden in een register opgenomen en zijn

„in dem durch das Schriftleitergesetz zur öffentlich-rechtlichen Körperschaft erhobenen und mit erweiterten Zuständigkeiten ausgestatteten Reichsverband der deutschen Presse zusammengefasst.“³

Beroepsrechtbanken zijn ingesteld ter beoordeeling o.a. van ontslagquaesties tusschen journalist en uitgever naar aanleiding van het journalistieke beleid. De wet gaat ver in de bescherming van den redacteur, maar stelt hem ook hooge eischen. Volgens § 13 is hij verplicht de waarheid te dienen bij zijn arbeid; men is onwillekeurig geneigd de schouders op te halen over een dergelijke bepaling ten aanzien van een streng gecontroleerde en geleide pers. Evenwel mag niet vergeten worden, dat de journalisten tengevolge

¹ XLVIII, pag. 119.

² Cf. de aankondiging in X van 1 Januari 1934.

³ B, deel 17.

van scherpe selectie in den regel overtuigde nationaal-socialisten zijn; de door de regeering gedecreteerde opvattingen en beschouwingwijzen zullen hun dus overeenkomstig „de” waarheid lijken.

§ 14 verbiedt bijzondere belangen met het algemeen belang op bedrieglijke wijze te verwisselen en volk, staat en individu te benadeelen. Het tweede lid richt zich tegen religieuze polemiek, die in een dagblad misplaatst geacht wordt.

De nadruk wordt gelegd op de ethische zijde van de journalistiek; de journalist moet leiding geven, het volk opvoeden en voorlichten; hij moet tevens een soort rechter zijn van wien men verwacht

„unbedingten Hang zur Objektivität und das mannhafte Eintreten für die Wahrheit”. „Denn es ist keine Opiumvergiftung, gegen die man Gesetze macht, so verderblich für Leib und Seele als die Vergiftung des Volkslebens durch eine zügellose Presse.”¹

Het probleem is stellig niet eenvoudig. Zeer waar is deze opmerking betreffende de „Vergiftung des Volkslebens”, wanneer men b.v. aan Amerika denkt, waar de „Yellow press”, maar ook de andere bladen een soort censuur uitoefenen door wat zij niet meedeelen. Aangezien deze kranten en de nieuwsbureaux in handen zijn van het grootkapitaal, komt het herhaaldelijk voor, dat

„particuliere belangen met het algemeen belang op bedriegelijke wijze verwisseld worden.”

Maar drijft men niet van Scylla naar Charybdis door van den journalist een ambtenaar te maken en de pers te muilbanden? Vrije oordeelsvorming is een hoog beschavingsgoed, dat een vrije pers vooronderstelt. Zonder dat aan de menschelijke waardigheid tekort gedaan wordt is staatsalmacht, ook over de pers, slechts mogelijk als alle burgers volstrekt gelijk zijn en denken en dus nauwkeurig hetzelfde willen. Natuurlijk is dit onmogelijk, daar menschen individuen en geen machinedeelen zijn. Elk streven om tot dezen toestand te geraken moet tot geestelijke verarming leiden en wekt daarbij door haar druk spanningen op, die tot vernietiging

¹ XLVIII, pag. 118-120.

van het stelsel moeten voeren. KRUMBACH ziet dit zeer wel in. Hij schrijft:

„Wenn man von der Beherrschung der publizistischen Mittel durch den totalen Staat spricht, so ist dagegen zu sagen, dass mit der Beherrschung der Mittel durch den Staat noch in keiner Weise das Problem der Freiheit gelöst ist. Einseitig mag das Prinzip der Gewalt genügen. Von dauerndem Erfolg ist es nur in der Erzeugung von Ablehnung, Widerstand und Unzufriedenheit.“¹

Terecht verlangt de schrijver, dat de journalisten niet slechts door wettelijke persvrijheid worden beschermd, doch ook in een onafhankelijke positie ten opzichte van den uitgever verkeerden, zoodat ook van die zijde geen censuur dreigt. Hij meent, dat de nieuwe Deutsche wet een en ander op de juiste wijze regelt en is dus tevredengesteld.

DOVIFAT liet reeds jaren geleden een overeenkomstig geluid hooren. Hij stelde vast, dat de persvrijheid van een individueel tot een sociaal recht geworden is; de pers is

„faktisch ein Anwalt öffentlicher Interessen geworden. Wenn aber dieser öffentliche Charakter der Presse anerkannt ist, so kann der Gesetzgeber sich nicht nur um die äussere Freiheit der Presse kümmern, sondern er wird auch vorzusorgen haben, dass die innere Freiheit der Presse geschützt ist, dass sich hier nicht Kräfte durchsetzen, die unter dem Deckmantel öffentlicher Interessen privaten Zwecken dienstbar sind. Da die Zeitung, wie jedes andere Wirtschaftsunternehmen, nach wirtschaftlichen Grundsätzen leben muss und auf dieser Basis sich ihre geistige und kulturelle Aufgabe aufbaut, so ist es klar, dass die (der?) Gesetzgeber die schwierige Verflechtung wirtschaftlicher Notwendigkeiten und öffentlicher Zielsetzung genau kennen muss, will er ein dem wirklichen Leben angepasstes Recht schaffen.“²

Hoewel KRUMBACH zeer ingenomen is met de huidige Deutsche persregeling, zoo erkent hij toch de bezwaren welke verbonden zijn

¹ XLVIII, pag. 114.

² XVII, pag. 14.

aan het vinden van een naar twee zijden — de persvrijheid en de beteugeling van misbruiken — afdoende regeling.

„Aber schwer erscheint das Problem, für den geistigen Verkehr die Grenzlinien zu bestimmen, wodurch man den Missbrauch verhütet, ohne dabei den Interessen des gesellschaftlichen Lebens zu schaden.”¹

Hij citeert dan doodleuk een uitspraak uit 1851, waarin het heet:

„Eine unbeschränkte Erlaubnis erweist sich häufig ebenso unzweckmässig, als im entgegengesetzten Fall ein gänzlich Verbot sein würde.”²

Dat „ebenso” vooral is kostelijk; zelfs de meest verstokte aanhanger van den „totalen Staat” zou heden ten dage zich een dergelijke uitlating niet meer durven veroorloven, al was het maar terwille van de propagandamogelijkheden, openlijk en bedekt, die een algeheel persverbod zou doen teloor gaan.

VAN DER HOUT geeft als norm voor de persvrijheid, dat zij geen rechtsgoed van anderen mag schaden.³ Deze regel is stellig juist, maar het is niet gemakkelijk hem practisch in de wetgeving toe te passen. Ook valt hoogstens langs een omweg de vrijheidsbeperking van de pers in oorlogstijd e.d. hieronder.

Aardig is de opmerking van KRUMBACH, dat de regeling van de persvrijheid ten nauwste samenhangt met het wezen van een volk.⁴ Hij vervolgt:

„Es ist nicht schwer nach Staaten, Regierungsformen und entsprechenden Religionen und Weltanschauungen die rechtliche Regelung der Mitteilungsfreiheit (eigenlijk juister dan persvrijheid; volstrekt adaequaat zou evenwel „openbaarmakingsvrijheid” zijn) aufzuzeigen.”⁵

¹ XLVIII, pag. 111.

² LORBEER, Grenzlinien der Rede- u. Pressefreiheit, Erlangen 1851, aangehaald bij XLVIII, pag. 111.

³ XXXVI, pag. 275.

⁴ XLVIII, pag. 112.

⁵ Aan een verslag in de Telegraaf, avondblad van 16 Januari 1936 is het volgende ontleend:

Dat Duitschland er op deze wijze niet al te gunstig zou afkomen, althans in de oogen van vele buitenlanders, ligt voor de hand, maar de schrijver is de tegengestelde meening toegedaan.

Men zou kunnen zeggen, dat de bestrijding van persmisbruiken even oud is als de pers zelf. Vele en vreemdsoortige plannen zijn gemaakt, weinige zijn uitgevoerd en van verbetering is nauwelijks sprake. Eerder het tegendeel, daar de uitbreiding van beteekenis en invloed der pers ook de uitwerking van deze misstanden heeft verscherpt.

DOVIFAT wil een pershervorming van den lezer als consument laten uitgaan, volgens de wet van vraag en aanbod. Nog daargelaten, dat het gezag van deze wet niet geheel ongeschokt is, dringt zich de vraag op, of „the customer”, die bij de krant „king” is, niet meer de adverteerder dan de (ongeorganiseerde) lezershorde is, waardoor de geheele constructie een ander aanzien krijgt. TÖNNIES besluit zijn „Kritik der Oeffentlichen Meinung” met de aanbeveling om door de hoogstaande vertegenwoordigers van de pers een hervorming van binnenuit tot stand te brengen. Het is te hopen, dat zij dezen wenk met succes zullen opvolgen, maar het valt te betwijfelen of dit doel wel zoo gemakkelijk bereikt zal kunnen worden. UPTON SINCLAIR heeft in „The brass Check” een plan voor de ideale courant ontwikkeld; dit weekblad zou over eigen telegraafagentschappen moeten beschikken en geen advertenties mogen opnemen, doch uit de abonnementsgelden bekostigd moeten worden, wat door een groote oplaag en het statutair verbod om winst te maken z.i. uitvoerbaar zou zijn.¹ In de practijk is dit totnogtoe niet gebleken. BÜCHER wijdt een geheel hoofdstuk² aan verschillende hervor-

„HITLER besprak nog de persvrijheid, waarbij hij tegenover de „bandeloosheid van een belangenpers van eertijds” de ijzeren discipline stelde van de pers van heden, voor welke geen zucht naar winst bestaat, doch welke één enkel doel heeft: het welzijn van het volk.”

Het begrip „persvrijheid” is hier eenigszins „verdoezeld”. een journalist die onder ijzeren discipline van politieken aard werkt, is ambtenaar geworden.

¹ LXXIII, pag. 438-443.

² XII, pag. 391-427.

mingsplannen, die hij alle moet afkeuren. Zelf heeft hij een wetsontwerp samengesteld ter cureering van alle perseuvelen, dat aan de gemeenschap het nieuwsmonopolie verschafft; hij schijnt te vergeten, dat de staat (als gemeenschapsorgaan) zodoende op het terrein van binnen- en buitenlandsche politiek de openbare meening naar believen zou kunnen beïnvloeden. Dit middel wedijvert in noodlottigheid met de kwaal, tenzij men staatsalmacht voorstaat.¹ Met BÜCHER is dit niet het geval; misschien is zijn wetsontwerp echter verklaarbaar uit de opvatting die hij van de krant heeft. Hij geeft gespatieerd de volgende definitie:

„Also ist die Zeitung ein Erwerbsunternehmen, das Annoncenraum als Ware erzeugt, die nur durch einen redaktionellen Teil verkauflich wird.“²

Elders formuleert BÜCHER deze stelling het scherpst:

„Sie (i.e. die Zeitung) verkauft neue Nachrichten an ihre Leser, und sie verkauft ihren Leserkreis an jedes zahlungsfähige Privatinteresse.“³ Nog afgezien van de partijpers zijn deze krasse uitspraken in hun algemeenheid beslist onjuist; zelfs indien men uitsluitend het oog richt op de dagbladonderneming, dus de journalisten⁴ buiten beschouwing laat, kan men niet volhouden, dat dit bedrijf reclameruimte produceert met redactioneële „attracties”, ongeveer zooals een manufacturier luchtballonnetjes voor kinderen van klanten beschikbaar stelt of een zeepfabrikant bons voor

¹ XII, pag. 416-427.

² XII, pag. 377; cf. ook pag. 397 en 405, benevens XI, pag. 260, waar telkens in eenigszins verschillende bewoordingen hetzelfde geschreven staat.

³ XI, pag. 258. DOVIFAT uit zich eenigermate in denzelfden trant, doch veel minder absoluut en daardoor juister:

Stellt sie (i.e. die Zeitung) doch ihr Papier und dessen durch den redaktionellen Teil gewonnene Verbreitung für private Zwecke zur Verfügung. XVII, pag. 9.

⁴ Ook journalisten zijn menschen, dus zijn sommige laf of omkoopbaar; maar als regel legt de journalist geringe belangstelling aan den dag voor de commercieële zijde van de onderneming, waaraan hij verbonden is en verzet zich, vooral in ons land, ten stelligste tegen mogelijke inmenging van de directie in het beleid der redactie, dat door ideëele overwegingen bepaald wordt.

geschenken bij zijn artikel verpakt. In enkele extreme gevallen kan deze staat van zaken misschien dicht benaderd worden, met de pers in haar geheel is het anders gesteld. Manufacturier en zeepfabrikant kunnen hun artikelen ook aan den man brengen zonder toegiften. Een „krant” zonder redactioneel gedeelte daarentegen zou niet alleen onverkoopbaar zijn, maar onleesbaar tevens. De advertentieblaadjes, die gratis bezorgd worden, toonen dit aan: steeds hebben zij een redactioneelen inhoud, hoe primitief en gebrekkig ook. De courant is in wezen nog steeds tweeslachtig: eenerzijds streeft zij naar in- en voorlichting in het algemeen belang, anderzijds tracht de onderneming advertentieruimte te verkoopen. Dat dit „algemeen belang” wel eens in het gedrang kwam en komt, dat bij sommige kranten het commercieele element verre de overhand heeft, kan aan deze waarheid niets afdoen. Het welbegrepen eigenbelang van den uitgever brengt hem terwille van een duurzaam resultaat ertoe om althans mede het algemeen belang te dienen. Zou hij in geen enkel opzicht de gemeenschap dienen bewijzen, dan zou zijn blad niet tot concurrentie in staat zijn, bijgevolg zijn lezerskring en daardoor zijn advertenties verliezen. Moreel maakt het natuurlijk verschil, welke beweegredenen bij den uitgever voorzitten als hij het algemeen belang dient, of zij uit egoïsme dan wel uit gemeenschapsgevoel voortspruiten; van sociaal standpunt bestaat er geen onderscheid, zoolang de resulteerende handeling dezelfde blijft. De situatie wordt uiteraard geheel anders, wanneer het krantenbedrijf niet op zichzelf staat, doch deel uitmaakt van een belangengroep (b.v. de wapenindustrie), die haar bijzondere oogmerken met behulp van een dagblad meent te kunnen verwezenlijken. Daar de rentabiliteitsfactor in dit geval uitgeschakeld is, kan men de publieke gunst verwerven door een kostbare exploitatie, die het blad aantrekkelijk maakt, zonder den prijs te verhoogen. Het succes is dan niet gebaseerd op de verdienste jegens de gemeenschap, maar op de grootere praestatie voor hetzelfde geld. Natuurlijk zijn er ook zelfstandige dagbladondernemingen bij wie de „dienst aan de maatschappij” neerkomt op bevrediging van de lagere instincten der

massa, waaraan zij hun succes danken. Maar dit geschiedt openlijk, de aard van dit succes in ondubbelzinnig; het „gefinancierd” blad echter maakt een gedegen indruk en verspreidt onopvallend het gif van de betaalde meening. De zelfstandige onderneming kan zich veel veroorloven, maar is tenslotte gebonden aan de rentabiliteit; bij een „gefinancierd” blad is het hek van den dam.

Is het mogelijk de uitwassen af te snijden zonder het vitale weefsel der persvrijheid aan te tasten? Men kan zich tevredenstellen met niet ten onrechte te betoogen, dat elk volk de pers heeft die het verdient.¹ Men kan ook trachten van anderen iets te leeren, al verschilt men van hen in uitgangspunt. Van dien gezichtshoek uit beschouwd kan het Deutsche Schriftleitergesetz ook voor het buitenland groote beteekenis hebben.

In Duitschland heeft men zeer wel begrepen, in navolging van Italië en de Sowjet-Unie, dat beheersching van de pers gebaseerd moet zijn niet op preventieve censuur, doch op leiding en opvoeding der journalisten. Als men zoover gevorderd is, dat alle journalisten in beginselquaesties eensgezind zijn met de regeering en daarbij over de noodige kennis en vakbekwaamheid beschikken, dan behoeft men geen censuur uit te oefenen en kan zich zelfs de weelde veroorloven ingrijpende critiek, ook op het regeeringsbeleid, toe te staan, zooals in Rusland geschiedt.²

De Deutsche minister van wetenschap, opvoeding en volksontwikkeling heeft daarom 30 April 1935 de richtlijnen uitgestippeld, volgens welke de academische opleiding van journalisten geregeld moet zijn.³ Daarbij ging hij uit van een studieduur van drie jaar, dus zes semesters. De indeeling is zoodanig, dat de studie in het eerste, derde of vijfde semester aanvangt, zoodat deze stof bekend mag worden geacht in het tweede, vierde of zesde halfjaar. De leerstof is tamelijk verbrokkeld, maar geeft gelegenheid om de studenten niet alleen in vakkennis te onderwijzen, doch vooral ook

¹ Cf. LI, pag. 18.

² Teekenend hiervoor is wel, dat er anti-bolsjewistische boeken bestaan, die hun materiaal uitsluitend ontleenen aan in de U.S.S.R. met officieele sanctie gepubliceerde geschriften.

³ Zie h.l. pag. 206, 207.

politiek te scholen. Men kan voor het leerplan als zoodanig waardeering hebben, mits het in ruimen geest wordt uitgevoerd door bekwame docenten. Vooral het eerste, vierde en vijfde semester kunnen van veel nut zijn.

HITLER heeft zeer terecht geschreven:

„Es soll ein scharfer Unterschied zwischen allgemeiner Bildung und besonderem Fachwissen bestehen. Da letzteres gerade heute immer mehr in den Dienst des reinen Mammons zu sinken droht, muss die allgemeine Bildung, wenigstens in ihrer mehr idealen Einstellung, als Gegengewicht erhalten bleiben.“¹

KRUMBACH preciscert deze uitspraak voor de journalistenopleiding:

„Das Studium der publizistischen Führungsmittel² und der „Wissenschaft der Publizistik“ werden von dem Studium anderer Wissenschaften und einer guten praktischen Schulung ergänzt werden müssen, entsprechend der Grösse und Verantwortungsschwere, die auf den Menschen fällt, der durch die Mittel Führer wird im öffentlichen Raum des geistigen Lebens eines Volkes.“³

Moet uit deze uitspraken worden afgeleid, dat de adspirant-journalist, die een universitaire opleiding kiest, behalve genoemden driejarigen cursus ook nog een volledige studie op ander gebied moet volgen, dan zou of de duur der studie voor velen een beletsel gaan vormen, of, bij combinatie der beide studiën, te weinig aandacht aan de „Zeitungswissenschaft“ besteed kunnen worden. De verbrokkeling van de leerstof zou dan eerst recht noodlottig zijn voor de degelijkheid; voor streng-wetenschappelijk onderzoek is in dit kader geen plaats. Waarschijnlijk zullen velen zich beperken tot den cursus in publicistiek, maar het staat te vreezen, dat daarbij de algemeene geestelijke vorming in het gedrang zal raken. Mis-

¹ ADOLF HITLER, Mein Kampf, deel II, pag. 469, aangehaald bij XLVIII, voorwoord.

² De omstandigheid dat KRUMBACH hier spreekt van „Führungsmittel“, waaronder hij verstaat pers, radio, film, etc. illustreert, uit welken hoek tegenwoordig in Duitschland de „zeitungswissenschaftliche“ wind waait: men maakt van de journalisten goed-gedrilde „Führer“ en propagandisten.

³ XLVIII, pag. 222.

schien is een oplossing te vinden, door voor te schrijven, dat men slechts tot dezen cursus toegelaten wordt na een studie van vier of vijf semesters in sociale wetenschappen, oeconomie of eenig ander vak. In elk geval zullen eerst de resultaten van de nieuwe regeling afgewacht moeten worden, alvorens tot een gefundeerd oordeel te kunnen geraken.

Het leerplan is als volgt samengesteld:

„Soweit an den Hochschulen die Zeitungswissenschaft als Prüfungsfach zugelassen ist, sind die Vorlesungen nach folgendem Plan anzukündigen:

1. Semester. Die publizistischen Führungsmittel.

Psychologie und Technik der publizistischen Führung. Behandlung sämtlicher Führungsmittel (Zeitung, Zeitschrift, Rundfunk, Film, Plakat, Rede, Theater usw.) und ihrer Wesensmerkmale, Abgrenzung der einzelnen Führungsmittel untereinander.

2. Semester. Die Geschichte des Zeitungswesens.

Vorgeschichte der Zeitung. Die frühesten Zeitungen. Entwicklungslinien der modernen Presse mit Einschluß der vom Ausland, von der Zeitschrift und anderen publizistischen Führungsmitteln kommenden Antriebe. Geschichte der modernen deutschen Zeitungen.

3. Semester. Zeitungslehre I. (Theoretischer Aufbau und praktische Arbeit).

Die Einheit des Zeitungsunternehmens, seine geistigen, wirtschaftlichen und technischen Kräfte. Der Schriftleiter. Der Verleger. Die Schriftleitung und ihre Mitarbeiter. Die Stoffbeschaffung. (Eigenarbeit, Korrespondenz- und Nachrichtenbüros). Die Stoffbearbeitung (Sparten, stilistische Form, graphische Form). Die wirtschaftliche Grundlage der Zeitung (wirtschaftlicher Aufbau, Betriebslehre, Anzeigenwesen). Die technische Herstellung der Zeitung.

4. Semester. Zeitungslehre II. (Politischer Einsatz und öffentliche Wirkung).

Staat und Presse. Zeitung und Umwelt, d.h. ihre Beziehungen zu

allen Lebensgebieten. Der Leser. Der ständische Aufbau des Zeitungswesens (Reichspressekammer, Presseverbände usw.) Zeitungsstatistik.

5. Semester. Das Zeitungswesen im Ausland.

Geschichte und gegenwärtige Struktur der Presse in den wichtigsten Zeitungsländern der Welt mit besonderer Berücksichtigung ihrer wirtschaftlichen und politischen Abhängigkeiten, unter Darstellung ihrer aktuellen Haltung zu Deutschland. Die deutschsprachigen Zeitungen des Auslandes.

6. Semester. A. Zeitschriftenwesen.

Geschichte und gegenwärtige Struktur des deutschen Zeitschriftenwesens. Das ausländische Zeitschriftenwesen mit besonderer Berücksichtigung politischer und wirtschaftlicher Abhängigkeiten.

B. Das neue Presserecht.

Geschichtliche Entwicklung und heutiger Stand des deutschen Presserechts in Bezug auf das Zeitungs- und Zeitschriftenwesen. Vergleiche mit dem Ausland.

Diese Hauptvorlesungen sind nur in den genannten Semestern zu halten. Die Ankündigung von Wahlvorlesungen und Seminaren bleibt dem Ermessen überlassen." ¹

Is in Duitschland de vorming van journalisten in hoofdzaak wetenschappelijk — en tegenwoordig ook politiek — georiënteerd, in de Vereenigde Staten staat de africhting voor de praktijk op het eerste plan. ² Dit behoeft geen verwondering te wekken. Eenerzijds immers is de Amerikaansche geest in het algemeen gericht op het behalen van practische resultaten; de wetenschap, die haar doel in zichzelf vindt, is geen persona grata. Aan den anderen kant heeft volgens veler meening de Amerikaansche journalistiek technisch een zeer hoog peil bereikt, hetgeen tot uiting komt in snelle berichtgeving, belangwekkende reportages en talrijke en

¹ XLVIII, pag. 222, 223.

² JAEGER maakt, ietwat gezocht, deze onderscheiding:

„die Amerikanische Art bedeutet Drill auf den Beruf, Berufsausbildung, die deutsche Schulung für den Beruf, Berufsbildung. Der Engländer versucht beiden gerecht zu werden.“ XXXVIII, pag. 45.

uitgebreide edities, rijk voorzien van foto's. Dit is mogelijk door de enorme geldelijke hulpmiddelen die ter beschikking staan, daar groote industrieën kapitalen aan advertentiecampaagnes besteden. Ook de hooge oplaag en de verusting der bladen spreken hierbij een woordje mee. Maar journalistiek wordt de Amerikaanse pers niet zeer hoog geschat. Sensatiejagerij¹ voert de boventoon, onder het motto: *the customer is king*. BÖMER² acht het bericht karakteristiek voor de sensatiepers. Slechts tot op zekere hoogte is dit juist: men tracht een zoo groot mogelijk aantal lezers te winnen, ziet daartoe af van critische beschouwingen en beperkt zich tot het „objectieve” bericht.

Alvorens het Amerikaanse opleidingsstelsel aan een bespreking te onderwerpen, is het hier de plaats om iets meer aandacht te schenken aan de pers in de Vereenigde Staten — zij immers bepaalt het karakter der opleiding —, die in aanzienlijke mate verschilt van haar oudere Europeesche zuster, al begint deze de „flapper” te imiteeren, zooals oudere zusters vaker doen. Ook in dit geval is dat begrijpelijk, want de Amerikaanse pers bezit ongetwijfeld goede hoedanigheden in haar overzichtelijkheid en bondigheid. Zij wordt gekenmerkt door de overheerschende positie van het bericht; derhalve is het om te beginnen noodig, iets nader in te gaan op aard en beteekenis van het bericht. Ten onrechte heerscht onder leeken dikwijls de opvatting, dat het bericht zich niet leent tot influenceering van den lezer, daar het immers slechts feiten weergeeft. Deze veronderstelling is in flagranten strijd met de werkelijkheid. Men kan zelfs met reden zich verstouten tot de bewering, dat juist het informeerende deel van de krant een machtig, want onopvallend, middel is om bepaalde meeningen bij

¹ Een Amerikaanse krantenuitdrukking luidt:

„Si un chien mord un homme ce n'est pas une nouvelle (doch zie vaak hier te lande de rubriek Plaatselijk Nieuws). Mais si un homme mord un chien, voilà une nouvelle.”

PIERRE DENOYER, *Journal, l'Information journalistique*, aangehaald door VALOT, LXXXII, pag. 42. Volgens BÖMER is deze uitspraak afkomstig van ARTHUR BRISBANE, een der corypheeën van de HEARST-pers. (IX, pag. 59).

² IX, pag. 60 en elders.

den lezer ingang te doen vinden. Deze lezer, die mogelijkerwijze de redactioneele beschouwingen critisch en argwanend opneemt, assimileert argeloos het informeerende gedeelte van zijn dagblad. Er behoeft niet in de eerste plaats gedacht te worden aan de mogelijkheid om berichten te verzinnen; deze methode is niet de gevaarlijkste, want zij is niet subtiel genoeg. Belangrijker is het verzwijgen van berichten.¹ Dit middel wordt veel toegepast en het maakt dengene wien het betreft volstrekt machteloos, indien de pers in hoofdzaak één lijn trekt, zooals b.v. in Amerika. UPTON SINCLAIR noemt talrijke gevallen, waarin de dagbladen ten aanzien van eenzelfde onderwerp de berichten, die in hun kraam niet te pas kwamen, eenvoudig niet opnamen maar groote publiciteit gaven aan feiten, die hun standpunt steunden.² Heeft iemand invloed in de pers, dan zal omtrent hem niets ongunstigs in haar kolommen verschijnen; wie het daarentegen heeft verbruid, kan geen goed doen — dat wordt verzwegen —, maar alle voor hem onaangename aangelegenheden worden breed uitgemeten. Dat deze handelwijze grooten invloed heeft, kan men daaruit opmaken, dat de kleine bladen in de Vereenigde Staten, hun geheelen inhoud, behalve het locale gedeelte, geheel gereed en bijna gratis uit New York ontvangen vanwege de subtiële reclame, die de redactioneele kolommen bevatten.³ Deze reclame komt ook tot uiting in de plaats van het bericht⁴, zijn omvang, opmaak, inkleeding, formulering en volledigheid.

De grens tusschen goede en kwade trouw is moeilijk te trekken. De berichten gudsen in overweldigenden overvloed de redactie

¹ BÖMER legt den nadruk op zijn zienswijze, dat vooral het weglaten van ongewenschte berichten, meer dan positieve propaganda, het doel is van persomkooprij en persbeheersching. IX, o.a. pag. 37, 38.

² LXXIII, passim.

³ LXXIII, pag. 239.

⁴ Een merkwaardige illustratie van de beteekenis, die de plaats van een bericht hebben kan, leverde onlangs de Duitse radio; „plaats” moet hier worden vervangen door „tijd”.

Amerikaansche communisten hadden de swasticavlag van een Duitsch schip in de haven van New-York omlaag gehaald. De Amerikaansche rechter, BRODSKY geheeten, strafte de overtreders niet streng genoeg naar Duitse

binnen; het is onmogelijk alles op te nemen, dus men moet selecteren.¹ Dan wordt natuurlijk het belangrijkste gekozen, maar wat is daarbij de maatstaf? Onder meer het standpunt van de courant. Dus volledige goede trouw van de zijde der redactie sluit geenszins een gekleurde voorstelling van zaken uit: in Nederland zal een christelijk blad vanzelfsprekend meer aandacht wijden aan den bouw van een christelijke school, dan een sociaal-democratische courant.

De Groene Amsterdammer van 14 September '35 bevatte een aardig staaltje van een gekleurde voorstellingswijze. Ex-koning ALFONSO van Spanje bevond zich omstreeks dien tijd in Nederland; zijn doen en laten werd natuurlijk door de pers zorgvuldig geregistreerd.

Op zekeren dag meldde het Handelsblad: „Ex-koning ALFONSO bezocht heden de Handelsblad-Cineac”. De dagbladonderneming exploiteert dit bioscooptheater.

De Nieuwe Rotterdamsche Courant beschreef het bezoek in deze bewoordingen: „Ex-koning ALFONSO bracht heden een bezoek aan de Cineac.” De N.R.Ct. is ook eigenaresse van een Cineac, doch te Rotterdam.

De Telegraaf bevatte het volgende bericht: „Ex-koning ALFONSO heeft heden een bioscoop-theater in de Regulierbreestraat bezocht.” Dit blad heeft niet een bioscoop in eigendom, maar beschouwt het Hbld. als zijn concurrent.

De drie kranten bevatten alle een waarheidsgetrouw berichtje; toch maakt het Hdbld. reclame voor zichzelf. De N.R.Ct. deed hetzelfde en de Tel. kleepte het zoo in, dat de mededinger geen voordeel van de vermelding kon trekken.

Dit is slechts een nietig feitje, maar het illustreert door zijn

opvatting. Per radio werd nu het onjuiste bericht verspreid, dat BRODSKY een Jood was. Deze wist via een rechterlijk vonnis rectificatie af te dwingen; deze werd ook gegeven... des morgens om half zeven, na de gymnastiek-oefeningen.

¹ Cf. D'ESTER: „Die Zeitung muss aus dem ihr zuströmenden Stoff eine Auswahl treffen. Hier beginnt die Beeinflussung des Lesers, der sich durch Vergleich mehrerer Zeitungen erst davon überzeugen wird, was ihm seine Zeitung nicht sagt.” XXI, pag. 85.

eenvoud overtuigend, hoezeer ook het bericht tendentieus kan zijn, zonder aan de waarheid tekort te doen.

TRAUB zegt:

„Die Nachrichtenpolitik zeigt sich formal, und zwar in steigendem Masse: a) in der Aufmachung, b) in der Wiedergabe blosser Nachrichtenteile, c) im Verschweigen der Nachricht, d) im Erfinden der Nachricht.”¹

Het behoeft allerminst te verwonderen, dat SINCLAIR, die persoonlijk de macht van de berichtenpolitiek der Amerikaansche bladen heeft ondervonden, zijn lezers in onderstaande bewoordingen waarschuwt:

„The moral for you is just this: that when you pick up your morning or evening newspaper and think you are reading the news of the world, what you are really reading is a propaganda which has been selected, revised, and doctored by some power which has a financial interest in you.”²

Staat dus onomstootelijk vast, dat ook het bericht een instrument kan zijn om den lezer te influenceeren, dan verdient anderzijds de vraag overweging, of het mogelijk is om volstrekt objectieve berichten samen te stellen en eveneens bij de redactioneele selectie — goede trouw vooropgesteld — aan het gevaar van eenzijdigheid, dus onwaarheid, te ontkomen. Ook KRUMBACH stelt deze vraag:

„Ist es möglich objektive Mitteilungen zu machen, objektive Nachrichten oder Nachrichten objektiv zu übermitteln und welche Gesetze (allgemeiner Art und staatlicher Notwendigkeit) gewährleisten eine Freiheit der Mitteilung (der Meinungsäusserung)?”³

Deze auteur antwoordt bevestigend op de eerste vraag op grond van de ongerijmdheid van een ontkenning, die immers alle verkeer

¹ LXXX, pag. 57; eveneens pag. 38, 50, 51 en LXVII pag. 83, 84 met voorbeelden. Cf. vooral ook LXXII, pag. 241-262, die talrijke gevallen aanhaalt van misleidende berichtgeving over de U.S.S.R., deels tengevolge van boos opzet, deels uit onwetendheid van den berichtgever.

² LXXIII, pag. 262.

³ XLVIII, pag. 104.

tusschen menschen op losse schroeven zou zetten. Deze oplossing is wat simplistisch; ook zonder op de wijsgeerige zijde van dit probleem nader in te gaan, is het voldoende te wijzen op de onderlinge tegenspraak van volstrekt eerlijke getuigen om aan te toonen, dat KRUMBACH minstens optimistisch is. Hij verbreedt verder zijn bewijs uit het ongerijmde:

„Ohne noch des weiteren von der Möglichkeit objektiver Mitteilungen zu sprechen, muss man darauf verweisen, dass bei fehlender Objektivität ein Mensch am anderen vorbeireden würde, dass eine absichtlich eingeschobene Tendenz — somit die ganze Nachrichtenpolitik — unmöglich wäre.”¹

Dit klinkt alweer aannemelijk; maar ook de berichtenpolitiek werkt niet feilloos. Het gaat niet om de theoretische bestaanbaarheid van een objectief bericht, maar om de mogelijkheid van toepassing in een concreet geval. Het is voor de practijk niet in de eerste plaats van belang of een bericht mogelijkerwijze wel eens objectief kan zijn, maar of het mogelijk is, dat elk bericht behelst „de waarheid, de geheele waardheid en niets dan de waarheid”. Het is eenvoudig om objectief te constateeren: „twee auto's geraaken in botsing”. Men behoeft zelfs het feit niet te hebben waargenomen om b.v. enkele minuten na het ongeval te kunnen vaststellen, dat het heeft plaatsgevonden. Maar hoe geraakten deze auto's in botsing? Evenveel verklaringen zal men hooren als er getuigen bij de gebeurtenis aanwezig waren; waarschijnlijk geven de getuigen, mits afzonderlijk gehoord, deze verklaringen bovendien met groote stelligheid. Reden de auto's snel? A antwoordt bevestigend, hij schatte de snelheid op zestig km/u en vindt vijftig al veel; vijftig km/u is evenwel een geringe snelheid voor een moderne auto op een goeden weg. B zegt overtuigd „neen”; zelf rijdt hij gewoonlijk negentig en deze wagens kropen, meent hij, met een gangetje van veertig. De schatting is subjectief (en in het onderhavige geval volstrekt onbetrouwbaar, naar onderzoekingen hebben uitgewezen) en de waardeering is subjectief. Van

¹ XLVIII, pag. 108.

objectiviteit is geen sprake meer, de subjectiviteit heerscht. Derhalve is het waarschijnlijk, dat persoonlijke tekortkomingen van berichtgever en redacteur — waar volmaaktheid nu eenmaal onmenselijk is — hun streven naar objectiviteit teniet doen. Deze objectiviteit postuleert bovendien overeenkomstige opvatting en beheersching van de taal.

KRUMBACH vervolgt opgewekt:

„Es steht ebenso fest wie die Objektivität der mathematischen, chemischen oder physikalischen Formeln, wie die Tatsache des Sprach- und Verständigungsvermögens, dass es objektive Nachrichten gibt, dass es wirklich ist, Nachrichten objektiv zu übermitteln.”¹

De moeilijkheid is echter vast te stellen, welke berichten objectief zijn. De mensch bezit zonder twijfel het vermogen zich door de taal voor een medemensch verstaanbaar te maken, maar niet met volledige exactheid, slechts om en nabij. Daarbij komt, dat de waarneming, die onder woorden gebracht moet worden, moeilijk en gecompliceerd is. Zoo zijn er twee bronnen van fouten, die bij elk streven naar objectiviteit noodwendig vertroebelend moeten werken. Dat is ook het verschil met de natuurwetenschappen; daar is het mogelijk proeven te herhalen onder identieke omstandigheden; daar beschikt men over formules en cijfers, daar heeft de conventie een groote mate van volkomenheid bereikt², die de waarneming en haar formuleering van het subject onafhankelijk maakt. Op sociaal gebied is dit theoretisch niet uitgesloten, maar het is niet voor iedereen altijd en in elk geval mogelijk.

Is dus bij allen goeden wil van de betrokkenen de objectiviteit van het bericht reeds van nature problematisch, daarmee wordt toch BÖMERS bovengenoemde opvatting, dat het bericht de sensatiepers karakteriseert, niet gerechtvaardigd. Jagen naar sensaties doet men opzettelijk; het blad, dat in hoofdzaak berichten opneemt, be-

¹ XLVIII, pag. 110.

² Doch zelfs de volstreckte leek krijgt wel eens den indruk, dat heden ten dage de natuurwetenschappen zich niet meer onvoorwaardelijk in het bezit der geschetste voorrechten kunnen verheugen.

hoeft dat dus niet te doen. Bij de schifting der berichten kan het zich laten leiden niet door den publieken smaak, maar door het openbaar belang. De beteekenis van de aangelegenheid bepaalt dan aankleding, omvang, plaats en „headlines”. De krant echter, die naar sensaties streeft, toont dit door keuze en samenstelling van haar inhoud; de publieke smaak geeft den toon aan. Het bericht, dat zich hiertoe door den aard van het onderwerp leent, dijt uit tot een „smeuïg” verhaaltje, waarin vele bijkomstigheden geweven zijn, die het publiek aanlokken, maar niet ter zake doen. Geen courant weet volstrekt aan deze neiging weerstand te bieden. Het is ondenkbaar, om een voorbeeld te noemen, dat een Engelsch blad zou hebben volstaan met de mededeeling, dat het huwelijk van Lady ALICE SCOTT met den Hertog van Gloucester voltrokken was. Het is verschoonbaar, dat de pers een uitvoerige beschrijving van den stoet, van de publieke belangstelling, van het toilet van de bruid niet liet ontbreken. Maar wanneer de kleedij van een vrouw, die onder verdenking van moord terecht staat, in het rechtbank-verslag betrokken wordt, is er stellig sprake van sensatie-zucht gepaard aan slechten smaak. De aanwezigheid hiervan wordt dus bepaald door de plaatsruimte, die men aan een bericht toestaat en de inkleeding ervan in verband met de beteekenis en den aard van den inhoud. Het is duidelijk, dat hiermede niet een objectieve maatstaf gegeven is; in een bepaald geval kan het zodoende moeilijk zijn de diagnose te stellen. Wie evenwel kennisneemt van de wijze, waarop de Amerikaansche pers moordprocessen uitspint, misdaden ontleedt, aan interviews van sporthelden een eereplaats inruimt, het doen en laten der filmsterren in extenso beschrijft, die kan met zijn oordeel niet lang aarzelen. Er zij slechts herinnerd aan de stuitende publiciteit, die aan de ontvoering van de baby der LINDBERGHs en aan het proces-HAUPTMANN is gegeven; de belachelijke ophêf, die van de Dionne-vijfling gemaakt is — en wordt — past, ofschoon minder weerzinwekkend, in hetzelfde kader.

Hoewel dus de Amerikaansche pers onmiskenbaar „speculeert op de lagere instincten der massa” terwille van oplaag en reclame-waarde, en zodoende opvoedkundig in ongewenschte richting

werkt, is het evenzeer juist, dat elk publiek de pers heeft, die het begeert en dus verdient. Er is hier sprake van een wisselwerking, wil men: vicieuzen cirkel. De pers mag evenwel nooit vergeten, dat zij, ondanks het commercieele karakter van het krantenbedrijf, een ideëele taak te vervullen heeft en niet achter het publiek mag aanloopen — give the public what it wants — maar leiding moet geven, ook als „journal d'information”. Bok was zich hiervan bewust, welke bezwaren men ook tegen zijn optreden moge aanvoeren.

UPTON SINCLAIR heeft in „The brass Check” een felle aanklacht geschreven tegen de pers van zijn land.¹ Zijn requisitoir is vernietigend en men kan niet zeggen, dat hij ongedocumenteerd veroordeelt. Hij zegt:

„It is the thesis of this book that American newspapers as a whole represent private interests and not public interests.”² En: „We define Journalism in America as the business and practice of presenting the news of the day in the interest of economic privilege.”³

Zijn heele boek is één eindeloos gevarieerde illustratie van deze stelling. Het zou te ver voeren om hierop nader in te gaan.

Daar de politieke partijen in het openbare leven der Vereenigde Staten geen belangrijke rol spelen — zij zijn weinig meer dan de „machine”, waarvan verschillende stroomingen zich beurtelings bedienen — kan men daar te lande nauwelijks van een politieke partijpers in Europeeschen zin spreken. Ten onrechte spreekt

¹ Voor de Nederlandsche pers moet het aangenaam zijn, dat deze meedoogenlooze criticus in ditzelfde boek zoo gunstig over haar oordeelt. Daar zijn echtscheidingsproces door de Amerikaansche pers op hoogst onkiesche en lasterlijke wijze tot een publiek schandaal werd „gebombardeerd”, trok hij op aanraden van FREDERIK VAN EEDEN, met wien hij bevriend was, als een gebroken man naar Nederland. Hier te lande werd de echtscheiding als gebruikelijk door de pers geïgnoreerd tot onuitsprekelijke verlichting van SINCLAIR; hij schrijft daarover:

„I wish to pay tribute to the kindest and most friendly people I have ever met — the Dutch . . . Their newspapers treated me as a man of letters — an entirely new experience to me.” (LXXIII, pag. 113).

² LXXIII, pag. 42.

³ LXXIII, pag. 222.

BÖMER dan ook van de politieke onafhankelijkheid der Amerikaanse kranten.¹ „Politieke onverschilligheid” ware juister. Als sprekendst voorbeeld hiervan haalt hij aan, dat gedurende de laatste presidentsverkiezing, waaruit ROOSEVELT zegevierend tevoorschijn zou treden, de uitgesproken republikeinsche Herald Tribune aan WALTER LIPPMANN toestond democratische hoofdartikelen te schrijven. De verklaring is zeer eenvoudig: de Herald Tribune zag de democratische overwinning aankomen en zwaaide tijds om teneinde de publieke gunst niet te verliezen. Big business „controleert” in de States zoowel kranten, met uitzondering van de socialistische pers, als politieke partijen. Eén oeconomisch belang steunt vaak beide kandidaten: men kan nooit weten. UPTON SINCLAIR laat zich door den schijn niet bedriegen; hij vermeldt een geval van twee politiek tegengestelde bladen met één eigenaar.² ANDRÉ SIEGFRIED bevestigt SINCLAIRS veroordeeling der Amerikaanse pers in groote lijnen vrijwel.³

Het kan niet anders, of deze pers, met haar hang naar sensatie, haar uniformiteit, haar gebrek aan overtuiging, moet ook dit stem-pel drukken op haar dienaren, de journalisten. De redacteur treedt hier op den achtergrond; zijn taak bestaat in het verwerken en persklaar maken van den oogst der reporters. De persoonlijkheid van den journalist heeft niet dezelfde beteekenis als bij sommige groote Europeesche bladen.⁴ Oordeelsvorming wordt van hem niet verlangd, zijn opvattingen worden hem tot in details gedictieerd. Maar aan zijn technische vaardigheid worden zeer hooge eischen gesteld. In een minimum van tijd moet hij in staat zijn vlotte reportages te leveren, hij moet flair hebben en speurzin, listig zijn en niet te scrupuleus en vóór alles bereid zijn eigen overtuigingen geheel op zijde te stellen. Deze omstandigheden bevorderen niet

¹ IX, pag. 63.

² LXXIII, pag. 253.

³ LXXI, pag. 237-251.

⁴ BÖMER merkt dienaangaande op:

„Vergebens suchen wir nach stillen Redaktionsstuben, ... sondern finden in diesem einen Nachrichtensaal die geistigen Träger der Zeitung in ihrer Gesamtheit zu kooperativer Arbeit versammelt.” IX, pag. 65.

een groote liefde voor het beroep; de besten schamen zich over de wijze, waarop zij om den broode gedwongen zijn het publiek te bedriegen. De heftigste voorstanders van ingrijpende sociale hervormingen zijn te vinden in de Amerikaansche journalistenwereld.¹

*

*

*

Het spreekt vanzelf, dat de bijzondere eischen der Amerikaansche journalistiek weerspiegeld worden in den vorm, die de opleiding van journalisten aldaar heeft gekregen. De opzet is algemeene ontwikkeling te verschaffen en den leertijd in practischen dienst overbodig te maken; er valt niets te ontdekken van een streven om de studenten tot zelfstandig en critisch denkende menschen te vormen. JAEGER zegt het op deze wijze:

„Der Drill zum Berufe wurde die Devise der amerikanischen journalistischen Studienpläne.”²

Hij toont dit in den breede aan, o.a. door een statistiek van Professor L. W. MURPHY van Illinois, welke aangeeft hoe de studenten over de verschillende vakken verdeeld zijn. Daaruit blijkt, dat vooropleiding in cursussen, reportage, reclame en feuilleton samen bijna alle aandacht in beslag nemen en de andere vakken, te weten redactie, geschiedenis der journalistiek, ethiek der journalistiek, provinciale journalistiek, persrecht, hoofdartikelen, landbouwjournalistiek en openbare meening gezamenlijk minder belangstelling vinden dan elk der eerstgenoemde vier vakken. JAEGER vervolgt dan:

„Wie stark das amerikanische journalistische Studium auf die Anlernung praktischer Kenntnisse hinausläuft, erhellt daraus, dass fast jede der journalistischen Abteilungen an den Universitäten

¹ Blijkens het verslag van Mr VOORBEYTEL in „De Journalist” van 1 October 1935 betreffende het congres der Fédération Internationale des Journalistes, dat dezen zomer te Helsingfors is gehouden, is pas opgericht het American Newspaper Guild met vele leden. Of dit erin zal slagen zich te handhaven en of de onderlinge solidariteit der leden groot genoeg zal zijn om verbeteringen van beteekenis in te voeren, zal in de toekomst moeten blijken. LXXXIII.

² Cf. LXXXVI, pag. 367 v.v.

mindestens ein eigenes Blatt herausgibt, das von den Professoren und den Studenten, von jenen in leitender, von diesen in dienender Arbeit, selbst redaktionell hergestellt wird. Die journalistische Fakultät der Universität Jowa gibt ein täglich erscheinendes Blatt heraus, das sogar in einer der Fakultät gehörenden Druckerei hergestellt wird. Den Rekord nach dieser Seite überflügelt nach der anderen die Universität Oklahoma von deren journalistischer Abteilung ein Morgenblatt, zwei Wochenschriften, eine Monatsschrift, eine Vierteljahresschrift und eine Jahrespublikation herausgegeben werden." ¹

TRAUB karakteriseert het Amerikaansche opleidingsstelsel van journalisten en filmmensen in onderstaande bewoordingen:

„Der Leitartikler, der Reporter, der Filmregisseur, der Cutter, der Filmvertriebskaufmann und der Kinovorführer, der Ansager, der Tonmixer usw., sie werden alle über ihren Leisten geschult und jeder Spezialtyp gleicht dem Vorder- und Hintermann wie ein Ei dem andern. Nicht das Wissen um die Dinge und Zusammenhänge, kraft dessen der Mensch seine Leistung selbständig und verantwortungsbewusst vollbringt, sondern das Schablonenmässige Format zur maschinellen Ausübung eines Spezialberufes wird das Ergebnis sein." ²

Een beknopt doch volledig beeld van de Amerikaansche opleiding verschaft een dier voortreffelijke bulletins, die de departementale bureaux der Vereenigde Staten op vrijwel elk terrein publiceeren. Het onderhavige dateert helaas al van 1918 ³ en geeft een overzicht van de pogingen tot het stichten van journalistenscholen, hetwelk aanvangt met een beschrijving van het plan van generaal LEE in 1869.

In Pennsylvania komt de eerste, hoewel partieele, opleiding tot stand in 1893. Prof. JOSEPH FRENCH JOHNSON, oud-journalist, geeft enkele cursussen met veel practische oefeningen en geniet daarbij

¹ XXXVIII, pag. 38, 39.

² LXXXI, pag. 154.

³ LV.

hulp van andere hoogleeraren. In 1901 vertrekt JOHNSON naar New-York en daarmee houdt het bestaan van den cursus op.

In 1896 volgt de Universiteit van Missouri, waar de voorbereiding op de eischen der practijk in het centrum van de belangstelling staan. Er bestaat aanleiding om straks nader op deze journalistenschool terug te komen.

Aanvankelijk werd de journalistenopleiding vooral in het Westen georganiseerd. Maar in 1904 schreef de World-eigenaar PULITZER in de North American Review een artikel over The college of Journalism. Terzelfder tijd gaf ELIOT, President van Harvard, een programma voor de vorming van journalisten uit, waarin hij ook de administratieve zijde van het dagbladbedrijf betrok. PULITZER was hiertegen sterk gekant en in de door hem gestichte school heeft hij zijn plannen verwezenlijkt. De moeilijkheid bestaat evenwel hierin, dat de meeste instellingen van onderwijs niet over voldoende fondsen beschikken om in haar leerplan scheiding te maken tusschen het beroep van journalist en dat van zakelijk leider van een dagbladbedrijf.

De diverse journalistenscholen in de Vereenigde Staten zijn als regel ook toegankelijk voor wie geen officieel toelatingsexamen hebben afgelegd noch een diploma bezitten, dat toegang tot de Universiteit verleent. Het is niet noodzakelijk den volledigen leer-gang te volgen: de gelegenheid wordt geboden slechts eenige lessen bij te wonen.

Aan verschillende universiteiten is het gewoonte nu en dan een z.g. news-paper-week te organiseeren. Deze is bestemd voor redacteurs, die in functie zijn. Gedurende een week komt men samen onder leiding van een expert om een speciaal onderwerp te bestudeeren, een soort gecoprimeerde cursus dus! Nog op andere wijze streeft men er naar om het universitaire onderwijs voor alle belangstellenden toegankelijk te maken: er wordt ook schriftelijk onderricht gegeven aan hen, die de mondelinge lessen niet kunnen bijwonen. Gevolg van deze breede bemoeiingen is een groot aantal boeken over journalistieke onderwerpen.

„Technical courses in journalism vary from the single class in

news writing at many of the smaller institutions to a well-rounded-out curriculum of several courses in the larger universities." ¹

Onder deze „technical courses” moet waarschijnlijk verstaan worden de professioneele voorbereiding in het schrijven van artikelen, het maken van verslagen, nieuws verzamelen, etc. in onderscheiding dus van de studie, die zich op de algemeene ontwikkeling richt.

De specialisatie heeft ook op dit gebied haar intrede gedaan. Afzonderlijk onderricht wordt gegeven in het schrijven over onderwerpen, die op landbouw of industrie betrekking hebben; ook aan de bijzondere eischen, die „magazines” aan den journalist stellen, wordt aandacht geschonken.

„Lest the pedantic critic think that technical instruction has been overemphasized, it might be well to say that courses in economics, finance, law, literatures, politics, sociology, etc. have not been neglected in the curricula of schools of journalism.” ¹

Men legt grooten nadruk op de algemeene voorbereiding, de cultureele basis, eischt soms twee jaar zuiver academisch werk, alvorens de studenten tot de „technical courses” toe te laten.

Het overzicht wordt besloten door een lijst van inrichtingen, die op eenige wijze journalistiek onderricht geven. Deze bevat 28 State Universities, 17 State Colleges and Schools, 41 endowed Colleges and Universities, tezamen dus het respectabel aantal van 86 instellingen.

Behalve het reeds genoemde bezwaar, dat deze publicatie uit 1918 stamt, en dus geen recente gegevens verstrekt, is het te betreuren, dat hier alleen de werkwijze is vermeld, als het ware volgens het leerplan, soms zelfs zonder opgave van den duur der opleiding. Slechts indirect kan men afleiden, uit de vele instellingen, dat van de studiemogelijkheden een vrij druk gebruik wordt gemaakt, maar cijfers ontbreken. Ook wordt niet vermeld, welke waarde door dagbladeigenaren en leidende journalisten wordt gehecht aan deze scholing, of zij ceteris paribus de voorkeur geven

¹ LV, pag. 15.

aan wie een journalistenschool heeft afgeloopen boven hen, die van de piek af dienden. Een opgave van de verhouding tusschen wel- en niet-geschoolde journalisten zoekt men eveneens tevergeefs, evenals een vermelding van de waarde der docenten in wetenschap en journalistieke practijk en van hun maatschappelijk aanzien.

Over de journalistenopleiding vermeldt de *Encyclopedia americana*¹ de Columbia University School of Journalism, die in 1912 gesticht werd als gevolg van een dotatie ten bedrage van twee millioen dollar van den reeds genoemden JOSEPH PULITZER. Vele anderen volgden en het resultaat is, volgens de encyclopaedie, dat het journalistieke peil gestegen is. De Columbia School verstrekt ook graden en staat zoowel voor mannelijke als vrouwelijke leerlingen open. De candidaten moeten twee jaar een „college” bezocht hebben. De universitaire cursus duurt vier jaar en omvat geschiedenis, staatsrecht, politiek, oeconomie, statistiek, benevens Amerikaansche en Europeesche litteratuur. Op studie van Fransch of Duitsch wordt aangedrongen, practisch werk behoort tot het leerplan.² Voor zoover men op grond dezer gebrekkige gegevens kan oordeelen, maakt dit leerplan een gunstigen indruk. Maar deze inrichting staat dan ook, evenals de hieronder genoemde, als een der beste bekend en kan geenszins als type der Amerikaansche journalistenschool worden beschouwd.

In de bovengenoemde tekortkomingen van het bulletin van MELVIN LEE wordt gedeeltelijk voorzien door het herdenkingsboek, dat SARA LOCKWOOD WILLIAMS schreef ter gelegenheid van het twintigjarig bestaan van de journalistieke afdeeling aan de Universiteit van Missouri.³ In dit zeer omvangrijke boek worden doel, werkwijze en resultaten der school ampel vermeld. Het eerstgenoemde punt geeft de schrijfster als volgt aan:

„it is to train for journalism — not to make journalists.”⁴

¹ G.

² Voor een uitvoerig leerplan van Columbia zij verwezen naar XXXVIII, pag. 38.

³ LII.

⁴ LII, pag. 53.

In het programma voor een Journalism Week in 1915 werd dit doel aldus omschreven:

„1. to provide the instruction necessary to a well-rounded education; 2. to train for newspaper work through professional instruction etc.”¹

Mrs WILLIAMS zet vervolgens uiteen welke richtlijnen men heeft gevolgd ter verwezenlijking dezer doeleinden.

„The School has sought always to prepare for journalism by giving the student a broad general education including fundamental courses in arts and science; by a knowledge of academic fields especially useful to journalists, that is, training in subjects directly related to journalism; and by professional courses offered by faculty members who have both academic education and practical journalistic experience, courses in which the student is given the reasons and theory of journalism work in lectures and the actual experience of producing his writings in print through the publications issued in the laboratories of the School.”²

¹ LII, pag. 54.

² DEAN WALTER WILLIAMS, hoofd van deze journalistenschool, president van de Universiteit van Missouri en eerevoorzitter van het wereldperscongres, hield in 1925 voor de Society of Newspaper Editors te Washington een rede, getiteld: „Are Schools of Journalism getting anywhere?” In het gedenkboek van de Missourischool is deze rede volledig opgenomen (pag. 418-425). Terloops wordt daarin vermeld, dat de Vereenigde Staten in totaal 210 inrichtingen van onderwijs, natuurlijk van zeer uiteenlopenden aard, tellen, die onderricht geven in de journalistiek. Als doel van de beste der universitaire scholen wordt aangegeven:

- a* - het verschaffen van algemeene ontwikkeling op universitaire basis.
- b* - theoretische en praktische ontwikkeling der speciale journalistieke bekwaamheid.
- c* - studie van de journalistiek, haar verleden, heden en mogelijkheden, m.o.m. in den geest der publicistiek.
- d* - bevordering van toename en uitbreiding der vakliteratuur.
- e* - ontwikkeling der beroepsethiek.
- f* - contact met vroegere alumni.

De punten *a* en *b* zijn typisch voor Amerika; over *c* is weinig bekend, *d* is zeer prijzenswaardig, *e* wordt elders in dit boek (h.l. pag. 143, 144) besproken en *f* heeft in dit verband geen beteekenis.

Den ouden regel, dat men de journalistiek het best op een redactiebureau kan leeren, meende men niet in vollen omvang te kunnen toepassen, daar de journalisten te weinig gelegenheid hebben om nieuwelingen in te werken; deze verknoeien dus hun tijd. Toch is een journalist zonder practische ervaring evenmin bruikbaar als b.v. een medicus. Daarom gaf de school van meet af zelf een krant uit.

De inrichting van de opleiding is nu de volgende. Een volledige cursus omvat vier jaar, waarvan de eerste beide aan algemeene ontwikkeling zijn gewijd, in den geest van de Nederlandsche middelbare school dus (de schrijfster spreekt van een aequivalent van „liberal art courses in colleges or universities”). Gedoceerd wordt in Engelsch, geschiedenis, sociologie, oeconomie, moderne talen, filosofie, logica, psychologie, natuurwetenschappen, wiskunde. Gedurende de laatste twee jaar, die meer de beroepsopleiding ten doel hebben, wordt dit onderwijs voortgezet; als nieuwe vakken komen erbij bestuurswetenschap, internationale verhoudingen, politieke en diplomatieke geschiedenis, internationaal recht. Tevens werken de studenten practisch. Na afloop der studie verkrijgen zij den titel „Bachelor of Journalism”.¹

Het lijkt wel moeilijk om in vier jaar eenige notie van al deze verschillende studievakken te verkrijgen; daarbij komt dan nog de journalistieke werkzaamheid!

De studenten volgen sommige colleges van andere faculteiten; deze zijn te hunnen behoefte uitgezocht. De professoren voor de speciale vakken zijn allen academisch gevormde journalisten. Zij gebruiken de zomervacantie om aan andere universiteiten te studeeren of te doceeren; ook wel voor practische werkzaamheid aan kranten over de heele wereld.

De school telt onder haar alumni burgers uit elke Amerikaansche staat en uit vrijwel elk land ter wereld. Vele studenten verdienen thans geheel of ten deele hun onderhoud in de school.²

Gedurende de twintig jaar van haar bestaan heeft de school 916

¹ LII, pag. 58.

² LII, pag. 407, 408.

leerlingen, waarvan 352 vrouwen, geheel opgeleid en aan bijna 5000 personen onderwijs gegeven.

„In every conceivable capacity in every phase of journalism alumni can be found.”

Onder de oud-leerlingen bevinden zich hoogleeraren in de journalistiek en wereldoorlog-correspondenten, maar ook lieden, die de commercieele zijde van het krantenbedrijf tot arbeidsterrein hebben gekozen.¹

Het boek vermeldt elders², dat waarschijnlijk 10 à 12% dergenen, die in de V.S. werkzaam zijn in de journalistiek, eenige vorm van journalistieke opleiding hebben genoten. De salarissen die in een periode van vijf jaar na het eindexamen betaald worden, zijn 15 tot 20% hooger dan die, welke degenen ontvangen, die geen speciale opleiding hebben gevolgd.

Enkele interessante cijfers geeft Dr MAX GRÜNBECK in een artikel, getiteld: „Die Zeitungswissenschaft in Amerika”³, waarin hij het Deutsche systeem vergelijkt met het Amerikaansche. De verwarring in de terminologie op dit gebied blijkt ook hier, waar GRÜNBECK eenvoudig een opsomming geeft van de Amerikaansche opleidingsscholen. Wel wijst hij erop, dat wetenschappelijke opleiding en onderzoek in Deutschland de overhand hebben, terwijl in Amerika de journalistieke vorming op den voorgrond staat, schijnbaar zonder zich te realiseeren, dat hij ongelijksoortige grootheden vergelijkt. De redactie teekent in een noot aan, dat de beide systemen den laatsten tijd naar elkander toegroeien.⁴ Eenerzijds laat Columbia slechts „bachelors” tot de journalistieke studie toe, die na voltooiing hiervan den titel „Master of Science” verwerven. Anderzijds heeft de nieuwe persregeling tengevolge, dat Deutschland meer den opleidingskant uitgaat.

GRÜNBECK nu deelt mede, dat volgens een statistisch onderzoek,

¹ LII, pag. 144-147.

² LII, pag. 422.

³ XXVI.

⁴ Ook DOVIFAT constateert, dat Amerika thans een hervorming ernstig overweegt, die meer aansluit bij het Deutsche stelsel. X, 1-7-'34, pag. 355.

bij 27 der grootste scholen ingesteld door LESLIE HIGGINSBOTHAM, hoogleeraar in de publicistiek aan de Universiteit van Nevada, „zeitungswissenschaftlich vorgebildete Hochschüler bei den amerikanischen Zeitungen bevorzugt angestellt werden.”

Zelfs gedurende de laatste jaren, waarin ook onder de journalisten groote werkloosheid heerschte, bleek meer dan de helft der afgestudeerden binnen een half jaar geplaatst. Doordat verschillende afgestudeerden in andere beroepen een betrekking vonden, was „slechts” een vijfde deel werkloos. Daar de enquête betrekking had op meer dan de helft van het totale aantal der studeerenden, acht GRÜNBECK het resultaat typeerend voor Amerika. Aan 104 hoogeschole en hogere onderwijsinrichtingen waren in 1933 9538 studenten ingeschreven. In 1934 bedroeg dit aantal 10346. Voegt men hierbij de leerlingen van 36 andere inrichtingen, waarvan men alleen voor 1934 over cijfers beschikt, dan komt men tot een totaal van 13322 studenten, verdeeld over 140 onderwijsinstellingen. Indrukwekkende getallen!

Tot besluit is het nuttig nogmaals nadrukkelijk te constateeren, dat het Amerikaansche opleidingsstelsel, ondanks zijn groote uitbreiding en verscheidenheid, voor zoover hier gebleken is slechts beroepsbekwaamheid wil aankweeken en hemelsbreed verschilt van wetenschappelijke vorming in den Europeeschen zin.

*

*

*

Evenals bijna ieder ander is ook de journalist in de Sowjet-unie staatsambtenaar. De nieuwe machthebbers, die onder het oude régime zelf dikwijls op een of andere wijze aan de pers verbonden waren geweest, al was het maar als redacteur van een clandestien revolutionair blaadje, erkenden van meet af de groote propagandistische beteekenis van de courant. Zij gaven zich veel moeite om de pers in handen te krijgen, te organiseeren en onder de massa te brengen. Door gebrek aan technische hulpmiddelen nam men zijn toevlucht tot een „zwarte-bord”-systeem, om nieuwsberichten, aanvankelijk vooral tijdingen over den strijd tegen de „Witten”, aan de bevolking bekend te maken. Hieruit heeft zich de muurkrant ontwikkeld, die zoowel voor bedrijven als voor dorpen nog steeds

in gebruik is. Talrijke illustraties, soms kunstzinnig uitgevoerd, verduidelijken voor het onontwikkelde publiek den spaarzamen tekst. Daar alle berichten steeds van partijwege gecontrôleerd worden, bezit men hierin een uiterst belangrijk middel ter beïnvloeding van de openbare meening.

Hoezeer deze bevordering van het dagbladwezen succes heeft gehad, toonen de volgende cijfers, die ontleend zijn aan GEORGES WEILL, hoogleeraar te Caen.¹ In 1913 bestonden er in Rusland 859 kranten met een gezamenlijke oplaaq van 3½ millioen exemplaren. In 1932 was het aantal kranten uitgebreid tot 5600, waarvan 4000 in het Russisch en 1600 in 83 andere talen. De totale oplaaq bedroeg 35 millioen, de Prawda alleen drukte bijna 2 millioen exemplaren. Daarnaast telde men 1700 fabriekskranten, 2500 kolchozenkranten en 200.000 muurkranten.

De inhoud van al deze bladen wordt zorgvuldig van bovenaf vastgesteld, tot in onderdeelen. In een van zijn belangwekkende maandoverzichten in Osteuropa deelt Prof. Dr OTTO HOETZSCH hieromtrent het volgende mede:²

„Man sendet durch Rundfunk den Inhalt des Blattes zu gleicher Stunde aus Moskau mit der Anweisung, wie dieser zeitungsmässig aufzumachen sei. Und an den Grenzen des Riesenreiches liest dann der Mensch seine Zeitung nach Nachricht und Aufmachung übereinstimmend mit der Moskauer. Man muss es der Propagandatechnik der Sowjetregierung lassen, dass sie es versteht, die technischen Möglichkeiten der Gegenwart in ihren Dienst zu stellen, und dieser Leser der so durch Rundfunk übermittelten Meinungsbereitstellung ist ja von jeder Verbindung mit irgendeiner selbständig zu gewinnenden Nachricht aus dem Auslande völlig abgesperrt. Wie viele Menschen unter den 2½ Millionen Einwohnern Moskaus sind in der Lage, eine Nichtsowjetzeitung zu lesen, auch wenn eine solche im Kiosk zu kaufen ist?“

¹ LXXXVI, pag. 357. WEILL citeert hier een artikel van POSTIKOW in T, Novemhernummer 1933, pag. 112.

² T, Septemhernummer 1931, pag. 727.

Een dergelijke minutieuze organisatie laat niets aan het toeval over en zeker niet de opleiding van den journalist. De geweldige vraag naar bruikbare krachten, ook op dit gebied, was bovendien een machtige drijfveer. ARTUR JUST, zelf journalist en jarenlang Russisch correspondent van een Duitsch blad, schrijft over dit onderwerp in zijn boek, dat de pers in de U.S.S.R. behandelt in de serie „Zeitung und Zeit” van het Deutsches Institut für Zeitungskunde te Berlijn.¹ Hij deelt mede, dat in 1920 het Staatsinstituut voor Journalistiek werd opgericht, hetwelk zich uitsluitend met de opleiding bezighoudt. Aanvankelijk duurde een cursus vier jaar, thans drie. In overeenstemming met het leidende beginsel der Sowjet-regeering ten aanzien van de nationale minderheden worden ook studenten uit die gebieden toegelaten. Alle leerlingen moeten partijlid zijn. De zelfwerkzaamheid bekleedt een belangrijke plaats in het leerplan; opgaven van allerlei aard moeten uitgewerkt worden. Bovendien wordt onderwijs gegeven in geographie en oeconomische geographie, geschiedenis, partijgeschiedenis, bedrijfspolitiek en staathuishoudkunde. Speciale vakken kunnen naar keuze beoefend worden. Voor Westeuropesche opvattingen doet het eigenaardig aan, dat de aanstaande journalist tevens wordt opgeleid voor zetter en drukker. In het sowjet-kader ligt dit echter voor de hand. Eveneens wordt les gegeven in foto-reportage, publiciteit en illustratietechniek. Van oudsher vervult de redacteur in Rusland tevens de functie van directeur, zoodat ook de zakelijke leiding van het dagblad onderwezen wordt. (Van advertentie-acquisitie behoeft daarbij geen sprake te zijn, daar het advertentiewezen sinds lang door den staat is gemonopoliseerd).

Het resultaat van dit onderwijs acht men onbevredigend, zoowel kwalitatief als kwantitatief.² De opgave is dan ook geenszins een-

¹ XLI, pag. 214-219.

² Het volgende werpt hierop een schel licht:

„Die russische Zeitung „Prawda” beklagt in einem Artikel die Mangelhaftigkeit der allgemeinen und beruflichen Bildung der Mehrzahl der Sowjet-Journalisten, besonders in der Provinz, und fordert dringend Abhilfe. Die Gründung einer Journalistenschule in Moskau hätte die Güte der journalistischen Arbeit keineswegs verbessert, weil die Stellen im Zeitungswesen einzig

voudig; een handicap is bovendien, dat op dit gebied geen buitenlandsch recept voor overname gereed ligt.

Er worden nog andere cursussen gegeven voor journalisten, die hun bekwaamheden willen uitbreiden en ook voor arbeiders en boeren, voortgekomen uit de rijen der arbeiders- en boerencorrespondenten. Deze merkwaardige instelling verdient nadere vermelding.^{1, 2} De Sowjet-regeering hechtte al dadelijk veel waarde aan nauwkeurige inlichtingen over de opvattingen, die onder het volk leefden. In democratisch geregeerde landen wordt de pers geacht deze taak op min of meer gelukkige wijze te vervullen, maar in de U.S.S.R. was dit natuurlijk uitgesloten. Toch kon het van belang zijn voor de te volgen politiek om te weten, hoe een bepaalde maatregel werd opgenomen; bovendien leek het de centrale regeering nuttig de bevolking in staat te stellen zich te beklagen over machtsmisbruik door plaatselijke autoriteiten. Zoo kwam men tot het aanvankelijk volstrekt democratische stelsel der arbeiders- en boerencorrespondenten. Ieder, die een klacht had, een misstand meende te kunnen signaleeren, had het recht een krant hierover in te lichten, in den trant dus van het westersche „Ingezonden Stuk” en in overeenstemming met de vermaarde bevoegdheid tot „zelfcritiek” in de Sowjet-Unie, mits men slechts de algemeene

und allein durch kameradschaftliche Beziehungen von Parteigenossen besetzt würden. Zahlreiche Journalisten, die sich mit Auslandsfragen beschäftigen müssen, verfügen nicht über die notwendigsten Kenntnisse in der Erdkunde. Bei einer Erhebung, die kürzlich bei 17 Schülern des Oberkurses des Journalismus des dritten Jahrganges in Moskau angestellt wurden, seien nur sieben imstande gewesen, die Hauptstadt Norwegens sowie die Rumäniens zu nennen und die wichtigsten politischen Parteien Grossbritanniens anzugeben.”

Ontleend aan: X, 10e jaargang (1935) no. 6, pag. 292.

¹ Zie XLI, pag. 89 v.v.

² D'ESTER verklaart het ontstaan hiervan uit het streven der communistische krant om zich onafhankelijk te maken van de burgerlijke berichtgeving en van de in burgerlijken geest geleide bureaux; bovendien uit den wensch om te beschikken over berichten uit de arbeiderssfeer en om den lezer aan zich te binden door hem medewerker te maken. (XXI, pag. 111). De eerste overweging kan natuurlijk niet voor Rusland gelden, maar is ook overigens voor het ontstaan van het stelsel waarschijnlijk slechts van ondergeschikte betekenis geweest.

beginselen aanvaardt. Maar het belangrijke verschil met andere landen was hierin gelegen, dat de (hoogere) autoriteiten verplicht waren een onderzoek naar de gegrondheid der op- en aanmerkingen in te stellen en zoo noodig in te grijpen. Op grond van materiaal, afkomstig van arbeiders- en boeren-correspondenten werden gedurende een jaar 8000 autoriteiten en 9000 vertegenwoordigers van oeconomische organisaties voor den rechter geleid.¹ Veel onrecht kon op deze wijze ongedaan gemaakt worden. Vanzelfsprekend was de keerzijde eenerzijds een groot aantal lasterlijke aantijgingen, voortgesproten uit persoonlijke wrok, anderzijds wraak van de getroffenen, welke zelfs soms tot moord hun toevlucht namen, over het gepleegde „verraad”.

Geleidelijk is in deze toestanden verandering gekomen. Het democratisch element is verschrompeld, daar het correspondentchap een titel werd. Aanvankelijk was ieder correspondent, die eenmaal schreef. Later ging men deze lieden organiseeren en africhten, waaronder de vrije meeningsuiting natuurlijk aanzienlijk leed. Een voordeel was ontegenzeggelijk, dat de krantenredacties gelegenheid kregen journalistieke talenten te ontdekken en deze een cursus te doen volgen, waardoor het zoo zwakke beroepskader kon worden versterkt. Ook voor bestuursfuncties hebben de redacties hun correspondenten meermalen met succes aanbevolen.

Behalve de genoemde opleidingsinrichtingen bestaan er ook nog scholen voor lagere journalisten, maar daar overheerscht het technisch element (drukken, zetten). Het plan bestaat thans (1931) om geen all-round journalisten maar alleen specialisten te vormen, dus hoofdredacteuren, rubriekredacteuren, reporters etc. Voor het journalistieke peil lijkt dit bedenkelijk. De toekomst zal moeten uitwijzen in hoeverre men er in slaagt een groot aantal capabele journalisten op te leiden. Of dit nog noodig zal zijn, is twijfelachtig, gezien de strakke centralisatie en standaardisatie van den kranteninhoud. Slechts het plaatselijk, en wellicht het regionaal nieuws, blijft op deze wijze voor den gewonen redacteur gereserveerd.

Tenslotte zij hier met de loutere vermelding volstaan, dat ook in

¹ IX, pag. 84.

de U.S.S.R. eenige belangstelling voor de publicistiek schijnt te bestaan. JUST¹ deelt mede, dat de journalistenvereniging zich bezighoudt met het wetenschappelijk onderzoek van den journalistieken arbeid volgens psychotechnische methoden. Het zou de moeite waard zijn om te vernemen of men hierbij reeds tot eenig resultaat gekomen is en zelfs misschien bereikt heeft, dat door middel van tests met eenige zekerheid de aanwezigheid van journalistieke bekwaamheid bij een proefpersoon kan worden vastgesteld. Erg waarschijnlijk lijkt dit vooralsnog niet.

*

*

*

De Vereenigde Staten, Duitschland en de Sowjetunie vormen de gebieden, waar de journalistenschool in aanzien staat. Ook daarbuiten komt zij nog wel voor, maar in Engeland b.v. heeft zij weinig opgang gemaakt. GEORGES WEILL schrijft dit in zijn overzicht² toe aan de omstandigheid, dat in dit land uitstekende jonge krachten steeds voor voldoende aanvulling der journalistieke gelederen zorgden.

De bekende journalist W. F. STEAD was, als zoovelen, aanhanger van de „roeping”-opvatting:

„I don 't think anyone should dream of becoming a journalist — except of the bread-and-butter order — any more than he should dream of becoming a minister of religion, unless he has a vocation.”³

Terecht verlangt hij in de eerste plaats, dat de journalist de menschen weet te kiezen, die hem moeten voorlichten:

„If a perfect journalist should not know everything — which is, perhaps, expecting too much even from perfection — he ought to know exactly where the people live who do know everything.”

Behalve leesbaar schrift, kennis van Fransch en Duitsch en beheersching der stenographie(!), acht hij voor succes noodzakelijk het bezit van een open oog, een gevoelig hart, een wil, die over

¹ XLI, pag. 208.

² LXXXVI, pag. 367 v.v.

³ LXXIV, pag. 20 v.v.

hinderpalen heenhelpt, en geduld, dat wachten verstaat. Artikelen schrijven over actueele onderwerpen, snel, kort, scherp, ze gratis insturen tot ze geplaatst worden, doorschrijven tot men betaalt, dat is de eenige school voor journalistiek, die schrijver kent en die hij zelf doorloopen heeft.

In zijn reeds geciteerd overzicht maakt WEILL melding van een cursus in de journalistiek, die na den wereldoorlog aan de Londensche universiteit geopend werd, mede terwille van de gedemobiliseerden. In 1926 studeerden daar 46 mannelijke en 43 vrouwelijke leerlingen. Het programma omvatte een academische studie gedurende twee jaar van deels verplichte vakken, aan te vullen met keuze-onderwerpen. Daarna twee jaar praktische cursussen. De studenten werden aangemoedigd om tijdens de vacanties aan provinciale bladen te werken, die hen eerst achterdochtig, later met open armen ontvingen. Hoe de toestand zich na '26 ontwikkeld heeft, deelt hij niet mede. Wel zegt hij, dat er enkele andere steden „écoles techniques” of universitaire cursussen bestaan die voor journalisten, die reeds practisch werken, bestemd zijn en door hun vereenigingen zeer gewaardeerd worden.

PAUL DE SURY D'ASPREMONT heeft eveneens een oppervlakkige en ver van volledige opsomming der bestaande journalistenscholen in zijn boek over de pers opgenomen.¹ Voor Engeland geeft hij aan de London School of Journalism, gesticht door MAX PEMBERTON, die door krantenmagnaten als wijlen NORTHCLIFFE en ROTHERMERE gefinancierd wordt. De leerlingen worden daar verdeeld in twee groepen: de aanstaande vaste redacteuren en de toekomstige vrije journalisten (z.g. „free lances”). Bijzondere aandacht wordt besteed aan de opleiding van reporters en rubriek-redacteuren. Met de vermelding, dat Reverend W. ROUTH vroeger reeds een school had gesticht en de universiteit van Birmingham in 1908 een instituut voor journalistiek oprichtte, bestemd voor afgestudeerden, is Engeland „afgedaan”.

Tenslotte vermeldt ESCOTT² nog het interessante feit, dat de

¹ LXXVIII, pag. 257 v.v.

² XX, pag. 345.

journalistenschool „City of London” een „traveling scholarship” voor den besten leerling beschikbaar stelt. In zijn korte opsomming komen het Kings College te Londen, de universiteit van Birmingham en het Institute of Journalism voor.

De Australische journalistenvereniging heeft in 1919 een interessante brochure uitgegeven¹, waarin journalisten, dagblad-directeuren, hoogleeraren, regeeringspersonen en vooraanstaande figuren uit het zakenleven hun meening uiteenzetten over de mogelijkheden en wenschelijkheden van een systematische opleiding van journalisten, eventueel geheel of ten deele universitair. De gebruikelijke vakken worden aanbevolen, de gewone argumenten opgesomd. Men wijst op de vaak bestaande noodzakelijkheid om vroeg geld te verdienen, waardoor de mogelijkheid van een schoolopleiding in het gedrang komt. Het is jammer, dat hier alleen richtlijnen worden aangegeven en plannen geopperd, terwijl de gelegenheid ontbreekt om zich te overtuigen of men tot resultaten gekomen is en zoo ja welke. GROTH² deelt evenwel mede, dat de meeste Australische universiteiten een cursus voor journalistiek hebben georganiseerd; sommige hebben hieraan een diploma verbonden, dat theoretische en practische kennis waarborgt.

De bovengenoemde journalistenvereniging, die bijna alle journalisten omvat, is er tengevolge van haar hechte organisatie in geslaagd als vakvereniging veel te doen voor de materiele positie van haar leden.³ Zij heeft eveneens gezorgd voor een stelselmatige opleiding van aanstaande journalisten.

„Die Lösung des Nachwuchsproblems, dem ja für die Presse aller Länder besondere Bedeutung und fasst allgemein auch besondere Schwierigkeit zukommt, ist in Australien auf eigenartige

¹ XIX.

² XXV, pag. 264.

³ Blijkens een bericht in Zeitungswissenschaft van 1 Mei 1935 genieten ook de Fransche journalisten sinds 29 Maart van dat jaar wettelijke bescherming ten aanzien van het minimum-salaris, den werktijd, ontslagquaesties en schadevergoedingen: onder de beide laatste rubrieken vallen ook de moeilijkheden, die ontstaan wanneer een krant van eigenaar en dientengevolge van richting verandert.

Weise erfolgt. Durch einen Vertrag zwischen der Association und der Einheits-organisation der Zeitungsverleger wurde für die Anwärter auf den Journalistenberuf eine fünfjährige Lehrzeit eingeführt. Alle Einzelheiten der Ausbildung und des stufenweisen Aufstiegs der Anwärter sind in diesem Uebereinkommen genauestens geregelt. Ohne die Absolvierung der vorgeschriebenen Lehrzeit hat in Australien niemand die Aussicht auf Anstellung in der Schriftleitung einer Tageszeitung. Anwärter unter 18 Jahren und ohne höhere Schulbildung werden in der Regel nicht in den Vorbereitungsdiens aufgenommen. Die Entlohnung der Anwärter ist durch den erwähnten Vertrag klar geordnet. Im ersten Jahr der Lehrzeit erhalten sie wöchentlich zwei Pfund Sterling. Dieses Gehalt wird Jahr um Jahr erhöht und zwar auf 3 Pfund Sterling im zweiten Jahr, auf 4 Pfund Sterling wöchentlich im dritten Jahr und schliesslich auf 5,25 Pfund Sterling im vierten Jahre. Der Ausbildung dieser Anwärter wird auf den Schriftleitungen grosse Sorgfalt gewidmet. Die Verleger sind nach dem Uebereinkommen sogar verpflichtet, diesen jungen Leuten das Schulgeld und die Kosten für Bücher zu erstatten, falls sie sich während der Lehrzeit für den Besuch der journalistischen Kurse der Universität Melbourne entschliessen. Eine bedeutsame Zukunftssicherung bedeutet es aber für die Anwärter, dass sogleich die Hauptschriftleiter der Zeitungen verpflichtet sind, einen bestimmten Prozentsatz ihrer freiwerdenden Stellen im Redaktionsstab mit Anfängern zu besetzen. Diese Verpflichtung bewirkt andererseits zugleich, dass die Schriftleitungen die Ausbildung der Anwärter, die in der Regel zu einem Teil bei der Zeitung verbleiben werden, besonders sorgfältig betreiben. Für besonders begabte und rasch fortgeschrittene Anwärter kann in Ausnahmefällen die fünfjährige Lehrzeit abgekürzt werden, denn der Hauptschriftleiter einer Zeitung hat das Recht, solche Leute rascher in die nächsthöheren Grade der Ausbildung zu überführen."

In aansluiting hieeraan worden de journalisten na volbrachten leertijd geplaatst in de D-klasse, waaruit zij na voldoende ervaring worden bevorderd naar de C-klasse enz. Voor elk dezer afdelingen

bestaan voorschriften omtrent het minimum-salaris, dat is berekend op Melbourne en Sidney; voor andere steden gelden kortingen van 5 tot 30 %. Tenslotte is de verhouding bepaald, waarin de verschillende klassen in een redactie vertegenwoordigd moeten zijn.¹

PAUL DE SURY D'ASPREMONT begint zijn meergemeld overzicht met op te merken, dat de journalistiek een kunst is, die berust op een aangeboren talent.

„Mais si l'art ne s'apprend pas, le don a besoin d'être dirigé pour se développer logiquement et s'orienter suivant le temps dans lequel on vit.”²

Hij wijdt vervolgens eenige weinige woorden aan de dagblad-wetenschap, (waarmee hij kennelijk de wetenschappelijke opleiding van den journalist bedoelt!).

„La science journalistique doit conférer au journaliste la connaissance de l'essence et de la valeur d'un journal, de manière que placé devant les problèmes d'ordre politique et économique, le journaliste puisse les aborder avec la possibilité d'y apporter de justes solutions, ce qui suppose une culture générale, acquise dans les universités.”³

Vervolgens gaat schrijver tot het eigenlijke onderwijs over⁴; hij beweert dat Duitschland hierin een verdeeling toepast.

„Les universités donnent surtout un enseignement scientifique, les écoles de commerce traitent l'application pratique concernant principalement la branche commerciale.”

De auteur maakt hier niet den indruk volledig geïnformeerd te zijn; blijkbaar is het er hem hoofdzakelijk om te doen door een tegenstelling het Fransche stelsel scherper te belichten.

„Le système français est moins spécial, il vise à la formation générale du journaliste et embrasse de ce fait un domaine beaucoup plus vaste. L'Institut journalistique des Facultés catholiques

¹ Dr MAX GRÜNBECK; X, 1-6-'35, pag. 300-303.

² LXXVIII, pag. 252.

³ LXXVIII, pag. 253.

⁴ LXXVIII, pag. 257 v.v.

de Lille cherche à donner au futur journaliste une culture générale jointe à un enseignement pratique.”

D'ASPREMONT is, naar uit zijn boek blijkt, overtuigd van de roeping der katholieke journalisten om hun ethische beginselen in hun werk toe te passen en te propageeren. Vandaar zijn groote belangstelling voor deze katholieke onderwijsinrichting, die onder leiding staat van PAUL VERSCHAVE, hoogleeraar in de rechtsgeleerdheid.

De cursusduur bedraagt drie jaar, de minimum leeftijd voor het toelatingsexamen zestien jaar. Hier wordt dus een gespecialiseerde en bovendien universitaire vorming gedurende slechts eenige jaren gegeven aan jongelui, die anders nog de middelbare school zouden bezoeken. Op deze wijze zou tegemoet worden gekomen aan een vaak geopperd bezwaar tegen wetenschappelijke journalistieke opleiding. Dit houdt in, dat men een langdurige opleiding in strijd acht met de voor velen bestaande noodzakelijkheid om vroeg geld te verdienen. Alles hangt echter van het practisch resultaat af, waaromtrent niets wordt medegedeeld.

Het programma maakt alweer een zeer overladen indruk. Het gevaar dreigt, dat het even snuffelen aan tal van uitgebreide gebieden van wetenschap, vooral op zeer jeugdigen leeftijd, den leerling leidt tot oppervlakkigheid en een zekere mate van waanwijsheid. Het leerplan voor het eerste jaar omvat godsdienst, politiek, de politieke partijen en hun geschiedenis, staathuishoudkunde, contemporaine geschiedenis (sinds 1889), Fransche litteratuur, geschiedenis van het recht, apologie van den godsdienst, geographie, natuurrecht, sociologie en vreemde talen, waarvan één verplicht. Het tweede jaar brengt administratief recht, natuurrecht, apologie, sociologie en sociale methodologie, staathuishoudkunde, diplomaatiese geschiedenis, sociale geographie en vreemde talen, desgewenscht ook bedrijfspsychologie. Daarnaast cursussen, die meer direct met het beroep in verband staan, n.l. in het redigeeren van een krant, geschiedenis en wetgeving van de pers, classificatie van kranten, berichtendienst, parlementaire berichtgeving, schrijven van hoofdartikelen, pers en openbare meening, en buitenlandse

pers. De leerlingen bestudeeren in het laatste jaar diplomatieke geschiedenis, bedrijfspsychologie, volkenrecht, wetgeving op financieel en industrieel terrein, sociale geographie, sociologie en bedrijfsboekhouding; handelsrecht is facultatief. De praktische cursussen betreffen ditmaal samenstelling, administratie en directie van een krant, verkoop, publiciteit, oprichten en uitbrengen van een dagblad, persconsortium, rol van het papier in de krant. Oefeningen worden gemaakt in het schrijven van artikelen over buitenlandsche en binnenlandsche politiek, financiën, oeconomischen toestand, godsdienst en schoolquaesties. Na twee jaar wordt een certificaat van den eersten graad uitgereikt, hetwelk voldoende journalistieke geschiktheid waarborgt(!). Bij het eindexamen wordt het hoogste diploma verstrekt.

Na deze uitvoerige opsomming doet de vermelding der buitenlandsche onderwijs-inrichtingen bij D'ASPREMONT wat mager aan. De gegevens over Engeland werden reeds aangehaald. Van Amerika kent D'ASPREMONT blijkbaar slechts het door PULITZER gestichte instituut aan de Columbia-university.

Ook in Spanje en Tsjecho-Slowakije bestaan deze journalistenscholen, naar hij zegt. In Spanje is het bezit van het diploma een vereischte, om redacteur te kunnen worden.¹ Te Praag staat de journalistenschool onder leiding van Prof. DVORSKYS; de studenten wonen algemeene academische colleges bij en krijgen journalistiek onderwijs van specialisten. D'ASPREMONT zelf geeft een „cours privé”, die in het universitaire leerplan van Fribourg (Zwitserland) is opgenomen. Het onderricht is mede voor niet-journalisten bestemd en heeft betrekking op de journalistieke bekwaamheid benevens op het „apostolat de la presse”.

GEORGES WEILL² noemt in de eerste plaats de Ecole de journalisme te Parijs, die in 1899 gesticht werd en sinds 1900 deel uitmaakt van de Ecole des Hautes Etudes Sociales. Zij heeft steeds wetenschappelijke studie met technische cursussen vereenigd. Franschen bezoeken haar minder dan buitenlanders. De staats-

¹ Dit is onjuist volgens GROTH, h.l. pag. 237.

² LXXXVI, pag. 367 v.v.

universiteiten hebben niets gedaan; de Faculté catholique van Lille vermeldt hij zonder commentaar en wijst dan op den grooten opgang die de journalistenscholen in Duitschland en de Vereenigde Staten gemaakt hebben.

In Italië heeft de regeering van den journalist een ambtenaar gemaakt; het nationaal-socialistische Duitschland heeft denzelfden weg betreden. Het fascisme wenscht geen onnoodig risico te nemen; om tot de journalistiek toegelaten te worden, moet de aanstaande journalist in het beroepsregister — alho professionalen — der journalisten ingeschreven zijn. Dit geschiedt slechts wanneer hij zich niet openlijk heeft geuit in een richting, die strijdig is met het Staatsbelang.¹

In 1929 werd aan de fascistische faculteit voor staathuishoudkunde van de Universiteit van Perugia een leerstoel ingericht voor de geschiedenis van het dagbladwezen en een voor persrecht. Men kan ook in deze vakken, gecombineerd met staatswetenschappen, promoveeren. Op de bul wordt dat speciaal vermeld. Gelijk ook reeds uit het bovenstaande volgt, is de titel „journalist” door wettelijke bepalingen beschermd.

In 1930 is te Rome een der vakscholen naar Amerikaansch voorbeeld geopend, die men reeds aangekondigd had. De cursusduur bedraagt twee jaar, het onderwijs omvat theorie en praktijk. Het einddiploma van de middelbare school is vereischt voor toelating. De universiteit van Ferrara, de handelshoogeschool van Triest en de katholieke universiteit van Milaan hebben in hun colleges ook voordrachten over onderwerpen op het terrein der journalistiek opgenomen. Opleiding en wetenschap strijden hier nog om den voorrang.²

De dictaturen leggen een begrijpelijke belangstelling voor den journalist aan den dag. PRIMO DE RIVERA, eens in Spanje de machthebber, had in 1927 het voornemen om den titel redacteur wettelijk te beschermen en ter verkrijging ervan een universitaire opleiding verplicht te stellen.³ Zijn val verhinderde de uitvoering van dit plan.

¹ Cf. IX, pag. 77, 78.

² XXV, pag. 259.

³ XXV, pag. 260.

Ook België (Brussel, Luik, Antwerpen), Tsjecho-Slowakije¹, Polen, Hongarije (Budapest en Szegedin), Griekenland, zelfs Madras, Peiping, Sjanghai en Tokio hebben hetzij complete opleidingsscholen, hetzij cursussen. Een scherpe onderscheiding tusschen de opleiding voor den journalist en de beoefening der publicistiek is in al deze gevallen niet wel mogelijk.²

Over de resultaten bestaan groote meeningsverschillen, volgens WEILL. Een zeker aantal onwetenden en ondergeschikten wordt waarschijnlijk geëlimineerd, kennis en intellectueel peil der journalisten nemen toe. Amerika is enthousiast. KENNEDY JONES in Engeland en STÉPHEN VALOT in Frankrijk blijven overtuigd, dat het instinct van den journalist belangrijker is dan een methodische africhting. Laatstgenoemde raakt de opleidingsquaestie even aan in „le Journalisme d'Aujourd'hui.”³

Ook in ons land heeft de opleiding van den journalist menigmaal de aandacht beziggehouden, zonder dat men een bevredigende regeling vond. D. HANS, voorzitter van den Nederlandschen Journalistenkring, acht de journalistiek half kunst, half wetenschap en vangt de bespreking van het vraagstuk der opleiding aldus aan:⁴

„Dit sta bij de beschouwingen die hier nog zullen volgen, als het ware met vlammende letters voorop: de journalistiek kan men niet leeren.”

Even verder⁵ vervolgt hij:

„Men kan dus een zekere hoeveelheid kennis verschaffen,

¹ JAEGER vermeldt, dat de regeering van dit land jaarlijks aan journalisten stipendia verstrekt voor buitenlandsche studiereizen; de School of Journalism van de Columbia-University stelt ieder jaar drie beurzen beschikbaar voor de beste eind-examinandi om een reis naar Europa te maken. (XXXVIII, pag. 50, 51, noot).

² XXV, pag. 255-264.

³ Cf. LXXXII. Dit boekje bevat de voordrachten, die in den winter '29-'30 door een aantal journalisten gehouden zijn in het Collège des Sciences Sociales.

⁴ XXIX, pag. 26.

⁵ XXIX, pag. 27.

die men bij de uitoefening van het beroep uitstekend gebruiken kan. Men kan zijn algemeene ontwikkeling vermeerderen. Daarvoor kan men studeeren. Maar wat men zodoende vergaart, maakt niet specifiek geschikt voor journalist: het is een geestelijke bagage, die men naar elk ander beroep ook kan meenemen. En nu zijn er natuurlijk wel speciale vakken waarvan de kennis vooral voor den journalist van belang is, maar aan den anderen kant zijn die er ook weer niet, omdat vrijwel elk vak van wetenschap voor den journalist nuttig kan zijn."

Deze opvattingen van den schrijver lijken voor bestrijding zeer vatbaar. De beslissende vraag is: kan de journalistieke aanleg ontwikkeld worden door eenige opleiding, die dus niet het verschaffen van parate kennis beoogt, maar vorming van den geest, opvoeding.

In elk geval acht HANS de journalistiek geen examen- of diploma-vak. Aan een diploma ontleent men bevoegdheden; maar de geschiktheid van den journalist blijkt eerst in de praktijk.

„De beste universiteit voor den journalist is de krant zelf, heeft een Engelschman eens gezegd. Zoo is het."

De schrijver haalt uitspraken van eenige bekende collegae aan, die dezelfde strekking hebben.¹ Hierbij denkt men onwillekeurig aan medicus en ingenieur van wie vroeger eveneens werd beweerd, dat zij in de practijk gevormd moesten worden. Sommigen achten thans nog de universitaire opleiding voor den handel en den landbouw overbodig, anderen de huishoudschool.

De Journalistenkring heeft in Mei 1930 een resolutie aangenomen, waarin wordt geëischt dat aanstaande journalisten minstens in het bezit zijn van het gymnasium- of H.B.S.-diploma en de wensch wordt uitgesproken, dat aan onze universiteiten onderwijs gegeven zal worden in onderwerpen, welke betrekking hebben op pers, publiciteit en journalistiek.

HANS vermeldt daarom met vreugde de werkzaamheid van den privaatsdocent v. D. HOUT in Utrecht en van den chef van den

¹ XXIX, pag. 34.

regeringspersdienst LIEVEGOED, die te Leiden belast is met het houden van wetenschappelijke voorlezingen betreffende het dagbladwezen. Ware zijn boek later verschenen, dan had hij ook Dr BASCHWITZ kunnen noemen, die sinds begin '35 in Amsterdam als privaat-docent college geeft over de geschiedenis van de pers, waarbij hij bijzondere aandacht schenkt aan de eerste opkomst der Nederlandsche pers.

Van de 530 kringleden zijn slechts 30 in het bezit van een academischen graad; een toename van dit aantal zou HANS waardeeren, „onder deze voorwaarde echter, dat zij niet alleen wetenschappelijk gevormde, maar ook werkelijk goede journalisten zullen blijken te zijn”.¹

PLEMP VAN DUIVELAND, oud-chef van den persdienst van het departement van Buitenlandsche Zaken en eere-voorzitter van den Nederlandschen Journalistenkring, wijdt in zijn boek: „Journalistiek in Nederland” een hoofdstuk aan de opleiding van den journalist.² Hij gaat uitvoerig na welke inrichtingen in het buitenland zich deze taak gesteld hebben (zijn boek verscheen in 1924); met uitzondering van de colleges van Prof. KOCH in Heidelberg, vanaf 1895 althans tot aan den oorlog, en de academische cursussen in Zürich en Bern slaat hij haar beteekenis niet zeer hoog aan.

De tegenstellingen in Nederland illustreert hij door den voorstander van opleiding ABRAHAM KUYPER tegenover zijn overtuigden bestrijder BOISSEVAIN te plaatsen.

In den breede behandelt hij het rapport over de opleidings-quaestie in 1911 uitgebracht door een commissie van den Nederlandschen Journalistenkring; schrijver behoorde tot de rapporteurs. De uitwerking hiervan is door de verwerping der voornaamste conclusies gering gebleven: na overleg met den Senaat der Universiteit van Amsterdam hebben enkele professoren gedurende eenige jaren cursussen voor journalisten gegeven, die evenwel ondanks

¹ Cf. XXIX, pag. 35-39.

² LXIII. Aan hoofdstuk V: De beste opleiding van den journalist, pag 107-126, is het geciteerde ontleend.

lage kosten en verschillende andere faciliteiten wegens gebrek aan belangstelling moesten worden opgeheven.

Het rapport heeft echter zijn beteekenis niet verloren, daar de overwegingen ook thans in hoofdzaak nog geldig zijn. Het begint met vast te stellen, dat de gemiddelde opleiding van de huidige journalisten (1911) naar hun eigen meening onvoldoende is en acht aanleg voor het beroep onmisbaar. Daar men als regel pas op lateren leeftijd de journalistiek als beroep kiest, is een speciale opleiding ongewenscht. De lage salarissen en matige vooruitzichten van de doorsnee-journalisten maken een langdurige kostbare opleiding onmogelijk. Een school, die voorbereidt voor de hoogere rangen, is denkbaar, doch onbruikbaar: om deze aan te vullen dient men dus een keus te maken uit de journalisten, die zich onderscheiden hebben of uit wetenschappelijk gevormden buiten het vak, die de vereischte eigenschappen bezitten.

PLEMP VAN DUIVELAND citeert dan uit een viertal artikelen, die Prof. Mr J. H. VALCKENIER KIPS, zelf oud-journalist, in de Tijdspiegel geschreven heeft¹:

„Wellicht kwam de politieke journalist reeds een heel eind, als hij in de aardrijkskunde, zoo bijna alomvattend als dit thans wordt gedacht, een diploma bezat; doch voegen wij er voorzichtigheids-halve liever economie, sociologie, staatsrecht en vooral ook geschiedenis bij.”

VALCKENIER KIPS acht dit met de bestaande academische leer-gangen en diploma's wel mogelijk. Tegen vakscholen is hij ten sterkste gekant, maar hij acht diploma's van beteekenis als middel om de positie van den journalist te versterken. Hij onderscheidt nog andere voordeelen:

„Ook dit houde men in het oog, dat een voorgeschreven leergang, mits niet te zeer op handigheden der praktijk gericht, het denken, hoe dan ook, steeds aan zal scherpen, aan zuiver, sluitend redeneeren zal gewinnen en reeds daardoor een rem zal vormen tegen

¹ Ook afzonderlijk verschenen; nadere aanduiding van een en ander ontbreekt. Ook de jaargang van den Tijdspiegel is niet vermeld.

het ontzettende gissen en knoeien, waaraan nu menig oppervlakkig, enkel op gevoel drijvend schrijver blootstaat."

Van wijlen WILLEM NIEUWENHUIS is in de Gemeenschap een posthuum artikel verschenen getiteld: „De kunst der Journalistiek”.¹ Hij roert daarin het opleidingsvraagstuk aan en staat in hoofdzaak op het standpunt van den „geboren” journalist, waarvan hij enkele eigenschappen noemt. De journalist schrijft z.i. het best over dingen, waarvan hij niet àl te veel weet. Is hij te goed op de hoogte dan wordt hij door nevenoverwegingen belemmerd; hij put zichzelf uit en kan daardoor geen invloed krijgen. Zijn standpunt kan in zijn eigen woorden aldus worden samengevat:

„ik vrees voor diploma's en titels, voor examens en tentamens” en „voor mij is en blijft de journalist een kunstenaar.”

W. N. v. D. HOUT, die, zooals boven reeds vermeld werd, sinds enkele jaren als privaattoecent voor publiciteitsleer aan de Utrechtsche universiteit fungeert, roert in „Over de krant”² terloops de opleiding aan. Hij acht haar belangrijk op grond van de overweging, dat een journalist, hoewel in het bezit van het gewenschte complex geestes- en karaktereigenschappen, niet „über einen gewissen Punkt hinauskommt” door een gebrekkige opleiding. Wetenschappelijke vorming lijkt hem wenschelijk, minder terwille van de daardoor verkregen parate kennis, dan wel om inzicht te verschaffen in de grondige behandeling van een onderwerp. In latere publicaties licht de schrijver zijn opvattingen nader toe. In de openbare les „Publiciteit”, waarmee hij zijn ambt als privaattoecent aanvaardde, merkt hij op:

„Paraat tot oordeelsvorming is alleen hij, die zijn onderwerp beheerscht en om daartoe te komen is een grondige ontwikkeling van eigen geest onmisbaar. In Duitschland bedraagt het aantal academisch gevormden onder de journalisten 63 %; in Nederland is dit cijfer nauwelijks 10.”³

¹ LXII.

² XXXIV, pag. 46.

³ XXXV, pag. 14.

Een recente publicatie van denzelfden auteur in het Haagsch Maandblad zegt:

„Trouwens de deskundigheid is één der voornaamste verschillpunten tusschen de oude en de nieuwe school (i.e. van journalisten). De nieuwe eischt voor alles deskundigheid en verwerpt het meepraten van ter zake niet bevoegden.”¹

Studie na het middelbaar onderwijs acht v. d. Hout noodig, vóór alles van de publiciteitsleer; hij verlangt terecht toelating hiervan als examenvak. Hij acht het

„een eigenaardig verschijnsel bij journalisten dat zij, als ze eens over hun beroep spreken of schrijven, eenerzijds veel te hoog daarvan opgeven, anderzijds veel te lage eischen stellen aan de uitoefening.”²

Schrijver toont zich een overtuigd tegenstander van de theorie der „geboren” journalisten, die hun waarde ontleenen aan „intuïtie”. Hij onderscheidt capaciteiten, als resultaat van verstandelijke vorming, en paracapaciteiten, die op aanleg berusten.³ Er zal nog gelegenheid zijn om op deze opvattingen terug te komen. Voorloopig zij volstaan met de vermelding van v. d. Houts verwachting, dat het journalistenberoep gesloten zal worden voor allen, die niet in het bezit zijn van een biljet, dat behoorlijke uitoefening als rechtsvermoeden wekt, welk biljet ongeldig verklaard zal worden, indien de praestaties niet beantwoorden aan redelijke eischen.⁴

*

*

*

Uit het onderzoek naar den aard van de journalistenopleiding in verschillende landen is komen vast te staan, dat men allerwege doende is deze op eenigerlei wijze in het universitaire kader op te nemen, althans te organiseren. Dit streven dateert evenwel van de laatste tientallen jaren, gedeeltelijk is het zelfs zeer recent of nog in statu nascendi (zooals hier te lande). De komende generatie

¹ XXXVI, pag. 274.

² XXXVI, pag. 282, 283.

³ XXXVI, pag. 272.

⁴ XXXVI, pag. 284, 285.

zal eerst volledig hiervan kunnen profiteeren. De tegenwoordige journalisten zijn hoofdzakelijk in de practijk gevormd; alleen Duitschland maakt hierop een uitzondering, hoewel men niet uit het oog moet verliezen, dat africhting op de practijk aan een „zeitungswissenschaftliches Institut” in opvoedende waarde verre achterblijft bij een academische studie in den gebruikelijken zin des woords.

De conclusie van hoofdstuk drie luidde, dat de hogere journalist, en met name de buitenlandsche correspondent, door een goede opleiding aan beteekenis zal winnen, vooral uit sociaal-geographisch oogpunt.

Er zijn evenwel ook stemmen gehoord, die zeggen, dat een journalist wordt geboren, niet gemaakt, dat de krant de beste school is en dat elke speciale journalistenopleiding op niets moet uitloopen, daar de ware journalisten, die de roeping in zich voelen, daaraan geen behoefte hebben, en degenen, die den vereischten aanleg missen, ook met de beste opleiding in deze leemte niet kunnen voorzien.

In zekeren zin kan KARL D'ESTER tot deze groep gerekend worden. In hoofdzaak stelt hij zich te weer tegen den eisch, dat de „Zeitungswissenschaft” ook voor de opleiding der journalisten zou moeten zorgen. Dit kan niet de taak van een wetenschap zijn. Daartoe moeten uitgevers en redacteuren overleg plegen met de bestaande onderwijsinrichtingen. Maar dan vervolgt hij:

„Zunächst muss man freilich klar darüber sein, ob man überhaupt eine Ausbildung des Journalisten auf einer Hochschule in irgendwelcher Art für wünschenerwert hält. Mit Recht wird darauf hingewiesen, dass es viele glänzende Journalisten gibt, die nie eine Hochschule besucht haben, dass andererseits aber auch eine noch so gediegene wissenschaftliche Ausbildung nicht immer zum Journalisten befähigt.¹

Deze argumenten zijn niet steekhoudend; niemand zal er aan denken de stelling te poneeren, dat een conservatorium overbodig

¹ XXI, pag. 132, 133.

is, omdat vele uitstekende musici hun opleiding op andere wijze hebben verkregen, anderzijds de zorgvuldige opleiding aan deze instelling geen talentvolle musici maakt.

Hoe moet de, slechts schijnbare, tegenstelling opleiding—aanleg worden opgelost?

De Utrechtsche privaatschool v. d. Hout behandelt de quaestie uitvoerig.¹ Hij ontkent allermint de beteekenis van zekere aangeboren eigenschappen, maar wil de tooverban, die om den „geboren” journalist hangt, eens en voorgoed breken, door vergelijking met andere beroepen, waarvan eens hetzelfde werd gezegd. Hij betoogt aldus:

„Door de evolutie van het publiciteitswezen zelf, nam het aantal vraagstukken, dat daaraan verbonden is, toe en deed zich steeds weer de noodzakelijkheid gevoelen deze door wetenschappelijke studie te behandelen, te analyseeren en zoo mogelijk tot oplossing te brengen. Te veel is het beroep van den journalist er één geweest van traditie gelijk zoo vele andere beroepen van vader op zoon, van ouder op jonger, van baas op jongmaatje zijn overgegaan. In de laatste halve eeuw heeft men zich in tal van dergelijke traditionele beroepen losgemaakt van de tradities om zelfstandig op breedere basis, overeenkomstig de ervaringen en resultaten van wetenschappelijke onderzoekingen en ontdekkingen het vak op te bouwen. Laat ik er maar twee noemen: de handel en de landbouw, die beide uit de sleur der traditie zijn losgemaakt en op wetenschappelijken grondslag zijn gevestigd, zóó, dat zij beide reeds een hoogeschool te hunner beschikking hebben.

Zóó als vaders en grootvaders bedenkelijk en twijfelmoedig het hoofd hebben geschud over deze moderne manieren waarvan zij het nut en het heil niet inzagen, aan welker waarde zij niet konden en wilden gelooven, vastgeroest als zij waren in hun eigen tradities, zóó hebben ook oudere journalisten zich betoond tegenover deze nieuwe school, die al die oude tradities en fraaie leuzen, dat een journalist „geboren” werd, van flair, intuïtie, natuurtalent als grondslagen voor het beroep, wegbezemde.”

¹ XXXVI, pag. 271-274.

Ook JAEGER heeft aan deze quaestie een bespreking gewijd. Zijn analyse is te belangwekkend om haar hier niet in hoofdzaak over te nemen. Hij vangt aan:

„Nicht mit Unrecht sagt man, in jedem Journalisten müsse ein Stück Künstler stecken. Doch darf das die Erkenntnis nicht ausschliessen, dass Künstlertum, Berufensein, um so bessere Leistungen erzielen, je besser ihr Träger geschult ist, ein je grösseres geistiges Rüstzeug ihm zu Gebote steht.”¹

JAEGER bespreekt een resolutie, die het Reichsverband der deutschen Presse in 1913 te Düsseldorf heeft genomen; hierin wil men weinig weten van vakexamens e.d.

„Ganz typisch für die Einstellung der deutschen Journalisten — mit geringen Ausnahmen unter ihnen — ist das Resultat, das die Umfrage der amtlichen akademischen Auskunftsstelle an der Universität Leipzig im Jahre 1923 bei den politischen Zeitungen über den Journalistenberuf hatte, das in Zusammenfassung der verschiedenen eingegangenen Antworten lautet:

Zur Eignung für den Journalistenberuf ist allgemein zu sagen, dass er sich nicht erlernen lässt, sondern „man für ihn geboren sein muss“, er fordert Talent, wie der es Künstlers. Gegenüber dem angeborenen Talent ist die Ausbildung von untergeordneter Bedeutung. Die Eigenschaften, die den Journalisten vor allem auszeichnen müssen, sind: Schnelligkeit der Auffassung, Raschheit, Sicherheit und Zuverlässigkeit des Urteils, wie überhaupt des Arbeitens. Blick in das Wesentliche, Sinn für Aktualität, starke geistige Beweglichkeit, sowie Anpassungsfähigkeit und last not least ein flüssiger und klarer allgemein verständlicher Stil. Auf moralischen Gebiet wird gefordert: Aufrechter, „unbestechlicher“ Charakter, Verantwortungsgefühl und Verantwortungsfreudigkeit, Fleiss, Idealismus, Entsagungskraft und Taktgefühl, gute Nerven, „dickes Fell“, gutes Gedächtnis, Repräsentationsfähigkeit, Rednergabe, Fähigkeit scharfer Konzentration in bestimmten Stunden, Fortbildungsdrang.

¹ XXXVIII, pag. 46.

Auf welche Weise er seine Kenntnisse erwirbt, ob durch Universitäts- oder Privatstudium, ist von untergeordneter Bedeutung.

Was sich hier als Quintessenz von nicht ganz 100 Antworten ergeben hat, das ist die Ansicht von ein paar Tausend deutschen Journalisten und — Verlegern. Es ist ja auch so billig, und nicht zuletzt schmeichelhaft, zu diesem Berufe geboren sein zu müssen. Aber musz nicht der Arzt zum Arzte geboren sein, nicht minder der tüchtige Rechtsanwalt, Techniker, Lehrer, Prediger, Künstler? Ueberall gibt es Handwerker, die ihre Sache nur recht und schlecht machen, und Berufene. Das Geborensen, das Berufensein hat der Redakteur keinem anderen Berufe voraus, sondern teilt es mit ihnen.^a

Betrachten wir aber die verschiedenen spezifischen „Eigenschaften des Journalisten“, so müssen wir abermals feststellen, dass nicht, aber auch gar nicht einzusehen ist, warum sie spezifisch für den Journalisten sein sollen. Müssen der Arzt, der Rechtsanwalt, der Techniker nicht ebenfalls Schnelligkeit der Auffassung, Raschheit, Sicherheit und Zuverlässigkeit des Urteils und des Arbeitens, Blick für das Wesentliche, starke geistige Beweglichkeit haben; gelten nicht für alle Menschen die Forderungen nach: aufrechtem, unbestechlichem Charakter, Verantwortungsgefühl und -freudigkeit, Fleiss, Taktgefühl, guten Nerven, Fortbildungsdrang? Was bleibt spezifisch für den Journalisten? „Sinn für Aktualität, flüssiger, klarer, allgemein verständlicher Stil“ sollen sie die einzigen Argumente dafür sein, dass der Journalist einer guten wissenschaftlichen Fortbildung entraten kann?¹

Ter staving van zijn opvatting haalt de schrijver den Amerikaanschen journalist WALTER REID aan:

a Das Wort vom Geborensen des Journalisten muss aus der Bedingtheit verstanden werden, in der es entstand. In den vergangenen Jahrzehnten strebten Tausende von Schriftsetzern und Schiffbrüchigen dem Journalistenberufe zu, nicht aus Enthusiasmus für die Sache sondern im Glauben, eine sozial höhere Stufe zu erklimmen, oder in der Hoffnung vor sozial tieferen Stufen bewahrt zu bleiben. Ihnen gegenüber war das Wort am Platze. Aber nicht in der Frage der Berufsvorbildung der modernen Journalisten.”

¹ XXXVIII, pag. 47, 48.

„WALTER REID, der Herausgeber der New York Tribune, sagte in diesem Zusammenhang einmal: „West Point kann keinen Soldaten machen, und die New Yorker Universität kann uns keine Garantie für einen guten Zeitungsmann geben, aber West Point kann die Anleitung, die Disziplin und das Spezialwissen geben, ohne die auch der geborene Soldat seine besten Anstrengungen vergeblich machen würde, mit denen ausgerüstet aber auch der nicht zum Soldaten geborene immer noch eine brauchbare Leistung erreichen kann.“¹

Verschillende schrijvers wijzen er dus op, dat het beroep van journalist volstrekt niet een uitzonderingspositie inneemt en zeer wel met andere beroepen vergeleken kan worden. GRÖTH sluit zich hierbij aan.² Uitvoerig laat hij voor- en tegenstanders der opleiding aan het woord en weegt hun meeningen tegen elkaar af. Hij komt tot de slotsom, dat de journalistiek een vrij beroep dient te blijven en de journalist over aangeboren hoedanigheden behoort te beschikken, maar dat niettemin opleiding noodzakelijk is.

„Die Universität lehnt es ab, eine Berufsschule zu sein. Ihre Aufgabe ist es nicht, fertige Juristen, Geistliche, Lehrer zu machen. Sie hat auch diese Aufgabe nicht dem Journalismus gegenüber. Hochschuleinrichtungen für Zeitungskunde können niemals Journalisten liefern. Ein Beruf, der so unmittelbares Teilnehmen an den Dingen verlangt, der so Leben ist, wie der Journalismus, kann sich seine Ausbildung nicht auf der Hochschule holen, wohl aber seine Vorbildung.“³

Deze redeneering is zeer juist, wellicht geldt zij voor den journalist in nog sterker mate dan voor advocaat en leeraar. Men heeft wel deze parallel tusschen leeraar en journalist getrokken, dat wat de publicistiek voor dezen is, gene in de paedagogiek vindt. KRUMBACH, wiens opvattingen overeenkomen met en ontleend zijn aan het standpunt der huidige Duitsche machthebbers, zegt aangaande het opleidingsvraagstuk:

¹ XXXVIII, pag. 49.

² XXV, pag. 215, 216.

³ XXV, pag. 223.

„Es ist oft genug betont worden, dass das Studium der „Zeitungswissenschaft“ nicht etwa einen fertigen Journalisten zum Endziel hat; es ist gleichfalls zur Genüge bekannt, dass der echte Journalist geboren wird, wie der Künstler, weil sich Kunst und Journalismus nicht erlernen lassen. Dennoch gibt es Akademien für alle Zweige der Kunst, Lehrstühle für ihre Theorie und Geschichte, wie es Lehrstühle gibt für Pädagogik, für Politik und für „Zeitungswissenschaft“.“¹

In zijn inaugureele rede heeft ERICH EVERTH, de eerste Ordinarius voor „Zeitungswissenschaft“ te Leipzig, natuurlijk ook zijn meening over het onderhavige onderwerp uitgesproken en daarbij de veelgehoorde bewering weerlegd, als zouden journalisten in doorsnee meer vakbekwaamheid en specialen aanleg bezitten dan de beoefenaren van andere beroepen.

„Doch auch über die Ausbildung von Journalisten, die einen Teil der Aufgaben des Instituts ausmacht, wird hier ein Wort gesagt werden müssen. Von den bereits im Beruf Stehenden wird gegen den Gedanken dieser Kurse oft eingewendet, dass keine Lehre die besonderen Anlagen ersetzen könne, die bei vielen Journalisten vorhanden sind. Nun, das ist selbstverständlich, wo könnte Studium jemals Begabung erzetzen! Am wenigsten kann es das wo es sich um eine so spezifische Eignung handelt, wie sie für den journalistischen Beruf zwar nicht unbedingt notwendig, aber nützlich ist, und die man in manchen Fällen sicher Talent nennen kann. Aber die Auserwählte sind in allen Berufen von Natur dafür besonders ausgestattet und müssen doch viel lernen, auch der geborene Journalist kann kaum zuviel gelernt haben, vielleicht niemals genug. Nur den journalistischen Instinkt braucht er nicht zu lernen, und der lässt sich auch nicht lehren.

Aber wer glaubt, dass alle Redakteure und Journalisten dieses besondere Temperament und diese eigentümliche Geistesbeschaffenheit mitbringen? Das Gros jedes Berufes ist ohne Talent, und Berufe wie dieser brauchen viel zuviel Menschen, als dass der Bedarf nur mit den Kräften gedeckt werden könnte, die von Anfang

¹ XLVIII, pag. 222.

an dafür disponiert sind. Den anderen aber mag eine sorgfältige Vorbildung gute Dienste leisten. Man kann also gewiss keine journalistischen Begabungen züchten, aber man kann brauchbare Menschen erziehen, zwar nicht zu fertigen Journalisten, doch praktische Schulung im Beruf muss ja zu allem Universitätsunterricht hinterher noch wesentliches hinzutun. Den vielen, die nicht zu einem bestimmten Beruf prädestiniert sind, und das ist wohl immer die Mehrzahl, kann man das spätere Einarbeiten erleichtern und ihnen einen Fonds mitgeben, von dem zie zehren können.¹

Met deze citaten is de wenschelijkheid van een wetenschappelijke opleiding voor den hoogerem journalist onomstootelijk aangetoond en zijn tevens de bezwaren ertegen weerlegd. Nu rijst de vraag welken vorm deze opleiding behoort te hebben. De beantwoording daarvan hangt samen met de verwachtingen, die men van een wetenschappelijke opleiding koestert. Niet professioneele vaardigheid is de hoofdzak, evenmin een breede algemeene ontwikkeling, hoe belangrijk beide op zichzelf ook mogen zijn. Datgene echter, waarom het gaat, is de vorming van den geest. De aanstaande journalist moet leeren om zelfstandig en critisch te denken. Dat stelt hem in staat een steekhoudend oordeel te vormen, zich onafhankelijk te maken van zijn informatie-bronnen, deze beleidvol te kiezen. Het is onmogelijk, maar ook onnoodig, dat de journalist op elk gebied, waarover hij geroepen wordt te schrijven, de kennis van den specialist bezit. Maar wel moet hij de specialisten, van wie hij zijn gegevens wil betrekken, met overleg kiezen. Bovendien mag van hem verlangd worden, dat zijn ontwikkeling en critische zin hem in staat stellen om het betoog van den insider te volgen en de verstrekte gegevens te verwerken, tot zijn geestelijk eigendom te maken. Tevens moet hij in staat zijn de deskundigheid van zijn informatoren te toetsen aan elkaar en aan zijn eigen gezond verstand. De proef op de som is, of hij erin slaagt, de aangelegenheid voor den algemeenen lezerskring duidelijk te maken en daarbij zich tegenover deskundigen te handhaven.

Het behoeft geen betoog, dat de geestesschooling, noodig om aan

¹ XXII, pag. 8.

deze eischen te voldoen, door elke universitaire studie, mits streng opgevat, — dus niet door een louter oppervlakkige kennismaking met een veelheid en verscheidenheid van colleges — verkregen kan worden. Inderdaad kan desnoods astronomie of Sanskriet het studieobject zijn. Maar anderzijds bestaat er geen enkele reden juist die vakken te kiezen. Echter is er wel aanleiding voor de keuze van een studierichting, die parallel loopt met de toekomstige werkzaamheid van den journalist. Wie zich voorstelt de financieele en oeconomische rubriek te verzorgen, zal goed doen handelswetenschappen te bestudeeren.

Nederland heeft echter, door de kleine oplaag van verreweg de meeste kranten, weinig ruimte voor ver-gespecialiseerde journalisten, die uitsluitend voor een bepaalde rubriek bruikbaar zijn. Uit dien hoofde verdient het de voorkeur, de opleiding „neutraal” te houden. Het arbeidsveld van den journalist is de menschelijke samenleving in haar geheel. Voor den buitenlandschen correspondent geldt dit in bijzondere mate; hij is immers gewoonlijk de eenige vertegenwoordiger van zijn blad. In structuur en wezen der samenleving moet de journalist inzicht hebben, onderlingen samenhang en wisselwerking der verschijnselen begrijpen. Zijn geest moet dusdanig geschoold worden, dat hij oog krijgt voor nuances. Van maatschappelijke verschijnselen kan men nooit zeggen, dat zij zwart zijn of wit; zij zijn meestal zwart en wit beide en vertoonen dientengevolge een schakeering van grijs. De technicus, de physicus is gewend om met exacte gegevens en formules te werken; zijn „*tourneure d'esprit*” is niet de juiste voor sociale waarneming, zooals reeds in de Inleiding werd betoogd. De juridische beschouwingswijze is te formalistisch en vertoont in wezen eenige overeenkomst met de natuurwetenschappelijke denkwijze. De oeconoom beperkt zich opzettelijk tot een deel, zij het een belangrijk deel, van het maatschappelijk leven; van hem stamt de beruchte „*homo oeconomicus*”, wiens spokenbestaan nog steeds niet geëindigd schijnt. Als hulpwetenschappen kunnen beide den journalist evenwel belangrijke diensten bewijzen; in niet mindere mate is hiertoe de psychologie geschikt.

De huidige constellatie der Nederlandsche universiteiten in aanmerking genomen, vormt de sociale geographie de beste studie voor den aanstaanden journalist.¹ De beoefening van deze wetenschap geeft inzicht in de maatschappelijke verschijnselen; en dit is precies hetgeen de journalist noodig heeft, niet slechts om juist te kunnen voorlichten, maar zelfs om betrouwbaar te kunnen inlichten.²

STEINMETZ zegt in de reeds geciteerde bespreking van LEEMANS' dissertatie:

„Maar ik deel geheel de overtuiging van den schrijver, dat het zeer wenschelijk en nuttig zou zijn, zoo de aanstaande journalist een voor hem geschikte universitaire studie zou volgen, doch dan ook volledig tot het laatste examen toe. De sociale geographie, alras sociographie met voor het doctoraal in plaats van geschiedenis en ethnologie, economie en een extra taal misschien zou wel het best zijn m.i.; de „vrije” richting opent alle mogelijkheden; een bijzonder college over journalistiek met praktische oefeningen te geven door een hoogstaand journalist zou onmisbaar zijn.”

In een onlangs gehouden rede zeide VAN VUUREN:

„In de journalistiek is hun (i.e. der sociaal-geographen) kans grooter. STEINMETZ heeft die kans steeds op het oog gehad. Inderdaad zal ieder onbevooroordeelde moeten toegeven, dat de geschetste opleiding vele voorwaarden vervult, die voor de scholing van een goed journalist den grondslag kunnen leggen. Toen de Nederlandsche Journalisten-Kring zich tot de regeering wendde om in de gelegenheid gesteld te worden aan onze Universiteiten bijzondere leerstoelen te vestigen, werd er door mij de aandacht op gevestigd, dat de studie in de sociale geographie, aangevuld met

¹ Cf. F. KOSTER: „STEINMETZ en de Journalistiek”, pag. 56-59 in het gedenkboek: „STEINMETZ, zooals zijn leerlingen hem zagen”. Amsterdam, 1932.

² Dr J. G. LOOHUIS is de eerste sociaal-geograaf, die een belangrijke positie in de journalistiek heeft verworven. Na zijn studie aan de Utrechtsche universiteit, waar hij ook promoveerde, volbracht te hebben, maakte hij een studiereis en was aan eenige groote ondernemingen verbonden, tot hij in het begin van het vorig jaar tot hoofdredacteur van het Utrechtsch Dagblad werd benoemd.

colleges in staatswetenschappen eigenlijk al die voorwaarden vervulden die men eischen kon. Sedert aan drie Universiteiten gelegenheid bestaat de voordrachten van ervaren journalisten in de publiciteitsleer te volgen, zou het mij werkelijk niet mogelijk zijn een bredere sociale opleiding voor den journalist uit te denken dan die in de sociale aardrijkskunde."

Daar de sociaal-geographische studie bedoeld is als opleiding voor leeraren in de aardrijkskunde, zijn niet alle bijvakken voor den journalist even waardevol. De z.g. vrije studierichting voor het doctoraalexamen biedt hem de gelegenheid deze vakken naar eigen wensch te kiezen, onder voorbehoud van goedkeuring door den voorzitter der faculteit. Het candidaatsexamen biedt deze mogelijkheid niet. Het is niet in te zien, waarom de wettelijke bepalingen ten dezen niet wat minder straf zouden kunnen worden. Wanneer de wet toestond om academische examina af te leggen in willekeurig gekozen vakken (behoudens goedkeuring door een daartoe aan te wijzen instantie), zouden de universitaire mogelijkheden zonder extra-kosten aanzienlijk uitgebreid worden.

De onmisbaarheid der door STEINMETZ aanbevolen praktische oefeningen kan men in twijfel trekken.¹ Schaden kunnen zij niet, maar het is zeer de vraag, of het nut groot zal zijn. Het is immers niet mogelijk een werkcollege te maken tot een getrouwe afspiegeling van de omstandigheden, waaronder de journalist in zijn beroep moet werken. De professioneele scholing, die stellig onmisbaar is, kan alleen de practijk geven. Na volbrachte academische studie is de adspirant-journalist nog evenzeer „adspirant" als tevoren. Hij heeft alleen zijn kansen om een goed journalist te worden zeer merkbaar vergroot. Maar het vak, het ambacht, moet hij nog geheel leeren. De krant zelf is hiervoor de beste school; waartoe dan het onderwijsapparaat onnoodig uit te breiden?

¹ „Die rein handwerkliche Uebung im Gebrauch der Werkzeuge kann brauchbar nur in der Praxis selbst (z.B. Lehrjahr, § 5 des Schriftleitergesetzes) gewonnen werden." XVIII, pag. 19.

Waar de vooruitzichten op een leeraarsbetrekking voor den afgestudeerden sociaal-geograaf zeer gering zijn — men zie de brochure: „De Sociaal-Geograaf voor en na het Doctoraal Examen”, uitgegeven door de Amsterdamsche Studentenvereniging voor Sociale Geographie — is het wellicht nuttig hun aandacht te vestigen op de journalistiek. Ook daar zijn de beschikbare functies verre van talrijk, maar wie zich tot dit beroep aangetrokken gevoelt, kan trachten zich daarin een positie te verwerven. Uit dit boek is gebleken, dat hij dan bovendien voor de sociale geographie belangrijk werk kan doen. Hiermee zou het belang gediend zijn van den betrokkene, maar ook van journalistiek en wetenschap.

„Und ist denn an sich der Beruf des Mannes, dessen Wort durch die Zeitung täglich Zehntausende erreicht, geringer zu schätzen, als etwa der des Predigers, dessen Worte nur Hunderte hören, oder der des akademischen Lehrers, der vielleicht nur ein paar Dutzend um seinen Lehrstuhl versammelt sieht?”

KARL BÜCHER

JOURNALISMUS UND WISSENSCHAFT

(Gekürzter Inhalt)

Der Plan dieses Buches ist in der Hauptsache, nachzuweisen, dass die Soziographie und der Journalismus sich gegenseitig bedeutende Dienste erweisen können: der Journalismus verschafft der Soziographie Quellenmaterial, die Soziographie bietet dem zukünftigen Journalisten die beste wissenschaftliche Vorschulung.

Die Soziographie bezweckt das Studium aller Verhältnisse und Zustände der (höheren) Völker oder ihrer Teile in ihrer Verschiedenheit zu einer bestimmten Zeit. Die Bezeichnung „Journalist“ wird sowohl auf den Chefredakteur einer Tageszeitung mit Weltruf als auch auf den kleinsten Berichterstatter angewendet. Hier handelt es sich besonders um den Auslandskorrespondenten, der auf Grund seiner Fähigkeiten im allgemeinen unter die „höheren“ Journalisten gerechnet werden kann.

Die Einleitung stellt fest, dass der Journalist und der Soziograph beide die menschliche Gesellschaft untersuchen. Der Journalist — insbesondere der Auslandskorrespondent — ist imstande, fremde Völker zu beobachten, eine Gelegenheit die fast vollkommen dem Soziographen fehlt.

Es wird daran erinnert, dass keine Berufsgruppe — mit Ausnahme also von Individuen — fremde Völker an Ort und Stelle auf wissenschaftlicher Weise und zu wissenschaftlichem Zwecke studiert. Systematische Aussendung von Sozialforschern findet praktisch nicht statt. Der Missionar ist häufig einseitig und voreingenommen, der koloniale Verwaltungsbeamte lebt nicht unter den „höheren“ Völkern, — er mag also imstande sein, der Ethnographie Material zu liefern, nicht aber der Soziographie —; dem Kaufmann fehlt das Interesse; der diplomatische oder Konsularvertreter

schreibt egozentrische Memoiren; der Geologe, der Botaniker, der Zoologe und der Mediziner sind auf soziales Studium nicht eingestellt; dasselbe gilt für den Militär. Es sei ausdrücklich darauf hingewiesen, dass diese Charakterisierung die Gruppen als Gesamtheit betrifft.

Der Journalist ist derjenige, der vor allem in seinen Büchern die Soziographie mit Studienmaterial versieht; es kommt sogar vor, dass in bewegten Zeiten der Journalist der einzige Beobachter ist. Für die Bedeutung seiner Angaben ist es wichtig, dass der Journalist einigen näher umschriebenen Forderungen entspricht. Schliesslich wird darauf hingewiesen, dass der Soziograph und der Journalist gleichfalls Unterschiede aufweisen, und zwar in ihren Motiven, Masstäben und Arbeitsweise.

Im zweiten Abschnitt wird mengenmässig für einen bestimmten Fall (die U.S.S.R. im Laufe der letzten Jahre) geprüft, welchen Anteil die Journalisten an für den Soziographen wertvollen Büchern haben, sofern diese auf Grund von persönlichen Beobachtungen geschrieben worden sind und hauptsächlich den Menschen betreffen (die Spezialstudien hinsichtlich der Industrie, der Forstkultur, Parteiorganisation, u.s.w. sind also nicht in Erwägung gezogen).

Die besonderen, mit einer Studie über die Sowjetunion verbundenen Schwierigkeiten werden ausführlich beleuchtet.

Die hier angewandte Methode besteht darin, die Kritiken der führenden Zeitschriften „Ost-Europa“, „The Slavonic Review“ und „Le Monde Slave“ zum Massstab zu nehmen. Die Nachteile dieser Methode werden aufgezeigt.

Das Ergebnis ist, dass von sechsundzwanzig guten Büchern zehn von Journalisten geschrieben worden sind.

Der dritte Abschnitt prüft qualitativ die Arbeit der Journalisten. Zu diesem Zweck wird eine Anzahl von Werken einzeln vom soziographischen Standpunkt aus kritisch betrachtet. Eine Uebersicht fasst die aufgezeigten Eigenschaften zusammen. Die Kredit-

seite erwähnt: ledendige Ausdrucksweise, die das Lesen zum Vergnügen macht; weitestes Interesse, gepaart mit scharfer Beobachtungsgabe; Unternehmungsgeist; glänzende Funde und überraschende Vergleiche; Zuverlässigkeit. Das bedeutendste ist jedoch der Wert der Angaben an sich.

Fehler sind: Vernachlässigung der Literatur, was von Mangel an Zeit und an Schulung in wissenschaftlicher Methodik herrührt; das Basieren der Meinungen lediglich auf Intuition, also ohne Verstandeskontrolle; Bildentstellung durch einseitiges Betonen dessen, was sich vom Bekannten unterscheidet, oder — im Gegenteil — durch prüfungslos ähnliche Erscheinungen denselben Ursachen zu zu schreiben; oberflächliche Verallgemeinerung und Theoretisierung infolge Ueberschätzung der persönlichen Beobachtungen und Erfahrungen zum Nachteil der Nuancen; Mangel an Zusammenfassung; der sehr verschiedenartige Wert der Teile eines und desselben Buches. Diese Nachteile können auf ungenügende wissenschaftliche Schulung zurückgeführt werden, woraus sich ein Mangel an Strenge und Genauigkeit ergibt.

Auf Grund von induktiven und deduktiven Betrachtungen gelangt man zu folgendem Gesetz: Die Arbeit des guten Journalisten wird wissenschaftlich wertvoller in dem Masse wie die journalistisch-technischen Hilfsmittel (Presseberichte Statistiken, u.s.w.) primitiver sind.

Der vierte Abschnitt besteht aus drie Teilen.

Der erste handelt vom Journalisten als sozialwissenschaftlichem Pionier in seinem eigenen Milieu, der in die unbekanntten Schichten der Gesellschaft eindringt, manchmal aus Sensationslust, aber auch um belastendes Material für den Kampf gegen vermutete Misstände zu sammeln. Es werden einige Beispiele dieser Art von Journalismus behandelt.

Der zweite gibt Proben für den Einfluss, den der Journalist auf die Gesellschaft ausübt; es werden in Anschluss hieran einige früheren Journalisten erwähnt, die sehr bedeutende Posten innehaben oder innegehabt haben.

Schliesslich wird an Hand von einigen Zitaten die Aufmerk-

samkeit auf die Tatsache gelenkt, dass gleichfalls die Geschichtswissenschaft bei ihrer Quellenforschung der neueren und neuesten Geschichte in wichtigem Ausmass auf die Presse angewiesen ist.

Im dritten Abschnitt wurden die schwachen Punkte in der Arbeit des Journalisten aus seiner Bildung erklärt. Die Schlussabschnitte prüfen, worin diese Bildung in verschiedenen Ländern besteht. Hauptsächlich in Deutschland, aber auch in anderen Ländern, stösst man dabei auf die mangelhafte Trennung von Zeitungswissenschaft und journalistischer Bildung. Aus diesem Grunde wird der Zeitungswissenschaft einige Aufmerksamkeit zugewendet; ausserdem dürfte in einem Buche, titulierte „Journalismus und Wissenschaft“, die „Wissenschaft des Journalismus“ nicht fehlen! Die Ansichten verschiedener Autoren, hauptsächlich deutscher, werden behandelt. Die Schlussfolgerung ist, dass im allgemeinen die Aufgabe der Zeitungswissenschaft nicht in sehr glücklicher Weise umschrieben ist. In der Tat beschränken sich manche Verfasser nicht auf die Hauptfrage, nämlich die Wechselwirkung von Presse und öffentlicher Meinung, sondern sie beziehen auch, als Selbstzweck, die kaufmännische und die technische Seite des Zeitungsunternehmens hinein; diese beide unterscheiden sich wesentlich von der ersterwähnten Sozialerscheinung und dürfen damit nicht zur Untersuchungsgegenstand einer einzigen Wissenschaft vereinigt werden. Dagegen schliessen einige Autoren das Radio, den Film und andere ähnliche Erscheinungen aus und beschränken sich auf die Erzeugnisse der Presse.

In Holland findet die Zeitungswissenschaft nicht das Interesse, das sie beanspruchen kann. In Abweichung der dort bisher gebräuchlichen Bezeichnungen wird vorgeschlagen, sie „Publizistik“ zu nennen.

Die Bildung der Journalisten kann stattfinden an der Universität (mit oder ohne praktische Tätigkeit), an der Journalistenschule oder nur an der Zeitung. Von verschiedenen Ländern werden der bestehende Zustand sowie einige Bildungsentwürfe verfolgt. Für Holland wird als Vorschulung an der Universität das Studium der

Soziographie vorzugsweise mit vollkommen freier Wahl der Nebenfächer, empfohlen; die Tätigkeit des Journalisten bringt ihn ja ständig mit den verschiedensten sozialen Erscheinungen in Fühlung, und keine andere Wissenschaft kan darin eine bessere Einsicht geben. Die berufstechnische Schulung findet am wirksamsten in der Praxis statt.

JOURNALISM AND SCIENCE

(Summary of contents)

The object of this book is chiefly to demonstrate that social geography and journalism may render mutual services of great importance: journalism supplies social geography with sources of material, while social geography offers to the future journalist the best preliminary scientific instruction.

Social geography is the study of the civilised and semi-civilised peoples or their parts as they differ from each other in all their conditions at a given moment. The term „journalist” applies to the chief editor of a daily newspaper with a world-wide reputation, as well as to a reporter of local news. This book refers especially to the foreign correspondant, who, owing to his capabilities, may be counted in general among high-class journalists.

The preface states that the journalist and the social-geographer both examine human society. The journalist — and particularly the foreign correspondant — is in a position to observe foreign peoples, an opportunity which is almost entirely lacking to the social-geographer.

Attention is drawn to the fact that no class of persons — with the exception therefore of individuals — is engaged in the study of foreign peoples on the spot, in a scientific manner and with scientific intentions. No systematic mission of social investigators can be said to take place. The missionary is often prejudiced and limited in his experiences; the colonial government official does not live among civilised peoples — thus he may be able to furnish material for ethnography, but cannot be engaged in social geography —; the businessman lacks interest in such work; the diplomatic or consular representative writes memoirs of an egocentric nature; the geologist, the botanist, the zoologist and the physician are not

adapted for social study; the same is true of the soldier. It is expressly pointed out that these characteristics relate to the groups as a whole.

The journalist is the person who, especially in his books, furnishes the subject matter to the social geography; it even happens that in troubled periods, the journalist is the only observer. It is important for the journalist to fulfil certain requirements, explicitly stated, in order that his data should be of value. Finally, it is pointed out that the social-geographer and the journalist also show differences, regarding their motives, standards and procedure.

In the second chapter, the author examines quantitatively, for a given case (the U.S.S.R. during the last years), what share the journalists have had in the books which are valuable to the social-geographer, in so far as these have been written from personal observation, and relate chiefly to man (the specialized studies of the industries, afforestation, political organization, etc. are therefore not taken into consideration).

The particular difficulties inherent in a study of the Soviet-Union are elaborately set forth.

The method here employed consists in taking as a standard the criticisms appearing in the leading reviews „Ost-Europa”, „The Slavonic Review” and „Le Monde Slave”. The disadvantages of this method are pointed out.

The result arrived at is that out of twenty-six good books, ten were written by journalists.

The third chapter makes a qualitative examination of the work of journalists. For this purpose, a number of books are separately examined from a social-geographic point of view. A short statement summarizes the qualities observed. On the credit side is found: a lively method of expression, which makes that it is a pleasure to read them; ample interest, keeping pace with a penetrating gift of observation; an enterprising spirit; brilliant discoveries and surprising comparisons; reliability; the most important feature, however, being the value of the data as such.

Noticeable defects are: a neglect of the literature on the subject, due to lack of time and of training in scientific methodics; the basing of opinions entirely upon intuition, namely without any intellectual control; a misdrawing of the picture by emphasizing unfamiliar features only, or — on the contrary — by ascribing merely analogous phenomena, without examination, on the same causes; a superficial generalizing and theorizing, due to overrating personal observations and experiences, to the prejudice of intermediary shades; a lack of summarizing; the very unequal quality of the parts of a given book. These defects may be traced back to a lack of scientific training, from which results a deficiency of severity and exactness.

In virtue of inductive and deductive considerations, one arrives at the following law: The more primitive the journalistic-technical helps (e.g. communiqués, statistics, etc.) the good journalist has at his disposal, the greater will be the scientific value of his work.

The fourth chapter consists of three parts.

The first of these deals with the journalist as a pioneer of social science in his own surroundings, penetrating into the unknown strata of human society, sometimes from a sheer desire for sensation, but also to obtain evidence in the struggle against supposed bad conditions and abuses. Some instances of this class of journalism are treated.

The second paragraph gives examples of the influence exercised by the journalist upon human society. In connection with this some quondam journalists are mentioned who occupy, of formerly occupied, very important positions.

Finally, on the strength of various quotations, attention is called to the fact that historical science also in its study of modern and contemporary history, is obliged to find its sources to a great extent in the press.

In the third chapter, the weak points in the journalist's work were put down as being due to his instruction. The last chapters

examine the constituents of this instruction in various countries.

Especially in Germany, but also in other countries, one meets with a confusion of thought regarding „Zeitungswissenschaft” and journalistic instruction. For this reason, some attention is paid to the „Zeitungswissenschaft” too; moreover, in a book with the title „Journalism and Science”, the „science of journalism” surely has a right to be treated. The opinions of different authors, principally German, are reviewed. The conclusion is that in general, the object of „Zeitungswissenschaft” is not properly described. In fact, many authors do not limit themselves to the main point, i.e., the interaction between the press and public opinion, but they also include the commercial and technical sides of the publishing business as aims in themselves; both however are essentially different from the first mentioned social phenomenon, and should not be combined with it in such a way as to make the object of research of a single science. On the contrary, some exclude the wireless, the motion picture and other similar phenomena, and confine themselves to the products of the press.

In Holland, the „Zeitungswissenschaft” does not meet with the interest it deserves. As a departure from the hitherto usual terms it is proposed to call it „publicism”; this name is already known in Germany.

The instruction of the journalist can take place at the university (with or without practical training), at the school of journalism or exclusively in actual practice. For several countries, the existing state of affairs is examined, as well as various projects of preparation. For Holland, the study of social-geography is advised, as a preliminary university-training, preferably with an entirely free choice of subsidiary branches. The sphere of the journalist’s activity brings him continuously in contact with all kinds of social tendencies and conditions, and no other science can give a better insight into this subject. The professional instruction is obtained in the most effective manner by practice.

JOURNALISME ET SCIENCE

(Résumé)

Ce livre se propose principalement de démontrer que la géographie sociale et le journalisme peuvent se rendre d'importants services: le journalisme procure à la géographie sociale une partie de sa matière, la géographie sociale offre au futur journaliste la meilleure préparation scientifique.

La géographie sociale a pour objet l'étude des peuples civilisés ou semi-civilisés, ou de parties de ces peuples dans leur diversité à un moment donné. La désignation „journaliste” s'applique aussi bien au rédacteur en chef d'un quotidien de réputation mondiale qu'au reporter des chiens écrasés. Le mot est pris ici surtout dans le sens de correspondant étranger qui, du fait de ses capacités, doit être en général compté parmi les journalistes „supérieurs”!

L'Introduction constate que le journaliste et le géographe social examinent tous deux la société humaine. Le journaliste — notamment le correspondant étranger — a l'occasion d'observer les peuples étrangers, occasion qui manque presque totalement au géographe social.

On sait que, s'il y a des individus qui étudient sur place les peuples étrangers, de façon scientifique et dans un but scientifique, aucune catégorie de personnes ne se livre à cette étude. L'envoi systématique d'investigateurs sociaux n'a pour ainsi dire pas lieu. Le missionnaire a souvent des préjugés, il est limité dans son champ d'observation; le fonctionnaire colonial ne vit pas parmi les peuples civilisés — s'il est donc capable de fournir de la matière à l'ethnographie, il ne saurait en faire autant pour la géographie sociale —; le négociant ne s'y intéresse pas assez; le représentant diplomatique ou consulaire écrit des mémoires subjectifs; le géo-

logue, le botaniste, le zoologue et le médecin ne sont pas faits pour l'étude sociale; il en est de même pour le militaire. Bien entendu cette caractérisation ne concerne que les groupes dans leur ensemble.

Le journaliste est celui qui, surtout dans ses livres, fournit au géographe social la matière de ses études; il arrive même que, dans des périodes agitées, le journaliste soit le seul observateur. Pour assurer leur valeur à ses données, il importe que le journaliste satisfasse à quelques exigences que le livre précise. Finalement, celui-ci démontre que le géographe social et le journaliste présentent aussi des différences dans leur motifs, leurs normes et leur mode de travail.

Le second chapitre examine quantitativement pour un cas déterminé (l'U.R.S.S., au cours des dernières années), quelle est la participation des journalistes dans la production des livres précieux pour le géographe social, en tant que ceux-ci ont été écrits sur la base de l'observation personnelle et qu'ils concernent principalement l'homme (les études spécialisées traitant de l'industrie, de la culture forestière, de l'organisation du parti etc., ne sont donc pas prises en considération).

Les difficultés particulières inhérentes à une étude de l'Union Soviétique, sont amplement mises en lumière.

La méthode appliquée a été de prendre comme norme les comptes rendus publiés dans les trois revues dirigeantes: „Ost-Europa”, „The Slavonic Review” et „Le Monde Slave”. Les désavantages de cette méthode ont été exposés.

Il résulte de cette enquête que sur vingt-six bons livres dix ont été écrits par des journalistes.

Le troisième chapitre examine qualitativement l'oeuvre des journalistes. A cet effet, un certain nombre de livres sont critiqués un à un du pont de vue socialo-géographique. Un aperçu résume les particularités relevées. Au crédit on a inscrit: expression vivante, qui fait de la lecture un plaisir; vaste intérêt allié à un don

d'observation aiguë; esprit d'entreprise; trouvailles brillantes et comparaisons frappantes; véracité. Mais plus important que tout le reste est la valeur des données en soi.

Sont cités comme défauts: faute de temps et d'entraînement dans le travail scientifique méthodique, le journaliste néglige de consulter les écrits traitant son sujet; il établit ses opinions uniquement sur l'intuition, c.à.d. sans contrôle intellectuel; il déforme l'image en n'accentuant que ce qui se distingue des choses connues, ou bien — au contraire — en attribuant, sans examen, des phénomènes analogues à des causes identiques, il généralise et construit des théories superficielles en attribuant trop de valeur à ses observations et expériences personnelles, au préjudice des nuances; il oublie trop souvent de se résumer; les diverses parties de son livre sont de qualité très inégale. Ces défauts peuvent être ramenés à une préparation scientifique insuffisante, d'où résulte un manque de sévérité en de précision.

Des considérations inductives et déductives font trouver la loi suivante: le travail du bon journaliste devient plus précieux du point de vue scientifique au fur et à mesure que les moyens auxiliaires journalistico-techniques (communiqués de presse, statistique etc.) sont plus primitifs.

Le quatrième chapitre comporte trois parties.

La première traite du journaliste comme pionnier socio-scientifique dans son propre milieu, pénétrant dans les couches inconnues de la société, parfois par désir de sensation, aussi pour recueillir les matières mettant en lumière les torts sociaux qu'il veut combattre. Il est traité de quelques cas de ce genre de journalisme.

La deuxième donne des exemples de l'influence que le journaliste exerce sur la société; on cite à ce sujet les noms de quelques anciens journalistes qui occupent, ou ont occupé, des positions très en vue.

Finalement, à l'aide de quelques citations, l'attention est attirée sur le fait que la science historique en étudiant l'histoire moderne

et contemporaine, est également obligée de chercher ses sources en grande partie dans la presse.

Dans le troisième chapitre, les points faibles dans le travail du journaliste ont été expliqués par sa préparation. Les chapitres finals examinent en quoi consiste cette préparation dans différents pays. Principalement en Allemagne, mais également ailleurs, on se heurte alors à la confusion de la „Zeitungswissenschaft” avec la préparation journalistique. C'est pour cette raison que quelque attention est consacrée à la „Zeitungswissenschaft”; d'ailleurs un chapitre sur la „science du journalisme” ne saurait manquer dans un livre intitulé „Journalisme et Science”. Les points de vue de différents auteurs, principalement allemands, sont passés en revue. Il résulte de cet examen qu'en général, la tâche de la „Zeitungswissenschaft” n'est pas décrite de façon heureuse. En effet, maintes auteurs ne se limitent pas à la question principale, l'action réciproque de la presse et de l'opinion publique, mais ils y englobent comme objets indépendants le côté commercial et le côté technique de l'entreprise du journal qui pourtant se distinguent essentiellement du phénomène social cité d'abord, et ne sauraient donc pas être réunis avec lui comme objet de recherche d'une seule et même science. Par contre quelques-uns excluent la T.S.F., le film et autres manifestations similaires, et se limitent aux produits de la presse.

Aus Pays-Bas, la „Zeitungswissenschaft” ne rencontre pas l'intérêt qu'elle pourrait revendiquer. En dérogation aux désignations en usage jusqu'à présent, il est proposé de la nommer „publicistique”; ce nom est déjà connu en Allemagne.

La préparation du journaliste peut avoir lieu à l'université (où elle s'accompagne ou non de la pratique de la profession à l'école de journalisme ou exclusivement par la pratique. Pour différents pays, l'état actuel est examiné, ainsi que quelques projets de préparation. Pour les Pays-Bas est conseillée, comme préparation universitaire, l'étude de la géographie sociale et de sciences accessoires dont de préférence le choix sera laissé l'étudiant; en effet, le travail

du journaliste le met continuellement en contact avec toutes sortes de phénomènes sociaux, et aucune autre science n'est plus propre à les lui faire comprendre. La préparation professionnelle proprement dite a lieu de la façon la plus efficace si elle se fait dans la pratique.

LITTERATUROPGAVE

De Romeinsche cijfers in den tekst verwijzen naar de alphabetische litteratuurlijst. Tijdschriften, woordenboeken, encyclopaedieën e.d. zijn in een afzonderlijke lijst samengebracht en door een letter aangeduid. Belangrijke tijdschriftartikelen zijn bovendien onder den naam van den auteur in de litteratuurlijst opgenomen en dus van een Romeinsch cijfer voorzien.

- I - BARTEL, PAUL: Le Maréchal PILSUDSKI. Paris, 1935.
- II - BAUER, DR WILHELM: Einführung in das Studium der Geschichte Tübingen, 1921.
- III - BERNHEIM, DR ERNST: Lehrbuch der Historischen Methode. Leipzig, 1894.
- IV - BERNHEIM, Prof. DR E: Einleitung in die Geschichtswissenschaft. Berlin, 1912.
- V - BILLY, ANDRÉ et JEAN PIOT: Le Monde des Journaux. Paris, 1924.
- VI - BLAND, J. O. P.: China, Japan and Korea. London, 1921.
- VII - BLOK, Prof. DR P. J.: Geschiedenis van het Nederlandsche Volk, derde herziene druk, (vierde deel). Leiden, 1926.
- VIII - BOK, EDWARD: The Americanization of EDWARD Bok. The autobiography of a Dutch boy fifty years after. New York, 1928.
- IX - BÖMER, DR KARL: Das internationale Zeitungswesen. Berlin/Leipzig, 1934.
- X - BON, DR GUSTAVE LE: Les Opinions et les Croyances. Paris, 1925.
- XI - BÜCHER, Prof. DR KARL: Die Entstehung der Volkswirtschaft. Tübingen, 1926. Erste Sammlung, 17te Auflage.
- XII - BÜCHER, Prof. DR KARL: Gesammelte Aufsätze zur Zeitungskunde. Tübingen, 1926.
- XIII - CHADOURNE, MARC: L'U.R.S.S. sans passion. Paris, 1932.
- XIV - CHIROL, VALENTINE: Indian Unrest. A reprint, revised and enlarged from „The Times” with an introduction by Sir ALFRED LYAL. London, 1910.
- XV - CONAN DOYLE, Sir ARTHUR: Memories and Adventures, second edition. London, 1930.
- XVI - DOUGLAS, NORMAN: How about Europe? London, 1930.
- XVII - DOVIFAT, Prof. DR E.: Wege und Ziele der zeitungswissenschaftlichen Arbeit. Berlin, 1926.
- XVIII - DOVIFAT, Prof. DR E.: Die Erweiterung der zeitungskundlichen

- zur allgemein-publizistischen Lehre und Forschung. X, 1-1-'34, pag. 12-20.
- XIX - Education, The higher — of Journalists. Melbourne, 1919.
- XX - ESCOTT, T. H. S.: Masters of English Journalism, a study of personal forces. London, 1911.
- XXI - ESTER, KARL D': Zeitungswesen. Breslau, 1928.
- XXII - EVERTH, DR ERICH: Zeitungskunde und Universität. Jena, 1927.
- XXIII - FEDER, DR ALFRED, S.J.: Lehrbuch der historischen Methodik. Regensburg, 1921.
- XXIV - FORD, HENRY: My Life & Work. In collaboration with SAMUEL CROWTHER. London, 1928.
- XXV - GROTH, OTTO: Die Zeitung. Ein System der Zeitungskunde (Journalistiek), (vierter Band). Mannheim/Berlin/Leipzig. 1928-'30.
- XXVI - GRÜNBECK, DR MAX: Die Zeitungswissenschaft in Amerika. X, 10e jaargang, no. 5. pag. 209-223.
- XXVII - GRUENING, ERNEST: These United States. A symposium edited by —. New York, 1923. Two volumes.
- XXVIII - HALLE, DR FANNINA W.: De vrouw in Sowjet-Rusland. Vert. TITIA JELGERSMA. Arnhem, 1933.
- XXIX - HANS, D., (Voorzitter van den Nederlandschen Journalistenkrng, Hoofdredacteur van de „Avondpost"): Journalistiek. Leiden, z.j.
- XXX - HANS, D.: De Journalist. M, 1-10-'35.
- XXXI - HINDERER, Prof. Dr D.: Film und Rundfunk als Objekt der Wissenschaft. X, 1-1-'34, pag. 20-23.
- XXXII - HINDUS, MAURICE: Red-Bread. London, 1931.
- XXXIII - HOLLANDER, DR A. N. J. DEN: De landelijke arme blanken in het Zuiden der Vereenigde Staten, dissertatie Amsterdam. Groningen/den Haag, 1933.
- XXXIV - HOUT, W. N. VAN DER: Over de krant. Zutphen, 1928.
- XXXV - HOUT, W. N. VAN DER: Publiciteit. (Openbare les Universiteit, Utrecht). 1931. z. pl.
- XXXVI - HOUT, W. N. van der: Publiciteit en Publiciteitsleer. K, no. 3. September '35, pag. 269-285.
- XXXVII - HUIZINGA, Prof. Dr J.: In de Schaduwen van Morgen. Haarlem, 1935.
- XXXVIII - JAEGER, DR KARL: Von der Zeitungskunde zur publizistischen Wissenschaft. Jena, 1926.
- IXL - JÖHLINGER, DR OTTO: Zeitungswesen und Hochschulstudium. Einführung zu den Vorlesungen über „Das Zeitungswesen in Deutschland und im Ausland." Jena, 1919.
- XL - JOUVENEL, ROBERT DE: Le journalisme en vingt leçons. Paris, 1920.
- XLI - JUST, ARTUR W.: Die Presse der Sowjet-Union. Berlin, 1931.
- XLII - JUST, ARTUR W.: Mit Ilsebill freiwillig nach Siberien. Berlin, 1932.
- XLIII - KAPP, Prof. Dr W.: Die Zeitungswissenschaft als Problem. X, 1-1-'34, pag. 24-29.

- XLIV - KENTON, EDNA: The Jesuit Relations and allied documents (1610—1791) New York, 1925.
- XLV - KEYSER, ERICH: Die Geschichtswissenschaft, Aufbau und Aufgaben. München/Berlin, 1931.
- XLVI - KIRCHER, RUDOLF: Engländer, Frankfort a. M., 1926.
- XLVII - KNICKERBOCKER, H. R.: Soviet Trade and World Depression. London, 1931.
- XLVIII - KRUMBACH, DR JOSEF H.: Grundfragen der Publizistik. Berlin/Leipzig, 1935.
- IL - LEEMANS, VICTOR: Pers en Universiteit in Duitschland. Kortrijk, 1932.
- L - LEGRAS, JULES: R, Januari 1931, pag. 157.
- LI - LIEVEGOED, A. J.: Dagbladwezen en Dagbladstudie. Rotterdam, 1931.
- LII - LOCKWOOD WILLIAMS, SARA: Twenty Years of Education for Journalism. Columbia, Missouri, 1929.
- LIII - LONDRES, ALBERT: Le chemin de Buenos Aires (La traite des Blanches). Paris z.j.
- LIV - LUDWIG, EMIL: Geschenke des Lebens. Berlin, 1931.
- LV - MELVIN LEE, JAMES (director of the department of Journalism at the New York University): Instruction in Journalism in institutions of higher education. Bulletin 1918 no. 21 Department of the Interior, Bureau of Education, Washington.
- LVI - MEHNERT, DR KLAUS: Russlandfahrt, Herbst 1931. T, October 1931, pag. 72, 73.
- LVII - MEYER, HERMANN: Grundsätzliche Bemerkungen zur Film-, Rundfunk-, und Propagandakunde. X, 1-5-'34, pag. 201-205.
- LVIII - MOWRER, EDGAR ANSEL: Duitschland zet de klok terug. Vert. A. v. SON. Amsterdam, 1933.
- LIX - MULDER, Prof. Dr P. L.: Geschiedenis van onzen tijd sedert 1848 (deel I). Haarlem, 1903.
- LX - MÜNSTER, Prof. Dr HANS: Die drei Aufgaben der deutschen Zeitungswissenschaft. X, 1-6-'34, pag. 241-249.
- LXI - NAUDEAU, LUDOVIC: Le Japon moderne, son évolution. Paris, 1909.
- LXII - NIEUWENHUIJS, WILLEM: De kunst der Journalistiek, I, Juli-Aug. '35, pag. 465-484.
- LXIII - PLEMP VAN DUIVELAND, Mr L. J.: Journalistiek in Nederland. Den Haag, 1924.
- LXIV - PUTNAM WEALE, B. L.: The conflict of colour. London 1910.
- LXV - RONHAAR, DR J. H.: Zijn Inlanders en Europeanen intellectueel gelijkwaardig? P, 11e jaargang, 1935, pag. 385-413.
- LXVI - ROUBAUD, LOUIS: Les enfants de Caïn, Paris, 1925, 24me édition.
- LXVII - SAMKALDEN, H.: Publieke Meening, Pers en Staat. Dissertatie Leiden, 1932.

- LXVIII - SCHÖNE, DR WALTHER: Zeitungswissenschaftliche Grunbegriffe. X, 1-11-'34, pag. 473-483.
- LXIX - SHADWELL, ARTHUR: England, Deutschland und Amerika. Ins deutsche übertragen von Felicitas Leo. Berlin, 1908.
- LXX - SHULMAN, EDWIN L.: Practical Journalism. New York & London, 1903.
- LXXI - SIEGFRIED, ANDRÉ: Les Etats-Unis d'Aujourd'hui. Paris, 1931.
- LXXII - SIEMSEN, HANS: Russland, Ja und Nein. Berlin, 1931.
- LXXIII - SINCLAIR, UPTON: The Brass Check. A Study of American Journalism. Pasadena (California), 1919.
- LXXIV - STEAD, W. T.: A Journalist on Journalism, being a series of articles on journals and journalism. Edited with a biographical sketch by EDWIN H. STOUT. London z.j.
- LXXV - STEINMETZ, Prof. Mr Dr S. R.: Ethnologische Studien zur Ersten Entwicklung der Strafe, 2e Aufl. (Erster Teil). Groningen, 1928.
- LXXVI - STEINMETZ, Prof. Mr Dr S. R.: Inleiding tot de Sociologie. Haarlem, 1931.
- LXXVII - STEINMETZ, Prof. Mr Dr S. R.: Boekbespreking P, 10e jaargang 1934, pag. 225, 226.
- LXXVIII - SURY D'ASPREMONT, PAUL DE: La Presse à travers les âges (France, Allemagne, Angleterre, Etats-Unis). Paris—Bruges, 1929.
- LXXIX - TÖNNIES, Prof. Dr FERD.: Kritik der Oeffentlichen Meinung. Berlin, 1922.
- LXXX - TRAUB, DR HANS: Grundbegriffe des Zeitungswesens. Stuttgart, 1933.
- LXXXI - TRAUB, DR HANS: Film und Rundfunk in der Zeitungswissenschaft. X, 1-4-'34, pag. 152-159.
- LXXXII - VALOT, STÉPHEN: Le Journalisme d'Aujourd'hui. Paris, 1931.
- LXXXIII - VOORBEYTEL, Mr M. C. M.: Verslag van de halfjaarlijksche bijeenkomst der Fédération internationale des Journalistes te Helzingfors, 9-12 Juli. M, 1-10-'35.
- LXXXIV - VUUREN, Prof. L. VAN: De Geschiktheid van den sociaal-geograaf voor heroepen in het practische leven. Lezing gehouden op den Eersten Nederlandschen Geografendag. Overdruk van S, September 1935.
- LXXXV - WALDKIRCH, DR WILHELM: Auf dem Wege zur Zeitungswissenschaft. X, 1-1-'34, pag. 29-31.
- LXXXVI - WEILL, Prof. Dr GEORGES: Le Journal. Bibliothèque de Synthèse historique. Paris, 1934.
- LXXXVII - WOLF, DR GUSTAV: Einführung in das Studium der neueren Geschichte. Berlin, 1910.

ENCYCLOPEDIËN, PERIODIEKEN EN WOORDENBOEKEN

Het gebruik van I en X als romeinsche cijfers in de litteratuuropgave en eveneens als letters in onderstaande lijst behoeft geen verwarring te stichten, daar zij in het laatste geval steeds gecombineerd zijn met den datum van het aangehaalde tijdschrift-nummer; dit kan derhalve ter onderscheiding dienen.

- A - BAALÉ, L. M. en Mr Dr C. H. BAALÉ: Handboek van vreemde woorden, uitdrukkingen, enz. Zutphen, z.j.
- B - Brockhaus, Der Grosse —: Leipzig, 1928-1935.
- C - BROUWER L., S. J.: Het juiste woord. Turnhout, 1931.
- D - CHAMBER'S Twentieth Century Dictionary of the English Language. Edited by Rev. THOMAS DAVIDSON. London, z.j.
- E - DALE'S VAN Groot Woordenboek der Nederlandsche taal. 's Gravenhage/Leiden, 1927.
- F - EGELHAASZ' historisch-politische Jahresübersicht. Tübingen.
- G - Encyclopaedia Americana. New York—Chicago. Americana Corp. 1932.
- H - Encyclopaedia Britannica, 11th edition, London, 1910-'11.
- I - Gemeenschap, Maandblad De —. Utrecht.
- J - Groene, De — Amsterdammer. Weekblad voor Nederland. Amsterdam ...
- K - Haagsch Maandblad. Den Haag.
- L - Haagsche Post, Een Hollandsch Weekblad. Den Haag.
- M - Journalist, Maandblad de —. Orgaan van den Nederlandschen Journalistenkring onder redactie van D. HANS.
- N - KRAMER'S Algemeen Kunstwoordenboek. Gouda, 5e druk. z.j.
- O - LAROUSSE, Nouveau — illustré. Dictionnaire Général de la langue française. (5me édition) Paris, z.j.
- P - Mensch en Maatschappij. Groningen.
- Q - Modern Woordenboek. Turnhout, 1931.
- R - MONDE, LE — SLAVE, revue mensuelle. Conseil de direction: LOUIS EISENMANN, ETIENNE FOURNOL, AUGUSTE GAUVAIN, JULES LEGRAS, HENRI MOYSET. Paris.
- S - Onderwijs. Tijdschrift voor het — in de Aardrijkskunde. Aerdenhout.
- T - Osteuropa, Zeitschrift für die gesamten Fragen des europäischen Ostens. Im Auftrage der Deutschen Gesellschaft zum Studium Osteuropas herausgegeben von OTTO HOETZCH. Königsberg (Pr.)—Berlin.
- U - Review, The Slavonic —. A Survey of the Slavonic Peoples, Their History, Economics, Philology and Literature. Editors: BERNARD PARES,

R. W. SETON-WATSON, NORMAN B. JOPSON. American contributing editors: SAMUEL N. HARPER, ROBERT J. KERNER, GEORGE R. NOYES. Published at London for the School of Slavonic and East European Studies in the University of London.

V - Telegraaf, Dagblad De —. Amsterdam.

W - WEBSTERS New International Dictionary of the English Language. London, 1918.

X - Zeitungswissenschaft. Monatschrift für internationale Zeitungsforschung, mit Archiv für Presserecht. Herausgegeben von Universitätsprofessor Dr KARL D'ESTER und Geheimrat Professor Dr WALTHER HEIDE, Berlin.

STELLINGEN

I

De arbeid van den journalist heeft als materiaalbron beteekenis voor de sociale en ook voor de historische wetenschap.

II

De publicistiek in den zin van dat deel der sociale wetenschappen, dat de betrekkingen onderzoekt tusschen de menschelijke samenleving en het openbaarmaken in al zijn vormen, behoort hier te lande meer belangstelling te wekken.

III

Het is gewenscht, dat degenen, die een leidende functie in de journalistiek ambieeren, een sociaal-wetenschappelijke studie aan de universiteit volbrengen.

IV

Het verdient aanbeveling om de gelegenheid tot zoogenaamde „vrije studie” over alle studierichtingen uit te breiden en haar beperking tot het doctoraalexamen in te trekken; in het laatste geval behoort in het hoofdvak zoowel candidaats- als doctoraal-examen te worden afgelegd. De gekozen vakken dienen naar het oordeel van de academische instantie, die de keuze fiatteeren moet, eenige verwantschap te vertoonen.

V

Het artikel van PITIRIM A. SOROKIN, getiteld „Is accurate social planning possible?” is voor bestrijding vatbaar; zijn opponens HENRY PRATT FAIRCHILD heeft zich in zijn, veelal juiste, critiek te zeer beperkt. (*American Sociological Review* van Febr. 1936, pag. 12-25, critiek pag. 25-28).

VI

De vergelijkende karakterologie der volken is tot dusver verwaarloosd; toch zou het voor den socialen onderzoeker zeer nuttig zijn, indien hij kon beschikken over een beschrijving van verschillende volkskarakters op denzelfden grondslag, zelfs al zou deze niet ideaal zijn en spoedig herziening behoeven.

VII

Het ligt op den weg der regeering om alleen reeds uit overwegingen van zelfbehoud meer dan tot dusver gepasten en loonenden arbeid te verschaffen aan intellectueele werkloozen.

VIII

„Asien gründlich verändert” door EGON ERWIN KISCH (Berlin, 1932) bevat waardevolle gegevens, doch moet voorzichtig en critisch gebruikt worden.

IX

Poznan maakt bij een bezoek ter plaatse geenszins een Duitschen, doch veeleer een Poolschen indruk. De hier te lande verbreide meening, dat Poznan een Duitsche irredenta is, kan ontstaan zijn tengevolge van de omstandigheid, dat de dagbladvoorlichting omtrent Polen hoofdzakelijk in Duitsche handen is.

X

Belemmering der ontwikkeling van het autoverkeer terwille van de spoorwegen moet ontraden worden.

XI

Wijziging in de getalsverhouding tusschen de Nederlandsche honoraire en beroepsconsuls ten gunste van laatstgenoemde categorie verdient vooral met het oog op den oeconomischen toestand aanbeveling.

XII

Als men de beteekenis van het Sowjet-régime voor het Russische rijk wil bepalen, behoort men den huidige toestand aldaar te vergelijken met dien onder het Tsarisme omstreeks 1913, niet met dien in West-Europa.

XIII

De journalistieke berichtgeving is bijna steeds al of niet met opzet gekleurd.

XIV

Terecht kenschetst KRUMBACH MÜNSTER's onderscheiding tusschen openbaar en niet-openbaar als bijkomstig; bovendien is zij slechts ten deele juist. (KRUMBACH: Grundfragen der Publizistik, pag. 220; Berlin/Leipzig, 1935. MÜNSTER: Die drei Aufgaben der deutschen Zeitungswissenschaft, in het tijdschrift „Zeitungswissenschaft“ van 1-1-1934, pag. 12 vv.)

XV

De historicus GUSTAV WOLF toont onbedoeld aan, dat de publicistiek een onmisbare hulpwetenschap voor de geschiedschrijving is. (Einführung in das Studium der neueren Geschichte, pag. 321-324; Berlin, 1910).

